

8793

చెన్న పట్టణము మార్చి ౧౯౨౧

P

S

N.

సంపుటము 3

Karnam.
కోధన సంవత్సరము ఫాల్గుణమాసము
DEVARAPALLI, డి.

సంఖ్య 3

శ్రీ కృష్ణ దేవ రాయ లు

జి. జామువ కవి గారు

ఆంధ్రభావనాట్యస్థానములలోన, నాడు నీకావ్యకన్యకలఁ గాంచి

అనిఁ గన్నుమాయ కింకను దోచు నీనమి, త్కంఘాణఘరళికాంకములఁ జూచి
కలితశౌర్యజ్వాలఁ గరఁగించి పోసిన, జయశాసనస్థిరాక్షరము లరసి
పెద్దనార్యునిమనోహీధి కందక దాటి, దిశలఁ దాండవమాడు తేజమెంచి
గీ. చిరము నీరాజ్యలక్ష్మి వర్షించు బాప్పు, పూర మదె తుంగభద్రాఖ్యుఁ బూని పారు
చుండు నెప్పుడు బల్లారిమండలమున, ఆంధ్రకవిచంద్ర ! కృష్ణరాయఁ టీంద్ర !!

నీ. మహితాంధ్రభాజనామకరత్నము వహించి, క్రాలు విశాలవక్షస్థలంబు
ఁరభీకరప్రభావమ్ము బయల్పిమ్ము, సరిలేని కోరమీసములజంట
చతురభివలయితత్కృభారమునకుఁ బెం, పున నిక్కి కనుచుండు భుజయుగంబు

దురమున నిష్పాక ట్లరిసి చీనులయందు, దయలు నన్నించు నేత్రద్వయాలు
అప్టదిగ్గజవాగమృతార్ద్ర మగుచు, బావనంబైన నీనభాభవనవిభవ
మక్కటా ! శీర్ణనగరకుడ్యాంతరములు, బండి నిద్రించెనే కృష్ణపార్థివేంద్ర !

చీ. భాషాసముద్రకుంభజుడ వీవయ్యను, వివృతపుల గారవించినావు
ప్రతిపక్షరాజభాగినాముడన యయ్య, వెన్నిచ్చుచో విడిపించినావు
వైరికిటశుభశృద్ధాబ్జుడ నయ్య, బెద్దనడము నేవించినావు
అర్థాధిజనకల్పకానోకహుడనయ్య, సత్కృతులకు జేయ సాచినావు
దొర ! శ్రీకృష్ణరాయ నీయాతివాని, దివికి నర్పించుకొన్న మాదేశములు
భాగ్యశీనత నొక్క చెప్పినలేక, చిలువరాయడు నేయనాగలు నడిపించె.

చీ. ఆయతవర్ణనావిధన మచ్చుడొ బనిబూని విష్ణుడ
క్షయము వ్రాసినావు కవిధీరుగుండెలు తత్తెల్ల నే.
క్షీ ? యెక్కడచేని వివాసముయిం జెయివైచి నచించు సత్కృతి
ధ్యేయుడు? క్షిప్తకాన్యమన కేమి ? యశక్తులు కృష్ణభూమి !

చీ. కవిసింహములు నీకుఁగా స్పృష్టిగావించు, కృతిపుత్రికలను దుఃఖితలందేసి
ఆవాడసింధురాజాగ్రణు ల్పుత్రైంచు, కానుకబండ్లు వెనకకు మరల్చి !
ముందువెన్నెలందు ముత్యాలగద్దయ, సరనాజఘాన్తుల పాలునేసి
నిరతంబు సగర నెత్తురుచేరుల మునుంగు, కత్తి కాఁకటిచెచ్చు గలుగఁజేసి
కుడియెడమలను నీతోడఁ గూడి తిరుగు, సుకవికులకోకిలమ్ముల శోకజలధి
ముంచి యలబ్బహస్యతివ్రాత మంచి దగుట, దివికి బోయితే శ్రీకృష్ణదేవరాయ !

చీ. ఆశీర్వాదించినారా వ్యాసవాల్మీకి, బృందారకమునీంద్రు లెదురువచ్చి ?
కన్నావె కవిధయంకరుఁగాదాసు భో, జుండున్నవాడె విశ్రుతగుఁబడు ?
రంభ నీతోడఁ గేరడ మాడునే దానఁ, గోపించునే నలకూబరుండు ?
బలభేది వేయుఁ గన్నులఁజూచి నిను గార,వించుచున్నాడె కోవిదులలోన ?

చీ. తిరిగి సీనయ్యపు గవీశ్వరులగోష్ఠి, జరుగుచున్నదె దేవేంద్రపురమునందు ?
యెచట నుండిననేమి శ్రీకృష్ణరాయ ! భరతపుత్రుల నొకకంట నరయుమయ్య !

పాండురంగ మాహాత్మ్యము—తెనాలి రామకృష్ణ కవి

పిదపా డి. రామమూర్తి శాస్త్రిగారు

కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగము పుత్తులుగారు 'పెరియముగియగురివభూవిభుని పెరియముగిభూపాలమగ' వ్రాయనప్రసక్తి..... రామానుజయ్యనుతుడు.....విరూపేంద్రాద్రి శౌరి,..... మంగియగురివరాజ పుత్తుల బెదవసుగిభూపాల శత్రు శైత్రు.....గొల్పి వేదాద్రి నిత్యుక్షులదలిర్పు' "అను గ్రంథములగు పేటగీతల నాధారముగా గొని (1 ఆ. 20-80) యీసంగిరాజు తొమ్మిదివరకు రామ క్రీ. శ. 1545 వ సంవత్సరమున నదానవదేవరాయలకాలములో దేవుని నిమిత్తము నాలుగు గ్రామములు సంపాదించినట్లు చెన్న పురిలో వ్రాచ్యులిఖిత పుస్తకభాండాగారము నందు నుకరదొరిగి నుంచినస్థానిక పరిత్రమువలన విశేషమగుదురుటచేసి సూత్రని కొడుకైన సంగిరాజును, నాతని వ్రాయనప్రసక్తియగు విరూపేంద్రాద్రియు, నాతనికి గృతియిచ్చిన రామకృష్ణకవియు, క్రీ. శ. 1560-70 ప్రాంతమున నుండనొప్పుదురినియు, శే. గీ. "పట్టమేనుగు శ్రీరంగపతిక...కుదాళయప్పగారు;

శా. తత్తాద్యగ్విభవప్రభావనిధి గుదాళయప్పగారిక.....గొల్పుచు దదాశీర్వాదలభోన్వృతిక, హస్తాక దాను విరూపముత్రిమణి వేదాద్రీశుడు" — (ఆ. 77-78) అనుపద్యముల నాధారముగాగొని యీవిరూపేంద్రాద్రిగరువగు కందాళయప్పలాచార్యులే

విప్రనారాయణచరిత్ర వైజయంతీవిలాసకర్తయగు సారిగుతమ్మయ్యకును గురువగుటచేసియు, సారిగుతమ్మయ్య వైజయంతీవిలాసమును క్రీ. శ. 1581-1612 ప్రాంతమున నున్న మహమ్మద్ శాహాకి గృతియిచ్చియుండుటచేసియు గుదాళయప్పలాచార్యులు క్రీ. శ. 1581-1612 కాలపువాడనియు, నాతడు గురువుగాగల విరూపేంద్రాద్రియు నాకాలపు వాడేయనియు, నాతనికి గృతియిచ్చిన రామకృష్ణకవియు నాకాలపువాడేయనియు, క్రీ. శ. 1585-1614 వఱకుఁ జుద్రగిరిలో రాజ్యము చేసిన వేంకటాచార్యులకాలములో నున్నట్లు నివర్తనములు గలవనియు వ్రాసి గ్రంథకాలమును గ్రంథకర్తకాలమును దేటపఱచిరి; కాని వేంకటాచార్యులకాలములో నీకవి యుండుటకు దగిన నివర్తనములమాత్రము చూపియుండలేదు.

కాని పేరు గ్రంథమమునఁ బ్రమాణముగాఁ బరిగ్రహించిన 'పట్టమేనుగుశ్రీరంగపతిక' అనుపద్యమే కృతిధర్తగురునగు కందాళయప్పలాచార్యులు క్రీ. శ. 1574-1585 వఱకుఁ జుద్రగిరిలో రాజ్యముచేసిన శ్రీరంగరాయలకుఁ బ్రధానుఁడై లేక ముఖ్యుఁడు, లేక గురువునై యుండెడివాడని విశేషీకరించుచున్నది. కాన నాతనిశిష్యుడైన వేదాద్రియు, నాతనికి గృతియిచ్చిన రామకృష్ణకవియు నాకాలపు

వారే యనఁదగును. మఱియు వైష్ణవులక్కా-
లమున రాజగురువులుగా నుండుట సుప్రసిద్ధ-
మగుటచేతను, బైని నిరూపించినకాలమున కి-
య్యదిబాధకముగా నుండుటచేతనునీగ్రంథము
వసుచరిత్ర కృతిభర్తయగు తిరుమలదేవరా-
యలకుఁ గుమారుఁడగు శ్రీరంగరాయల
కాలములో రచింపఁబడినదనుటకుఁగాని, రామ
కృష్ణకవియక్కాలమున నుండెననుటకుఁగాని
సందేహములేదని తోచుచున్నది.

మఱియు,

“కం. శ్రీరంగరాజనేవా

పారిగితహృదయకమలభవవంశియః

పారావార సుధాకరమార

సమానావతార మాదయపెద్దా!

శా. కందాశప్పగురు వివేకనిధిలో

క ఖ్యాతు వర్ణించుచున్

కం. ఆ దేశికవదకమలము

లాదరమున హృదయవిధి సనవరతుంబున్

మోదమున నిలిపి శ్రీలల [యన్.

నాధవుని గొలుతురు నారసయు మాదన

అను చిత్ర భారతవద్యములవలన, జిత్ర
భారతకృతిభర్తయగు నిమ్మలపల్లి పెద్దనామా-
త్యుఁడు శ్రీరంగరాయలకాలములో నున్న
ట్లును నాతనితండ్రియుఁ బెదతండ్రియుఁ గం-
దాశప్పయ గురువునే కొల్చుచున్నట్లును విశద-
మగుచుండుటంజేసి కందాశప్పలాచార్యులు
శ్రీరంగరాయలకాలములో నున్నట్లు దృఢ-
ముగాఁ జెప్పినోపును. కాన నాయప్పలాచా-
ర్యులే పాండురంగమాహాత్మ్యకృతి భర్తయగు

విమారివేదాద్రికిని గురువగుటంజేసి యీగ్రం-
థము శ్రీరంగరాయలకాలములో రచింపఁ-
బడినదనుటకును వసుచరిత్రమునకుఁ దరువాత
రచింపఁబడినదనుటకును సందేహము లేదు.

ఈకృతికర్తయగు రామకృష్ణకవి మొద-
ట శైవుఁడై యు విద్యాగరరాజానుగ్రహసం-
పాదనార్థము సిద్ధి వైష్ణవమతమునుబరిగ్రహిం-
చెననియుఁ జెప్పదురు. తదనుగుణముగాఁ
గూర్చిపురాణకర్తయగు రాజలింగకవి సుక-
విస్తుతి సందర్భమున ‘రామలింగని’ యని యీ-
కవిని స్తుతించియున్నాఁడు. ఈతనిగూర్చి య
సభ్యములగు కొన్ని పుక్కిటిపురాణములు
ప్రసిద్ధములైయున్నవి మఱియు నీకవి కృష్ణ
రాయసభాలంకారులైన యష్ట దిగ్గజములలో
నొకఁడని ప్రసిద్ధిగలదు. ఈయాశము లెంత
పాతరు సత్యములో నిస్థియించుటకుఁ దగిన
యాధారములు గానరావు.

కాని యష్టదేవతాస్తుతి సందర్భమునఁ
బార్వతీపరమేశ్వరులను గూడ స్తుతించుటం
బట్టియుఁ గాశీవర్ణనాసందర్భమున శివుని
వర్ణించుటంబట్టియు ‘దక్షజివైష్ణవవా’యనికృతి
భర్తను సంబోధించుటంబట్టియు, ‘చేసాఁడఁగా
వచ్చు శివుమీఁదనేనియుఁ, బూనికతోఁబట్టి-
బొంకఁడనుచు’ (ఆ. 1-63) అని శివునిమీఁదఁ
జేయివైచి ప్రమాణము చేయవచ్చునని చెప్పు
టంబట్టియు “పూర్వవాసన తలకుఁబెట్లు”
అని తాను వాక్రుచ్చినట్లే పూర్వపు శివభక్తి
తన్ను విడువలేదని నిశ్చయింపనగును. కాని
యీతని ప్రబంధము నామూలాగ్రముగాఁ
బరిశీలింప నీతఁడు గృహస్థోచిత మార్గగామి

యగు విష్ణుభక్తాగ్రేసరుడనియే నొక్కి
వక్కాణింప నవకాశము గలదు.

మనుజుడు సుమా రెనుబడి తొంబది
సంవత్సరములు జీవించుట కవకాశము గలదు
గానఁ గృష్ణరాయలయంతిమదినములలో
సీతఁ డిరువదియేండ్లవాడై రాయలయాస్థాన
మున నుండినోపును.

‘శీలేన శోభతే విద్యా’ అనునట్టి
విద్వాంసుడైనను శీలము మించిది గాకున్న
నాతనివిద్య పన్నె కెక్కకుండుటయు, నాతఁడు
ప్రసిద్ధుఁడు గాకుండుటయు బ్రసిద్ధము. కావున
సీకృత్తికర్తయగు డైనాని రామకృష్ణకవి యెట్టి
ప్రతిభావంతుడయ్యెను, ఎట్టి విద్వాంసుడ
య్యెను, సంతర మెఱుంగక పెద్దలను, బండ్రి
తులను, రాజకీయోద్యోగులను సదా పరి
హాసమొనఁచు ననమానించుచుండుటఁజేసి
కానలయు సీతనివిద్య యక్కాలమునఁ బ్ర
సిద్ధిలోనికి రాకుండఁ బండితులు, రాజమం
త్రులు, మున్నగువారు చేసియుందురు. తన్నూ
లమున నక్కాలపురాజులకు పైత మిత్రనిపై
నసూయ యుదయించియుండును. అక్కారణ
మున సీతనికి రాజులయొద్ద గౌరవము లేక
పోయియుండును. మఱియు సీతఁడు తన
ప్రతిభను బహులఁ బరాధమించుటయందే చాల
కాలము వినియోగముచేసి యవసానకాల
మున రాజానుగ్రహ సంపాదనార్థము వైష్ణవ
మతప్రచిఘటయ్యెను మొదటివాడు క
ననుసరించి రాజానుగ్రహముఁ బొందఁజాలక
యొక వ్రాయన ప్రవర్తికిఁ గృతియిచ్చి తన్నూ
లమున రాజానుగ్రహముఁబొంది వేంకటపతి

రాయల యాస్థానములోఁ బ్రవేశించి యుండు
నేమోయని తోచుచున్నది. నిరాధారము
లగు నీవిషయముల నూహలచేతనే యుల్ల
హను సమర్థించియున్నారు. కవి స్వానుభవ
సిద్ధవిషయములనే స్వగ్రంథమునఁ బ్రతి
ఫలింపఁజేయఁ గల్గునుగాని తదితరాపూర్వవిష
యములఁ బ్రతిఫలింపఁ జేయఁజాలఁడు. ఆతఁ
డట్లు తలఁచుకొనకున్నను అయత్నసిద్ధముగా
నాతనిలేఖని యావిషయముల నాతనిగ్రంథ
మునఁ బ్రతిఫలింపఁజేయక మానదు.

చ. పరిఘనిజాశ్రయంబు పరి

పాటిఁడలిర్పఁ బదాఙునన్నెబ

గిరువునవైసరాజగృహ

కల్పనకర్ణిక గాఁగ గంధసిం

ధురములు తేటులై మెఱయ

దోగిపుగొమ్ములు జేకులట్లుగా

ధరయను కొల్పిలోమొలచుఁ

దామరపూవనఁ గోట మీటగుఁ .

ఆ. 1, 106

సీ. సమ్మర్దగళితభూషారత్నమంజరీ

యోజితరథ్యాప్తపూజనంబు

విస్తరితవిఠి విన్యస్తవస్తునైజ

ప్రకటితరత్నగచ్ఛాజరము

కైలాసశైలసంకాశసాధనివేశ

కొముదీకవచిత గగగతలము

విపులఁవమాన తాండవ వేఁమాన,

లాంఛనధ్వజ పట్టపల్ల వలలామ

హుళితచితకళాకృత్యహేళిహయము

దీప్తితంబగు శ్రీకాశికాపురంబు.

ఆ. 108

కం. పురికోట యుష్ప కనకిమయంబై.

ఆ. 105

ఇందు వర్ణించబడినరీతిగా మనోహర
స్నాతకశలోఁ గొప్పరూపాలు కాలమునందే
విద్యాగరి మున్నట్లనకులు చరిత్ర గ్రంథ
కర్తలు వ్రాసియుంటుండెను రామకృష్ణకవి
విద్యాగరి రాజాస్థానమున గొప్పరూపాలు
కాలమున సైత ముండినపును. మఱియు
నీ. వీడియం బెడలించి విభవత్పాకనకాలు.

కాంచితాంబువు పుక్కిలిచి యుమిర
యుదిబంగునాతంబునొప్పువలెవా
నడలించి వెనఁ గడిపివలెబట్టి
యనునాంబుధుకహస్తాంతరిన్వహి
దోచితార్థముతాన యుద్వహించి
యంగుళినొడ్డు నయములంబ్రత్యేకులు
మును మున్న లోనిఁ జూచునొసర్చి
గీ. ద్వారపార్శ్వస్థవేదకావలులు నరక
రక్షివర్గంబు టంక్రియారథభివఱలు
నలయమకుటాడకంబుగ నిలిచియొక్క
నగపుమాపులఁ జూచుచునగుసాచ్చి.”

అని కుమారుడు తండ్రిదరి కేగు నందర్భ
మునఁ గలవర్ణనయే యీ రామకృష్ణకవికిఁ
గల విద్యాగరి రాజాస్థానమర్యాదాభిజ్ఞుని
వెల్లడిచేయఁ జాలియున్నది. మీఁదఁ బద్య
మున నిరూపించబడిన కృత్యములు తండ్రి
యొద్దకుఁ బోవు కుమారుఁ డాచరించునవి
కాకుండుటచేతను రాజసమీపమునకుఁ బోవు
రాజకీయోద్యోగి యాచరించవలసిన వగుట
చేతను, నడుమునకు వస్త్రముచుట్టుట విద్యా
గరి రాజాస్థానమర్యాద యగుటచేతను స్నా

నుభవసిద్ధవిజయనగ రాస్థానమర్యాదలనే కవి
యిట్లు నిరూపించె నని చెప్పటకు సందియ
ములేదు.

మఱియుఁ గవి “లోహముద్రాగిస్తుల్యంబు తుం
గిభద్రలో న్నామిహించితి తల్లిటమునఁ
బంచవారింబు లుండి యవ్వారిపూరింబు వినిన్
మంచి విరూపాక్షుని నెమిచి స్వామిశైలమున
కుఁ జని”రన లోహముద్రాగిస్తుల్యంబునాత్రను
వర్ణించియున్నాఁడు. (చూ. పాం. 1. ఆ.)

విజయగిరిము పొంగిభద్రా తటసి తట
మున నున్నట్లను, విరూపాక్షదేవాలయ మ
చోట్టనే యున్నదని చరిత్రగ్రంథక్రీస్తు
మున విషయమై యున్నది. కావున పట్టి
వర్ణించిన రామకృష్ణకవి విద్యాగరిము
నొలుంగునను చెప్పినవనరము లేదుగదా!

ఇతియకాక యీ పదవర్ణమును బట్టి
విద్యాగరిము రామాయణయ కవ్యుఁడన
కనతిదూరములో నున్నదని విశేష మగుచున్న
ది. పంపాతరంగి కీకరనామామగిని కీతలవాత
పాతములచే సంకేత్యమానుండై యగిస్తుల్య
డొడవేడిమిని సహించఁజాలక శిథిలపననయై,
యలసమృదులావయవమై పోగువెంచు నిజ
దారికు“వనితా”యిది మాల్యవంతము. ఇయ్య
ది మతంగాశ్రమము. ఈశైలమున వాళి
సంహారవిహారకారణం దగు శ్రీరాముఁడు
విహరించెను.” అని తత్త్వప్రదేశములు నగు
పాటచుచు నిగిడి చనితుంగభద్రనుజేరి స్నాన
మాడి విరూపాక్షు నర్పించెనని క్రమముగాఁ
బంపానరోసరమును, మాల్యవంతమును, మతం
గాశ్రమమును ఋశ్యమూకమును వర్ణించుటం

బట్టియు, నీ పరివర్తముచే శ్రీరాముడు
వానిని జంపి విహరించినని విశేషించి వర్ణించు
టం బట్టియు, చిరకాల మహాకర్మచే దేశమును
వర్ణించి నిగిడినను దుంగభద్రచే కించించిన
వర్ణించుటం బట్టియు, కర్మయనునదముచే
యవ్యాధిహానిగాని వినిర్దమించి విహారము
నర్పించినని వర్ణించుటం బట్టియు విద్యానగర
మును, విహారముచే దేవాయనమును దుంగభద్ర
తీరమగుటంబట్టియు, నొక్కచో నుండుట సుప్ర
సిద్ధమగుటంబట్టియు, విద్యానగరము రామా
యకేయకీర్తిధాత్రాతమును విర్ణించుట
కలదు, విద్యానగరమును కవిదూరములో
రామాయణీయ కీర్తిధాత్రాతమును గాని
చెప్పటం కలకాశము కలదు. “నందకాటవి
మొదలు నందకాటవికూడం గొలచిదూరము
లో కలకాశి వాస్తవ్యులున్నాడు.

కే. శే. కే. వి. బ్రహ్మణ్యరావు గారు,
“రామాయణీయకాలములో గిష్కింధయను
బడు పరివర్తనచే దేశమునకు దుంగభద్రా కర్షణ
తీరమగు విద్యానగరము కట్టబడినది. ఆ
ప్రదేశమునందు దుంగభద్ర రామాయణము
లో వర్ణించబడిన ‘అంజనపరివర్తము, మాల్య
వంతము, మతంగపరివర్తము, ఋశ్యమూకము,’
అను పరివర్తముల సంఘటనల ప్రవహించుచు
ఉన్నది” అని హిందూదేశకథాసంగ్రహము,
మహామృదీయమహాముగము, 299 పుటలో
ప్రసియున్నారు. కాని యట్లనుటకు బ్రహ్మ
ణములమాత్రము వారు చూడలేదు.

కావుననే మధురవర్మ లగు బ్రహ్మశ్రీ
వర్షుల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారు తమ
ననుచరిత్ర విమర్శనమున 111పుటలో “విజయ
నగరము రామాయణీయకాలపు గిష్కింధ
యను స్థలముననే కట్టబడినదను నిరాధార
విషయమును నిస్సందేహముగాఁ జెప్పటం సా
హసము” అని కే. వి. బ్రహ్మణ్యరావుగారి వా
క్యములు విరాకరించెడి.

బ్రహ్మణ్యరావుగారు, ‘ప్రదేశ’పదప్రయోగ
ముచే నత్యాశ్రితమనినను భావించియుండురు
గాని యాశక్తిధాత్రాతముననే యని భావించి
యుండని నాకుఁ దోచుచున్నది. కాన నీ
పామురాగమాహాత్మ్యవిషయమునుబట్టి వారి
వాక్యములు సార్థకములే, సాధారణములే, నిస్సం
దేహములే యని చెప్పటం కవకాశము కలదని
తోచుచున్నది.

ఉండినయూతాశములనుబట్టి రామకృష్ణ
కవి విజయనగరము మహాన్నతదశలో నున్న
కాలమునుండి యుండెననియు, విజయనగర
రాజాస్థానమర్యాదాభిజ్ఞుఁ డనియుఁ జెప్ప
నొసెను.

ఇంతియ కాక లోపముద్రాగస్త్రులు
విహారముచేవుని నేవించినని వర్ణించియు
నచోచుండు సుప్రసిద్ధపట్టణరాజమగు విద్యా
నగరమును వర్ణించుటంబట్టిచూడ నీ
ప్రబంధము శ్రీ. శ. 1565 తాళికోట యద్ధా
నగరము రచించబడియుండునని తోచు
చున్నది. లేనిచో నచోచుండు సనేకస్థలముల
వర్ణించిన యామహాకవి సుప్రసిద్ధమహాపట్టణ
ముండెనని యొక్కవాక్యముతో నైనఁజెప్పి

యందుండరా? కాన నీ గ్రంథనిర్మాణకాలము నకు విజయనగరము తురుష్కులచే విధ్వంసమయ్యెనని మూహించవలసియున్నది. మీఁద నిరూపించబడిన రామకృష్ణ కవికాలమున కియ్యది బాధకము గాకుండుటచే నట్లూహించుట యుచితమేయని తోచుచున్నది.

ఈ గ్రంథమునకు 'పాండరీకమాహాత్మ్యము, పాండరంగమాహాత్మ్యము, పాండరంగవిజయము,' అను మూడునామములు గలవు. ఇందు మొదటి రెండునామములును గవికల్పితములే? తుదినామముమాత్రము కవి యెచ్చటను వాడియుండలేదు. ఇందు మొదటినామము స్థలనామము ననుసరించి పెట్టబడినది. రెండవది యం దావిర్భవించిన దేవుని నామమునుబట్టి యుంచబడినది. మూడవదికూడ దేవనామమును బట్టి కల్పించబడినదే. కాని యానామము లీ గ్రంథవిషయమును వెల్లడించునట్లియ్యది వెల్లడిచేయఁజాలకుండుటచేతను,

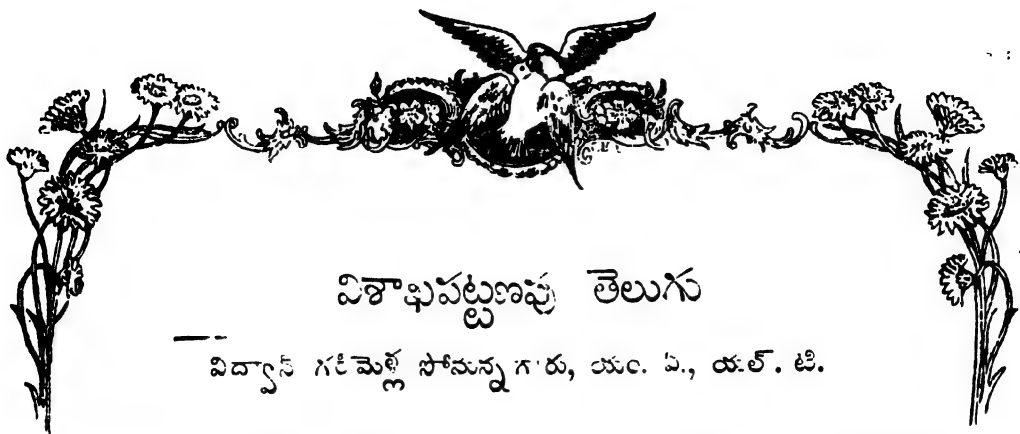
ద స్వయముచు గవ్యక్ష నగుటచేతను నియ్యది కృత్రిమమని చెప్పవలసివచ్చినది. పుండరీకుడను భూసురపుంగవుని తనస్సునకు మెచ్చి శ్రీమన్నారాయణుండు ప్రత్యక్షమై భక్తివాంఛితము నీడేర్చ నెచ్చో బుండరీకుడు తనమాచరించెనచ్చో బాండురంగుడను పేరుతో నవతరించెనట. పుండరీకుడు తన మాచరించుట సస్సృదేశము పాండరీకమనఁబడుచున్నది. అట్టి పాండరీకస్థల మాహాత్మ్యమిగ్రంథమున వర్ణించబడెను గాన నీ పుస్తకమునకు పాండరీకమాహాత్మ్య మను పేరు మిగుల యుక్తిముగా నున్నదనఁదగును. అట్టి పాండరీకమున నవతరించిన దేవుడు పాండురంగుడు. ఆపాండురంగదేవుని మాహాత్మ్యమిగ్రంథమున వర్ణించబడెను గాన నీ గ్రంథమునకు బాండురంగమాహాత్మ్య మను నామమును సమూచితముగానే యున్నదనఁదగును. సకేషము.

దేవకీవరిదేవనము

భోగరాజు నారాయణమూర్తి గారు

గుటగుటఁ జనుబాలుగ్రోలి పూతనబట్టి, చంపువితను చూడఁజాలనైతి
విశ్వమంతయు నోటవెలయున నాపాడు, కనులతో వీక్షించి తనియనైతి
పన్నిత్రాళ్లను గట్టనెంచినన్ జాలని, నీబాజ్జ ముద్దాడ నేరనైతి
కాళీయశస్ట్ర గాగ్రమున నీనాట్యంబు, చూచునంతటి నోమునోచనైతి
ప్రసవవేదన నాపాలఁ బడినవంతు, నీదుముచ్చటల్ గనుట యశోదవంతు;
బిడ్డఁడుండియు దేవకీ గొడ్డురాలు, సుతునిఁ గనకుండినను బుత్రవతి యశోద.

విశాఖపట్టణపు తెలుగు

విద్యాన గజమెల్ల సోమన్నగారు, యం. ఏ., యల్. టి.

విశాఖపట్టణ ప్రాంతములలోని తెలుగు నందు పెక్కువిశిష్టతలు = ఇతరాంధ్ర మండలములలో తెలియరానివి- వాడుకలో నున్నవి. ఈజిల్లా ఓడ్ర దేశమునకు చేరున నుండుటచే ఓడ్రమునుండి కొన్ని మాటలు తెలుగులో చేరియున్నవి. కోడలు, గడపలు, సవరలు మున్నగువానిమాటలు కొన్ని తెలుగున జేరినవి. మహమ్మదీయులు చాలకాలము ఈజిల్లాను పాలించియుండుటచే హిందూస్థాని పదములు ఈప్రాంతపు తెలుగున ఎక్కువగా జేరియున్నవి. మిగత తెలుగుజిల్లాలలో హిందూస్థాని పదములు స్వల్పముగ నుండును. గ్రంథస్థముగాని ఇట్టిపదముల స్వరూపము నెఱుంగుట అనసరము. ఈపదములవ్యుత్పత్తి నిర్ణయింపవలసియున్నది. దిగువ వాక్యములలో ఈ అసాధారణపదములు చేర్చబడినవి.

“నీకు బెత్తాయించినవని సార్లాచేనేవు గదా. నాకు ఎంతకిచ్చాటుగ ఉన్నదో నీకు తెలియదు. నీకుచోద్యంవల్ల నేను చాలా అఘోరించవలసి వచ్చింది. మీఅన్నకునికి ద్రంచేత నావాటాపోయింది. భూములశిస్తులు చెడావులుకాలేదు. ఉభాలలో నీరు లేకపో

యింది. తగ్వాత ఏరుజాలు ఈయకుండు వానలు బజాయించినవి. ఒకఘారు బోగట్టా మరొక ఘారికి అందలేదు. వానవెలియగానె ఫర్వా లేదనుకున్నాము. అప్పుడు నావంట్లో కులాసాగా లేకుండెను. ఉడ్డం వస్తూఉండెను. ఆ రోజులలో నేమామేనల్లుడిపెల్లిరహితమయింది. వాడితండ్రికిమాత్రం మామూలుగ కోపం గానే ఉండెను. హత్తేరి, ఇప్పుడు పెల్లిపమిటి అని పెల్లికిరాకుండు చెపాయించినాడు. నాకు ఆకించ పోలేదు. దాన్ని మభ్యపటచలేను. మొన్నజరిగిన చోరికి ఆచోకిదొరకలేదు. చెప్పిన చహరా గలవాళ్లు కనబడలేదు. పోలీసువాళ్లు బందోబస్తుచేసి గస్తు తిరుగుచున్నారు. గోల్మాలు జరుగకుండు చూడవలెను. బద్ధకపడరాదు. మనము సబోరిగాఉంటే ఫసందు కాని కావేషీలు పెంచుకుంటే ఫాయదాలేదు.

మనం పరాయివాళ్లము కాము. తంటాలు పేచీలు మనకు లాయికుకావు. మనలను గురించి లోకంలో పోరు ఎక్కువగా ఉన్నది. రివాజులేని పని చేయుటకు కుమ్మక్కు ఎవరు చేస్తారు ?

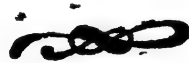

తతిమ్మా కబుర్లు అటుంచు. దర్బా చెడ కూడదు. టప్పాలు చెప్పరాదు. డచ్చీలుకొట్ట రాదు. డాబుచేయరాదు. షోకు చేయరాదు. వ్యవహారం సాదీగ ఉండవలెను. టాసుగుడొండ కూడదు. నజావుగపోవలెను. మానాకరు షక రులేకుండ పోయినాడు. వాడు పరానిఅయినట్టు మొన్ననే వాకబయినది. ఇవాళ ఎంత ఘుమాయిస్తోందో చూడు. ఒక్కరినటవేస్తే బాగుండును. మానాకరు పత్తాలేకుండ చెలాయించినాడు కాని వాడుడొంటే చాలామద్ద త్తుగడండును. కాచంపోనియడు. బహుఉషా గుగ ఉంటాడు.

బడాయికోరుగాడు. లాలోచించడు. పుర మాయిచినవని అంతలో సర్పరాచేస్తాడు. పండుగబరాతమాత్రం తీసుకుంటాడు. డావులు అంటే వాడికి ప్రియం. వాడికి దేనిపైని మోజు ఉంటే దాన్ని కొనితీరుతాడు. పస్తాయిండు. నీడిమాటంటే తక్కిన నాకర్లకు ఖరోడా దురుగాక!

ఉంటుంది. వీళ్లని ఇచ్చటచ్చట మావలత్తులు చేయనీయడు. వీడు చూడడానికి పట్టిబైతులా గుంటాడు. వాడికి కోపం వస్తే వాడితడాకా చూపిస్తాడు. వీడుమినహా తక్కినవాళ్లు దగా ఘోరులు. వస్తువులు పలాములుచేస్తారు. వీరిలో అప్పన్న మరీ కొకారి. వీడికి ఎంతవయసునచ్చి నా శకాలితనం పోలేదు. అందఱిని కౌకులుపెడ తాడు. డబ్బులంటే గోటాశన ఎక్కువ. వీడి ఆస్కారము మాకులేదు. వీడిచేతికి డబ్బు ఇస్తే తిరికాసులేకుండా అప్ప చెప్పడు. ఎన్నో దభాలు తేడావచ్చింది. మన తెలుగును నెల్లూ రితెలుగును ప్రాసారువేసిచూస్తే షరకులు ఎక్కువగ వేలును."

విశాఖపట్టణపు తెలుగులో పైని చూపినరీతిని పెక్కు అసాధరణశబ్దములు కానవచ్చును. వీని వ్యుత్పత్తులను విజ్ఞులు కనుగొని

ఆ రా ధ న ము

దుర్దుమహంతి సీతారామశర్మ గారు

క్రమగ్నయపుడైన మెలకువయందైన, బొడగించుచుందు నీముద్దుమోము
హాసంబునందైన మాటలయందైన, దలపోయుచుందు నీచెలిమిలీరు
గట్టంబునందైన గల్యాణమందైన, గాంక్షించుచుందు నీకరుణ బడయ
విలయాగ్నియందైన మలయాద్రియందైన, విహరింతు నీచాయ వెంబడించి

తే. గీ. నాదుప్రేమరాశి ! నాపాలిదైవమా ! నాదువ్రతఫలంబ ! నాధనంబ !
నిన్ను విడువ వీవు నన్నెడబాయవు, కాలమెల్ల నిటుల గడచుగాత.

పరశురామ కవిగారి పద్యోపన్యాసము

౨

పేలేటి వేంకటరామశాస్త్రి గారు

శ్రీనధురు-ఇంచుమించుగా నెలదినముల క్రిందుట -
 నేను-నాయంతట నేనే -- విద్యాభ్యాసముగా
 ద్వింగదేశాభివృద్ధి నీసభ కరిగి-అక్కడ-పరశురామ కవి
 గారు చెప్పుచున్న పద్యోపన్యాసమును, సభ్యులు సోపిసి
 సంభాషించి శేషములును సంక్షిప్త రేఖనమున జక్కగా
 జరపర వ్రాసికొంటిని. క్రొత్తగా నే నాంక్షి సంక్షిప్త
 రేఖన (Telugu Short-hand Writing) పరీక్షోత్తరం
 డైన యందులకే, నాత్మశక్తి విశ్వాసపక్షజాభిలాష
 మున నూరకయే యిప్పుడాపద్యోపన్యాసమునన్ని వ్రాసి
 తినిగాని, యావ్రాసేవిషయమే యన్య ప్రేరణాదిన
 మావంతయు లేదనుట యసత్యవిషయము గాదు. అప్పు
 ట్టమపట్టుకాలము వచ్చినప్పుడు-అట్టిబాగులు-అప్రయ
 త్నపూర్వకముగనే పుట్టుచుండునుగాబోలును! ఆయనం
 తరమున నట్లు నే నాయుపన్యాసము వ్రాసిన సంగతి--
 ఆనోటను నానోటను, గ్రహకపేయిగా నాగ్రామివం
 డంతటను వ్యాపించుటయు, నాంధ్రదేశాభివృద్ధి యహ
 ర్నికము సత్యధికశ్రద్ధతో బాగుపడుచున్న గూత్రిలింగ
 దేశాభివృద్ధిసభానాయకు లా సమాచారము నాలకించి
 యత్యంతాదరంతో నునుతో నన్నుబిగిపించి, యామా
 లాగ్రముగా- తూ,నా, యైననుదప్పకుండ నేనువ్రాసిన
 యాపద్యోపన్యాసమును జిత్తగించి, నా సంక్షిప్త రేఖన
 సామర్థ్యమున కానందించి, క్రొత్తగా బ్రతిష్ఠింపఁ
 బడిన యాసభపక్షమున నాసభాకార్యాలయమున నెల
 కంటువదియాటురూప్యములవేతన మేర్పడిచి నాంధ్ర
 సంక్షిప్త రేఖనోద్యోగము ననుగ్రహించిరి. నేను-బ్రా
 హ్మణుండ నగుటచే నీదినములలో నుద్యోగము దొరకక
 జీవయాత్రకై యల్లాడుచున్న నేను-"బ్రతుకుముజీవుడా"
 యని మొన్న పంచమిసోమవారమునాడు పరమమిత్ర
 తారయగుటచే బాగుగా నున్నదని భావించుకొని భగవ
 దనుగ్రహమున బ్రతుతోద్యోగమునందు బ్రవేశించితిని.

పాపకమహాకాయులారా! ప్రఖ్యాత పురుషకోటి
 లోనివాండను గావించుటచే-మీకు-అశ్రుపూర్వక
 నగు నేను-నన్ను-మీకు-బరిచితునిజేయవలసిన భారము
 నామీదగలదేమోయని తలచుకొని వైసజెప్పిన నా
 పరిత్రకు సంబంధించిన యాన్యామూటలును-అప్రస్తుత
 ప్రాయములే. అయినను జెప్పినందులకు నన్ను మన్నించి
 క్షమింపంగరుచున్నాను.

నిన్న సాయంకాలము ౩ గంటల ౩౦ నిమిషము
 లందు క్రిందిగ వ్యాఖ్యాన సభాప్రసంగమిది- సమావేశ
 మహోత్సవము రత్నభాకార్యాలయమున వహానభవ
 ముతో జయప్రథముగానే జరిగినది. ఆయుత్సవసందర్భ
 ముననే సభాస్థాపకుల యభ్యర్థనమున బరశురామకవి
 గారు పక్షయొక పద్యోపన్యాసము నిచ్చుటకు విచ్చేసిరి.
 ననుకూల యుపన్యాసమును విని విసుగుగొన్న వారుగూడ
 బద్యోపన్యాసశ్రవణాస్తోత్రే గాకున్నను-బహువిధా
 లంకృత నూతనసభాభవనావలోకన కుతూహలముననేమి,
 హలాహర స్వీకారాభిలాషాతిశయముననేమి, పలువురు
 స్త్రీపురుషులు రాక మానలేదు. కావున సభారంగమం
 తయు యథాపూర్వముగ సభ్యమహాకాయలంకృతమై
 కిటకిటలాడుచుండెను. ఈసారి యీసభకు వీరుభట్ల విశ్వ
 పతిశాస్త్రులివారు అధ్యక్షులుగా నిలిపఁబడి యగ్రాసన
 స్వీకారమొనర్చిరి. పరశురామకవిగారును-ఉపన్యాస
 పీఠము నెలకరించి యొకసారి యగ్రాసనాధిపతివంక
 జూచి నమస్కరించి సభవైపు తిరిగి సభ్యక్షకముగా
 జేతులుమాడ్చి కన్నులుమూసికొని పరమశాంతస్వరము
 తో బ్రతివిశేషజాంతమున నొక్కిందుక నిలుపుచు
 బ్రకాశముగా బద్యోపన్యాసము నిట్లు ప్రారంభించిరి.
 పరశురామకవి:-

శా. శ్రీమద్విశ్వపతి!
 ఒకయువకుడు- (మెల్లగా) ప్రెసిడెంట్ (Presi-

dent) కాస్తులుగారిని ప్రేమ (praise) చేయుటకుఁ బ్రారంభోత్సవమైనదా? శుభము, అవిఘ్నము, సూర్యోదయ, కానీ! మళ్ళీ కానీ!

పరశురామకవి—

సమస్తజగతి తేమక్రియోద్యన్మత!

పై యువకుడు—(మెల్లగా) ఈ విశ్వపరిశాస్తులు గారు దేశభక్తులలో తేరినవారా యేమి? అగ్రాస నాధిపతివైపుమాచి అల్లయినయెడల—ఆశ్చర్యమింక అమృతము ఇంకనుగల సాక్షి నాదో?

—పరశురామకవి

స్వామీ! సర్వదయాహర! సకలర

తొదటవీడు! మహా

ద్దామా! భార్గవరామ! సర్గణగణా

ధారా! మహాదార! ని

త్యామేయాత్మక! నిర్మలా! నిభృత! ని

త్యానందరూపోద్వైలా!

(అని నమస్కరించుచు గనులు సూసికొని యుండెను)

మళ్ళీ యువకుడు—(పై యువకునితో సహా) సమగా అయినదా? పరాభవనామనవత్సవమైనదా? ప్రేమదేవత—ప్రేమచేయుటగానది! భగవంతుని ప్రయత్న (prayer) చేయుటగాని—తే సినదా?

మొటియువకుడు—(వెలవెల వోవుచు) ఔనురా! పప్పులో నమసువేసినాను.

పరశురామకవి—(అట్లే నమస్కరించుచు దలఁచి) చెము వెనుకను నుంచునకు నూచుచు)

శా. దేవా! దేవమునీంద్ర సంతతసము

గ్రీతాధికాశ్చర్యకృ

ద్భావా! భావభవాతిరేకీ నిజరూ

ద్రప్రభక్తవ్రజా

జీవా! జీవదయాపరా! శుభకరా!

చిత్రప్రభావాకరా!

నీవాడదయఁజూచి కావగదె తం

శ్రీ! భార్గవా! భార్గవా!!

(అని కొంచె మారకుండెను)

ఒకసభ్యుడు—శేష! పశ్యములు మహాభక్తులారితములుగా నున్నవి. మా చక్కగాఁ జదివినాడు బ్రాహ్మణుడు!

మఱియువకుడు—(సప్రహ్వవానితో) ఈయన—“భార్గవా, భార్గవా”—యని పరశురామప్రార్థన మారంభించినాడేమిది? బ్రహ్మ, విష్ణు, సుహేశ్వరులు, గారు—సర్వస్వతీ లక్ష్మీ పార్వతులు, గారు—సీతారాములు, గారు—రుక్మిణీనామదేవులు, గారు—గజాననుడు, గాఢుడు—కార్తికేయుడు, గాఢుడు—విభావనుడు, గాఢుడు—విష్వక్సేనుడు, గాఢుడు—నీ సమయవిరుహముగా—ఎక్కడనో పరశురామనిద్రసకొనిపచ్చిపెట్టినాడేమిది? తన పేరు పరశురామకవి యనియూ యేమి?

ప్రహ్వవాడు—ఒకవేళ—ఈయన — ఓఘ్రుఁడేమో! పేరునుబట్టిచూచిననుఁ బ్రార్థనను బట్టి చూచినను నా కాలానంద గోచయమన్నది. ఓఘ్రులను బరశురామఁ జెప్పవలయు విన్నాడెను. కాని—ఓఘ్రుఁడేయైనయెడల — ఆంధ్రావిత్య మింక నిశితముగా — ఎట్లు చెప్పగలఁడని సందే—

పైసభ్యుడు—(అగ్లోక్తియందే) సరి! మీ కాసందేహ మక్కలలేదు; అతనవారిలో—ఆంధ్రభాషా పండిత శిరోమణులు లేరా? కర్ణాటులలో—కాన్యకర్జున కవిరాజభిషాషణులు లేరా? మహమ్మదీయులలో మంచి గూంధ్రకవీశ్వరులు లేరా? ఇంత యెందులకు? ప్రస్తుతాంశ్లేయులలో నిస్సలాంధ్రభాషాభినీవేశము గలవారు లేరా? దానికేమిలెండు:—

పరశురామకవి—(భక్త్యతిశయముతోఁ గొంచెము విగ్రహగా)

ఉ. తారకమూర్తి! భక్తజన
తాపరిహాషణలభ్యకీర్తి! ని

హ్యారణభూతదర్ప మదగర్విత
శాత్ర వభూమిపాల సం
సారసమూలసంహరణ
సాధనవిత్సమవర్తి! యోగని
ద్రారసవర్తి! మాపరశు
రామ! కృపాశరిపూర్తి! మ్రొక్కెదన్.

(అశ్లేశులును సహించి నమస్కరించుచుండెను.)

ఒకసభ్యుడు—(మౌనము చిట్లించి) ఏమి దీర్ఘసమా
ములు? ఏమి యంత్యప్రాసములు? ప్రాసముల వలె
జెవులు చూసికొనిపోవుచున్నవి.

మఱియొకడు— అబ్బా! నీ గొంతుగొయ్య! ఎంత పెద్ద
కంఠముగ్గా! ఏమీ! అంత చింతకొనలసిన యవ
సక మేమిచ్చిన నిప్పులు!

వేటొకడు— హియర్! హియర్! (Hear, hear)
పోతన్న! అభినవపోతన్న!!

పరశురామకవి—(భక్తిప్రదేశముతో మఱియు గొం
తెము బిగ్గరగా)

ఉ. మ్రొక్కెద; నీపదాబ్జముల
ముంగల నెల్లపు; డిట్లుచాంగిలక
మ్రొక్కెద;—

(అని సాష్టాంగముగా బల్లపై బోరగిల్లబడి చేతులు
మోడ్చి)

నార్తరతుక! న

మోసమయంచు నిరంతరంబునే

మ్రొక్కెద; నిత్యసౌఖ్యపద

ముం గరుణింపుమటంచు నిన్ను నే

మ్రొక్కెద; గావవే! సతత

ముం గృహజూడవే! నన్ను భార్గవా!

(సభలో “అద్దీ! అద్దీ!” యని కొందఱు చప్పట్లు కొట్టిరి,
కొందఱు జీలులు వైచిరి.

ఒకసభ్యుడు—(మహాత్మాహమతో) ఆహా! ఏమి
కవితాప్రవాహము! ఏమి రసోద్రేకము! ఏమి యా
వేశము! ఏమి తన్మయత్వము! ఏమి భక్తి! ఏమిరక్తి!
నేడు—జన్మము సార్థకమైపోవుచున్నదే!

పరశురామకవి—(అదిరిపాటుగా లేచి యాశ్చర్యసూచక
మైనదృష్టితో నటునిటు చూచి కుడిచేతితో నిర్దేశించి
చూపుచు)

మ. అదే! ఋష్యాశ్రమ; మల్ల వే! ఋషుల పు
ణ్యావాసభాగము; ల
య్యదే! భృగ్వాశ్రమ; మాతఁడే; భృగుడు; వ
హ్య! యామెయే! రేనుకా

సుదతీరత్నము! చెంతనున్నయతనిం
జూడుండు తత్పుత్రకుం
వదిగో! దివ్యమనోహరాకృతికిఁ దా
వై యాడుచున్నాడదే!

ఒకయువకుడు—ఆడుట లేదు, పాడుట లేదు; మతిపో
యి నీవుమాత్రము తెలుతక్క—లాడుచున్నావు.

మఱియొకడు—అదేమి! ఆయన—ఆలాగున—చెట్టిచూపు
చూచుచున్నాడేమి!

పరశురామకవి—(మహానందముతో నెదుటనున్న పిల్ల
వాని నెత్తుకొనిన జోవునప్పుడు వంగునట్లు కొంచెము
ముందునకు వంగి చేతులు సాచి)

ఆ. రార! ముద్దులయ్య! రారా! మనోహ గా
కార! రార! నన్నుఁ గన్నతండ్రి!
రార! భక్తలోకరాజీవహిమధామ!
రార! పరశురామ! రంగధామ!

ఒకసభ్యుడు—(న్నేహితునితో హ్యాటిజ్ దిస్! హి
సీమ్మలైక్ ఎ మ్యాడ్ ఫెలో. (What is this?
He seems like a mad fellow)

న్నేహితుడు—(వైవానితో) నో, నో, హి ఈజ్ ఎ
కోగ్, ఆర్ ఎ క్రాక్. (No, no, He is on a rogue,
a crack).

ఒకవిశ్వస్థ—పాపము! భక్తునికి—భగవంతుడు—పసిల్ల
సానినలె—బ్రహ్మక్షమైనాడుగాఁజోలు నమ్మా!
పరమరమకవి—అనంతాతిథియనున కేతితో దా
ము వేయుచు వెనుకకును ముందుకును జిందులు
క్రొక్కుచు.

జయ! పరశురామా! జయ! భవ్యధామా!
జయ! భక్తకామా! జయ! సార్వభామా!
జయ! విశ్వశక్తి! జయ! శేషతల్పా!
జయ! మంజుజల్పా! జయ నిర్వికల్పా!
జయ! సర్వశక్తి! జయ! దీపశక్తి!
జయ! సదాశక్తి! జయ! దివ్యభుక్తి!
జయ! భానుతేజా! జయ! జగద్భిజా!
జయ! కల్పభూజా! జయ! రాజరాజా!

(చిలునవ్వుతోఁ దలయూపుచు)

ఆ. లేడిపిల్లనోట లేతదర్పలు పెట్టి
యాడుకొనుచు నుంటివా? కుమారా!

అర్థానుభవమైన యభినయముతో

రాకయుంటి వేమి? రాజీవదళనేత్ర!
నాదుపిలుపు చెవుల నాటలేదె?

ఆ.వె. ఆటద్వప్తి మఱచి యట్లుంటివా? క్రొత్త
వాడ ననుచు నాదువంకరాక
యూరకున్నవాడవా? రమ్మ! నేను నీ
వాడనే చుమయ్య! వనజనాభ!

ఒకసభ్యుడు—(ప్రక్కవానితో) ఈయన కేదియో
భక్త్యావేశము గలిగినట్లున్నది.

ప్రక్కవాడు—(ప్రసభ్యునితో) లేనియెడల—పాపము!
వట్టియమాయకుడు—పరమశాంతుడు—మేడవంటి
వాడు—భాగవతపుటంగునేయువానివలె బరహ్మ
క్రొక్కువాఁడయిట్టి!

పరశురామకవి—(నేడుకతో)

నీ. ఈచిన్నిబాజ్జలో నెటుపట్టె బదునాల్లు
భువనమ్ములును? మహద్భుతచరిత్ర!
యీముద్దుకనులలో నెటులున్నవారు మి
త్రక్షిపాకరులు? చిత్రప్రభావ!

యీచిట్టిబాడ్డులో నెటుపుట్టె నిఖిలవి
శ్వవిధాత? నిరుపమాశ్చర్యనిలయ!
యీబుచ్చినెమ్మేస నెటు లాక్రమించి త
యఖిలప్రపంచమ్ము? సప్రమేయ!

గీ. యిట్టి యీపాటివడుగ వీ వెట్లునకల
భావనరక్షణ మొనరింపఁ బ్రోడవైతి?
నీమహత్త్వంబు లన్నియు నీక పలియ
నలయుఁ గా కన్య లెఱుంగంగ వలెతు
[నొక్కు.

ఒకవిశ్వస్థ—అహ! మహాతా! నీకన్నుల కిగలదుమిన్న
యీపాటిపిల్లవాడు—మా కన్నుల కేల కనబడ
కున్నాడు నాయనా! మాకన్నులంద పాపపుంగన్ను
?

ఒకసభ్యుడు—న్నేహితునితో, నీవో క్లౌఘాజ్జ
ఆఫ్ మైండు (Confusion of mind, సచ్చివఁగాని
ఆటాగున నుండఁడు.

న్నేహితుడు—(వైవానితో, అదీకాదు! ఇహిషా
ఆఫ్ డివోషను (Emotion of devotion) ఎక్స్ట్రీమ్
(extreme) అయినప్పుడు—భక్తు డున్నాడే—నిజ
మైనభక్తుడు—వాడు—అవ్వముగా—పచ్చివాని వలె
గనబడును. చూడలేదా? ప్రహ్లాద అండ్ అదర్స్
(Prahlada and others)

పరశురామకవి—(సాభినయముగ)

క. ఏమీ? నీయూటలు! వ
హో! మీయమ్మనోము లబియెట్టివియో!
యీముద్దుటాటలంగని [నహో.
యీమెయి సంతోషమగ్న యగుచుండె

ఒకసభ్యుడు—(సమీపస్థునితో) ఈకలియుగములో— ఈకవిగారి కన్నులకు భగవంతుడు కనబడవచ్చి నాడో (పెదవివిచి) ఇదంతయు వట్టివటన.

సమీపస్థుడు—(పైసభ్యునితో) అయ్యో! అవధానులు గారూ! అట్లనరాదు. ఏపుట్టినా— ఏసామున్నా యెవ్వరికిఁ దేయును? ఆయన పరమాంతుడు; చూచుచుంటిమిగానా—నారి పీఠపై—అల్లరి చల్లర వాడుగాఁడు—నానన్న పరివర్తనవైనవాఁడుగాని,

పైసభ్యుడు—నాలురెంతమాత్రా? మీవెట్టి ఇవి యన్నియు వట్టికమాసాలు. మీరెఱుంగరు! సాసను! మీ కేమి తెలియును!

సమీపస్థుడు—అయ్యో! అవధానులుగారూ! మీకుఁ గోపమువచ్చినఁ జెప్పఁజాలను గాని—వేదజడలకు మీసహస్ర మేమి తెలియును? తీవ్రముగా! అసంఖ్య మహానుభావం ధూరకే నమాసా లెంగులకుఁ దేయును! కొంటివాడో? కుంటరివాడో?

పైసభ్యుడు—(కోపముతో) ఆ. అంపఱును హహాను భావులే. నమాసాలెందులకా? చెప్పుననా! కోటి విద్యులును—కూటికొఱకు; తెలివినదా?

పరశురామకవి—(సానునయముగా)

గీ. నాయనా! చేయి తెగునేమొ! నాదుమాట వినుము! గొడ్డలిజోలికి వెళ్ల బోకు [లుపు మదిగో! మీతండ్రి యగ్ని కార్యంబు న చున్నవాఁ డచ్చటికిఁబొమ్ము కన్నతండ్రి!

ఒకసభ్యుడు—పాపము కాలిక్ పెంపరడ మృతః కొంచెము కాంతించినయెడల బాగుగ నందును.

పరశురామకవి—(సాభినయముగ)

గీ. వేదమా? శాస్త్రమా యది? నీదుతండ్రి చెప్ప నేర్చుచున్నాడవొప్పుగులుక (చిటునవుతో)

వేదపాఠంబుఁ జేసెడు వేళఁగూడఁ బరశువేటికిఁ జేతిలో భవ్యచరిత!

ఒకపెద్దవనుస్థుడు—(లేచి కార్యదర్శితో) అయ్యో! కార్యదర్శిగారూ! ప్లీజ్. (please) మీరు గాని యగ్రాసనాధిపతిగారు గాని— ఆయనతో— “ఇక నాపన్యాసవిషయము నందుకొను” డని చెప్పటమంచిది. లేకున్నచో నాయావేళ మత్యధికమై బాధింప వచ్చును. కనుక—అదృష్టిమరల్చుట యుక్తమని నాకుఁ గోచుచున్నది. యస్! సర్వైశ్! అనికూర్చుండెను.

కార్యదర్శి—(లేచి) అయ్యో! కవిగారూ! తమ యుపన్యాసవిషయమును వివరమునని సభ్యులు చాలఁ నమాహులసడుచున్నారు. కావునదయచేసి ప్రస్తుత పరశురామకవి—(అగ్గోక్తియందే చేయి తి ససంభ్రమముగా)

గీ. నలదు! తల్లిని జంపఁగావలదు! పరశువెత్తికుము! తల్లి!—నినుఁబెంచియెత్తుకొన్న తల్లి!!—యుత్తమకాంతామతల్లి!!—యామె! భార్గవా! భార్గవా!! వీడు, పరశువిక!

ఒకసభ్యుడు—లాభములేదింక, ఈవేళ నీయనకేదియో మతిభ్రమము గలిగినది.

మఱియొకడు—మాదుము మింగ లేదుగదా?

పరశురామకవి—(భయవిషాదస్వరముతో)

గీ. గొంతుతెగిపోయి చిమ్మన గ్రోవినుండి వెడలెడువసంతమట్టులు వెడలుచుండె నెత్తు; రమ్మయ్యో!—లేదుకా! నీసుతుండె నీదుతలఁగొట్టె! నక్కటా! నీల్లిపోతే? (వెక్కి-వెక్కి యేడ్చెను)

కార్యదర్శి—(లేచి) అయ్యో! అదియేమి! అదియేమి! విచారింపకుడు!మీకేదియో చిత్తవిభ్రమము కలిగినట్లున్నది. అంటేదేకాని—ఇక్కడ—మీభావమునందలి ప్రమాదమేమియు జరిగియుండలేదు. ఇంక మీరా విషయమును విరమించి మీరు చెప్పఁదలచికొన్న యుపన్యాసమును జెప్పఁడు. లేదా! ఆమనోవికార ముఁగనుటకును గొంచెమునే పూరకమాటచుండి నీమితపడుడు.

పరశురాముని—(కార్యదర్శిమాటలు వినిపించుకొనక)

శా.భ్యాతంబైన పవిత్రవంశమునఁ గ

ట్టా! నీవుజన్మించి, న

త్వాత్రివ్రత్యధురీణవై బహుతః:

పాకంబునం బొల్చి, తి

ల్లీ! తత్త్వార్థవిచక్షణా డయిన హా

నీశానుఁ జేసెట్టి యీ

మాతృద్రోహినిగంటివేమి యిటుల

మ్మా! కేనుకా! పల్కవా?

నన్నును

గీ. పల్కవా? యింక నెక్కడిపలుకు లపుడె

పాంచభౌతికదేహంబుఁ బాసి—

ఆనందాత్మకములతో.

వచ్చి

పరశురామునిలో నేకభావమంది

కొడుకుచెక్కులుముద్దిడుకొనుచు నుంటె!

(అట్టేమాచి మరల విషాదముతో)

గీ. అక్కటా! సోదరులు జ్యేష్ఠులక్కటకట!

యరఁటిదవ్వల నఱకినయల్లె నఱకి

వైచినాడవె? చే యెట్లు వచ్చె నీకు?

(తలయూచుచు)

నానులే! తల్లికంటె వా రధికు లొక్కా?

(సప్రశంసముగా)

క. జనకాజ్ఞఁ దలను దాలించి

ఘనపరశువుఁజేతఁ బట్టి ఖండించితివా?

జననీసోదరులను? నో

యనఘా! నీకింతభక్తి యా జనకునెడక?

(పరశురామకవిగారి పదతిఁజూచి, వింతచేతఁ

గొందఱును, విశ్వాసముచేతఁ గొందఱును, వినోదము

చేతఁగొందఱును, భక్తిచేతఁ గొందఱును భయముచేతఁ

గొందఱును—మొత్తముమీఁద సభలోనున్న స్త్రీ పురుషులందఱును—నిశ్శబ్దముగా నిశ్శబ్దమైచి తరువులోనివామ్యలవలె జూచుచుండిరి.)

పరశురాముని—(సప్రశంసాసంయముగా)

గీ. అద్దిరా! యేమిశాంత మాయాననముఁ

నెట్లు విలసిల్లుచున్నదో? దోది!—దోది!—

పరశు వచ్చోట నొకసారి పాటవైచి

రమ్ము; నాతండ్రి! నన్నుఁజేరంగరమ్ము!

(సానునయముగా వానింపఁజైరవిరాగముతో.

నీ. రాగదే! నాకోర్కు లీగదే! యిటువచ్చి

పోగదే! దొరుకమోము; పుణ్యపుగును!

(సంకంపిగా

వచ్చితే! నాకోర్కులొచ్చితే!—

ససంప్రశ్నముగా.

యిటుచేర

వచ్చి, తేరగఁజోతె వనజనాభ?

(సప్రణయముగా)

పోకురా! ననువీడిపోకురా! నీకెంత

పోకురా! నాముద్దుసుందరాంగ!

సభలోని యొక పెద్దవనమ్ముఁడు—లేచి—అక్కా! కార్యదర్శిగారు! ఆయనకు నెరుటనున్న సప్తపులు సైతము గనఁబడుచున్నట్లు లేదు; ఈప్రపంచజ్ఞాన మున్నట్లుం తకంటెను గనఁబడుట లేదు. కావున నా మహావేళములో—అట్లు నలుప్రక్కలఁ దిరుగునపుడు— అబ్బగాని కుర్చీలుగాని యాయనకుఁ దగులవచ్చును. లేదా ఆయన యాబ్బపైనుండి క్రిందఁబడినను బడవచ్చును; కనుక దయచేసి యాయన నెట్లయినఁ గ్రిందికి నింపుట యుక్తమని తోచుచున్నది. (అని చెప్పి కూర్చుంటుండెను.)

మఱియొక రవ్వకో—బోను! అట్లుచేయుట యుక్తమే కాక యత్యావశ్యకముగూడను. (అని పలికిరి.)

కార్యదర్శి—(లేచి) పరశురామకవితారి సమీపమునకుఁ
బోయి రెండుప్రక్కల రెండుచేతులతోను మెల్లఁగాఁ
బట్టుకొని దింపఁబోయెను)

పరశురామకవి—(సానందాతిశయముతో)

వచ్చితే! ననుఁజేర వచ్చితే కొంగింట

గుచ్చితే! నన్నేలు కూర్చికాడ!

(కార్యదర్శిని గట్టిగాఁ గాఁగించుకొని)

గీ. వివకు, మీఁపట్టు! ప్రేమంపువీడుపట్టు

పట్టు వదలెను నాలోనిగుట్టువదలు

(కార్యదర్శి విడిపించుకొను మందెను; సభ్యులు నవ్విరి.)

పరశురామ—(సానునయనుగా)

కదలుచున్నాడవా? నీవు కదలనాదు

భవ్యరూపాభిరామ! నాఁరశురామ!

కార్యదర్శి—(పట్టుకేలకుఁ గలిగిరి పప్పు విడిపించుకొని
సమ్మదింఁడెను.)

పరశురామ—(నృత్యము నేయుచు)

రామా! పరశు, రామా! భక్త,

కామా! భవ్యధామా!

(నించి)

దేవా! మృదుళ, భావా! శక్తు,

దావా! దేవ, దేవా!

(నిలిచి)

వీరా! ప్రకృతి, శూరా! నిర్వి,

చారా! ప్రేమసారా!

(నిలిచి)

స్వామీ! విమల, గామీ! రావ,

దేమీ! కాన, వేమీ!

(అట్టే నిలువఁబడెను)

అగ్రాసనాధిపతి—(లేచి) అయ్యా! సభ్యవహాళయు
లారా! కవిగారి కిప్పు డేకారమునకో యెదియో
మనోవికారము గలిగి యొకవిధ మైనయావేశమువచ్చిన

దన్నమాట వాస్తవమైనట్లు స్పష్టమగుచున్నది. అది
యిప్పుడు మనము మరలించుటకు శక్తముకావనియుఁ
గోచరించుచున్నది. పోనిండు! యేవో భవద్విషయము
లకు భక్తిచింతనములే చెప్పుచున్నాఁడు గాని పనికి
మాననమాటలు చెప్పుటలేదుగదా? మనము కొంచె
మోపింపట్టినయెడల నీధోరణి మఱికొంతనేపటికి
నాటిపోయినను మాటిపోవచ్చును. శాంతించినను
శాంతించవచ్చును; కావునఁ గొంతెంతకాయన యిష్ట
ప్రకారము జూనిదుట యుక్తమని నా యభిప్రాయము. అట్లు! విచారవఱును చయనేసి యింక
గొంతెంతేపుచ్చిపెరింపఁగోరుచున్నాను. (అని మారు
మందెను. అంతకుఁ బూర్వమే యచ్చెఱుపాటుతో
నన్నాయత్తొచ్చిపెరిచూచుచున్న సభ్యులందఱును
“అఁ, ఁ” అనకుండ నట్లే చూచుమఁచిరి).

పరశురామగి—(సానుపే శనకుగా)

క. వారా? సహస్రబాహుఁడు

గారా? రారేమి? రండు!—

(పట్టి మరలించి)

ఖండింఁగదే

భూరుహశాఖలు శ్రుంచిన

తీరునఁ దద్బాహుచయము దేవా! కేగఁ.

(పట్టి మరల్చి సక్రొసముగా)

శా. జహ్మత్ముండవుగాక, నీవతనితోఁ

జేగల్పఁగా నేర్తువే?

బ్రహ్మదల్ దలక్రిందువడ్డ నెదిరి

ప న్నేర్తురే యాచర

బ్రహ్మం, బవ్యయ, మాద్యమచ్యుత మహం

భావాభిభూతాత్మకా!

బ్రహ్మద్వేషము కీడురా! చెడెదుసూ!

సావాళయోజ్జ్వంభితా!

(ఇటునటుఁ జూచి)

మ. ఎవరో తుచ్చులు తండ్రిఁ జంపిరని నీ
విట్లల్లి యీనర్వభూ

ధని సంహారము నేయఁబూను టిది నీ
 ధర్మంబె? నీవెంత మిం
 త విరుద్ధంబాకొ? బ్రహ్మ మండవుగదా?
 ధర్మాత్మ! నీకిట్టిదీ
 ర్నివోధంబులు కూడునే? భృగుకుమారా!
 నీతిఁబాటింపుమో!

(నవ్వుచు)

గీ. అడిమాలికఁ ద్రవ్వెడు పాదయుగము
 ఎరశువు ద్రవ్వ నొయ్యెలు పాలుండుచు?
 నన్యనవనీత మైననునంబు నర్వి
 రానసంహారమున కెట్లు రక్షింపెదను?

ఉ. రాజులు లోకరక్షణ

రాయణచిత్తులు; వారి కిట్లెఱ
 భూజన సౌఖ్యసౌస్థితికి
 భోజన వెట్టుటగా నె? సమహ
 తేజము, తెగుపు, తేకువయు
 దేవత లేని భరింప లేదు; ని
 ర్వ్యాజ కృపాకూడియున
 రాజులజోలికి భోకు భార్గవా!

ఉ. వీణీయగాదు వీనులకు

విదుగ మీటుకొనంగ; శాత్రవ
 ప్రాణసమీరణావహృతి
 నన్న గరాజు! నిరోధివహ్నిని
 ర్వాణమహాబలాహకము!
 పట్టినవాడవు గండగొడ్డలి
 బాణితలంబునం, దదగో!

భార్గవరామ! భయంకరంబుగఁ.

(నవ్వుచు)

గీ. బ్రహ్మణ్యుడవయి పుట్టి, తపంబు సలిపి
 బ్రహ్మతేజంబు దిక్కులఁ బ్రజ్వలిల్లఁ

గీర్తిగైకొన్న యవతారమూర్తివార!
 బలిరె! నీవెంతవాడ, వోవరశురామ!

(భయసంభ్రమాశ్చర్యములతో)

మ. అదిగో! నెత్తురు! నెత్తునే యది? ఏవా
 హాళానిముల్ దాల్చి, పె
 యెన్నలై పాటుచునున్న దల్లిదె! జగ
 న్నాథా! కనంజాల! నె
 మ్మది నాకేదయు, గక్కనంబు జనియిం
 పంజొచ్చె; నేనింక న
 య్యది వీక్షింపంగఁ జాల; జాలమింక నే
 లా? నేగఁ జాలింపనే!

(నవ్వుచు)

చ. ఎరశువు కేతంబుకొని
 పార్థివలోక నిరోధినాథముల్
 నజకుచునుంటివా? యిపుడు;
 నాయక! బ్రహ్మణజాతివాడవై
 కఠకుఁదనంబు దాల్చితిని
 గా? యిపు డిట్లులు తాల్చుకున్న నే
 శాంతిగను భూభరం బడఁగు
 చెల్లు, మటంచు నచించుచుంటివా?
 (నవ్వుచు)

గీ. ఏమితెల్పుదు? తెలుప నే నెంతవాడ?
 నన్ను నీ విట్లు ప్రశ్నింప న్యాయమగునె?
 తండ్రి! సర్వజ్ఞ! విష్ణువతారమూర్తి
 యేమి తెలుపుదు! తెలుప నే నెంతవాడ?

గీ. అఖలవేత్తవు, సర్వభూతాంతరాత్మ
 వఖలసాక్షివి, నీవు న న్నడుగుచుంటి
 నవును! నీవట్లులడుగవా? యజ్ఞుడైన
 యేను నిన్నట్లు లడిగిన నేమనెదవు?

(రలయూచి, కనులునూసికొని, ముఖమును పైకెత్తి)

మ. అక్కా! తల్లిశిరంబుఁ ద్రుంచితివి బా
అల్పంబుదు; రాజస్వమా
రక దుష్కర్తి గడించుకొంటివి కుమార
రత్నంబునా; సీకు వా
ర్థికమందేనియు శాంతి చేకుటదు; ఓ
ప్రత్యంబుతో మోరవా
తికస్యత్యంబులు నెయ్యచుంటి; విదనా
గర్భంబు? ప్రాశ్నస్వయా!

(సమీపముగాఁ గలిసినాఁడని)

మ. మెడలోనున్నదండెమో? భుజముపై
మృత్యునిమృత్యుకృత్
బడదండెనీ పరిశ్వసించి పోయె!
విప్రత్వివిధాని కె
క్యడ నేనాంబునులేని దుర్బర కలు
కం బిట్లుగామింక బా
ల్పజీ తున్నాడితి జాబిదోపచున భూ
పశ్రేణి; నయ్యయ్యయో!

పశ్చాత్తాపముతోఁ బ్రాశ్నస్వయా

శా. ఏమంటి? నినునేమియంటి? నకటా!
యేమంటి? నాదేవ! నా
స్వామి! నాభగవంతుడా! పరమ తు
చ్ఛస్వాంతయుక్తంబునై
సీమీందం గలుపంబుమాపితినే? నిక
నిందించుచున్నాడనే?

(రెంచుచేతుల వత్తము వడచికొని)

హా! మూఢాత్ముడదుర్మదాంధుడ నృథా
హంభావ నిర్దగ్ధుడక.

(సమీపదాశీనముతో)

శా. అయ్యో! నాయెడఁగోపించితివాకో?

చూమో మదట్లున్న; దే
మయ్యా! చెప్పవు? చెప్పవా? యలుగ నే
లా? నీదుభక్తుండు! నీ
నెయ్యంబునా మదఁగోరి యెయ్యడలగా
నీ నిన్నునే నమ్మి, నీ
చెయ్యిందొండఁగఁ గోరుభక్తుండుగదా!
చీ! యిట్లు కోపంతుడే?
(కోపముతో)

చ. పాపబుద్ధి, నిన్నుఁ గరిపరివిషములు
నింకఁ జేసినట్టి నిచుఁ బట్టి
పరశుధాని శిరముఁ బగులఁగొట్టవదేయి?
పాపభావ! పాపభావ! తిక్కతాని!

(రెంచుచేతుల, పాశీనముగా

గీ. దేవతాచెంతఁగొన్న ప్రతిజ్ఞఁదలచి
నెఱచుచుంటివి కాబోలు వెఱ్ఱితండ్రీ!
మమ్మ! గొడ్డలితోడ శిరమ్ముఁద్రుంచి
పొమ్మ! నిను నిందిచెనీ పొగరుబోతు!

శా. ఔలే! నీహృదయంబు ప్రేమ పరిపా
కార్ద్రంబు; నీవిప్లు నా
కేలా యెగ్గొనరింపఁ జూచెదవు? తం
ద్రీ! భక్త కల్పద్రుమా!
పాలింపఁ దగునాడ; నీకరుణకుం
బాత్రంబు; నాదోషపూ
ర్ణాలాపంబుల నీమహత్త్వమున కే
లానేగి వాటిల్లెడు?

కం. రాజులు బహుధనసైన్యవి
రాజులు నీకొక్కనికే పరాజితులై ని
న్నేజులయి ప్రాణభయమున
గాజులు దొడిగించుకొనిరిగాదే? తండ్రీ!

ఉ. పాణి బరశ్వభం బాకడ

పట్టి నిసర్గమదాంగభూపతి

శ్రేణిమహాగ్ర కానసము

జేరి సమూలము పెట్టింది, త

త్ ట్లోనే సమస్తముగొనిన

శూరుడ; వద్దిర! వీరమాతమా

రేణుక యేమిపుణ్యమొన

రించెనొట్టికుమారు నిగ్గ గనక

(యోచించి సంభయముతో సానునయముగ)

గీ. సాధనద్రాహ్మణుడవా? త్రిపుండ్రుడవా?

తా. సాగ్రసరుడవా? తామసుడవా?

రాగివా? యోగివా? లోకనిక్షికుడవా?

లోకశిక్షకుడవా? దక్షాశూ! వచింపు!

(పుష్టి పరస్పర)

గీ. పాటిపోకుండు భూపాలశువులార!

పందలా? పచ్చుచున్నాడు భార్గవుండు

పరిశుధారాభిహతిఁ బచ్చి పడినవారు

చూడఁగొందురు వైకుంఠసుఖసమృద్ధి

(ఇటునటుఁజూచి)

గీ. అకట! నీమన సెట్టిదో యంబుజాక్ష!

దారుణము! రక్తమునఁ బితృతర్పణములు

సలుపుచున్నాడ వదియేమి? చాలుఁజాలు

రక్కసియుఁజేయనట్టి కార్య మదిగాదె?

(పసింపమకొనునఁ గోపముతో)

కం. నెత్తుటఁ దడిసిన చేతుల

నెత్తెడవా నన్ను? రాకు; మెత్తెకు! మిట కీ

వొత్తిగిలిపొమ్ము! పొమ్ము!! వి [మీ!

యత్తలమున; కఠిన్మథఁడా! నను ముట్టకు

(నిషేధ పశ్చాత్తాపములతో)

గీ. అయ్యయో! పోవుచుంటివా? యాకసమున

కే? నాయెడ నంగిత్ యీ, శృపాళ!

పలుకవా? నాకుఁగల్గులోపంబు తెఱిగి

తెలుకవా? వాని నెఱిగి నే దిద్దకొందు!

(సానునయముగా నభినయించును నానందభైరవి రాగ మతో)

నీ. పలుకవా? బంగారు చిలుకవా? నామీదఁ

జిలుకవా? సకృపాశీకరములు?

చూడవా? సీమితవాడవా? నన్నుఁ గా

పాడవా? “నీవు నావాడ” ననుచు?

కానవా? గాఢాకూనవా? నా వంక

నూనవా? నీ నిజాన్యూనకరుణ?

మిటివా? నీ వితికొంటివా? నన్నుఁజే

కొంటివా? రేణుకచంటివాడ!

గీ. లేదె? నను నీవు చేకొనలేదె? విడిచి

పోద వా? యెచ్చటికిఁ బోదు? పొమ్ము!

[పొమ్ము!!

వలదులే-యిందు-నీవు-రావలదులే-ను

నమ్ములో మాత్ర మిది నిల్పు కొమ్ము!

[పొమ్ము!

(పుష్టి పరస్పరంబి సంభయముగా)

గీ. ధారుణీధవ కంఠకర్తన నిశాత

పరశుధారాకరాళ దుర్భర మహాగ్ర

కాంతిగాఁబోలు నాకన్నుఁగవ నడంచి

యడలు గొలిపెను! రక్షింపుమయ్య! తండ్రి!

(పతిమర్యగాఁబరికించి)

నీ. అదియేమి? యాచేత? నవి దర్శనమిథలా?

యాచేత నదియేమి? యంపగుదియ?

యాప్రక్కనదియేమి? యది ధనుర్వల్లియా?

యాప్రక్క? -సాంగకృష్ణాజినంబ?

యదియేమిభజముపై? నది బ్రహ్మసూత్రమా?

యాతలనదియేమి? యలైత్రాడ?

యావంకనదియేమి? యది గండగొడ్డలా?

యదియేమి? కకపాల యా యవలను?

గీ. ఆ వెలుగు బ్రహ్మ తేజమా? హామహాగ్ని

తీక్షణీధితి తాత్రమా? దేవదేవ!

ఏవ్య తేజోమయాకార దీపరక్ష!

కంటి! నీ ఏవ్యరూపంబు గంటి!! నదిగో!

హాసంపమతో

కం. ధాత్రి “నిదంబ్రాహ్మ్య మిదం

తాత్ర” మృదువలుకు నిలిపినార్థకముగ; నీ

శక్తులై గెవరి తపమతి

చేత్రంబుగ నిచట నిలిచి చేయుచునుంటే?

(దృష్టిపరచుచు)

ఉ. అన్యన్యపాలబుద్ధిసలు

లాతనిఁ దాఁకెదవేల? రాజసా

మాన్యుఁడుగాఁడు! భూభరము

మాన్యఁగఁబట్టి నవిష్టుమూర్తి! రా

జన్యతినొంది, యాగసక్

భాతనుజేకొని మిశ్రబుధుతా

పైస్యసమేతుఁడై పురికిఁ

బయ్యననేగెను నేగ నీగ దే!

గీ. అతఁడు నీవును నొకటకాదా తలంప?

విష్టుననతార మూర్తులు నీరసములు!

మీకు మీలోన భేదమేమి గలుగయ్య!

యెఱుంగనట్టులె యెదిరించె దేల యతని?

గీ. మునలితనమున నెచటనో ముక్కుమూసి

తపముఁ జేసికొనుచునున్న దప్పదొక్కొ-

తాపనము నీకు? నిట్టివార్ధకమునేశఁ

దగను తగదిడి; మర్యాన దక్క దింక

(దృష్టిపరచు సాభ్యర్థనముగా)

కం. రామా! సద్గణ మణిగణ

ధామా! లోకాభిరామా! దశరథ రామా!

ఝామహితుని మాభార్గవ

రాముని రక్షింపుమయ్య! రఘుకులసోమా!

గీ. పేరుగలవాఁడు, విప్రుండు, పెద్దవాఁడు

తాను నీవలె నవతారమైనవాఁడు

పెళ్లుప శరాసమున నున్నవాఁడీయమ్ము

విడువకుముసుమ్ము! దశరథ విభుకుమార!

(సంతోషముతో)

కం. సాహంకారులు మీరిపు

డాహ! యన్యోస్యభేద మహిఁగించి మహా

స్నేహార్థ హృదయులయినా

రోహా! మీమైశ్వమంతయై పైయుండె

(దృష్టిపరచించి సప్రశంసముగా నానందభరవి రాగ

ముతో)

నీ. చేతిలోచక్రంబు ఛేదించె నక్రంబు

గజరాజమొఱవిన్న గడియలోన

నైలినన్ననిగోరు నీల్చె రాక్షసవీరు

గతికుండై బాలుఁ డార్చినపుడ

మనసులోఁబిచ్చెల్ని మలపించె గడుఁగల్మిఁ

జనుఁగుప్రాతల విప్రుగనినతోన

పొదిలోని బాణమ్ము పోయించె బ్రాణమ్ము

ద్విజరాజు, సుతుచాపు చెలిపినంత

గీ. ఏమి సామర్థ్యమా? యదియేమి తెఱఁగ?

యేమికరుణాస్వభావమా! యేమిదయయె!

యేమివాత్సల్యమా? యదియేమి కృపయె!

యేమిజాలియె భక్తుయెడలందండ్రి!

(ఇటునటుఁజూచి బల్లపై సగ్రాసనాధిపతిగారికి

గౌరవాన్వితముగాను నలంకారార్థముగాను నుంచిన పుష్ప

భానులను జేరితోఁ జూపుచు)

మ. ఇదిగో! స్నానజలంబు; కైకొనుము నీ
వీనస్త్రయుగ్మమ్ము; ర
మృదంగో! గంధము నటుతల్ గోనుము; ని
న్నిపుప్పజాలంబుతో
నిదె! పూజుతు నివేదనం బిడుదు నీ
హింద్లు; తాంబూల, మి
య్యదె! చేకొమ్ము నను గృతార్థంబుగోత
యంజూడవే భాగ్వివా!

సప్రశ్నిముగా నానందక్షేపం గము
నీననుగంటఁజూడవా? నా మంటఁగుడువవా?
నాపూలుమడువవా? నాదుతుండ్రీ!
ననుగటాక్కింపవా? నా మురాలింపవా?
ననుగొంగిలించవా? నాదుతుండ్రీ!
ననుబ్రేతిఁగూర్చవా? నాముద్దఁదీర్చవా?
నానద్దలార్చవా నాదుతుండ్రీ!
నను వీటఁబుత్తువా? నాభక్తి మెత్తువా?
నానెంట నత్తువా? నాదు తుండ్రీ!
గీ. తల్లూరికుఁ దండ్రీపైన మాతుండ్రీ! రమ్మ!
తల్లులకుఁ దండ్రీపైన మాతుండ్రీ! రమ్మ!
తాతలకుఁ దండ్రీపైన మాతుండ్రీ! రమ్మ!
తాతతాతల తండ్రీ! మాతుండ్రీ! రమ్మ!

ఉ. ఏటికిరావయా? శబరి
యెగిలిండులె తిన్నవాడ; వా
పాటియఁజేయవా పరమ
భక్తి నొసంగిన నాదుపండ్లు? నా
మాటల కుత్తరం బిడుము!
మంచితనంబుగవచ్చి పుచ్చకొ!
మౌటికి నామెడం బరుస;
మేటికిఁ బంతము దుతిరతుకా!

ఆ. ఇష్టలైనవార లిచ్చిన వన్నియుఁ
దెన్నవాడవేకదే? కుచేలు
ముఱికిప్రాతకొనను ముడిచిఁ చప్పని
యటుకుగింజ లడిగి యట్టతినవే?
వహవిచారముతో.

శా. అయ్యా! నన్నిట వేటునెయఁ దగు
చయ్యా! యిప్పు డీపండ్లు కే
దయ్యంబొప్ప నొసంగిఁ జేకొనపు గా
దే? నిస్ససాదంబు నా
కయ్యలూడవుగాదే? కే విచట ని
కౌతేజ్వినుంగాని నా
కుహ్యలింపవుగాదే? యింత కద? హా!
గోవింద హా! శ్రీహరీ!

అను పరమరామకవిగారు, సప్తపాదపునఁ బాన
వట్టుగా నుభాలుమని క్రింపఁబడిపోయిరి. సభ్యులం
ఁబును గలఁదపడి ఈయనబట్టను మాగఁ కఁపఁగెరి.
సభ్యులయఁ గల్గిలయ్యెను. సభలోఁ గొంతఁజూ పెద్ద
మనుష్యులు “శేవలన! శేవలన! పెద్దయ్యండఁ!”
అని నవారంపఁ గడఁగెరి. మఱికొందఱు “నినమెత్తినది!
ననమెత్తినది! సాంప్రాణ! సాంప్రాణ! కాదు! గుర్తి
లయ! గుర్తిలను!” అని అంటిరి. అగ్రానవాధపతిగారు
శేవలనబ్బి కవిగారి చేవులుబూసి, “మంచితీగ్గము! మంచ
తీగ్గము! నీర్లుతెండు! నీర్లుతెండు!” అనిబిగ్గరగాఁ జేకలు
చేసిరి. అంతట, నాసభ్యులలో నొక్కఁడుగానున్న, ఈ
యఁద్యేపధూమ, వైష్ణవోపదేశనవీనవర్ణనరీత్యాద
ఱిరుదాంకితులకు శ్రీయంత సండిం నీలకంఠశాస్త్రుగారు
మందునకువచ్చి కవిగారి కుడియెపట్టుకొని కొంతసేపు
ను, పంపూస్త్రమును బట్టుకొని మఱికొంతసేపును ధాతు
పరీక్షచేసి, రోగవృథావమంతయు నవగతిపైనట్లు తల
యూచి, యగ్రానవాధపునోడను, మఱికొందఱు
పెద్దవనుఘ్నలతోడను, “అయ్యా! ఈయన కిప్పుడు
చేతిలో మేపూపెత్తమురాజై యున్నది. నాతోఁగూడ
వేగముగా నెవ్వరినైనఁ బంపినయెడల మా యింటయెద్ద

క్రొత్తగా బహుదేశీన ప్రశస్తమైన మహావైత్యాంతక రసమున్నది. అదియును, మేహగజాంకుశమును చెండును గోపి మాడుమోతాదులు మాడుసోట్లులుగట్టి పంపించెదను. మొదటిసోట్లము నిమ్మకాయ రసముతోను, రెండవసోట్లము, నీలకంఠసముతోను, మూడవసోట్లము అల్లఘోరసముతోను, బామున కొక్కొక్కటి చొప్పున నిచ్చినయెడలచేత్తుకొని యిదిగిరిపోవునని చెప్పి యొక పిల్లనానిని దీసికొని నడవోపొయిరి. అంతలో పైవచశమున నావీధినిబోవునున్న డాక్టర్ డి. వ్యవమోహన మొదలగుగు (యస్. డి. సి. యస్ గారి నెన్వెగో) యోపకొని దీసికొనివచ్చి కవిగారినిజూచి పంగతులన్నియు జెప్పిరి. ఆయన జేబాలోనుండి tethor cop: దీసి తెచ్చులకుఁ బిరింగుకొని కవిగారి స్పృహప్రశోకమునను, బాన్సములయందును, పెట్టి పరీక్షించి, కడుపునందును నిశ్చయించి తన యింటునేతి వ్రేల్లను కవిగారి కనుఘనించునుంచి వానిపైఁ బుకితేతివ్రేల్లతో వాయించి నాడీ స్థానము నొకచోటబట్టుకొని నుటయొకచేతనున్న ముంజేతి గడియారము (wrist watch) నుండి జూచుచు గొంత నేపుండి చొంగ“సలై నాక్రాం దిమాత్” (saliva from the mouth) వచ్చినదాయని ప్రశ్నించిరి. అక్కడ నున్న పెక్కండ్ర కావ్రత్నమున కర్థము తెలియకున్నను అగ్రాననాధిపతికొంచె మాంగలభాషగంధము నాక్రూణించిన కాస్త్రియే యగుటచే “నో, నో” (no no) యని

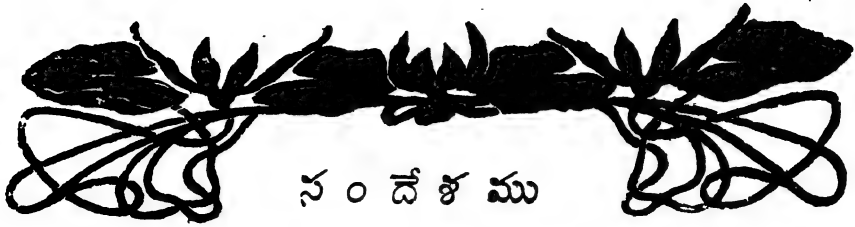
ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. డాక్టరుగారు కొంచె మాలోచించి “ఐ థింక్ మీ ఇజ్ ఎ ఫ్రెష్ విత్ ఎపిలెప్సీ (I think he is affected with epilepsy)” అల్లరైట్ (Allright) ఫరవాలేదు—కొంచెము—విస్ అనగా మందుగడ్డముక్కు మోడ్లు (head-కి గట్టి ఫ్రెష్ యైర్ (fresh air) లోపల పాస్ (pass) అనునను దోర్సు (doors) ఓపెన్ (open) చేసి—ఒకరూమ్ (room) లో పెల్లకిలం బరుండుఁ జెట్టెడు. నేను టూపావర్సు (two powder) పంపించెదను; గంట కొకటిగా యోపకొనిండు. విత్ వాటర్ (with water). నేను—పెకెక్—ఆర్—హాఫ్ పాస్టు సెవెను (even or half-past seven) ను వచ్చి మరలఁజూచెదను. అప్పుటికి కాన్షియస్ నెస్ (Consciousness) రావచ్చును. ఫుర్మ్ మల్ సీ ఆప్టర్ వర్డ్ ను, వి మల్ గో We shall see afterwards I shall go).” అని వెడవోయిరి. అప్పు డచ్చటి పెద్దమనుష్యులలో నొకరెవ్వరో కవిగారిని మెల్లఁగాఁ బడుకకుక్కపైఁ బరుండుఁ బెట్టించి తమ యింటికిఁ దీసికొనివెళ్లిరి. సభ్యులలోఁ జాలమంది కవిగారి భక్తిపరత్వమునకును, భావపరిపాకమునకును, గవిశాసావర్ణ్యమునకును మెచ్చుకొనుచు, నప్పు డాయన యట్లు పడిపోయినందులకు నొచ్చుకొనుచు నుండఁగా, సభానాయకులు తరువాత జరపవలసిన సభాకార్యముల నెట్లెల్ల జరపి, నాటిసభ ముగించినచిరి.

ఇట్లు

త్రిలింగ దేశాభివర్ధనసభాంధ్రసంక్షిప్త లేఖకుడు.

సందేశము

శ్రీ శివశంకరశాస్త్రి గారు [నాసిరీతి]

అవగతం బయ్యె నారహస్యమ్ము నీకు
చెల్లెలా, మున్ని నాళ్ళో దాచిన యదంత
మిట్టె నానోట నిపుడు పల్కించినావు
అవుర నీ బాధి విభవ మే మనగ నచ్చు

నాకు ణోబుట్టి నట్టిదానవు, గభీర
హృదయ, వ్రాకార పారీణ వీ వటంచు
సిగ్గు విడనాడి యిపుడు వచించినాను
మదనురాగవిధానపు మర్మ మెల్లి.

సంశయము లేని గాటంపుచనవుతోడ
నడుగుచున్నాను వరము ని న్నాపురాల,
ఆమెయంతికమునకు నీ వరుగవలయు
నీదినంబున శ్రమ మని యెంచకుండ

తెల్ల మాయెను గాదె మదీయచరిత
మెల్లి, గత్యంతరంబు కాన్పించ దాయె
నిపుణముగ నాయవస్థ వర్ణిచి యచట
ప్రాణముల్ నిల్పు కార్య సాధల్యముక్తి.

నేతుపార్శ్వమునందు విస్తీర్ణకాయ
మాన రమ్యశాఖావలీ మహిత మగుచు
ఉన్నతం బైన పటవృక్ష మొకటి కలదు.
ప్రాజ్ఞుఖంబుగ జూడు మప్పట్టునుండి

వివిధ భూమిజమండలావృతమనోజ్ఞ
సాధశిఖరంబు లోచనసరణి దోచు,
శ్యామలోజ్జ్వల పర్ణనంభన్న మైన
వికసిత సితాంబు జాతంబు విలసనమున.

కొంతదూరంబు నొప్పుచో నోచరించు
వామభాగమ్మునందు నావరణమాన
వితతభీతిక యిష్టికా విరచితంబు
శోణకాశేయమేఖిలా సుషమతోడ.

అనల దక్షిణముఖముగా న్నీయుగ్మ
రోచనం బను చంద్రకరూపమున ను
నీల పాషాణ ఫలక వినిర్మితోరు
పట్టభంగవరంపరాప్రభలు నీకు

ఆతతం బైనతోరణ మనిగమించి
అజర భాగంబువెంట నీ వరుగునపుడు
సంభ్రమంబున పుష్పవర్షంబు గురియు
పవన కంఠిత పున్నాగ పాదపంబు.

సవ్యముగ నాలుగడుగులు చనిన వెనుక
తావకాగమనోదితా దరముతోడ
చామరము వేయు సహకార భూమిజంబు
సాంధ్యపవమాన సంచలచ్ఛాఖకలను

ఉన్నతం బైన మొగసాల యొప్పు నచట
వేత్ర దారు పటాసన వితతితోడ
లంబమాన ప్రదీపగోళములతోడ
ఆవృత్తిస్థితి చిత్రపటాలి తోడ.

పురుషు లెల్ల వాహ్యళికి బోయి యుండు
ఎదురు పడిరేని పనికత్తె లెవ్వరేని
ఓసరిల్లుదు రాదరయుక్తితోడ
శాంతగతి నంగణమువెంట జనగవచ్చు.

అంత ప్రాచీనుఖమ్ముగా నరుగు మమ్ము
ప్రణయింకరకోమం స్వర్ణచేత
పుంకితం బయి యహరహాపుష్టి గాంచు
వకుళభూమిమహామహిమ కాన వచ్చు నీకు.

అపుడు స్వాగత మను మనీయానుగాని
భాజనం పైన నెకుళభూమిజశాఖ
లిలితముగ గుంబు మత్తకలంకకాంత
శ్రవణసుధగమ్ముగా వల్లు పుష్పమునను.

కడచి యంగిణంబుభాగమ్ము కొనను
చెల్లెల, జామిచెట్ట కాంచెదపు సుమ్ము,
తరులపై నున్న శుకము నీదర్శనమున
రిక్తికృతిమ్ముతో ప్రేవారమ్ము పొందు.

పార్వమందు నారోహణంబుక్తి యమరు
భామిసీ భూమనోజ్ఞ మామమ్ముతోడ
స్నిగ్ధ చంద్రాశ్మిళంక వినిర్మితంబు
స్వస్థిరిమిత పోవాన నయ్యుత్తరము.

అచటిరమణీయకట్టియందు నామె యుండు,
సంశయము లేదు. నిచనునమయమునకుః
కోయుచుండును ప్రియజపాకుసుమమునను
విన్యత విప్రువాతాయన నీధినుండి.

అట్లుకాదేని మృదులటాసనమున
వాలియుండి మనీయకాన్యమ్ము కేల
బట్టకొని యామె యుద్రిక్తభావయగుచు
చదువుచుండును కాకలీస్వరముతోడ.

కానిచో నామె సోరణగండ్లదరిని
ధవళిమోజ్జ్వల పర్యంకతలముమీద
బండుకొనియుండి నాచిత్రనటమువంక
జూచుచుండును నిష్పందలోచనముల.

ఆమె యొకవేళ రమ్యవేత్తాసనమున
గురుచుండి సూచికలతో గూర్చిమీర
నాగరాక్షరము ను మన్నామధేయ
మల్లుచుండును కాశేయకాంచలమున.

ఇట్టి కాకున్న వీణ వాయించుచుండు
కంకణరసమ్ము గీతిలో గంపిపోవ
కర్పూర మనోజ్ఞ మగురత్న కంబళమున
స్నిగ్ధవృత్త హృదయజాతయూచీన యగుచు.

కరతలాబ్జ సమర్పిత గండ్లభాగ
అర్థమాలితనయనయు వై యనేక
విగముల న్నన్నగూర్చి భావించుచుండ
బోలు బాలనిష్కణమై పూర్ణహృదయ.

మందయానముతోడ తన్మందిరమ్ము
జేరి సోపానపాళికాశ్రేణీవెంట
నరుగులోనికి నిను గాంచినంత నామె
స్మరించు పురాతనపరిచయమున.

జీవితేశ్వరి నిను సుఖాచీన జేసి
ఆదరముతోడ భాషించునవసరమున
నాయుదంతంబు మిగుల విన్నాణముగను
ప్రియమధురీతితో దలపెట్టు మమ్ము!

ప్రేతితోడ దరశన వెనగొనంగ
ఆమె నీభాషణంబుల నాటకీయ
సీనుధారననిష్ఠుంది నిస్సవ్యమున
శైలుపుమామెకు ప్రణయసందేశమిట్లు:-

జీవితేశ్వరి, దేల జాలము
చేయుచుంటివో తెలియ నయ్యె!
వివిధచింతలతోడ నామతి
వికలమై పోయెన్!

శుభ్రచే, నీతోడ నాపై
నెవ్వరేని నిరాపనిదలు
స్పృహచేసి యనేకభంగులు
చెప్పలేదుగదా?

హేయభావము నీకు నాపై
నెట్టులేని జనింజేయగ
ఖలులు నీతో నెన్ని యేనియు
కల్లలాడరుగా?

మధురవాక్యము లెన్ని యేనియు
మత్సమీకమునందు బల్కుచు
చాటుగా నపకృతియె నల్పేడి
జనము కలదునుమీ!

నిష్కలంకపు సరలహృదయపు
నీవు లక్ష్మీ, నిక్కువంబుగః
ఎల్లరును నీలాటివా రని
యెంచబోకు నుమీ!

అన్యవాక్యము లెంతమాత్రం
బాలకింపక ధీరవృత్తిని
నన్ను బ్రేమను జూతు వనియే
నమ్మియున్నాడన్!

ఎల్లవేళల నీవు లక్ష్మీ,
హృదయనాథునిగా దలంతువు
నన్ను నిశ్చలబుద్ధితో నని
నమ్మియున్నాడన్!

కొంతకాలమునుండి లోచన
కువలయమ్ములు లక్ష్మీ, తావక
వదనరొంగిర్విరహితము లై
వాడిపోయినవి!

ఐన నేటికి చూపు లిక ప్రియు
రాల, హృదయము లమలరాగ

ప్రిబలసూత్రముతోడ దృఢముగ
బద్ధమై యుండన్?

కాలమూలన మగుటచే ని
ష్కారణమ్ముగ, గుండె తరిగెడి
భూరిఘోర నిరాశ యెడ నెడ
పొడముచూడు జుమీ!

నిస్వరూపము నామొసెందను
నిగిడియుండుటచేసి లక్ష్మీ,
అన్యవనితకు తాపు లే డి
యంతరంగమునన్!

ప్రియతమా, నే నిడుమీన
ప్రేమపూర్ణ విలోచనమ్ములు
నెదురుచూచుచునుందు నీకై
యెల్లవేళలను!

సాహసమ్మును నూమకీన
స్తైర్యగుణము గ్రహించియును నీ
వింక నేటికి జంకుచుంటివా
యెరుగకున్నాడన్!

విమలహృదయం బాదరంబును
విశదముగ గ్రహించియును నీ
వింక నేటికి జంకుచుంటివా
యెరుగకున్నాడన్!

పారదోలు మధైర్యవృత్తిని
ప్రాణకాంతా, ధైర్య మూనుముః
వీరసతి వయ్యెదపు గేహము
వెడలి యరుదేరన్!

కదలి రా ప్రియురాల, నీయా
గమనకాలమునందు యుష్మ
త్సరణి కవరోధంబు చేయగ
జాల రెవ్వారల్!

రమ్ము మాణిక్యంపుబొమ్మా
రమ్ము నాబంగారుచిలుకా
రమ్ము ర మ్మోరాజహంసీ
రమ్ము శీఘ్రముగన్ !

సరిణయోత్తరి కాలమందున
సయన మగుదము ప్రాణకాంతా
భరతవర్ష విలోకనోత్సుక
భావభరితులమై.

దండతులమై వివిధరమ్మ
స్థలములందు విశారదలు
సంబుగల్గెదమ మంతరంగము
శాంతి నొసంగెన్.

కూర్మిణి సౌఖ్యమ్ము నీ కొం
గూర్చ నేను మెలుంగుచుండగి
పవిత్రంబున నుంచువో నీ
మెంచి చూడగదే !

ప్రణయిని, నీ కేమరి నెన్న
దాప్తహు వుండధానింబుగా నీ
పెట్టిస్వస్థము లపుడు కాంతువో
యెంచి చూడగదే !

ప్లూన మెరుగని కుసుమగుచ్ఛము
మాడ్కి నిరతము నాథుమస్తక
మండనంబై వెలయుదువు సుకు
మార భావమునన్.

సాహచర్యముచేత ప్రతిభా
శాలినీ, కవితామృతము నీ
విమలవాక్కున లీలమై నా
విర్భవించు జుమీ !

గానకవితా శిల్ప సూలిత
కళలతో నొప్పరి యస్య

న్నవ్యగేహము కేవలం బా
నందధామ మగున్ !

విశ్వగాయకహృత్ కృష్ణుని
వేణువటు మనజీవనమ్ములు
దవ్యగాన తరంగములలో
తేలియాడు జుమీ !

అన్ని వేళల నాదరించుచు
నఖిలవిధముల మేలు చేయుచు
మిగుల నను బ్రేమించుచుండెడి
మిత్రులున్నాన్.

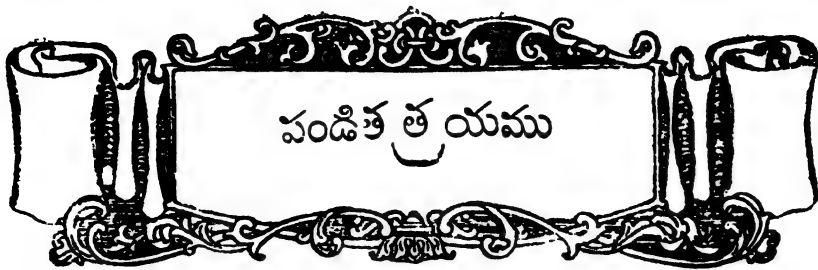
అందు నస్మత్ప్రణామము లగు
నాపు లెందరొ కలు: వారలు
కవులు, నీ కంకితము లిత్తురు
కావ్యబంధములన్.

అమలహృదయముతోడ నాసుఖ
మభిలషించెడి స్నిగ్ధశిల్పములు
మధురముగ జిత్రింతు నిముఖ
మంజురూపంబున్.

సరససాంస్కృతియు లక్ష్మీ,
సఖులచే ననివారితంబుగ
నిన్నుగూర్చి యనేకరీతుల
నివ్వటిల్లు జుమీ !

రమ్ము ర మ్మోకమలనయనా
రమ్ము ర మ్మోచంద్రవదనా
రమ్ము ర మ్మోముద్దుగుమ్మా
రమ్ము శీఘ్రముగన్ !

ఎల్ల వేళల నీదురాకకు
నెదురుచూచుచు యుగములట్టులు
కఠినవైఖరి వాసరంబులు
గడపుచున్నాడన్ !

నిడుచవోలు వేంకటాచల గారు, పి. ఏ.

అంశ నామయమున ప్రామాణికాగ్రణ్యులుగ
కన్నులనీర కవిప్రయముబోలె, వైవముత
వాక్కునునున బంకితప్రయముజేసి మువ్వగుము
నీయులుగలను. కారితోబ్రహ్మము శ్రీపతిపంపితులకు
తంజనవాడు శివశంక చంద్రపంపితులకు ముడిచి
నాడు ముక్తకాన్తున పండితారాధ్యులు. వీరుమువ్వగును
సృష్టితలయకాగ్రణ్యులును, పురాణప్రయోగాలును
సమత్రిమారులగఁగిభక్తములబోధప్రేరేపణచే పరమైశ
వనియు, జగత్పరిణామమునకు శివుడే హేతుభూతుఁ
డనియు, సిద్ధాంతమునీ వీరవైవముతము నాంధ్రదేశ
మున సుకీర్తముగ లక్ష్మీనరసింహభాష్యులు. శూరిమ
యముగూర్చి వాల్మీకికి సోహవాసవి లెనపండితా
రాధ్యశివప్రయనంబు చెప్పియున్నాఁడు:

“ద్వీ. కమలస్థి నున్నట్టి కర్తనా బ్రహ్మ
నడి బ్రహ్మమను బ్రహ్మవాదులంద్రుచే
హను భక్తియున్నట్టి కథితినాఁగ
బరగఁ దా దొల్లి శ్రీపతిపండితయ్య
స్థితకర్త హరి నుమాంతిక మ్రొక్కించె
క్షీతి విష్ణువాదుల గీటణగించి
చెనసి భక్తిక్రియాపితి కర్త యనఁగఁ
జనియెను లెక మంచనపండితయ్య
గాఢమై సంహారకర్తయ యనుచు
సాధారణముగ సేశ్వరుఁ బల్కుభక్తి
దూరాన్యసమయసంహారుడై చని మె
సూరుచు మల్లికార్జునపండితయ్య
భ్యాపితభక్తికి గారణపురుషుఁ

డై ‘పండిత త్రియంబున భువీ జనియె
తనరు సింపిత్త్రయములో మాన్యుఁ
డన నొప్పి మల్లికార్జునపండితయ్య”

చి. కి. శా. కవిప్రయోగము.

అట్లు నామవాక్యని కాలమున ననఁగా శ్రీ. శి.
12వ శతాబ్దమునకు పరికితప్రయమున వానియందున్న
ప్రైవ్యాచారల నుద్ఘాటించుచున్నది.

శ్రీపతిపండితులను

ఈయని నివాస్థులము తెలుగుదేశమునందుని ప్రా
చీనప్రసిద్ధులైన ములలో నొకటియగు విజయవాటిక
(విజనాటి). ఈతఁడు పండితప్రయములలో బ్రహ్మముఁడు.
ఈతఁడు శివుఁ డొక్కఁడే వైవమనియు, నొక శివభక్తి
సత్యం గోటివ్రాహ్మణాజ్ఞానము గలిగినదియు, నిష్ఠలు
కొంగున మాటలగట్టి శివభక్తిగూర్వముఁ జూపించిన
పహాసీయుఁడు. ఈవిషయమే పండితారాధ్యుల శివ
తత్త్వపాఠమునందును, శివభక్తిగీతయమునందును నిట్లు
ప్రశంసించబడినది.

క. ఒక్కఁడే వైవము శివుఁ డని

నిక్కము నేయుటకుముడిచె నిస్సలుచీరక
స్రక్కక శ్రీపతిపండితుఁ
డక్కజముగ విజయవాడ నల జమ్మిశివా!

క. అతులిత శివభక్తునితోఁ

బ్రతిసేయఁగరారు కోటిబ్రాహ్మణునిశ్రీ
క్షతి పండిత స్వ నిష్ఠాఁ
గుతుకమతి న్మాటంగట్టె గొంగునను శివా!”

ఈతనికాల మిదమిథమని నిర్ణయింప వలనుగాకు న్నది. క్రీ. శ. 1168లో లింగేశ్వరమున జెందిన బసవన కన్న నీతఁడు ముందువాడని నిశ్చయింపవచ్చును. ఈ తఁడు క్రీ. శ. 9వ శతాబ్దమున మంచినని కొందఱు పండితుల యభిప్రాయము. 1915 వ సంవత్సరమునఁ బ్రభు స్వయంవారు ప్రకటించిన ప్రాచ్యభారత పుస్తకావళిలో నొకచోట ‘శ్రీపతిపండితులు గరువులుగా చాళుక్యరాజుల విష్ణువర్ధనుఁడు రాజ్యమేలుచుండెను’ అని చెప్పఁబడియున్నది. చాళుక్యులలో ననేక విష్ణువర్ధనులు గలరు. వైది చెప్పవలసిన విష్ణువర్ధనుఁడు క్రీ. శ. 918 మొదలు క్రీ. శ. 925 వఱకును జీవించిన యేడవ విష్ణువర్ధనుఁడైనయేడవ నరసింహుడు 9వ శతాబ్దము చెప్పవచ్చును. భారతీయ శాసనములచేతగాని చరిత్రము బయలుపడెను.

ఈతఁడు తైత్తిరియవేదము, తైత్తిరియవ్యాఖ్యమునకు శివప్రసాదేశభాష్యులలోఁ గవయు నెప్పుట యాచారములుచేయు నితఁడు తెలుఁగున నేమిగ్రంథములువ్రాసెనో తెలియరాదు. ఈతఁడు బసవపురాణమునఁ గవిగాఁ జేర్చఁబడియున్నాఁడు. సంగమేశ్వరుఁడు బంగమహావంశుని బసవయొద్దనుండి మూడిన కన్నులను పొందెనని మున నిట్లు చెప్పఁబడియున్నది.

“ది. కోరిమోఁగిరిహాసకులు కళయందు

గాన వాగీశ్వరైనారు పాఠకుఁడు

శ్రీపతిపండితుల శివుఁడ! మోకవులు

నాపండితయ్యగా రనుఁగుంబండితులు”

ఈతఁడు బ్రాహ్మసూత్రములకు శివపరమగు వ్యాఖ్యను ‘శివదీపిక’ అను పేర రచించినట్లు. శివపులయఁబట్టున్నది.

“కం. శ్రీపతిపండితకవి శివ

దీపిక విరచించి శైవదీపికగురుఁడై

౧. ఈ‘మంచన’ అనుశబ్దము ‘మంచన’ అనిపాడ వాడుకలోనున్నట్లు తెలియుచున్నది. బసవపురాణమున గ్రంథవాస్తవ సీయుఁడు లెంకమంచన పండితులకు అనియును, వేటూరులో ‘శ్రీరమణుండు మంచన పండితయ్య’ అనియును ఇట్లు మార్పరాని ప్రాసాదిత్యులములయందు నుండుటచే నీ రూపముగూడ గ్రాహ్యమే. కేయరభాషను చరిత్రమున ‘మంచన నామధేయునన్ను’ అని పాడముమెనల నుండుటచే నీవిషయము తెలియఁబడె యెట్లు.

చేపట్టె ముక్తిపేరిటి

రాజుట్టిని విజయనగరరామయలింగా!”

ఈతఁడు రచించిన భాష్యము శ్రీరంగ శివాచార్యులు వ్రాసిన శివాద్వైతపరమగు భాష్యమునకు ముందు రచింపఁబడినదో వెనుక రచింపఁబడినదో తెలియరాదు. వెనుకనే రచించిన నీతఁడు తెలుఁగుననే రచించెనని యూహింపవచ్చును. ఈతఁడు విజయవాడ (బెజవాడ) లో నుండినవాఁ డగుటచేతను, తైత్తిరియ వేదముచేతను యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శివాశాసనమునందలి మధ్యాహ్నం నీతఁడు రచించినవేమాయను సందేహముపొందుమున్నది. క్రీ. శ. 927 మొదలు 934 వఱకు రాజ్యమేరిన యుద్ధమల్లునికాలమునం, దీరి యొకేత తొమ్మిదవశతాబ్దపు వాఁడైన పరమహంస, శాసనము వ్రాయుట యసంగతము కానేరదు. ఆశాసన ప్రయే యారించెనయేడలఁ బెలుగు కవులలో నీతఁడు తొలివాఁడగును. దీవిషయమై శివ కవులయందు దీపిముగఁ గలరు:

“కం. అలయుద్ధమల్లుపనుపునఁ

దెలుఁగున మధ్యాహ్నంరలను దెలిపెనుదొ

నిలశ్రీపతిపండితకవి [లి. దా

లలితగతి నిజయనగరరామయలింగా!

శివలెంక మంచనపండితుండు

ఈతనిచరిత్ర సోమనాథుని బసవపురాణమున మహాశ్వాసమున నర్జింపఁబడియున్నది. ఈతఁడు శ్రీ కాశీక్షేత్రమునందుని శ్వేత్రస్థానమునందుండెడివాఁడు. అచ్చట ముల్కాటలను దనపదివ్రేళ్లు శివున కర్పించును మగుడఁబడయును నర్చించుచుండెను. ఇంతియకాక, యస్యపర్యవలముక్తివై‘గత్తియనియొక’ లెక్కపాస్వరి నెత్తించి తనతో వాదంపఁ దివురువారలతో వాదించి వారి నోడించి పంపుచుండెను. అంర నచటిపండితులం

దలు నొక్కమొగి నారనిపైకిబోయి వాదించిరట!
 మంచనపండితుడు శ్రుతి స్మృతి పురాణకాస్త్రాధ్యక్ష
 సమాశయగ వారిలో వాదించి అసమానప్రతిభగాన్నింపి
 వారి నోడించుటయేకాక శివమాహాత్మ్యమును జూపింతునట!
 అచ్చట బిట్టదేవుని శివులకు మ్రొక్కుమని పోలివారం
 పలుకు జూనుమంపగ పోనికు మ్రొక్కించెనట. అయి
 టివారందఱు నాశ్వర్యపడి మరలనగారి భక్తి కలహస్త్య
 మును నొగడుదురె యయిండ్లకు నేగిరడలు!

బసవపురము మంచనపండితునిని గూర్చి కథ
 యింతియ. ఈతని గ్రంథకవిసంగ్రహమును చదివిన
 విశేషములగూర్చిగాని తెలియరాదు. ఈతనిది శ్రీపతి
 పండితునియనెను, పండితారాధ్యక్షుని యూర్వమును
 వర్ణింపబడియుండును నీతనిది. బసవకలకలై గొం
 డెయి పూర్వమునకు పంపెనటను. శివునివారము
 నం దితివప్రశంస కావలెను.

మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు

“కం. శివకవిపండితుల డన ని
 యనని బేరందు పండితారాధ్యుని, దు
 ర్భవభవ కుభరవిదారిణ
 పిలిచి భవదూరునెంత భక్తిమయింవా!”

“మ. ఆవనిక్ శ్రీ శివతత్త్వసారమును బ్ర
 భాశ్రవణం గావించి, స
 స్తవముల్ పెక్కులొనర్చి యాంధ్రభరణి
 సత్కీర్తి గన్నట్టి, స
 త్కవినిక్ బండితి మల్లికార్జునుని హృ
 త్పదమున నిల్చి, పా
 ధ్ధివలింగాశ్రుతి నొప్పు నిస్సోచెదవ్
 శ్రీవిశ్వనాథప్రభో!”

శ్రీమల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు పండితప్ర
 యములలో దృఢీయుడు. కర్ణాటదేశమున బసవసన్ధానిం
 చినవీరశైవమతమును సంస్కరించి తెలుగుదేశమున తైవ
 మతమును జిరస్థాయిగ నెలకొల్పిన మతసంస్కర్త. ప్రస్తు
 తపాలాదేశమున నారాధ్యుల ముని చెప్పకొను లింగధా

రుల మలిసంప్రదాయముల కిరణ్డే మూలపురుషుడు.
 ఈతనిచరిత్రము నీరనిచెనుక మఱి నలుబడెండ్లకు శ్రీపా
 ల్కునికి సోమనాథుడు పండితారాధ్యు చరిత్రమును పేర
 వైదుప్రకరములగు దివ్యపద మహాకావ్యముగ రచించి
 యున్నాడు. ఈతనిచరిత్రమున కదియే మూలము.

పాలకునికి సోమనారాచించిన తెలుగుకావ్యము
 నగు నాది. బసవపురాణమునకుబాలకలె నరుర బసవవి
 సంస్కృతి భావసంకేతమును, నీలకంఠుని ముకుట
 క్రీ.శ. 15 శతాబ్దమున కన్నది భావసంకేతమును
 గన్నడదేశమున గావించి. మఱయుం బసనాల్లర శతా
 బ్దమున శ్రీనాథుడే దివ్యపద పూర్వాచరిత్రమునే పట్టు
 కావ్యముగా వ్రాసినట్టి చరిత్రయగున్నది. కాని యా
 యిప్పుడుగావరాదు. కావన కాలమిందును, బ్రహ్మయు
 నెందును నెందునాగ్న. గ్రంథ పేర గ్రామ్యమును. అర్చి
 కాదాంశము. పండియు 1921 సంవత్సరమున నాల్గి
 సాహిత్య పరిషత్తువారు పండితారాధ్యుని శిష్యునినా
 రమును శ్రీలక్ష్మణరావుగారి సేతితోడి బ్రకటించిరి.
 దానివలనగూడ పండితుని స్మృత్యాంధ్ర మెంతయో తెల్
 యగును.

ఈతడు గోదావరీహంపిలమున ఫీమేశ్వరమున
 ఫీమేశ్వరలింగమునకుం బూజింపఁబడు భమవనంధితు
 నకును గొం బతుకును బుత్రుడు. ఈతడే ముప్పనిదుం
 డిని వేసుకొని ఘమన యగునేమో యను పండితము
 పండితుడనున్నది. భమగిరియు దాక్షారామ నివాసి.
 దాక్షారామఫీమేశ్వరండుండని చెప్పకొని యున్నాడు.
 మఱయుం బండితునినంటి మహానీయుడు జన్మించుట
 కేవల మీశ్వరప్రసాదియగు భమవనం గా మఱియొక
 నికిం జెల్లదు. అయినను భమవచరిత్రమున నాతిడు
 పురోహితుడుగా నాన్నట్లుగాని యతనికి భార్య
 పుత్రాదులున్నట్లుగాని తెలియుటలేదు. ఏది ఎట్లున్నను
 నూహ కట్టించి ముండగూడదుగదా!

ఈతడు ఋగ్వేదియనియు, గౌతమ గోత్రజా
 డనియు చతుర్వేదవిద్వేదమును నొక సంస్కృతపుస్తకము
 నందుఁ జెప్పబడినది. ఆరాధ్యచరిత్రమున నీవిషయమై
 యేమియుఁ జెప్పబడలేదు. శ్రీలక్ష్మణరావుగారు పై
 పుస్తకమెంతవఱకుం బ్రమాణమో నింత్యమనిరి. కాని

రమారమి నూటయిరువదియేండ్లక్రిందటనుండిన ములుగు మృత్యుంజయూరాధ్యక్షవి తన గౌరీపరివార కావ్యము సం దిట్లు చెప్పియున్నాడు:

శా. శ్రీమద్దాశమ గోత్రజం

గురువరుణ శిష్యప్రతిష్ఠావృత్తున్

కా. నాది...రు ఋషీగ మతా

భాగ్యశ్రుతిని బుజితే

స్వామి వంశగురుండుగా బడసె శై

వజ్రాననందీచే

భూమిం బావనాంధ్రదాయ మగుచున్

బుల్బుగదె విభ్రాతిత్తోన్.

—ప. ఆ.

కావున నీది విశేషకంపరాశాసనమైనట్లైంది. ముగానఁ బ్రమాణముగాఁ గొనఁబట్టెను.

భీమేశ్వరమనోద్దమన్నకోటిపల్ల నివాసుడైన ఆరాధ్యదేవర యాగిని గురువు. ఆరాధ్యదేవగ గురువు అహంభరయ్య. పండితయ్య ఆరాధ్యదేవరయొద్ద శైవ దీక్షనొంది శైవమతరహస్యములఁ జక్కగాఁ దెలిసికొని, శైవాచారపరాయణుడై విలసిల్లెనుమఁద నచటిశ్రావ్య ణులునచ్చి గూర్చిని శైవాచారములను నిందించిరి. అంత పండితుడు నారికి విభూతిమహిమ, రుద్రాక్షమహిమ, గురుపాదోపకమహిమ, లింగార్చనమహిమ, ప్రసాద స్వీకారమహిమ, శ్రుతిస్మృతిపురాణోక్తి సహితముగ బోధించి, ఘంటాకర్ణానపురాతనభక్తనరీత్రములఁ దప్పి వారిని మెప్పించెను. అటుపైని శివతత్త్వసారమున కృతి గచించి, దాని ననసరించి నడవదుండెను.

అంత పోరండ్ల సూరసానమృతము భక్తిరాలు ను, బెలిదేవి వేమనారాధ్యుడను మఱిగొండలు జంగ ములునుఁ బండితుఁ జూడవచ్చిరి. అప్పుడు పండితుడు శివపూజాసమయమున నున్నను జంగములు కింగరూపు లుగాన వారినిఁ బూజించెను. వారు పండితునకు బసవే శుమహిమలఁ దెలిపిరి.

అంత సనదవోలు (చందవోలు) రాజగువెల నాటి నోడనిగురువు శౌద్ధపదాచార్యుడను శౌద్ధుడు,

పండితుని శైవమతబోధ సహింపఁజాలక రాజును సభఁ జేయఁ బ్రోత్సహించి పండితు నటకు రప్పించెను. అంత పండితు లక్కడకు వచ్చిన సర్వమతములవారి మతము లను ఖండించి శైవమతము నెలకొల్పెను. పండితుఁ డనే కప్రతిజ్ఞలఁ గావించి, 'రుద్రమహిమ' అనుకృతి నచట రచించెను. తగునాత జానుఁడు పండితుని నిందించినం గులకై గూతనిఁ బండితుని శిష్యు డిరువురు చంపిరి. రాజుదితెలిసికొని పండితుని విచారింప నాతఁడు నేనే చేసితివని నేరమంతయుఁ దనవీఁద మోపుకొనెను. అంత రాజు పండితుని నులు తీయించెను. పండితుడు రాజునకు శాపమునెట్టి శిష్యునసోతముగ నమరావతికిఁ బోయెను. చందవోలులో నున్నప్పుడు కింగోద్భవదేవు పై 'కింగోద్భవదేవకవ్య' యను కావ్యమును పండితయ్య రచించెను.

అమరావతిఁ జేరఁగనే పండితుడు శివనింద విన్న పోవుమును, నోమనితో సంభాషించినపాపమును పోవు లును సూత్రగణనామయలఁ బఠించెను. అంత పండితుని కిన్నులు తిరిగివచ్చెను. అచ్చటనే 'అమరేశ్వరాష్టకము' జెప్పెను.

పండితుఁ డమరావతిలో నుండుగాఁ బసవేశ్వరుఁ డితనికి భిష్యము పంపెను. అచ్చటనే గూతఁడు కర్ణాట కవిత్వముఁ జెప్ప మొదలిడెను. తిరునాటఁ బండితుడు బసవేశ్వరునిఁ జూడవలయునని కల్యాణపురమునకు బయలుదేరెను. దారిలో నిడుములలనునోటఁ దనశిష్యుడైన దోసయ్యగారికి అన్నయెన . పీఠచాకిరాజయ్యగారిచే గౌరవింపఁబడి హనుగంటికిఁ బోయెను. ఇచ్చట యుం దయనుడను రాజు సాలింనుమండెను. సింగళి గోవింద ప్రధాని యాతనిసంగ్రతి. ఆతఁడు పండితభక్తుఁ డగుటచేఁ పండితుని గౌరవించెను. ఇచ్చట నివశేసునామయ్య యను భిక్షుడు, పండితనేవలో మైమఱచి రాజునేన నే యకుండెను. రాజుకోపమున నాతనిఁ బింపించి యడుగ 'దేహము మీదిగాని ఆత్మమిది కా' దని చెప్పి గుడిశిఖర ముపై యరిపెట్టుకొనెను. పండితుఁ డారాజునకు శాప మిడిపయనము సాగించెను.

వనిపురమున కంకరయ్యయనుభక్తునిచేఁ బూజలఁ గొని కల్యాణకటమునకు బయలుదేరఁగానంతకుఁ బూర్వ

మొనిమిదిచివములక్రిందటనే బసవని లింగైక్యముఁ జెందినట్లు తెలియఁ బండితుఁ డెమిత్తేదము నంది మిక్కిలి ప్రశంసించెను. అంతఁ బండితుఁడు శ్రీశైలమునకుఁ బోవ నలచి వెల్లటారియొద్దకు వచ్చి తన క్రియశక్తియందు నొక నయ్యను శ్రీగిరిప్రసన్నుఁడవేసి లని ప్రార్థనచేసి నొందెను. దేవు యానకి 'పర్యవసనము'ను పిలవెను. గోనయ్య గిరిప్రసన్నుఁడగుచుఁ బిచ్చినతోడనే పండితయ్య భార్యభూతాదులతో వెల్లటారిలో లింగైక్యముఁ జేసెను.

పండితునికాలము శ్రీ లక్ష్మీరావుగాక నిర్ణయించి. ఆరాధ్యునితో సమకాలికులగు 1 వెలనాటి చోడుఁడు—(1163-1180), 2 ఉడిచి—చోడు—(1162), 3 బుద్ధరాజు—(1171), మొదలవారికాలములఁ బట్టి ఆరాధ్యుఁడు 1120-1190 ప్రాంతముల మధ్య వలెనని తేటపడుచున్నది.

ఆరాధ్యుఁడుప్రాసిన వైగ్రంథములలో శివరత్న సార మొక్కటియే చిక్కుచున్నది. కన్నడభాషలోని తన 'గంధమాస్రనామ' అనుకావ్యముగలదిని కన్నడకవి చరిత్రమందున్నది. శివరత్నసారములో నేడుప్రకటింప బడినదానిలో 489 కంపపద్యములున్నయవి. ఇవియొక సహస్రముగా నుండియుండవలెనని కొందఱు పండితుల యశ్రిప్రాయము. ఇదియే పండితారాధ్య చరిత్రమునకు మూలము. ఇందుగాని విషయములును, సంక్షేపముగాఁ జెప్పఁబడినభక్తుల చరిత్రములును బండితారాధ్యచరిత్రములో విపులముగా వర్ణింపఁబడినవి. ఇందొకంపపద్యములనే సోమనాథుఁడు ద్విపదలలో మార్పుచేయక వాని యున్నాఁడు. ఇందు సమకాలికులగుచుగాని, సంఖ్యానియమముగాని లేకపోయినను, నాకాలమున నిది శతకముగా వ్యవహరింపఁబడుటచే నిది యంగ్రథశతక వాన్యయమునకుఁ బునాది యని చెప్పవలెను. మఱియు నన్నయ తిక్కనల సమీచికలమునఁ బుట్టినగ్రంథములలో నొకటి యని స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడినదియై, సలక్షణతైలినీ గ్రాయఁబడి శతక రాజములలో నద్వితీయమై యలరారుచున్నది. ఇయ్యది బసవని లింగైక్యమునకు, ననగా, శ్రీ. క. 1167 తరువాత రచింపఁబడినది.

పండితుఁడు భగవదంశసంభూతుఁడు. 'శివభక్తి, నందిసర్వజ్ఞత, భృంగినిష్ఠ, మూర్ఖాసానులశాపకత్తి, అక్షపాదాదుల యతుఁతనాగ్నివికృత, ఉపమన్యసద్గురుత్వంబు, రుద్రప్రమాదగణాధిపుల సహజస్వకీయ ప్రసాదైకనిరతి, ప్రాక్షన మాలనభక్తిగణముల వ్యవస్థప్రత్యయగూఢమహిమ, వీరగ్రస్తుని శరణు' నను నీ సూక్తు లొకమాన్దిగా నీశ్వరాజ్ఞవలన జన్మించినాఁడు. బసవన, జంజముతీసి నిమగ్నములై గణియు నునగా 'భక్తిమీఁది నలపు బ్రాహ్మ్యంబుతోఁ గొత్తు బాయ లేను నేను బసవనంగ' అని ప్రత్యక్షమిచ్చెనట. దీనివలన నితనిస్వమతాభిమానము, బ్రాహ్మ్యభిమానముఁ గూడ స్పష్టపడుచున్నవి.

ఈవిఁడు వాచనచరిత్ర బ్రాహ్మ్యంబుఁ దెలుపుచుండు కొలు కైఫీయములనఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

కవ్రాలోఁ గవియై, పండితులలోఁ బండితుడై అపారమహిమాన్వితుడై, యన్మిగులకైపులఁబాసి, గూఁద్రదేశమున వైచమతమును జిగన్ధాయిగ నుండునట్లు చేసిన శ్రీమల్లకార్జున పండితారాధ్యుఁడు, సర్వంగ్రదేశీయులకు పరమపూజ్యుఁడు. ప్రాకృతస్సంస్కృతజీయుఁడు. ఆంగ్రదేశీయు నీతనిచరిత్రము శ్రద్ధతోఁ బఠింతురుగాత! సోమనాథుఁడు ప్రాసిన యాగినర్థనతో నీచరిత్ర ముగించెదను.

“ద్వి. శ్రీశైవసమయదేశికచక్రవర్తి

పాశవిమోచన కటుకశామూర్తి

శుంభద్దిగంత విశ్రుతసింహీర్తి

శాంభవదీతౌభి జాతానురక్తి

ఉత్తమోత్తముఁడు, సంయుతవీరభక్తి

వృత్తచిత్తుఁడు చతుర్వేదార్థవేత్త

గహనసంస్మృతి శిరఃఖండన హేతు

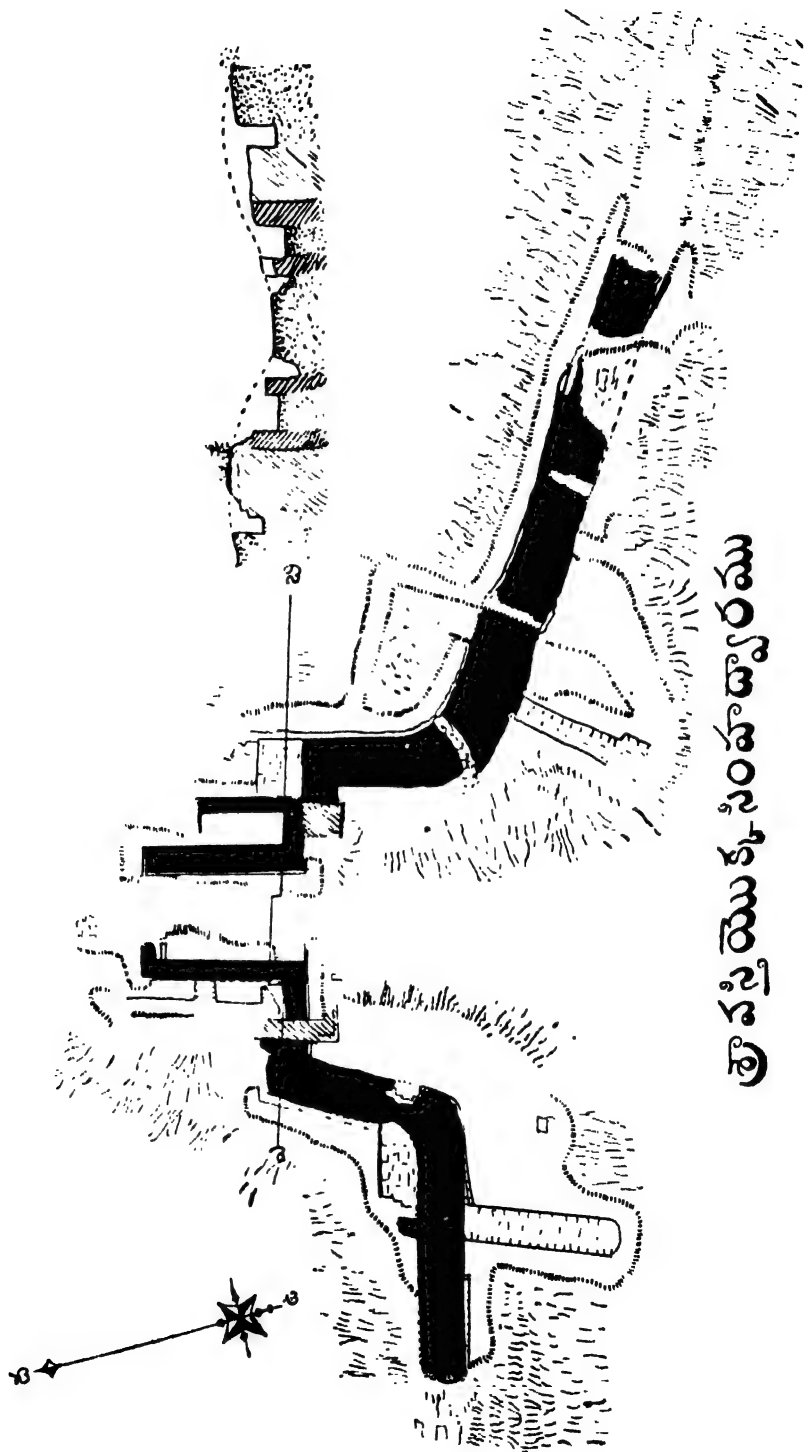
మహితసంచాతురమంత్రసిద్ధండు

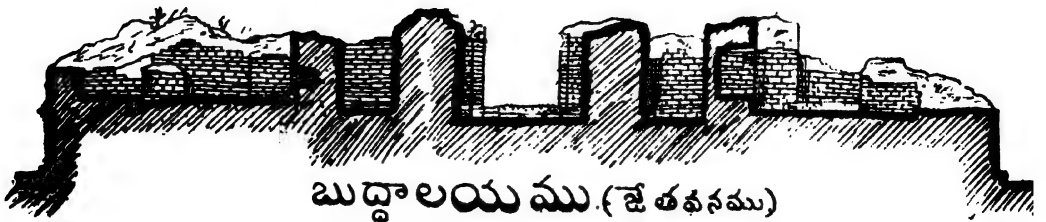
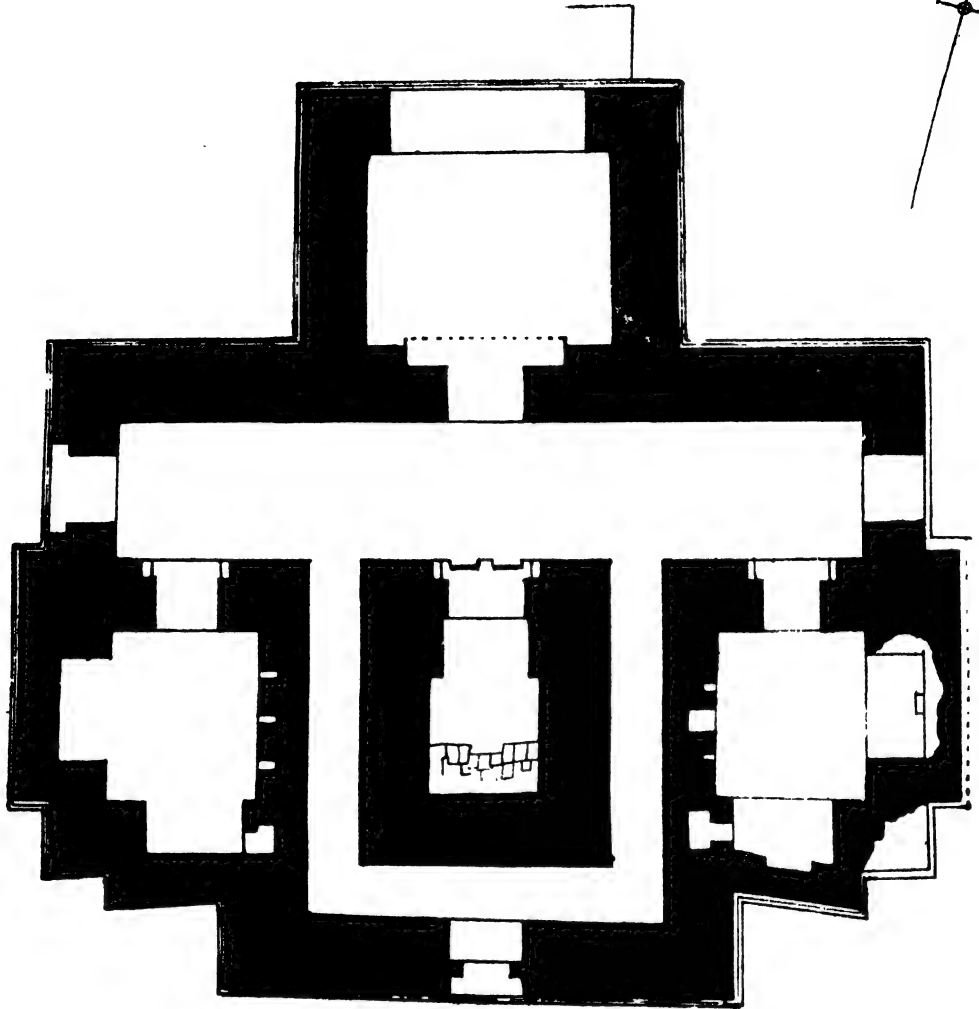
వేదాగమపురాణ విహితశాస్త్రోప

పాదితరుద్రాక్షభసితభూషణుఁడు

యమనియమాది వ్రతాచారసార

త్రావన్కోరు ప్రభుత్వము

బుద్ధాలయము (జే తపనము)

శమదమోత్కృష్ట నిష్ఠాగరిష్ఠుండు,
అంతర్వహిర్ భ్యాస యజనవంతుండు
వాంతరయ్యయనంగ హరగణాభ్యుండు,
వారిశిష్యుండు దుర్వారసంసార
దూరసీర ప్రత్యోద్ధర నర్తనుండు,
తైషాగర్మోష్ఠమాచార్యుండు సతత
వైచిత్త్యం నవైత తత్త్వోత్పన్నుండు
న్యాయసైకేష్కోదాత్తి శాస్త్రాను
పాయదర్శన పరిపాలన తీముండు,
స్వకులనలోకనో తస్మరితవిద్య
నికరమృతయనిరతితేంద్రియుండు,
తంత్రాగ్నిగోపీరతంత్రుతుతంత్ర
మంత్రాగ్నిగోపరాజమంత్రసిద్ధుండు
వేదవేదాంత వివిధపురాణాం
పాదిత కేమిగ్ధక్షేనర్థనుండు
పండితనతపాదపద్మండు, సుకవి
మండలివిభుఁ సమాజపూజితుండు
ఆరూఢి గీర్తిశుండు కోటిసల్లి

ఆరాధ్యునంగ లోకారాధ్యమూర్తి
అసమశదీయలోకారాధ్యశిష్య
విసరాగ్రగణ్యుండు వీరప్రతుండు
నను 'సరుద్రో నాత్ర సంశయో' యనంగ
జనియించినట్టి సామోద్రుద్రమూర్తి
సమయోగవాదాది పరవాది విసర
విశనన ప్రత్యక్ష వీరభద్రుండు
నండితాఘుండు, జగత్పావనకార
ముండు విశ్రుత జగన్నుతసితకీర్తి
అధికశాపానుగ్రహసమగ్రబలన
మహిగత దన్యంపచాతురీవేత్త
వాపదూకాసీకవాగ్బంధనక్రి
యావిశారదుండు, లోకారాధ్యమూర్తి
పరగి 'తైవే దశ ప్రత్యక్షా' యనంగ
పరువడి జను దశప్రత్యక్షాన్వితుండు
ధన్యుండు, దేశికోత్తముండు, లోకైక
మాన్యుండు, పండిత మల్లికార్జునుండు"
(పండిత రామచంద్రాచార్యులు)

ప్రేమ

(‘స్కాట్’ మహాశయుని పద్యఖండమున కనువాదము)

బాలాంత్రపు సత్యనారాయణరావు గారు

విమలమగుప్రేమము ప్రశాంతిసమయ ము
గొల్లబోయని పిల్లనగ్రోవి నూడు [దు
రాద్రభూయిష్ఠ ఘోరసంగ్రామ మందు
ధీరుడై పోరు యోధునితేజ నెక్కు
లచ్చి నృత్యంబు గావించు రచ్చలందు,
కమ్రవననాదిభూషణ గానవచ్చు

పామరజనంబు నివసించు పల్లెందు
నవ్యశాద్భూభూముల నాట్యమాడు
ప్రేమయే శిబి రాఫాన సీమ లేలు!
ప్రేమయే భువి మానవధామ మేలు!
ప్రేమయే దివి దేవతాధామ మేలు!
ప్రేమస్వర్గంబు, స్వర్గమే ప్రేమ మరయ !

సిడనుర్తి సత్యనారాయణమూర్తి గారు, బి.ఏ. [సారస్వతి సమాజము]

జ్ఞో. సర్వభావ్యవహారస్యై కుతో వ్యా నచసేయతా,
యథా శ్రీగాం తథా నాచా సాధుజ్యే గుచ్ఛన్ జగః.

—భవభూతి.

అంధభాషా చరిత్రమున నేటికి నూతనాభ్యాస మార్గభ మునున్నది. మార్పు రానున్నది గలుగునై పరీక్షలు లెల్లను నేడును గోచరించుచున్నవి. ఇంతవరకును మనకవులు సంస్కృతియునందు వివరింప బడిన సాంప్రదాయములను శిరసావహించి పనిచేసిరి. కాలము గతించినకొలదిని మార్పులు రాకతప్పదు. మూడు శతాబ్దములు నిరాఘాటముగ సాగినప్రబంధముల పలుకుబడి సన్నగిరినది. స్వేచ్ఛయొడ అభిమానము హెచ్చుటయేకాక ప్రాచీనసాంప్రదాయములయొడ గౌరవము తగ్గెను. అందుచే ప్రాచీనసాంప్రదాయానురక్తులకును స్వేచ్ఛానురాగిలకును సంఘర్షణము సంభవించినది. ఇట్టిసమయమున జిందిపడిన నెరుగులలో నీకృష్ణపక్షముకటి.

ఇది భావకవితాలతపై పూచినపువ్వు. దీనినే గంగాంగమున 'లిరిక్సు' అనియందురు. ఆంగ్లమునందలి భావకవులలో నలువురు ముఖ్యులు గలరు. నారు టైరన, షెల్లీ, కీట్సు, వర్డుస్వర్డుఅనువారు. టైరనవాణియుద్వృత శక్తి సమన్వితమైనది. సంఘముచేపెడి దురంతకార్యముల నతడు ప్రశయింపుంట్లునిలచేరితోత్తుంగ తరంగగంధీర భీషణములైన భాషణములలో వెలువరించి ఆంగ్లభాష ను, తనభావములను అపూరములుగా నొనర్చెను. షెల్లీ కూడ టైరనవలె సంఘముయొక్క నికృష్టకార్యముల నేవగించి కష్టపరంపరలకు లోనయ్యెను. ఈతనిభాషములు ఆకాశమధ్యమున కెగిరిపోయి పంచభూతములందును లీనమై మధురగానముగా ప్రవించినవి. కీట్సు ప్రకృతియొక్క సౌందర్యభావము నుపాసించి పురాణముల

నొప్పకనము నాశించి యనుగ్రహియెను. వర్డుస్వర్డు సానాన్యులనుభూమిభూమలనుండి నెవ యిత్తెన్నెత్తిములనేరి తీసి కొని వానికి ఎలయు నెండుండుకుల నెప్పించి నిత్యశీన నమునందు నానందాభ్యాసమును జూపెను. ఈనలువురును శీవీయును నాలుగు సన్నిలముండి మాది జనుల సమకారముచేసి, ఆంగ్లమునందు వారిని బోలునాడు చే మునియింపలేను. ఇప్పటివారు అట్టి హవాపురుషుల యాగమనమునకై ఎలయు స్వాగతోపచారములను సూపుచున్నవారు వాగ్రహే.

భాషాకృతములచో జన్మ వొక్కియభిప్రాయము పై నాధారపడియుండును. పురాణములందును, ప్రబంధములందును కవికిని పాఠకుననుకూల్య పాత్రములు కొన్నినిలచి కవియొక్క భావములను పాఠకునకుఁ దెలియ జేయును. అందుచే నాగ్రంథములందున్న యభిప్రాయములలోనేవి కవియభిప్రాయములో యేవిపాత్రలయభిప్రాయములో మనము సులభముగ గ్రహింపలేము. వాని యందు కవి ప్రవృత్తుపై యుండును. భావకవిత్యము నందు కవి పాఠకునితో ప్రభుమైకవననమున బ్రసంగించును. మనల నాతడు తనయాంతరంగిక వర్ణములో జీర్చికొని తనసుఖదుఃఖములను మనకు జెప్పుటయేకాక తన జీవితమునందలి నూత్నవిషయముల నన్నిటిని మనకు జెప్పుచుండును. అందుచే నీతని కవిత మనకు బూర్తిగ నర్థము కావలెనన్నచో కవియొక్క జీవితము మనకు తెలియవలెను.

ఈగ్రంథమును రచించిన కృష్ణశాస్త్రిని నేను స్వయముగ నెరుగుదును. సంఘమునం దున్న పురాణియందుకు

దనము, చిరునగవుచే మండితములగు విశాలనయనములు,
 బుద్ధిసూక్ష్మతకరింగింపు చిన్నములచే నొప్పుఅతినిఘల
 లలమునుప్రేక్షకుల నాకర్షింపుటయేకాక అత్యంతగూ
 నంద పురుషుడగు భావమును గలుగజేయును. అతడు మా
 క్లాడి దొరకొనగనే గూ భావము ప్రేక్షకునందు స్పృహప
 డును. అందుచే నగు కీర్తన భావగీతిముల నన్వయముచేసి
 కొను నల్లగామగలవాడై కృష్ణపక్షమును గర్హునగోంది
 తోనీ పరింప నున్నట్లు పేరుమన్నాడు. కాని చివరకు
 బోయినపుడునాత—అభివ్యక్తియే గుణమునందు బాచి
 తిరుగుచునే—సాహితీసమితిసభి పత్ర యొక్కట్లు కృష్ణని
 శ్వాసయి పడుచును. కంఠపాపేమి కౌస్తుభ విశిష్టపుష్ప
 విని లలలాపితిమే! యట నునుచు ప్రసన్నులగును. అని
 మూసాగాతరుగాని కౌస్తుభి భావపుష్పము హృదయ
 పెక్కిరిసి కవియొక కౌస్తుభి, గాయపరచును మిట్లు
 దానగు కౌస్తుభిని భావమున్నదాయేమి! యను సంతయ
 మాతో నుండును చదువరి.

ఆకులోఆకునై పూవులోపూవునై
 కొమ్మలోకొమ్మనై నునులేత రెమ్మనై
 * * * *

ఆకలూ నాహమూ చింతలూ సంతలూ
 ఈకరణిపెట్టనై దేవకతమదుగుగాడ
 ఈయడవి దాగిపోనా — ముట్టిన
 నిచటనే యూగిపోనా?

(పుట 10)

అని యడుగు సుకుమారకవితీ

క్రూర్యకాటిబృశవృత్తి కంఠ దాగి
 శృంఖలములు తమంత న చెడరిపోనె
 గగనతలము మారోగ్రిగగ గంతమెత్తి
 * * * *

చిత్తమానందమయమరీచికలసోల
 హృదయ మానందభంగమాలికల దేల(?)
 కినుల నానందజనితాశ్రుకణము లూర
 జగమునిండి న్వచ్చాగ్నాన ఝరుల నింతు.
 (పుట 11)

* * * *

కలవిహంగమపక్షము లదేలియాడి
 తారకామణులలో దారనై మెరసి
 మాయమయ్యెదను నామధురగానమున
 నవ్విపోదురుగాక నా కేటిసిగ్గు?
 నాయిచ్చయేకాక నా కేటి వెఱపు?

పుట 12

అని యెలుగి కీచాటా కార్యసత్వయునకు ఈ జపత్వ
 పెక్కిరిసి వానవుని సుఖదుఃఖములను, ఆకానిరాశిలను
 రెన హృదయ కేత్రమున బింబింపజేసికొని విశ్వము
 యొక్క— గూత్రోశమును గర్హునరసమై ప్రవహింపజేయ
 నలసకవి కేలము జపత్వమునకును నిర్వేదమునకును
 ఘనమిచ్చి దుఃఖింపుట అసహంజనము.

మీరు మనసారగా నేష్య సీరు నన్ను
 నన్ను విడుపుడు.....

* * * *

ఈమహాదంపనీచికాస్తోమహోలి
 కాగ్రముల నిక నే నాట్యమాడలేను,
 నేను చినునవ్వు పెదవుల నిలువలేను.

(పుట 74)

అని విచారించుచున్నామి. ఒక మానవుని విచారమును
 జూచి పరియోకను విచారించుట సహజము. కాని ఆ
 విచారమునకు ఈ తునుకార్య మాతని శక్తికిని యిచ్చ
 కును మింగినదై నింద నాతనిపై హాపకున్నచో మన
 సానుభూతి నాతిపి పూర్తిగా మారగొనును. అటుగాక
 నిశ్చేతుకనుగ దుఃఖింపుచు నెట్టివానినాలె సంఘరింపు
 నాతనితో మనకు సానుభూతియుండదు. అప్పుడు:

నన్నుగిని యేరు జాలిచెందంగ వలదు
 (పుట 71)

అని మనల నాతె పడుగ ననసరముండదు. వైపాద
 ముతో నారంభమున దుఃఖమున కిగ్ధము నాకు దెలియు
 టలేదు. అతడు 'శోకభికరతిమిర లోకైకపతి'యట;
 'హంతుక కిటిభారి' యట; 'పాంగి యుస్పాంగి యు

స్వాంగి' విలపించువాడట; 'కన్నీటి సరులదొంతరలు' ను, 'నిరుపమనితాంత దుఃఖంపునిధులు'ను గలవాడట. అయినేమి? అతని కంతకన్న నింకను ఎక్కువయింప వచ్చును. అవి నెప్పించుకులన నొడికిన కవిత్వమేమి? భావమేమి? అట్లు ఎవరు దుఃఖమే ఆనందముని యెందునా రుందునని ఈ కవి యుద్ధేశమే? అవు నిట్టివాడున్నాడు. గ్రీష్మపురా యులందున్న హేతేయ దీనికి ప్రహరము. ఆమె నికంతవచితక్రాంతిని. కీటిలహలందు నివసించుచు వివాహము గాలము నామె పట్టుచున్నది. అట్టివారి తీర్చిదిద్దునందును దుఃఖమునందును వితానోగ్యములు కష్టమై పడును. నా రిరుఁఖాంక కామున భరిష్టమై శూన్యమైనది. అట్టివారిని జూచి హనమేల బోచెంచ వలెను? ఏమనా ప్రయత్నము నిట్టిక. తోమాహారము నీజగత్ కేంద్రము అకాశమున నెత్తువపుడు వానించి నోయి పరిగడలచుచు నానినరుఁఖము జనించుచులేదు. విషక్రిమిన్యాయముగ నాముఖమునకి నుఖప్రసముల మన్నుచి. అది మానవజాతి కాగోగ్యము నిష్కృతిమయమునుగాదు; ఆగ్రును కలకంఠముగతేని ఆనందము నిష్కృతి విషయమునుగాదు. దీనిమీది సభ్యతేయల సభ్యనారాయణాస్త్రమున దినగదిలో ముఖమునను దావు నిచ్చియున్నాడు. దుఃఖపరంపరలతో నెవరిపోయిన ఈనిని సుమహావ్యాసయము

ఈననవేసుదండ మిది.

లేటికి చెక్కెదవేల చిల్లులై

పోనొగిలించెదం చదలి

పోయితి; వ్యర్థపు టూర్పుగాడ్పులక

గానముగాగ మార్పుటకె

కాయని యిష్టము నేగ్రహించితి; కాని

విశీర్ణ మీహృదయ

నాళిమటుల ల్పలికొనువో? ప్రభూ!

అని గూఢ్రోశించినది. ఇది యూహాప్రపంచమున సంభవించిన కష్టములకై విలపించుటగాదు. ఈమధునిమిరము ఆకాశిరస్రసారము లేక యమలోకవాసలతో నిండియున్నదికాదు. సృష్టింపఁబడు చిదివడియు

దురంతదుఃఖపరంపరలచే విసిగి వేసరినకవి గీర్వడై యోధుడై వానిల్ల నోర్పుతో సాధించుచు "వ్యర్థపు టూర్పుగాడ్పులక" గానముగాగ మార్పుటకగా" యని గిన్నవాక్యములను బంకి విజయోగ్లాసిస్తూ, వినయముడై మనమోల నిలచినాడు. ఇదిని ప్రియములను నెము సాను ధూతీనిస్తలమై వినవలయును. ఇదిని ధన్యమును నిశ్చయమును ప్రశంసించవలయును. కాని అన్యము లెల్లము పానము నావారింపగలుగును!

ఏకవిశిష్టతరీతమును శ్రీష్టిమానసను అంబో యొక్కొక యథా యమన నొక్కొక భావము తీరింది యుండును. అనిని రుచులం చదవే ధూయభావము. మిగిల భావములు దానిమందు నా గూఢాప్రములు. ఈగవియం పట్టిభి నాయొక్కొక నిలచి కనిపించుచు లేదు. బహుగా

ఏవిరామ మేనిలేని యీ సుభోత్సవ ప్రణయకేకామోద భార మింక నేను వహియింలేను; జీవిం లేను.

(పుట 74.

అనియు, పరిగడలచు

స్వాదుసంతోకలనాలనద్వందచి

గరమునం దుంచి జీవితభరము వాయ

బాడుకొమ్మంటి తియ్యనిప్రణయగీతి.

(పుట 75)

అనియు గానముచేయు నీకవికి జీవితము కష్టముగ నున్నదియో, ఆనందకరముగ నున్నదియో యెరుగుట కష్టము. పోనీ సంకేతమోపేతుడా యని మాచినవో నాతనినున్నియు సుకుమారమునను సృష్టయమును గలందుచున్నతలపులైనను మనకు ఎరుగ లేదు. (కన్నీటినుంపి పునర్ముద్రితము లప రెండుమాని కావ్యములు మాత్రమే యీ భావమును వల్లశించుచున్నవి.) దీనిని బట్టిచూడ నితనివిషయము దుర్భాగ్యామకమన్నది. అట్లుగాదేని యీపుస్తకమునందు దిండితములగు భావము లేమియు నాతని విచారము సరికట్టపోవుచున్నకాక అతని యనుభవమునగూడ లేనట్లుపడును. ఇట్లు పరస్పరసామ్యము

నందజాలని భావప్రకటనము విశ్వాసార్హము (sincere) కాకపోవుటచే ఈ త్రమకవిధాలక్షణము కాబోదు. ఒకయుగముననే రెండుపుటలదూరమైనను లేకుండగనే

రాజరాజేశ్వరులకు నలభ్యమైన
నదమలామూల్య తారకానద్యశ్చదవ్య
మణివిరాజిత కల్యాణమకుటరాజ
మిడితి నామస్తకాన;

అనియు (పుట 75)

కంటకకిరీటధారిణై, కాశరాత్రి
మధ్యనేళల, జీమూతమందిరంపు
గోలుపుకూటాల, నేకాంతగోష్ఠిదీర్ఘ.

(పుట 71)

యుండుననియు వ్రాయు చుటకంటె బెట్లు? వైన చెప్పినట్లు ఏదో యొకభావప్రాబల్యము లేకపోవుటే దీనికి గారము.

దీనిని బట్టిచూచినచో నీకవికిగల స్వచ్ఛాభిలాష యంతవరకు నిజమని యులోచింపవలసివచ్చును. నేటి కవులందఱును స్వాంత్రాప్తికాముల ముని కందుఁగ్రాంతిలో జూపినట్లే. కాని కిరుచేసిన సాహసకృత్యములేమి? తనతరములనుండి సునందమునుండు మేదులు నాటుకొని ప్రబలుచున్న దురాచారములను, అనర్థకభూత సమాదాయమును, బ్రతిఁగిటింటి పీరులై నిడిచినవారు చాల అరుదుగా నున్నారు. తరను మెల్లలాలె తమ యశస్వరాయ ప్రకటనము కొరకు భౌతికసుఖములను, సర్వసంపదలను దృఢించి మార్మదేశముకొరకును మానవకోటికొరకును ప్రామామర్యముచేసిన కవులును మనయందు ఒకరిద్దరి కంటె లేరు. మరి నీరిస్వాంత్రాప్తి మెట్టిది? తెలియుట లేదు. తొంబదియారు పుటలగల యీ గ్రంథమునందు పీఠరసప్రధానమగునట్టిదిగాని, అలాచేయుటకువలనుగాని పీఠనియాత్మ కష్టపరంపరా భారమును ఓర్పుతోను, ఈ మతోను సహించి తనయందలి దివ్యగుణమును బ్రకటింప విజయముతో బయికివచ్చు సునందు విజయముగాని లేదు. మరి యీస్వచ్ఛాభిలాష యెట్టిది?

కవిత స్త్రీసంజీవి. రెండు కోమలములు, పది త్రవంతిములు. స్త్రీకి సౌందర్యము భగవత్ప్రసాదితము.

అతని పయవలనవచ్చిన యాశౌందర్య మలంకారాదుల వలన నెక్కువ చేయవచ్చును. ఈ రెండవది మానవునకు ప్రయత్న సాధ్యము. అటులే కవితకు భావము ముఖ్యము. అది తెచ్చుకొనుటకు కష్టమై నది. పవిత్రమగు జీవనము వలనను, తపస్సువలనను వీనిరంటిని మించి భగవంతుని పయవలనను సాధ్యమగుననవచ్చును. ఆభావమునకు మనోహర మగు రూపమునిచ్చునది భావ. ఇయ్యది సాధనచేసాధ్య మగునది. కొందరు తలచినట్లుల భావమునుబట్టి భావ వచ్చుననుట పొరపాటు. భావ సాధననే సాధ్యమగును. మహాకవి తక్కువ భావయందులేని వ్యదుత్సముతివ్యవ యొద్ద కేరినది. రామరాజభూషణునిభావలో మోహన కరమగుభ్యనియున్నది. వారిభావములు మాత్రము సామాన్యములు. లెస్సయత్సముజెంద న్యస్తపీఠల దిరుగాడి యానందముతో వారు మాటాడలేదు. మాటలాడ లేక పోయిరి.

కృష్ణశాస్త్రి వాడిన భావయందు కొంచెము సాధన గోచరించుచున్నది. మన భావకవులలో జాల మంది రెంటికినిజేసిన లేళ్లగుచున్నారు. చదువరుల మనస్సు రంజిల్లిజేయగల భావములను వారికి భగవంతుడు ప్రసాదించుచుండు. కాని లోపల యుబలాటము లాచన టు వారు సుద్రజాలయచును ప్రవేశించవలసిన దురస్థ ప్రాపించుచున్నది. అట్లని వారు భాషానైపుణ్యము వైన జూపగలరా? లేదు. ఆ విషయమున దను సాధన యుండదు. వారి చేతికానితనమునకును, సోమరి రసము నకును మాత్రము వనము బాధపడుచున్నాము. శాస్త్రి యీతెగకు జెందదు. భ్యనిగల కవిత యితనిది. కాని యిందుభావస్ఫురణము లేకును. రాయప్రోలు సుబ్బారావు కవి

పండినబిల్గయందు నుద

యించిన పచ్చిక కండ్ల పండువై
యుండగ జూడియాలు తల

లూపుచుబోయెడి; కొత్తనీటిచే
నిండె తటాకగర్భములు

నిమ్మటము నిమగ్నమలబులై

మొందుకొన నన్వని మొగిలు

మేనె ప్రభాతములందు కొండలకా.

అనునట్లు 'మాజీ-గూలు' 'క్రొన్నురుగు మిగడతెప్పలు' మొదలగు పదముల ప్రయోగముచే చదువరియందు వివిధములగు భావముల నుపయింపజేసి నూనందిము పుట్టించు శక్తి యితనియందు దక్కును. కాని యితని పదముల పొందుక గంభీరమైనప్పటిలోనించి చదువరి నీచివరనుండి యాచివరకొక్కియూపున నొంపోవును. చూడుడు:

అమృతగాన

మధురమందాకినిభంగ మాలికాంబు

జీకరవితానమోహన చిత్రసటన

మెన్ని మెన్నిరీతుల జూపుచున్నవారో?

* * * *

ప్రాజ్యపీఠపురి మహారాజ్య భాగ్య
లక్ష్మీ కొలువుదీర్చు చిరత్నరత్నఖచిత

భాసమానకల్యాణ సింహాసనమ్ము;

అది వెలమ శౌర్యమూర్తి రణావసేవి

శరవిక్రమ కేళికాసంతరమ్ము

శాంతినుండు విలాసవిక్రమవేది;

అది సభాసీనసకలబుధావళంస

ఘన కవీశాస విజ్ఞానకాంతి మత్స్య)

సన్న వీక్షణసాపిత స్వర్ణపీఠ;

అది మహీపతి రామరాయావసంద్ర

కరకమలవీజ్యమాస చామరసమీర

పులకిత భవస్మృద్వశరీరభూషితంబు.

(పుట 90)

వికృతక్రూరక్షుభిత మృత్యుకఠోర

వికటపాండురశుష్క వదనదంష్ట్రాగ్నిలో

నవ్వేలా?

(పుట 64)

కాని పీనియర్ల మేమి?

అవసరమైనపు డెక్కడికక్కడ విరిగిపోయి అర్థమును సరిభగ్రాహ్యముగను హృదయమునకు దట్టునట్టులును జేయగల చిన్నిమాటల నుపయోగించుటకూడ నితనియందుగలదు.

కరము కరమున గీలించి కలసిమెలసి

మన్న సహధర్మచారిణి, మధురమధుర

మూర్తి, ప్రియురాలు, సఖురాలు, సూర్య

[రాగ

కలిత, నాదుఃఖ మసుపులే తొలగిపోవ

వీడిపోవునేమోయను పెరపువలన

నాకు మరణమ్మువలదనినాను;—

(పుట 91)

చూచితొలేదో చిన్ని కృష్ణునిసొబంగి(?)

పెదవి చిప్రునంజల నరవిచ్చునవు

వెన్నెల, చలించు తుమ్మెదబెళుకుచూపు,

లోలననచాలిత కుటిలాలకమ్ము.

(పుట 30)

ఈసరికి పరిశీలనగను ముదామూషిగనునున్నది.

ఇట్టిపారశక్యమునేమరిచెందుటయ్యవలెననియో కొన్ని తెచ్చులందు తెట్కచరకపు శయ్యనువాడి కడభంగము చేయుటకూడ నితనియందుగలదు.

ప్రావృడంభోధరస్వామి, జీవనంపు

భారము తొలంగిపోవ నవ్వారికేసి

కోరి సీసాదలను జెప్పికొందునేమొ [వేళి.

గొణుగుకొనుచుదువయ్య యొక్కొక్క

(పుట 65)

ఎదకరగునట్లు సన్ననియెలుగుతోడ

సట్టె తలలెత్తి పాటకూ కొట్టు చేడ్చు

గాతమివీచికాళి సగంబు నిదుర;

(పుట 96)

ఈపైపంతులందుగల 'ప్రావృడంభోధరస్వామి',
'తలరెత్తి పాటహకొట్టుచేడ్చు' అనుపదములను 'ప్రా
జ్యశీఠపురీ మహారాజ్య' అనుపదములతోఁ బోల్పినపుడు
'నక్కయేడ దివిబాధ్యతాలయంబేడ'

నను తిరుపతివేంకటేశుల పాశ్యము స్మరణకు వచ్చును.
సహజసుందరమగు పదగమన మితనికెరుకదే. కాని నో
వీకతో సాధనచేసి రఁజించునట్లు చేయలేదు. ఇందో
విషయమున పూర్వకపుల యాచారానుసారముగ యతి
ప్రాసములను వాడుచుండును.

నకల గోసానిగోపికాగణముతోడ

(పుట 28)

ఆయగమ్యతమస్సాంద్ర యవనికాంత

రంపు లేకాంతమునఁ బడి యోక్తమక్ర

యనాన్తమిత నూపురారవాహ్వనములను

(పుట 33)

అను పోటలందు యతిచెదరినది. నిర్దిష్టపూర్వకమో
ప్రమాదమో!

అర్థము పూర్తియైనచో పాదపూరణముకొఱకు వ్యర్థ
పదములనువాడక ఆపాదము నదటనే సమాప్తముగావించి
యితడు క్రొత్తపద్యము ననలంబించెను. కొన్నికొన్ని
తావులందు సంగీతప్రధానముగ గీతములను వ్రాసెను. అవి
బాగున్నవి.

చిన్నిపూవే వాడెనా

తన

కన్నె వలపుల వీడెనా

తన

చిన్నెలన్నియు వన్నెలన్నియు

మన్నులో గోల్పోయెనా?

(పుట 58)

కాని చెప్పినభావమునే మరల చెప్పుచుండుటచే నిందలి
సాగసు చెడుచుండును. పైపద్యముక్రింద

కాంతు నెఱుగని కన్నెగాదా

సిగ్గువీడని మొగ్గగాదా

మొన్న మొన్న నె ముద్దువల్లిని

మొనలు దీరెనుగా!

యన్న దెందుకు?

ఇకజూడవలసిన నీతని ప్రేమవిషయము. ఇతని
హృదయక్షేత్రమున బ్రేమోదయమైనది.

ఏల నాహృదయంబు ప్రేమించు నిన్ను?

మావిగున్నకొమ్మను మధుమాసవేళ

బల్లవము మెక్కి కోయిల పాడుటేల?

పరుల దనియిందుటకొ తనబాగుకొరకా?

గానమొనరింపక బ్రదుకుగడనబోకొ

(పుట 88)

అని యడుగుటవలన అది నిర్దేశ తుకమును అపూజమునని
లేలుచున్నది. అది యుత్తమమైనది. కాని

కౌర్యకాటిల్య కలుషపంకంబువలన [య్యె

మలినహానా హృదయముధామమెటు ల

నతివిశుద్ధము మధురము నఘరహితము

ప్రణయమునకంచు సందియఁజదువేమొ?

ప్రేయసీ! శర్వరీతమోవీధుల బడి

చందురుడు రాడె పూర్ణ తేజస్వియగుచు;

అఘవిదూషిత మీహృదయంబునందె

ప్రేమకోమలతమము పవిత్రమయ్యె.

(పుట 40)

అని ప్రశ్నించుకొని సమాధానపడుటజూడ నీతనిప్రేమ
విషయ మారంభమున కాతిస్యముతో గూడినదా యను
సందియము వొడుమును. అదియునుగాక యీ ప్రేమకు
నిధానము భగవంతుడా లేక స్త్రీగూ యనుసంశయము
కూడ కలుగుచున్నది. ఈగ్రంథమునందలి కొన్ని ప్రేమ
గీతములను భగవంతునిపరముగ నవ్వయముచేయవచ్చును.
కాని

ఇదెవచ్చుచున్నాను ప్రియురాలా

ఇకనిలువలేను నాప్రియురాలా!

(పుట 94)

రెండవముల నాటిక.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు

(నాటక)

నానానే కృతస్మృత్యే రివ్వనహితభ్రూ వ్యాసుచర్యాః నే
నిష్ఠామర్దితబాహ్యవస్తువిషయగా మా బ్రహ్మరూప్రోగ్రహే,
తేజోభి ర్భృత మైవవై ప్రచలిత హృద్ధాన్యతే నాంశుభే
స్సస్థిత్యైః హరహేతు రనతాన్ శైవానీమతిస.

తేఁకుఁ దేఁకుఁ మొలకతేరిన బట్టిని మత్తిత్వప్రతి
ష్ఠాపిత శైవలింగము గడంక భజించెద నాత్మ; వారణా
సీపురినేత భృంగిరిటశిష్యుని దగ్వసనుఁ త్రిలోక ర
క్షాఃతి నందమూరుపురసక్తు మదశ్చకణాః హేతువుఁ.

అమృతపదార్థముఁ పొలిసినట్టిరు యోగులు తన్మనోఽంబుజ
భ్రమరము నున్మనీచరమభాగవిరాజిత బిందుశేఖర
స్థము సరతత్త్వ మం చెఱుక చాలియు చాలక, చాలకే రఘు
త్తమునిగ నెంతు మంత్రమహితాక్షరబద్ధసుమూర్తి నిత్యముఁ.

శైవాంశం బని చెప్పనా ! దశశిరస్సంత్రాసచండాకృతిఁ
శ్రీవామూర్ధ్వపు డందునా ! అనిలు వంచించెఁ మహాయోగియై
పోవో ! కేసరికోతికూన యననా ! ముక్తేంద్రియభ్రాంతు న
న్నా వేకించిన రామచంద్రపదపద్మాధీనచేతస్కునిఁ.

ఝణఝంఝణఝంఝణఝణ
ఝణఝణఝణమనోజ్ఞసంరావితకిం
కిణిపద సుమరద తాండవ
చణశారద మన్మనోఽచ్ఛజలధి మథించుఁ.

పూర్వాంకము

రంగము. ౧

ప్రదేశము - నవసంభోద్యాసము

ప్రదేశము - నలీము

ఆకన్నుదోలలో న్వర్ణశ్రీతిస్సులు వెలుగుచున్నవి.

ఏ మాసాందర్యము!

ఈమావిగున్న యితి విరియిచూచువలెనా!
నామన స్పృహపురాకుమీదనే నిలుచుచున్నది.

[నిష్క్రమణ]

ప్రదేశము - అనార్కా

నెమ్మది నెమ్మదిగిచ్చి మల్లికార్జునుమము
వలె ముహూర్తములన్ని సకృత శోభాయమానముగ నున్నది!

శరత్సృష్టిమా సామినినలె స్వస్థముగా
నున్నది!

మక్కానగరగోపురమునొలిక స్వర్ణనిభిరము
తలపించుచున్నది!

అతని సౌందర్యమేమి!

[నిష్క్రమణ]

చిపురుకన్నె

మన్వణ సంధ్యాకాల మధురకాంతులలోన
ఘుస్పణమందార సంకుమదరోచులలోన
దాచుకున్నాను నాతరుణారణచ్ఛాయ
వేచుకున్నాను నావిభునిరాకలదాక.

ముసలి సంజలతమ్మి మొగ్గమూతలలోన
కసటుప్రాద్దుటి లేతకలువవేపులలోన

నాకన్నె సిగ్గుటందము దాచుకున్నాను
నాకంఠమాల ప్రాణవతివచ్చెడుదాక

పసిలేడిచొక్కాపు పాలబుగ్గలలోన
నుసలని సలయేటి నురుసునవ్వలలోన
పదిలించుకొంటి నాప్రాయంపుమిసిమెల్ల
మదనమోహనుడు నామధువురాకలదాక

రేపు వచ్చును సామి మాపు వచ్చును సామి
యీబూట తప్ప దం చిన్నాళ్లు వేగగా
సౌందర్యమునకన్న సౌందర్యపుంగుష్ప
యిందు రానేవచ్చె సీమనోహరమూర్తి

రావమ్మ నెవమల్లె రావమ్మ మాగధి
రావమ్మ మాధవి రావె శేఫావికా
రావమ్మ పున్నాగ రావమ్మ మాకుంద
రావమ్మ యిదీవరంబ ముద్దులగుమ్మ

రిండు రండుమ్మ పెరంటాంపు మీరెల్ల
చుడలై మదనసుందరుడు రానే వచ్చె
న్వాయ సీకొరికు పూజాద్రవ్యములు శాచ్చి
యేము కాచెదము రానే మోహనాకార.

నసంతుడు

ఇది యుపస్పృతిమోము నదిమి కొన్నెరంగ
మిది సంజలేగలూ బొదుగుశోభారాశి
యిది పూవకన్నెలో పొదలు తేనెలవాక
యిది రసాంభోరాశి పదునుగొన్నకణంబు.

పుష్పకన్యకలు

ఇతడు మావిచిపుళ్ళ నెగచి వేసినజోడు
ఇతడె యందపుకోన లెల్ల మ్రుచ్చిలురొతు
సలయేళ్ళయిసుకతిన్నెల నేలురా జితడె
ఇతడె ప్రాతఃకాల సతిమేన సితరోచి.

మాధవి

చేరిరానే ప్రదక్షిణముగా స్వామికి
మీరు కేత్కీల్వాని మేలికన్నెయలార

యెన్నా భులకు వచ్చె నీదయావనరాశి
కన్నులవత్తులై కాగిపోతిఁగదమ్మ
మాగధ

పూవసంతాలమ్మ పూవసంతాలు
మావనాంతములందు మధులతాంతాలు
తల్లి క్రొబాదుగువద్దకుఁ బోవు వసిలేడి
మెల్లగా చెండు స్వామికి నాడుకొనుటకు
శేఫాలిక

కస్తూరికొనిరెండు కైవసంబయినాడు
శిస్తుపూయుదమ యీచిత్తే శు డీనాడు.
అందఱు

చిలుపవాసలకు పరువులు పెట్టిన
సెలల యిసుక పొరలో
మొగలితావి పస బుగులుకొన్న పు
ప్పొడులమేలిపెరలో
కలసిగూడుదము పాటలుపాడుచు
మలగిపోవుదము పనిలో
జిలుగుపూ లెసగుపచ్చనిబయలులఁ
గలసిపోద మా మనిలో.

పుచ్చకన్యకలు
బాలమృణాలీలకరా-మ
త్తామనోహరసీలకచా!-న
మోదవసీపుంకీకృత దేహా!
(నృత్యము)
చిలుపవాసలకు పరువులు పెట్టిన
సెలల యిసుక పొరలో
కలసి పోవుదము పాటలుపాడుచు
మలగిపోవుదము పనిలో.
(నృత్యము)

కవి

శ్రీఖండనిలగంధసంకలితమై
శేఫాలికామాధవీ
రేఖామంజులవాసనాలహరి ప
ర్వ ప్రాతరానీతశో
భాఖిద్యోత విహసరాగలలిత
ప్రాశస్త్యభామాతః
చ్ఛాఖాన్ల నరాచి కెంతయుఁ బరి
ష్వంగములై వొల్చెడి.

ఈమలయానిలయంబులు వ
హించిన కైత్యము లెంతధూర్తముల్
లేమలతాపమెల్లఁ బది
లించుకొనె పమలోనమందమం
దామలయానవైఖరుల
కబ్బిన పాథవిహసినీమనః
కోమలతాపదంబు లుడు
కుక నడివేసిగి పల్లవంబులై.

ఊరిక నాహృదంతఃము
నూచెడుఁగోరిక లేకరక్తపుం
నీరజః త్ర కాంతులకు
నెయ్యములై తగుఫాల్గుణాంతవే
ళారుచిరంబులై యుదయ
లాలితసవ్యవసీవసంతశో
భారమణీయమై నవ
ప్లవరక్తిమ మొంతకమమో.

రంగము. ౨

మిత్రుడు

ప్రభూ! ఏమి విచారించుచున్నారు.

సలీము

మిత్రమా! అనార్కాళి యనగా నేమి?

మిత్రుడు

దానిమ్మపూవు.

సలీము

అది గులాబికన్న మల్లెకన్న రమ్యమైనదా?

మిత్రుడు

ఏపూవున కాపూవే. ఏపూవురమ్యత దానిదే.

సలీము

గులాబి మల్లెలలో వాని సౌందర్యమునకు వానివాసన సహాయకారి యగుచున్నది.

మిత్రుడు

వాసన లేకున్నను గులాబి మనోహరమైనదే.

సలీము

దాని వాసనచేత నిదివరకే సమాకృష్టమైన నీ హృదయము దాని యందలి పరిపాతమును వీడ జాలదు. జన్మతఃగల వాసనచేత గులాబిని మల్లెను మనము మిక్కిలి గౌరవించుచున్నాము. వానిని వాని వాసనకు గౌరవించుచున్నామేకాని వాని సౌందర్యమునకుగాదు. సౌందర్యముకూడ నున్నదా యుండనిమ్ము. వాసనావిరహితములైన ప్రసవములలోనున్న సౌందర్యము పరిపాతముచేత మన మొప్పుకొనునది కాదు. అనార్కాళి చూడుము. దాని రక్తిమ, దానిసౌందర్యము! నా మనస్సు నంతకంతకు వశపఱచుకొన్నది.

మిత్రుడు

అవును ప్రభూ! తాము మునుపటివలె మావి తోటలకు బోయి క్రొత్త యంట్లు కట్టటను గూర్చి విచారించుట లేదు. శిల్పులను పిలిచి వారితో శిల్పప్రసంగములు చేయుటలేదు.

సలీము

నా మనస్సు ననార్కాళి యాక్రమించుకొన్నది.

మిత్రుడు

సరే! ఇంక దానిమ్మ తోటలు వేయించి యందు గూడ నొక క్రొత్త విధమైన ఫలములు గనుగొనుడు.

సలీము

(హాసము)

మిత్రుడు

ప్రభువు లన్యాయత్త చిత్తులై యున్నారు.

సలీము

ఆమె యన్యకాదు. అవివాహిత.

మిత్రుడు

ఆమె యెవరు?

సలీము

అనార్కాళి.

మిత్రుడు

స్వర్గవాహిని చవిటి పట్టల మీద బ్రవహించుచున్నది.

సలీము

ప్రేమ వాహిని వంటిది. దానికి నిమ్నోన్నతత్వములు సమానము.

మిత్రుడు

(హాసము)

రంగము. 3

అనార్కాళి

అజీజ్! ఇప్పుడెంత ప్రొద్దు వోయినది?

అజీజ్

రెండు షూము లైంది.

అ నా ర్కా-లి

నాకు నిద్ర వచ్చుట లేదు.

అ జీ త్

ఎంచేత?

అ నా ర్కా-లి

మనస్సున నేదియో యావేదనగా నున్నది.

అ జీ త్

దీనికోమందుండ చెప్పనా?

అ నా ర్కా-లి

ఊహ.

అ జీ త్

భరతాపి పుండే. అది గుడ్లువెట్టి మేత కెళ్లి నపుడు నెమ్మదిగా చెట్టుమీది కెక్కి, అందులో ఒకగుడ్డుకీ చిన్న బెజ్జు చేసి, అందులో రసంఅంతా ఓడ్చేసి దాన్నిండా పాదరసం పోసి పేయ యెరగనట్లుగా దగిరావాలి. ఇల్లి వచ్చి తనగుడ్లు సరిగానే పున్నవని సంఘోషిస్తుంది. మనం పాదరసం పోశామని తెలియదుగా! అది తనగుడ్లను పొదుగుతుందా! మన పాదరసం గుడ్డునుగూడా పొదుగుతుంది. మన పాదరసంగుడ్డు ప్లేట్లనిపిట్టవుతుంది. ఆపిట్ట యీకలుతెచ్చి అవికాల్చి బూడిదచేసి తేనెలోకలిపి పొద్దునా సాయంత్రం ఒకమండలం రోజులు నేవిస్తే యెటువంటిరోగం నిమిషంలో కుదురుతుంది.

అనార్కా-లి

ఈమందు నీకెవరు చెప్పినారు?

అ జీ త్

సారాదుకాణంవాడు.

అనార్కా-లి

మరల నక్కడకు వెళ్ళిచుంటివా? నేను నెల్లెవద్దని చెప్పితిని గదా!

అ జీ త్

ఊరికే వెళుతున్నాను. తాగడం లేదు. కాని తాగితేయేం? ఎంతోపుత్రాహంగా పుంటుందే.

అనార్కా-లి

లోపల సరములును మాంసమును చెడిపోయి వ్యర్థపు శీఘ్రముగా తటస్థించును.

అ జీ త్

ఇంతేగదా?

అనార్కా-లి

ఏమట్లుంటివి?

అ జీ త్

చచ్చిపోతే బతికించడానికి నావద్దటి మందుగా.

అనార్కా-లి

అదేమిటి?

అ జీ త్

జెముడు కాకి పుండా, అది మేతకెళ్లినప్పుడు దాని గూడెత్తుకొచ్చి గంగలో పారేస్తే అందులో సంజీవిపుల్లని ఒకటంటుంది. అది ప్రవాహాని కెదు రీదు తుంటుంది. అది తీసుకువచ్చి చచ్చిపోయినవాల్లాకి ముట్టిస్తే ఆంధరూ లేచి కూర్చుంటారు!

అ నా ర్కా-లి

నీకు చదువు చెప్పెదను. నేర్చుకొందువా?

అ జీ త్

నాకు చదువుకోవాల్సేవుంది.

రంగము. ౪

రు సీ

అనార్కాళీ! నీవు చాల యుదేకజ్ఞైవు.

అ నా ర్కా లి

హీ! నీవు చాల తీయని దానవు.

రు సీ

సీ యంత్ర శస్త్రమైనదానను కాదాగా!

అ నా ర్కా లి

అనార్కాళీ! నీవును అనార్కాళిది. రుసీనూ
దు రుసీది. ఇది మావు. అది పెండు.

రు సీ

మావును కాయు కాచి పెండు గాక యెప్పుడు
పెను మావుగానే యుండునా?

అనార్కాళి

మావు పువ్వు గానే మాడి పోయివును.

అనీక్ష

మాడి పోయినా పువ్వు పువ్వే. దాని నాని
నతో నాలుగు దిక్కులూ గుంబలాడి పోతే.

రంగము ౫

అనార్కాళి

మిత్రమా! మరల వచ్చితివి.

రు సీ

ఉస్తాదు మరల పంపించినారు.

అనార్కాళి

అయ్యో నాకేమియు నోపికగాలేదు.

రు సీ

పాఠశాల చూచుటకు వచ్చినది యవరాజు
సలీము గారట.

అ నా ర్కా లి

(హాసము)

రు సీ

ఏ మందువు?

అ నా ర్కా లి

నీ ముష్టిమా.

రు సీ

తప్పక రమ్మని.

అ నా ర్కా లి

అంత వరకు వచ్చినను నృత్యము చేయలే
నేమొ!

రు సీ

నీవు నచ్చిన చాలునన్నాడు ఉస్తాదుగారు.

అనార్కాళి

గుర్వాజ్ఞ బలవత్తరముగా నున్నది.

(కొంచె మెడము)

రు సీ

న్నానమైనదా?

అ నా ర్కా లి

ఆ.

రు సీ

దుస్తులను వైచుకొని కన్నులకు గాటుక
దిద్దము. ఇదుగో నృత్యశాల.

అనార్కాళి

ఓపిక లేని నేను నృత్యము చేయుచున్నప్పుడు
కాలుజారి పడెదనేమొ!

రు సీ

భయము లేదు.

అనార్కళి

నా హృదయము కొట్టుకొనుచున్నది.

గునీ

భయము లేదు.

అనార్కళి

నా కంఠము నణకి పోవునేమో!

గునీ

మాటలాడకుండ గూర్చునుము. ఇంతలో
కబురు వచ్చును.

ఉస్తాదు

జహానాహ్! ఊమించుము.

సలీము

చెలికాడా! ఫర్మానా చూపించుము.

(ఫర్మానాకళ్లకద్దకుని) ఉస్తాదు

జహానాహ్! బిడ్డకు జ్వరముగా నున్నది.
తమ యాజ్ఞాబలమే యామెను రప్పించినది.
తప్పులు ఊహించవలయును.

మిత్త్రుడు

ఫరవాలేదు. కానిండు.

ఉస్తాదు

బిడ్డా, అనార్కళి!

అనార్కళి

నీ పదమ్ముల యంద నిలచి యున్నది మనసు
ఆపదుద్ధారకా ఆనందమయ నాథ!
ఈ మహారథురి యందు నీదు లాడగనైన
కాలు సేతులు రావు కరుణించవే నాథ!
హేనాథ! నీపాద మీ దాసి కన్నీట
కలుషితం బైనచో ఊమియింపవే నాథ!ఈ తుమ్మి పువ్వు కన్నె యెంత బేలయ్యె కాని
భృంగరాజును జూచి బెంగ కొన్నది చూడు.
హేనాథ! హేనాథ! హేదయావసరాశి
కలుషాత్మ యగు దీని గాల్చివేయుమునాథ!

(మూర్ఛ)

ఉస్తాదు

గునీ! గునీ!

మిత్త్రుడు

అయ్యో!

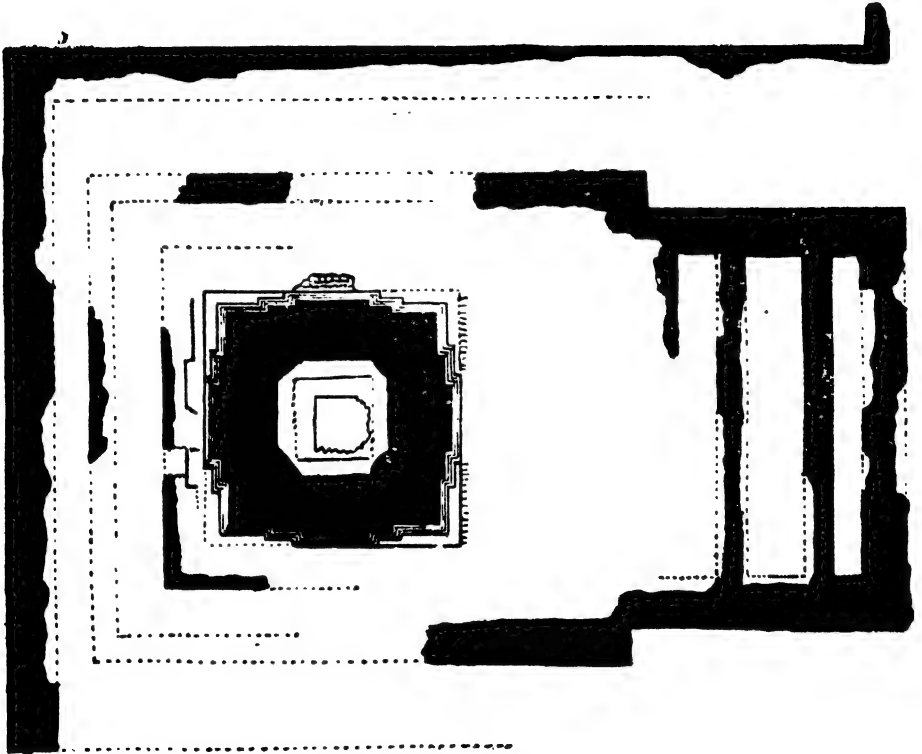
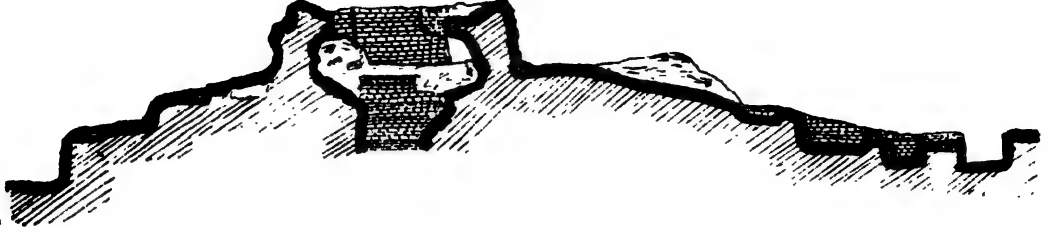
ఉస్తాదు

ప్రభువుగూడ మూర్ఛ పోవుచున్నాడు. దయా
వసరాశి యీమహారాజు.

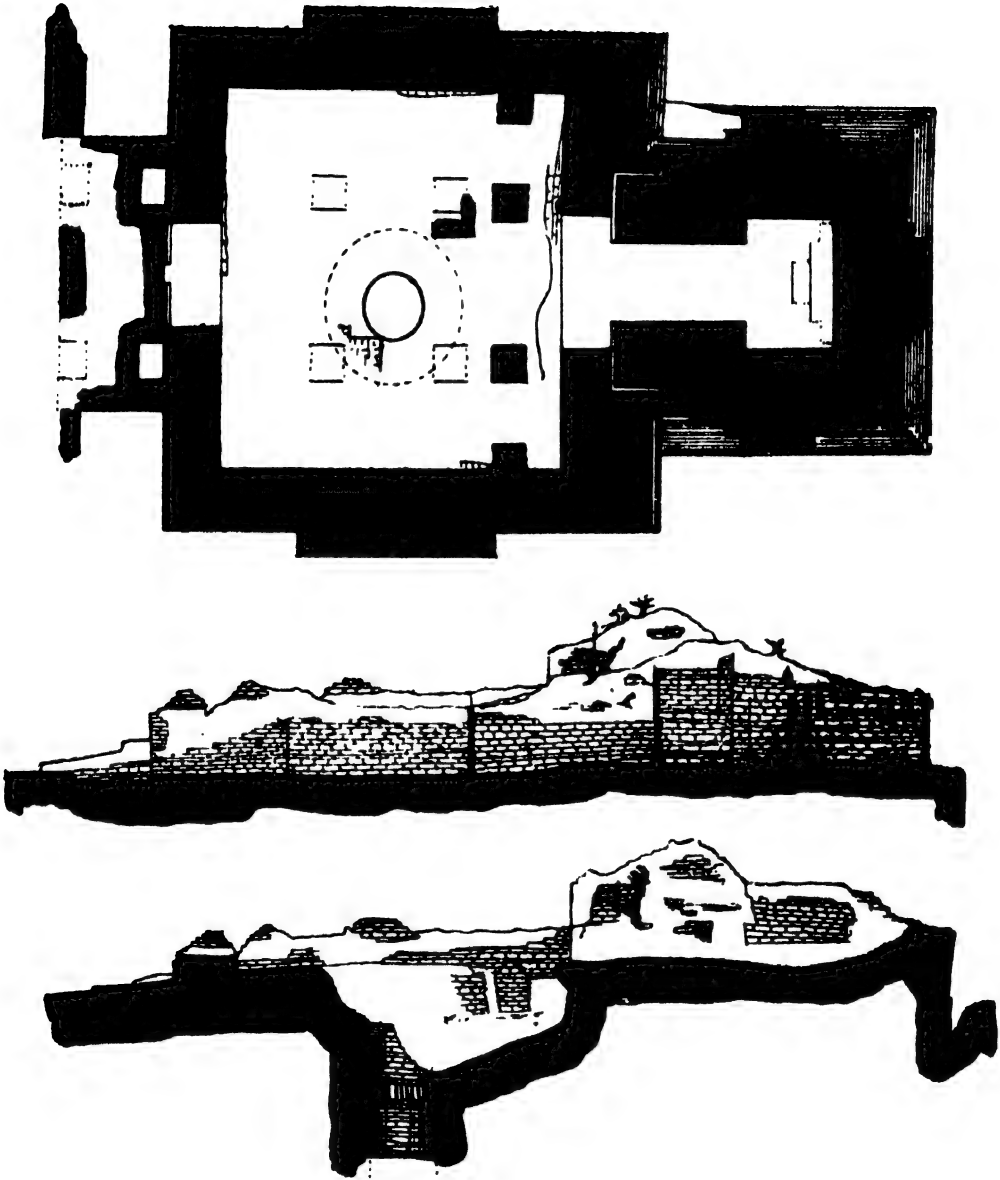
రంగము ౬

సలీము

నీ పదమ్ముల యంద నిలచియున్నది మనసు
ఆపదుద్ధారకా ఆనందమయ నాథ!
ప్రాణప్రియా! నాహృదయమును నీయందే
నిలచియున్నది. మాతండ్రిచే కఠినముగా
విధింపబడిన నాప్రసర్తనము నిన్ను నేనుదర్శించుటకుగూడ
వీలులేకుండ జేయుచున్నది.
అప్పటికిని నృత్యమును చూడవలెనను మిష
చేత నిన్ను దర్శించుటకు వచ్చితిని. అపుడు
నాదురదృష్టముచేత నీవు జ్వరా ర్తవైయుంటివి.
అప్పటి నీజీర్ణశృంగారము నాకనుల కంట గట్టి
నట్లున్నది. మనోహరిణీ!దేవీ! ఇదిగో! ఈప్రకృతి వికసించినది. నీహృ
దయము నాయెడల వికసించలేదేమి? నీవు
నాయెడల నట్టిభావములు గలదానవో తెలిసి
కొనకుండ విన్ను దేవీయని సంబోధించుచుం
టిని ఊమింపుము.

జేతవన స్తూపము - 1.

జేతవనస్తూపము. ౨.

నీ కీ బానిసవృత్తి లభించేసి న వైవ మొత్త
యనుల్లింఘసీయముగ నున్నది. నీవు బానిసవు
గాకపోయిన దో నీవిషయము నాతండ్రితో జెప్పి
మనయిప్పురిము నాయన యనుమతిమీదనే
వివాహము చేసికొనెడివారము. ఇప్పుడు వారి
యనుమతి లేదుగాని ఎవ్వరినూగమము దూర
మగుచున్నది.

నిన్ను చిన్నతనములో పెచ్చి బానిసగా
నమ్మి నవాడెన్నడు? నీ కే యిటు నువ్వమించి
తిన్నో పెచ్చియోదే! ఏ నీతులమునందైన నే
నొకన్నగృహస్థు నిటువైన నీవు పుట్టికొన్నో
నా దుర్మార్గుని పోతల మహాకూరము చేసి
వాసిగుచున్నాడు.

అహా! ఈ బానిసవృత్తి యొక చెడ్డది! చక్రవ
ర్తియగువాడ భోగలాలాసులై యున్నదో పనిచే
యిటు యొక దేశారిప్రభాదయకము! ఈవృ
త్తికి రాజులు సానుకూల పడుచున్నారు. చక్ర
వర్తులు ప్రోత్సహించుచున్నారు.

కానిమ్ము! బానిస మనుష్య కాకపోయిన
దా? భగవంతునియొక్క చిహ్నలాస మామెలో
లేకపోయినదా? ప్రేమయను నమ్మతః దార
మామెలో దొరకదా?

స్రియా! నీకు దత్తమైన నాహృదయము
మరల నేను లాగుకొనలేకున్నాను.

అనార్కాశి బానిసకూతురు. నేను చక్రవ
ర్తికుమారుడను. మాయురువురి వివాహము
రాష్ట్రమునకాని రాజునకుగాని యనుమతి
యెట్లు? ఇట్టి సంబంధము గలిపించుకొని నా
తండ్రికిని రాష్ట్రప్రజలకును నిష్ఠములేని పని
యేల చేయవలయును? మానుకొందునా?

పుష్పకన్యకలు

ప్రాశస్త్యకనిత వంశజన్మగత
బాధుర రమణీయామోదబాలు
సీలో దాగెనులే

వసంతుడు

ప్రాశస్త్యకనిత పాశ్చాత్యిందులు
మీలో దాగెనులే.

పుష్పకన్యకలు

బాలమ్మనాల్ కీలకరా-మ
తాళ మనోహరి నీలకచా-స
మౌదవసి పూకీకృతదేహ
(స్పృత్యము)

పుష్పకన్యకలు

కైవడలుగొని కమలపరాగము
లానట వినరెడు సరసులలో
పోదము మలయనమీరము సారము
పొల్చుకొన్న దారులలో.

వసంతుడు

సిగ్గేటికి వాసంతిక గావే
చేబూనవె నా ప్రాణసఖ
ముగులు పెట్టితివరాగ సంతతి
పూలువిరియు నీవనిలో.

అందరు

చిలువ వానలకు పరువులు పెట్టిన
సెలల యిసుకపొరలో.

కలసిపోవుదము పాటలు పాడుచు
మరిగిపోవుదము వీనిలో.

సలీము

అహా! ఏమాసాందర్యము! తలంచు కొనిన
కొలది నాయీ యూహలువమ్మై పోవునట్లు

తోచుచున్నది. అయినను నేమిచేయును.
నామనస్థిత బేలయిగునేమి! ప్రయో! అనా
క్కా, మనోహరిణి!

కోకిల

వికసించిన వసంత సుకుమారకుసుమముల్
ప్రకృతియందున నూత్న పరిణామమునుపొందె
నామనోహర గీతికా మరదము శ్రోలి
దోమందు పులికితాబే యిప్పు విశ్వము
కామినీ కుతనంగతమైన బాహువు
రామణీయక మెల్ల రావించుకొన్నది
ప్రకృతిలో తన గూత్య ప్రతిబింబములు చూచి
భగవంతుడును గూడ పులికితుండైనాడు!
నకలస్వరమ్ము లానాననాదము మోవి
పంచమ స్వరములొకటై కృష్ణుని బోధె.

సలీము

ప్రణయినీ! నీవే నేను; కేనే నీవు. మన యిప్పు
రకును భేదము లేదు. నీలతాకుసుమబాహు
వులు నాకుతము చుట్టను వెనకేయుము
మనోహరిణి! ఈ కృత్రిమమైన యారామము
నందే వసంతం డిట్లు విజృంభించినాడు. ఇక ప్ర
కృతి రమణీయములగు మహాగణ్యము లెట్లు
న్నవో. వసంతండా! నీవు నన్ను లొంగించు
కొన్నావు. నీకు జోహారు! జోహారు!!

మాయగుప్తురి యాత్మలు నొకటియై ప్రా
గినవి కాని బాహిరమైన యీ భేదము దృశ్య
నమగుచునే యున్నది. ఏమిచేయును?

కవి

శ్రీమతంబగు నీవసంతము వికా

సింఛె నవోద్యానపుర

నీమాంతంబు మివిపూవులివి నా
సింఛె, పువుల్ వాసనా
ప్రామాణ్యంబు చాల్చి కట్టటను నా
రామేందరా ప్రాల్లస
త్సమంతంబున నీ తమాల కుటజ
క్రేణుల్ ప్రకాశించెడిక.

ఈ మధునాసనా లహరి
యీ మధుమాం పికారివల
కోము మల్లికా మస్వణ
కుట్టు నిర్జిత వానాగల్
మం మనసుల్ నహించెను కు
మాం మిమి రిగిని పాం మం
కేమి విరోధి నర్జును
కీ సమకూడ నిదేమి చిత్రమో!

సత విరోధ భావము వ
హించిన నేమి మనవర్తించుక
వింతలు పుట్టెబో ప్రకృతి
భేదములేక నమాం భావపుర
శాంతి ఘటిల్లె నా హ్లాదయా
సారసమునీత భావవీచికా
క్రాంతమ సర్వవస్తు బహి
రంతరనన్యనైకమందెడుక

సలీము

నేను గూడ బానిస జన్మమైన నెత్తితిని కా
దు. నేను చక్రవర్తి. కుమారుడనై దోలపు
ట్టవలె! నేను చక్రవర్తి. కుమారుడనై పుట్టి
యీ స్వాతంత్ర్యములేక బ్రతుకుట కంటెబా
నిసనై పుట్టిన బాగుండెడిది. ఇప్పుడు నాకు
బానిస యన నేమి, చక్రవర్తి యన నేమి

తెలిసింద. ఇరువురను బానిసలే. బానిస నని చక్రవర్తికి తెలియదు. బానిసనని బానిసకు తెలియును.

ఇంతగా సంస్కారము కల్గిన నా మనస్సున కింకను శంకారహితత్వము గలుగలేదు. ఉన్న యీ చక్రవర్తిత్వము తప్పుట యెట్లు? మనస్సు సమాధానము చెబుకొన్న యీ సమాసత్వ మాచరణకు చెప్పుకొనుట యెట్లు?

కవి

భూపుటయైన దృష్టి నిల్చుకొని యోగి ప్రకృతి బహిరంత రింబులు సరిగివిల్లు నాత్మ తిస్త్వింబు చూచి చూహప్రసంగ మందగా రాని యానంద మనుభవించి.

ప్రకృతి భేదములే కట్టిబడిన నానీ, తన మహాసాధనని తన్ను బానె చూచి నవ్వుకొని చుట్టిపోయె నానంద వాణి సర్వవస్తు సమత్వింబు సాక్షుణ్ణి.

మధుర మధుమాస మరుచెంచి మధుకరీవి లానరాగంబు లాశావికాసమయ్య దృష్టియెచ్చట బలపిన నితయనుచు చెప్పగా రాని యానంద సిద్ధి కలిగి.

సలీము

మధుమాస వశమున బురకీతమైన యీ ప్రసంగ మింత యానందదాయకముగా నుండి నాలో నున్న యీ శంకామాలిన్యమును తొలగితము జేసినది. ఇంతవఱకు సందేహ వార్ధిలో నేనేల మహావాయుధూతనాక వలె నల్లలాడుచుంటిని? దేవీ! అనార్కాళి! నీవే నా మనస్సున కధినేత్రివైతివి. భావిభారత చక్రవర్తిని వినునే. కాదా, సీకొటకు నేను బానిస నయ్యునను. నీవు లేని నా కీరాజ్యమెందుకు? భాగము లెందులకు? దేవి! సర్వము సకల్పించితిని. నాజన్మలో ప్రప్రథమమున నాదృష్టి నీ మీదనే తగిలినది. నీవు మహారాజపుత్రి వికాసిమ్ము, బానిస పుకాసిమ్ము! నాజీవితాంత మును నీవే యధినాయకు రాలవు. దేవీ! కటాక్షింపుము. ప్రసంగ! అనుగ్రహింపుము!

కోర్కె

పెనుచు ప్రి వెంటిరత్నము గారు [యువకించుండలే]

దేవుండు

ప్రేమికావలె నరము కోరుండు
మీమహాతనములకు మెచ్చితి
భూమిలోనెల వైంద్రలక్ష్మి
భోగిమడిగెదరా?

భక్తుండు

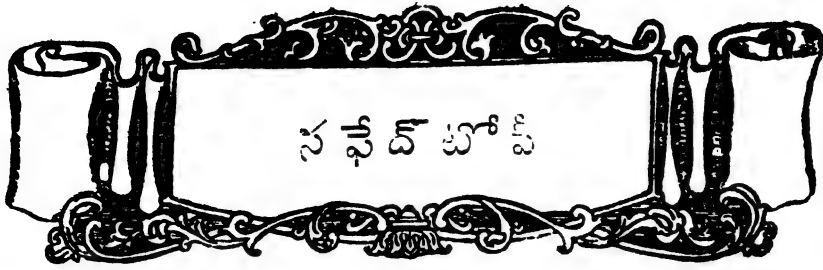
విసిరిపోయితి నైహికంబుల
ముసుంగు వెట్టితి జ్ఞానదీపము
రక్తి లేదెక భోగములలో
ముక్తినిమ్ము గురూ!

యోగి

లోకమంతా మిథ్యకాదా!
శోకమొకటే ప్రాకిరాదా!
నాకొనంగు సాయుజ్యదవిని
నాయనుంగు తండ్రి!

కవి

తనివి తీరదు! యెంత పాడిన
తనివి తీర దిశెంతఅడిగె
ప్రకృతిలోనెల నిన్ను చూస్తూ
పాడుకొందు గురూ!

స్వయంతి రాజ్యలక్ష్మి దేవి
[హిందీ భాషనుంచి అనువాదించినది]

సాయంకాలము వకేలు బజారునుంచి
ఇంటికి రాగానే ఆయన భార్య
మోహిని ఉత్సాహంతో చూచి “ఈవాళి కూ
డా మరిచిపోలేదుకదా?” అన్నది.
వకేలు మందహాసము చేసినాడు. మోహిని
వికాసముతో ఆయన చేతిలోనుంచి “లెవె
డరు” సీసా అందుకొన్నది.

సరిగా ఆకేళికే ఆయన పరిచారికకొడుకు కేశ
వుడు అక్కడికి పరుగెత్తుకు వచ్చాడు. సంతా
నము లేని ఆదంతులహృదయాలు శుభ్ర ప్రై
ముతో నిండిఉన్నవి. కేశవుడు వార్తప్రేమకు
పాత్రుడు కావడానికి గుణముతో పని లేక
పోయింది. బాలకులకు సహజమైన సారళ్య
ముతో కూడిన వానిచిరునవ్వు మోహిని చీ
రెకొంగునుంచి అనురాగమునూ ఆనందము
నూ ఆకర్షించగలిగింది.

కేశవుడు వకేలు చెయ్యి పట్టుకొని “బాబుజీ,
‘టోపీ తెచ్చారా?’ అన్నాడు.

“తేలేదు కేశూ. ఈవేళి కూడా మరిచిపోయా
ను” అన్నాడు వకేలు.

నిరాశవల్ల కేశవుని కళ్లనిండా నీళ్లు తిరిగినవి.
మోహిని చూడలేకపోయింది. ఆమె కోపము

తెచ్చుకొని “అయితే దీనికి ఇతే. యేమిటి?”
అన్నది.

“సర్కారువారి చిత్తం!” అన్నాడు భర్త.
భర్త కొత్తటోపీ—క్రీస్తుకంపెనీవారు తయారు
చేసినది—వంకెమోచినుంచి తీసి మోహిని
కేశవునికే ఇస్తూ “తీసుకో కేశూ, ఇది తీసుకు
పో” అన్నది.

కేశవుడు టోపీ తీసుకొని సంభోషముతో
పల్లెదగ్గరికు పరుగెత్తుకొనిపోయినాడు. మో
హిని చూస్తూ నవ్వింది. భార్యవినియోగనశిక్షను
అనుభవించి ఆయన భర్త చిట్టచుట్టముగా స్వేదించి
నవ్వినాడు.

౨

“ఊ, నేను తప్పకుండా ఉత్సవానికి వెళ్లుతా
ను” అన్నాడు కేశవుడు.

“ఏవ రన్నారు? అంతా వుత్తిది! ఈవాళ
ఏమీ ఉత్సవంలేదు కేశూ!” అన్నది తల్లి.

కేశవుడు తల్లి చెయ్యి పట్టుకొని వసారాలోకి
తీసుకుపోయి “చూడు, ఎంతమంది గుంపుగా
వెళ్లుతున్నారో! ఇంకా ఉత్సవం లే దంటు
న్నావు!” అన్నాడు.

“కాని నిన్ను వెళ్లనివ్వను” అని తల్లి బెది
రించింది.

కేశవుడు కళ్ళి నీళ్లుపెట్టుకుని “ఇవాళకు మాత్రం వెళ్ళినీ. ఇంక మళ్ళీ యెన్నటికీ వెళ్ళ నమ్మా!” అన్నాడు.

తల్లి కేశవునితల నిమురుతూ “కేసా, చిన్న వాడవు. ఒంటరిగా దనసంఘంలోకి ఎలా వెళతావు? బళ్ళకింద పడిపోతావేమో నాయనా!” అన్నది ప్రేమతో.

ఏమీ తోచక పల్ల వాడు గుంపుకేసి చూపు తూ “ఏం తెలియదు చిన్నవాణ్ణి వెళ్ళి తున్నారో. నే నొక్కణ్ణి చిన్నవాడినా? కాస్తచూరిం న్న వస్తాను. విజుంగా, అమ్మా!” అన్నాడు.

ఎన్నివిధాలు చెప్పినా కేశవుడు విశేషభయము చేత చినరకు తల్లి “సరే, వెళ్లి. అయితే సూర్యాస్తమానం కాకముందే ఇంటిక రాక గాతే మిగులుతున్నా!” అన్నది.

కోరిక నెరవేరడమువల్ల బాంకుని ముఖము భోభాయమాన మయింది. వాడు ఉప్పొంగు తూ “తప్పకుండా వస్తా అమ్మా” అని పలు గెత్తబోయినాడు. తల్లి వానిచెయ్యిపట్టుకుని “ఈమురికిగుడ్డతో పెడతావా? పద, మంచి చోక్కా తొడుక్కుందువుగాని” అన్నది.

కేశవుడు పెట్టలోనుంచి కొత్తిచొక్కా తీసు కుని తొడుక్కున్నాడు. “టోపీకూడా పెట్టు కో” అన్నది తల్లి.

కేశవుడు వెంటనే “అమ్మా! ఆరోజు బాబు గా రిచ్చారే, ఆటోపా?” అన్నాడు. టోపీ శిరస్సుమీద ఉంచి “జాగ్రత్త పారేసేవు!” అన్నది తల్లి.

క్రిస్టిటోపీ పెట్టుకుని కేశవుడు ఉత్సవము చూడడానికి బయలుదేరినాడు. సంతోషము తో తల్లి పిల్లవానికేసి చూచింది.

విదేశవస్త్రదహన మపుడుదని కేశవుడికి తోచిపో తెలిసింది. ఒకాయన విదేశవస్త్రాలు పోగు వేస్తున్నాడు. ఆయన కేశవునిదగ్గరికి వచ్చి “తే, నీటోపీకూడా” అన్నాడు.

“ఎందుకూ?”

“కొంచెం నేపటిలో ఈవిదేశవస్త్రాలపోగు లిగిలబడిపోతుంది”

“అయితే, ఈటోపీకూడా తగినస్తారా యే మిటి?”

“ధారితవర్షపు ఉన్నతికోసం యజ్ఞం జరుగు తుంది. దాంట్లో విదేశీవ్యాపారం ఆహుతి అవుతుంది.”

దీని వేమీ గ్రహించలేక “ఉండునా, నా టోపీ ఇవ్వను. టోపి పోగొట్టాకోవద్దని మా అమ్మ చెప్పినది” అన్నాడు.

“చూడు. అందరూ తమబట్టలు ఇచ్చేశారు. నిచ్చకూడా తే” అని ఆయన బోధించాడు.

“నే నెలా ఇస్తాను? మాఅమ్మకు ఏం చెప్పను. అమ్మ నడిగివచ్చి యిస్తాను” అన్నాడు కేశ వుడు.

ఆయన సవ్వి “సరే” అని వెళ్లిపోయినాడు.

తన ముద్దులటోపీని భద్రముగా చుకలో పెట్టుకొని కేశవుడు ఉత్సవము జరిగేచోటికి వెళ్లినాడు. అక్కడి విదేశవస్త్రాల రాని ఆకా శము అంటుతున్నది. రకరకాల పట్టుబట్టలూ,

ఉన్నిబట్టలు రంగులబట్టలూ, చాలాచాలా ఖరీదు కలవి పెట్టేసి వున్నవి. ఇంకా జనులు టోపీలూ, బట్టలూ పెట్టేస్తున్నారు. అంత కంటే గుట్ట పెద్ద వస్తువున్నది. అప్పశ్యము చూచి కేక వ్రుడు వగ్గరిల్లుమన్నాడు. “ఈ బట్ట లెందుకు దగ్గరేవున్నాయి?” అని అడిగాడు.

“విదేశీవ్యాపారం మన దేశాన్ని నాశించేసింది. ఇప్పుడు దేశానినెంత అవుతున్నది” అని చెప్పినాడు.

“నాటోపీకూడా విదేశీలో చేసినదేనా?”

“అవును”

“నేను దీన్ని తగలబెడితే ఏమైనా లాభముంటుందా?”

“అప్పుకుండా”

బట్టలూ టోపీలూ డబ్బులూ వెలిసింది. మహా త్యాజీ సన్త్రాలకుప్పకు అగ్నిసంస్కారము చేయడానికి ముందరికి వచ్చాడు. కేశవుడు వెనకనుంచి చప్పున ఆయనచెయ్యి పట్టుకుని ఆపినారు.

మహాత్యాజీ వెనకకు తిరిగిచూచారు. చక్కనిపల్లవాడు చేతులో ఇల్లుటోపీ పట్టుకుని “అప్పుడే కుప్పకు నిప్పుటింపకండి. కాస్తనే పాగండి. నా బట్టలుకూడా పెడేస్తాను” అన్నాడు.

అప్పుడు కేశవుడు ప్రాంతమే మరిచిపోయినాడు; తన కిష్టమైన టోపీ, తల్లిసూటలూ మరిచిపోయినాడు. తక్షణము తన ముద్దుల

టోపీని కుప్పమీదకి విసిరివేసినాడు. చొక్కా-పెట్టేయడానికి విప్పితున్నాడు.

మహాత్యాజీ వాత్సల్యముతో కుట్రనాడినాడు. ముక్కుగిరించుకుని “వా, పెట్టానా! పెట్టానా! తేకడ! తే యల్లము పొంగిపోతాడు. భారత పుస్త్రుడూ సరికట్టావయ్యడూ అయినదేనా! పల్లవానిత్యాగము వల్లనే ఈనాడైన సకల మవుతుంది” అని చెప్పినారు.

కేశవుడు చొక్కా విప్పి విసిరివేశాడు. మహా త్యాజీ ఆనందముతో తన పల్లవానిని బొలుపు తిరిస్సున పొచాడు.

బొలుపు పులకెత్తుతున్నది. “భాగ్యవంశీక్షేత్ర” అని కేకవేసినాడు. విదేశీవ్యాపారాన్ని విదేశీ వ్యాపారాన్ని శస్త్రేభూతము చేసినాడు.

అగ్నిహోత్రాలు పండితులైనా బాధి ఈ స్మృత్యంతము ప్రకటించివేసి. స్వర్గం నుండి స్వదేశీవ్యాపారము ఆకాశమునకు పుష్ప వర్షము కురిపించింది.

3

పొద్దు కూకింది. నిశాను కరి వ్యభిచారి వద్ద మొదటిఅడుగుపెట్టింది. కేశవుడు ఏకతనానికి ఇంటికి రాకపోవడముచేత తల్లివ్యాకులముతో వానిరాకకు ఎదురుచూస్తున్నది. కాస్త చప్పుడయితే కేశవుడు వెస్తున్నాడనే భ్రమతో చూచి వైపు చూస్తూఉన్నది. నిరాశ కలిగినప్పుడల్లా కళ్ల నీళ్లుపెట్టుకొని తనకుమారుని భద్రముగా ఇల్లుచేర్చమనిభగవంతుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నది. పొద్దు పోయినప్పుటికి కేశవుడు ఇంటికి రాక పోవడముచేత తల్లి మోహిని దగ్గరకుపెళ్లి

ఏమి నాయకమూర్తిని అచేసింది. మోహిని బనారసుచరిత్రమీద లెహనరచిలుకుతున్నది. ఆమె సీసా బిరడా పిగిస్తూ “స్వస్తి డబ్బే పొద్దు పోలేదు. నన్నానే ప్రజాడు, ఎందుకు స్వధాగా పనియింపజేస్తావు?” అన్నది.

సముదములో ఉన్నతలుపు చెప్పిన పాపము కున్నది. స్వదేశ ప్రాయశ్చిత్తం చేసిన కేళవుడు తల్లివల్లన పరిగెత్తుకొని వచ్చి “అమ్మా, ఇక్కడ ఉన్నావా? ఎందుకైతని వెంటక ఇక్కడ కిరచావు?” అన్నది.

కేళవుడు అలాగా చేతల్లి కోపముతో చెయ్యి వట్టి కొని “చచ్చావు మామనా! ఇంత పొద్దుపోయి ఉన్నావారు అట్టి పనులుతొన, పని ఇంటికి వచ్చావేమి? ఇంతసేపూ ఎక్కడ ఉన్నావో అక్కడకే నుండు. ఎయ్యిల్లి ఇక్కడ ఉందా? పోతూంది, ఇక్కడెట్టు ఉంది? కోపి యెక్కడ పోతేదావు?” అని కూక లేసింది. బాలుడు సానుభూతికోసము మోహినికేసి అనిగా చూచి తల్లితో “అమ్మా, ఉంది, కాస్త అంపు ఉన్నావోనియ్యి. అంతా చెబుతాను. నేను చెప్పేదిమిటి నన్ను కొట్టవు” అన్నాడు.

తల్లి కోపముతో “నీకోపి నేను ముందు” అని అచేసింది,

“అమ్మా, నాదగ్గిరనుంచి టోపీ ఎవరూ లాక్కోలేదు. స్వయంగా నిన్నలో పజేశాను”
“టోపీ తగలేశావా? ఎందుకూ?”

ఎందుకా? అది విదేశీది. అది పెట్టుకుంటే పాపముని విన్నానమ్మా! ఎందుకో తెలియదు

కాని టోపీ నెత్తిమీదవుంటే కొంపతపాపం వున్నట్టు తోచింది. ఈతెల్లి టోపీ మహాత్మా జీతమచేస్తే నాచిరస్సున వుంచారు. నేను రాజకుమారుణ్ణి అయినట్టా నాచిరస్సుమీద కీటంపెట్టిస్తట్టా అప్పుడు తోచింది. విదేశీ బట్టలు విప్ప నిష్టలోనేసి స్వదేశీబట్టలు గరించినచ్చాను. అమ్మా, ఈ సచ్ఛేద్ టోపీ నాకు ఎంతో బాగాఉదా చెప్ప నిజంగా!”

తల్లి ఆశ్చర్యముతో స్తంభించి ఏమీ బదులు చెప్పలేదు. మోహిని ముగ్ధురాలై ముందుకు వచ్చి “నేను చెప్పనా కేళ! ఎంత శోభ పొచ్చిందో? భారతవర్షానికి చెట్టటి పిమ్మా లయకిరీటము ఎంత శోభపెచ్చిందో ఈతెల్లి టోపీ నకు అంత శోభ పొచ్చింది” అని చెప్పింది.

బాలుడు ఆనందముతో తల్లివైపు తిరిగి “అమ్మా, ఈవాళనుంచీ విదేశీనస్తువు నేదీ ముట్టకోసని ప్రతిష్ఠచేశాను; పద అమ్మా, నీవి విదేశీతో నేను గుర్తించలేను. పెట్టెలో నుంచి విదేశీనస్తువు లన్నీతీసి తగలనెయ్యి” అన్నాడు.

తల్లికేమీ తెలియలేదు. అయితే గ్రహణ శక్తిగల ఆమె అక్కడ లేకపోలేదు. కేళవుని మాటలన్ని ఆమె చాలా ప్రథితో విన్నది. అప్పుడామె చేనిలో లెనెండుచీసా ఉప్పున కిరపడిపోయింది. నిస్పృహచెందిన కాముకుని హృదయమునలె ఆచీసాబద్ధలము పోయింది.

కేళవుడదిచూచి మోహినితో“అయ్యయ్యా, పిన్నమ్మగారూ, ఎంత చక్కటి సీసా పగిలి పోయింది” అన్నాడు.

“మంచిని జరిగింది కేనూ! దీనిగతి యింతే కావాలి!”

“ఏమిటి! ఇదికూడా విదేహదేహ!”

“అవును”

“అయితే సరిగ్గానే జరిగింది!”

తల్లి కేళవుని చెయ్యిపట్టుకుని “నీవు, నాయనా, అన్నం తిందువుగాని, ముఖమంతా వాడి పోయింది” అన్నది.

కేళవుని చెయ్యి వదిలించుకొని “అమ్మా, ఉండు. ఈవిదేహిని పోషించుకూడా భారతీయులమీద కలితీర్పుకోవాలి కి కాల్చివేస్తాను గుచ్చుకుంటూది. పెంకుకేరి మహాసముద్రంలో విరిచిపోస్తాను” అన్నాడు.

పరిశీలించిన కేనూ పెంకులు విరిచేసి కేళవుని తల్లిపెంబు వెళ్లబెట్టాడు.

మోహిని ఇంట్లో మూలమూలలూ వెళ్లికి విదేహివస్తువులు పోగుచేస్తున్నది. సకీలు ఆకస్మాత్తుగా ఇంట్లోకి వచ్చినాడు! వచ్చి అదా తాచూచి ఉలిక్కిపడి “ఏమిటి చేస్తున్నావు” అని భార్య సవరినాడు.

“ఏమిలేదు, విదేహివస్తువు లన్నింటికీ స్వస్తి చెపుతున్నా; ప్లెజర్ వారే బుప్పటికి మనయింట్లో పరదేశపువస్తువు ఒక్కటి ప్రాశస్త్యమూడదు” అని భార్య చెప్పింది.

పకీలుతల గిర్రన తీరిగింది. సత్కర్తలు ఒక్కొక్కటే కళ్ళముందరిగా వెళ్ళిపోతున్నట్టు అయింది. ఆయన మోహినితో “స్వస్తి కాపాడుకోటానికైనా బట్టకండినీ” అన్నాడు.

“ఇప్పుడు మన దేశంలో సిగ్గుకూడానా? విదేహి వస్త్రాలుకొని సిగ్గుపడితే శానక ఇంకా రక్షణ మొదలుకు? నీతాసావిష్ట్రామానము కాపాడిన దేశమవల్కలాలను దయాస్వరూపిణి అయిన ప్రకృతి మన కివ్వదా? బట్టలుకోసం భరతఖానా చింతిస్తుందా? ప్రాణానికి అనంత నష్టరాని బుచ్చిన భగవానుని మనకు నష్టాలు లేకుండా చేస్తాడా?”

ఈనూటలూ ఆవిడ నాకెమీనకన్న చీర తీసి కిందబట్టా మధ్యలో పడనయ్యబోనూ ఉంటే భారత అడ్డమువచ్చి “అమ్మా, అది విదేహి కాదు, స్వదేశ బనారసు చీర” అన్నాడు.

“కాని విదేహిదర్పణం నన్నున్నది దానిట్లో నుంచి”

“ఏం దర్పణం?”

“వాన చూపండి”

ఆయన చీర వానచూచినాడు. లెపెండరు పరిమళము ఘుమఘుమలాడింది. ఆయన ఏమీ మాట్లాడలేదు.

విదేహిబట్టలన్ని అంగణములో పోగుచేసి మోహిని కొరివి అంటించబోతున్నది. బయటి నుంచి బిచ్చగిచ్చే యిలా ప్రాశ్నించింది. “అమ్మా! రెండు మూడుబట్టలు ఇండాలో నుంచి నాకు దయచెయ్యండి, తగలబెట్టకండి. మీ పేరు చెప్పకుంటూ శీతాకాలంలో నేను, నాపిల్లలూ వెచ్చగా కప్పుకుంటూ అమ్మా!” దాని మాటలు లెక్కచెయ్యక మోహిని “ఈవిదేహివస్త్రాల్లో ఒక్కొక్కపోగు వేల

కొద్దీ సూదూలై నీశరీరాన్ని గుచ్చుకుంటవి" అని చెప్పింది.

భిక్షుకురాలు అంతటతో ఊరుకోక మళ్లీ "దీనురాలను, బికారిని! అమ్మా, కట్టుకోటానికి ఒక్కబట్టయినా లేను. ఒక్కటైనా ఇవ్వొడమూ!" అని వేడుకున్నది.

"మనదేశంలో జనమంతా పుత్రప్రేమిహీనంగానే ఉంది. అంతాదరిద్రులే సుఖంగా వు

న్నదెవరు? పో, వెళ్లిపో, మనదేశానికి స్వరాజ్యం వచ్చేవరకూ శీతకాలం ఏలాగో గడుపు. పో" అని మోహిని చెప్పింది.

అగ్గి తగలగానే విదేశీవస్త్రాల పోగు భస్మమవుతున్నది. ఆనందముతో చేతులుతట్టుతూ గొతులు వేస్తున్న చిన్న వేశ్యలు అగ్నికాంతిలో మోహినికి కనుపించినాడు.

డా.గురుమూతలు

సాహిత్యచరణతి సీకిపి అంజనేయులు గారు

గమనవేగభరమ్మునఁ గూరి, మిత్ర!
బహుళదుర్గమాహూన సంభ్రమనమ
తాంతరంగుడ వగుచు, దినాంతనమయ [న్వి
ముఁ నరుణకాంతం లాననమునఁ జొంగ
నరసుం బలింపింపగులు చాఁపినట్లు
కదిసి తరగల మిమఁగుఱుల్ చెడరినట్లు
నలిఁతెరల బాళవారన్నె యలఁదినట్లు
ముదిరమోముం గెంపులు వొదిలినట్లు
తోచి నోడనిబాడలఁ నోచునుండి
సౌమ్యసంసక్తమైన కెంజాచు ననరు
వచ్చిమాశాంతరాబరపటలిఁ జొచ్చి,
నవ్యతేజులు నందు లీనం నర్చి,
కడఁగి వెన్నాడుచెలికిఁ గన్పడని మాడ్కి
నాఁగి, మబ్బుల నందందు డాఁగిడాఁగి,
యెడనెడను నీవు పొడమి ఁర్విడుచు నుండఁ
గాంచి, పూర్వాద్రి ధనశమేఘముల నడుమఁ

జనుచు, నల్లన నెందో డాఁకొనుచు, వగలఁ
గనుచు, జలివెలుగుల నెల్లకడలఁ జిందఁ
గోరి, ఎదునాఱుకళలు నిండాఁర బాలించి,
సుప్తనన్నముఖుండము సుస్వభాన
గరిమ వినిసిల్లి, నెంతయు మరుపుపెచ్చు,
బరువెనంగఁ, దీప్తోత్సాహపటిమ వెలయఁ,
ప్రీతి నిన్ను వెన్నంటుజాభిల్లి నెఱిగి—
మీరు డా.గురుమూతల మెలఁగ నిట్లు
నవ్వడవ్వల నుండి మీరంతం చెలిసి
ఁలుచెఱుగుల మురియు రిక్కలఁ నుంచి—
ఈవినోదంపుఁ గలిమి సెచ్చించు వేడ్కఁ
దఱుచు మీకడ్డవడు జలదముం జూచి—
పెరిమఁ గనుమూసి గొతలువెట్టి సమత
నెల్లజగముల —'మిమ్ము'— గ్రీడింపఁజేసి
యుల్లమున సంతసితెడు తల్లి నెంచి—
చిన్నిబుడుతలు— కవులు హర్షింతురాకె?

పండిత పురాణం సూర్యనారాయణతీర్థలుగారు

౨

మూలదేవుడు—మొగడగొనిపోతా !

ఇది మొగడగొనిపోతా, విన్నవ
గాని, అనుభవించినదిగాని యేదయో విన్నవన
పర్చింపుడు.

కండకీకుడు—అది లేని వినుడు. నేను విన్నదియు,
కన్నదియు గాని అనుభవించినదియనడే చెప్పె
దను. నేను కన్యావధులలో వినుచున్నదియు నేక
అల్లరికిలకాయలలో చేరుకొని యిచ్చకు వచ్చిన
మచ్చన విన్నదిగాని చెప్పిచెరిగి చాల అల్లరిచేయు
చుండెడివాడను. నాప్రసక్తలని చాల కష్టము
లకు పాలయి నులుపడి యెట్టాలయిననేమి తుట్ట
తుడకు నాన్మోరంజులు నన్నింటినుండి గొట్టివచ్చి
నారు. అది పడవనది. నన్నము పిండ్లపోతే రప్ప
పోయినది బ్రతుకు జీవుడా! అని సంతోషిం
చుచు నే ననేకములకు చేతములు, పట్టనములు,
పల్లెలు, తిరుగుచు—తిరుగుచు తుప కొకానొక
గ్రామమునకు చేరుకొన్నాను. ఆగ్రామములో జక్క
కు మిక్కిలిగా గోవులు, బ్రతెలు, బ్రతెలు, పేకలు
గొట్టెలు, ఏనుగులు, నువ్వులు పంపలయిన గ్రా
మ్యులకును లుండెడివి. చుట్టయు, నానావిధములైన
పుష్పఫలదులతో నిండినతోట లెన్నియో ఆయూరి
చుట్టును ఉన్నది. ఆయూరివారందఱును సమృద్ధిగాపాడి
పంటలతోను, ధనధాన్యసంపదలతోను తులతొగుచుండె
డివారు. ఆగ్రామమునకుబయలుకు గొప్పమట్టచెట్టకట్టి
ఉన్నది. ఆచెట్టుక్రిందనో, మీదనోకాని కమలనామము
గల యక్షుఁడొకఁడుండెడివాడు. ఆతనిప్రభావమిట్టి
దని చెప్ప నలగకారు. ఆతనిని పూజించి నమస్కరించి

నామకాంక్షములు నెఱవేర్చుకొనుట పాలమంద
నుపోదము శక్తిశ్రాంతిచెల్లినంతో ముగిసినవస్త్ర
ములు కట్టుకొని పుష్పఫలములను నేదొరులకు నస్తు
వులు పట్టుకొని, ఆయూరివారును, ముట్టపట్టలనున్న
గ్రామములవారును నన్నుచుండెడివారు. అట్లు నచ్చి
వచ్చి ఆరనిని పూజించి నమస్కరించి నాదువారుతెచ్చిన
సాహాయము సహర్షింది నాంభామలయిన మరములను
సొంద యింట్లకు పోవుచుండెడివారు. అది యంతయు
చూచి నేనుమాడ ఆయక్షునికి నమస్కరింపుటకై పోయి
నాను. నే నవలకు పోవునప్పటికి గ్రామములు చాల
మంది అచ్చట ఇచ్చకు వచ్చినమచ్చన ఆటలాడుకొను
చున్నారు. మఱకొంచెమునేపటికే అస్త్రశస్త్రములతో
సజ్జతులయిన గొప్పకొంగలరుం పొకటి 'పట్టండ్రి, కట్టం
డ్రి, కొట్టండ్రి, లాగిండ్రి, చందండ్రి' మొదలయిన కళగర
గ్యములు చేయుచు అచ్చటికి వచ్చినది. ఆసంపును
చూడగానే ఆటలాడుకొనునా రందఱకును చాల
భయము కలిగినది. అందఱును అటు ఇటు తమరక్షణో
పాయమును వెదక మొదలెడినారు. అపు డకస్త్రాస్త్రుగా
నా రిచ్చటనే సజ్జయున్నయొక కరుబూబాకాయ చూచి
నారు. సరి. దానిని చూడగానే జనులందఱకును
కలంగలములయినప్రాణములు నిలిచినవి. నేను గారును
అందఱు కండఱము ఆకర్ష్యాబాకాయలోఁ గుఱనాము.
ఎట్టులయిననేమి? మేమందఱమును అందులో ప్రవేశించి,
ఆనందముగాక్రీడించుచుంటిమి. అవతల ఎపుడు దోరులు
మమ్మనట మాడక ఎవటికో పాటిపోయినా మని
తెలిసికొన్నారో అపుడే వారును నిరాశులయి వచ్చిన
దారినే పోయినారు. దొంగలు పాటిపోయినా రని
ఆలోచించుకొని నేమును అందుండి బయటికి రావలయు

ననియే ఆలోచించుచున్నాము. ఇంతట ఒక మేడ
యొక్కడనుండియో మేయుచు మేయుచు అక్కడకు
వచ్చి మే మందఱమును దారులొనియున్న ఆగర్బుజా
కాయ మ్రంగివచ్చినది. అంతలోనే తేమము కలుగ
లేదు. అట్లుకాయను మ్రంగి మేడి తనదాని పోవు
మందఱగా దాని నొక కొండచిలువ మ్రంగివచ్చినది. ఆ
కొండచిలువ నొక గొర్రెపక్షి మ్రంగినది. నంటనే అది
ఆనమీశములో ఉన్న పెద్దమట్టిదెట్టుకొమ్మమీద కెగిరి
పొర్లున్నది. ఏనమయమున ఆపక్షి కొమ్మపైను ప్రాచీ
మగ్గున్నది ఆపుడే ఒక రాజు కైన్యముతో ఎక్కడో
పోవుచు ఆమట్టి దెట్టుక్రిందను బసవేసినాడు. అతనికి
మగ్గున్నమైన యేనుక కిరీట ఉన్నది. దాని మానటి
నాడు క్రింద ప్రోగొడుమన్న పక్షి తాలూకు
ఒక కైన్యమునందొక మట్టిమీదను అనుకొని
దానికి తన యేనుకను కట్టినాడు. కొంచెమునే
పటికి అదిగా, ఎంతలో ఆపక్షి రాజుకాలు మీద కైన్య
నగో అంతలో ఏనుక మీద కట్టబడినది. దానికి
కట్టము కలిగినందున పుంకాయ మ్రాంధ్యంబైనది. అం
దలో మానటనాడు 'ఎవ్వరొకాని కేనుకను మీద
కట్టకొనిపోవుచున్నాడు' అని తేలుచేయుచు, అట్లు
ఇది పగులలేట్టువలె మ్రాంధ్యంబైనాడు. ఆ పగుల
నంటనే రాజుగారి తోయకచ్చినది. ఆనమయము
యోధులను పిలిపించి 'యేనుక పట్టలయినను విడిపించి
తోడుకొనిరండు' అని ఆజ్ఞాపించినాడు. రాజుజ్ఞాను
లయే తడవుగా భోజనమువరుగైవారు. వారు తమశస్త్ర
ములతో ఆపక్షి తెక్క నట్టికొన్నారు. ఒక తెక్క తెగిపో
వుటచేరి నాపక్షి క్రిందను పడిపోయినది. నంటనే
రాజు దానికేమిపు చేరునట్లు జూపించినాడు. కొండలు
నాకరు లాయగములలో దానికేమిపు చీరినారు. అం
దులోనుండి కొండచిలువ బయలుదేరినది. దానినిచూచి
కొండలు భయపడినారు. రాజుగారు 'దానికేమిపుపాడ
చీరులేదని గూర్చిపించినారు. కొండలు భయము పొని
పించి దానికేమిపును చీరినారు. అట్లు చీరగానే అందు
మేడ కనుపడినది. ఈ గూళ్ళర్థమునుచూచి రాజుగారు
'మాతము, నీనికేమిపులో నేనున్నదో దీనినిపాడ చీరు
చిన్నారు. ఒకడు దానిని, పట్టి చ్చూప కేమిపు చీరి
నాడు. అందులో కరుబూజా కనుపడినది. అచ్చటి

నారికి కలిగిన ఈ శ్చర్మమునకు హద్దు మితి లేకపోయి
నది. రాజుగారు నిశ్చేష్టితులే అయిపోయినారు. కొంత
నేపటికి తెగివితెచ్చుకొని 'ఇంకను ఏమి ఈ శ్చర్మము
బయలుపడునో, ఇది పగులగొట్టడమే అన్నారు. ఆ
కాయ పగులగొట్టినప్పటికి దానిలోనుండి నేనును,
గ్రామస్థులును చేతులతో పట్టుకొన్న కట్టలతోకూడ
ఆనమ, గంతులువేయుచు బయటికి వచ్చినాము. ఇ
ట్లుకదానిని మించి యింకొక ఆశ్చర్యమును కలిగించు
భృత్యమునకు రాజుగారికి, రెడ్డేనవలసిన కలిగిన
ఈ శ్చర్మపరంపరకుమేర లేకపోయినది. గ్రామస్థులంద
ఱును నేనును చేతన ఉపకారమునకు తమ కృత్యతను
మూచించు సంపదమాణికు సమర్పించి యెవరి యింట్లకు
వారు వెళ్లబోయినారు. రాజుగారుతమనేచతులను నంటు
బట్టుకొని పట్టమునకు వెళ్లబోయినారు. నేను వారి
యొద్దను కలవుపుచ్చుకొని బయలుదేలి తిన్నగా ఈ
యొడ్లుయినీపట్టమునకు చేరుకొని మిలో కలిసికొన్నా
ను. ఇదిచే నా కనుఘోరమైనది.

ఏమాధుడు—అన్నా! ఇప్పుడుమీరు చెప్పిన
సంగతులన్నియు నాకేమో ప్రత్యక్షమును సత్యమే అని
తోచుచున్నది.

కంపించుడు—అన్నా! మీరుసత్యమనితోచిన
పక్షమున, ఒక కర్బుజాలో ఒక గ్రామములోనివా
గంపమును ఎట్టిముడె గలిగినాడో నెల కియవలయును.

ఏమాధుడు—అన్నా! మీరు విష్ణుపురాణములోని
కవి వినియుండలేదా యేమి? ఇదిచూకు వినియుండని
పక్షమున నే నిపుడొ చెప్పెడిను వినుడు. అం దిట్లు
న్నది: మొట్టమొదట నిలోకములో జలముతప్పమకేమి
యును లేదు. అప్పటికి ధూమి, లేజస్సు, వాయువు
అనుపదార్థములు లేవు. వానితోపాటుగా ఆకాశమునకు
వైరిమును అభావ మేర్పడియున్నది. ఆతొక్కావ జల
ములో పెద్దగ్రుడ్డికటి యెప్పటినుండియో లేలుచు తిరు
చుచున్నది. ఇట్లది జలతిరంగులలో మునుచును, లేలు
చు, క్రిడించుచు నాకస్మికముగాపగిలిపోయినది. తుడుకు
తెనుగా విడిపోయినది. అది యట్లుకాగానే దానిలో
నుండి దేవతలు, మనుష్యులు, పశువులు, పక్షులు మొద
లుగాగల శివరాసు లన్నియు, బయటికి వచ్చినవి. ఆ

గ్రుడ్డుతాలాకు అడుగుభాగము భూమియు, పైభాగము కాశముగాను మాటిపోయినవి. ఆపురాణములో వ్రాసినవంగతులు-అనగా, బుద్ధుడైతే ఇంతపెద్దది యగు భూమి, ఇన్ని జీవరాసులును ఇముడెవరైనా నిజమయినప్పుడు కరుబూజాకాయలో ఒకనిన్నగ్రామములోనిన సంపదానినవా నిముడును వీరుంత గొప్పవంగతి? ఇంకా, భాగతాగ్రంథములో మార్గం చేయబుట్టి ర్యరాజుతో తాననుభవించిన యొక పంగతి చెప్పియున్నాడు. అది మా పరిమళం: ఆమహాభావుఁ డిట్లు చెప్పియున్నాడు. “గర్వరాజా! యుగాంతమున భూమి యంతయు జలమయ మైపోయినది. అప్పు డేవలృగగతులతో వాటఁ నేనును తిరంగమలలో మునులను, తేలును మంటిని. అట్టిసమయమున నే నొకప్పుడు కన్నులు విప్పి మామనప్పటికి మేరుపర్వతములతో చెప్పిపట్టెట్టికట్టి యెదురును కనుపడినది. ఏ, దానిని చూచి బ్రతుకుతీవురా! అనుకొని నే నాదీతీకుండి బయలుదేరి వెట్టకేల కాపట్టి పట్టెక్కి, ఒకకొమ్మమీదను కూర్చున్నాను. నాతోపాటుగానే సముద్రతీరంగిరులలో మునులను, తేలును ఉన్న మిగిలిన జీవతులు, మనుష్యులు మొదలయినవారీ సంహార సమస్రములోనే లికిచిపట్టినారు. నేను మార్చిండ్లయున్న మాట్లొమ్మతాలాకు ఒక అకుమీదను నిరుపమానము లయిన గూపలాగ్నములుగల పసిబాలుఁ డొకఁడు పల్లకిల బరుండి యున్నాఁడు. నా కాబాలుని చూడగానే బాల్ కలిగినది. “ఇట్టిసమయమున, ఇటుచంటిపసిబాలుఁ డెక్కడనుండి వచ్చి యీమాట్లొమ్మపైని పరుండి యున్నాఁడ? ఇదేటిపంగతి యయియుండునో? కా” అని నే నాశ్చర్యభరితుడై నయిపోయినాను. అప్పుడు నే నిట్లున్నాను. “వత్స! నీ బిల్వోతునీటను పడిపోయినవో ప్రాణములు దక్కవు. కావున నాబుజను పట్టుకొనుము. అప్పుడు నీ కేర్పిగయిన భయమును ఉండదు” ఇట్లని నేను నాబుజను నాబాలునివయపు చాచితిని. వెంటనే నాబుజను పట్టుకొని, ఆబాలుఁడు నేను తనవిషయమున చూపినవయకు ప్రతిఫలముగా నన్నా బాలుఁడు మ్రింగివేసినాఁడు. నేను వానికడుపులోనికి పోయి మామనప్పటికి గొప్పగొప్పపర్వతము

లును, దట్టములయిన- అడవులును వికారమయిన భూమి యు నాకు దృష్టిగోచరమయినది. నేను తిరుగుటకు ప్రాంఠించినాను. దేవదాసున వేయవంశస్థిరముల కాలము విక్రాంతిని నొందుకుంటే తిరిగినాను. కాని యచ్చటిగ్రామి కింఁదు కనుపడలేదు. తుట్టుకుడుకు నే నలసిపోయి యచ్చటో బయటను పడినాఁడను.” అని చెప్పినమార్గం చేయబుట్టి కిలలన తగిలి, పను ఘ్నులు మొదలగు సమస్తజీవరాసులతో నిండియున్న భూమి పసిబాలునికడుపులో ఇమిడియున్నప్పుడు, కరుబూజాకాయలోపలను ఒకనిన్నగ్రామములో ఉండే హివా నిమిడియుండును అనఁదగుముగా పని పట్టు పురు మన్నన గాదా?

కండరీకుఁడు—రిచీ కానించి, ఇదియేమా నాన్ధిక నచ్చినది. కాని, ఒకపక్షి మాపులో అజగము, దానిమాపులో వేయి, దానికడుపులో కరు బూజాకాయ, దానిలోపల గ్రామధ్యులు, ఈప్రకారముగా ఈపక్షిపక్ష ఒకదానిలో ఒకటి యేప్రకారముగా ఇమిడి యున్నది అని వాని సంహేయ కిలను మన్నన. రిగిసనమానాన మేమయినను ఉన్నపక్షమున, చెప్పి నాసంహేయమున తీర్చగలయును.

మామనము—అన్నా! చిట్లగింపవలసినది. దీనికిపైరు తనసహానానము చెప్పవను. శ్రీవిష్ణుభగవానుఁడు—అనగా శ్రీకృష్ణమూర్తి దేవతీదేవతాలాకు చిన్నకడుపులో ఉన్నాఁడు. అతనికికడుపులో అనేకములయిన ననులు, పక్ష్యములు మొదలగువారితో నిండినభూభాగ మంతయు ఉన్నది. ఈపంగతి పలుపురాములలో వ్రాయబడియే యున్నది. కావున, ఇది సత్య మనక తప్పదుగదా! ఇది నిజమని అంగీరించినప్పుడు పక్షికడుపులో అజగము, దానికడుపులో మేక మొదలయినవి యిమిడి యున్న వనుటలో అసత్య మేమున్నది గనుకను.

కండరీకుఁడు—అన్నా! మీరు చెప్పినయాసంగతియు నే నంగీరించుచున్నాను. కాని, కరుబూజాకాయలోపల నేను, గ్రామధ్యులంపఱును ఎట్లు బ్రదికి యుండగలిగినామో, మాటయు నందులో ఆడుచు

గంతులు వేయుదు నెట్లు మసలఁగలిగినామో అదిమా త్రము చెప్పులనియున్నది.

ఏలాపాడుడు.—అన్నా! దీనికిని సమాధానము కావలసి యున్నదా! అటు లేని చిత్తగింపుఁడు. ఏప్రకారముగా ధూమిమీఁదను బుఱులు ములరవాని నేనాఁడయినాదులను, వీరపురుషులయ్య గాఁజిక్రియలను గృహస్థులయిండ్లలో వివాహోద్యుత్సవాదులను జరుగుదు నుండెడినో, మఱి, దానిపయిని ఉండెడివారు బ్రదికి యుండినో, ఆధూమి శ్రీకృష్ణుని ఉచరములో ఉండుఁగోసిందో అతఁడప్రకారముగా కరుబూజాకాయ లోపల మీరంపలును ఆడుచు, గంతులువేయుదు నేమిది యుండువచ్చును. ఇందులో అసంభవ పేరు న్నిదే!

కంపంపండు.—అన్నా! మీ రిప్పుడు నెలవిచ్చిన దానిలో నా కొక్కసంకయ మేర్పడినది. శ్రీకృష్ణుడు తనకడుపులో జగమంతయు నెట్లుంచుకొఁగఁగినాడో, అతనికడుపులో అ దెట్లునువఁగఁగిననో నాకు బోధ పఱుప నేడెదను.

ఏలాపాడుడు.—వినుం పన్నా! వినుడు. నెనుక నొప్పుడు బ్రూహ్మకును, విష్ణువునకును వివాదము తట స్థించినది. “నామాఖమునుండి బ్రూహ్మలులు, బహుపులనుండి క్రియలులు, ఉరువులనుండి వైశ్యులు, పాదములనుండి శూద్రులు, ఈప్రకారముగా నాలుగువర్ణముల వారును పుట్టియున్నారు. కావట్టి, నేనే జగత్తులకు కంద్రను” అని బ్రూహ్మదేవుఁ డన్నాడు. అతఁ డెన్ని మాటలు వివరగానే కోపించి శ్రీవిష్ణుఁడు “ఒకీ మార్గంఁడా! నీ నవఁగా నేసాటివాడవురా! నీవు నా నేవమఁ డవు కావచ్చి నీ కిట్లుండుననిచి మాటలాడుటకు సిగ్గయినను లేకపోయినదేమిరా? ధూమ్యాకాశములు వవుడలు, పర్వతములు గడ్డిము, సముద్రములు జిహ్వాయును గాఁగల నామాఖమునం దొక్కసారి జూటి చూచినపక్షమున నీ కీజగత్తంతయు కనుపడునే! నీపుట్టులూర్వోత్తరములే నీకు తెలియనియట్టు లున్నవి. నీవు నానాభి కమలమునుండి పుట్టినవాడవే కావలరా? అట్టు లుండినప్పటికిని నిన్ను నీ వెఱుంగజాలక నాయెదుటనే యెంతో గొప్పవాడ వయనట్లుగా నోటికి వచ్చిన

టైల్ల మాటలాడుదున్నావుగా! చంద్రునిప్రభావాను గ్రహములవలన వికసించిన కలువపువ్వు చంద్రునే వెక్కిరించుటచూ? నాకె వాహ్య! ఏమి నీయనాత్మజ్ఞత? చాలు, నీసాటికి నోరు మూయుము” అన్నాడు.

కంపంపండుకాని, అన్నా! అంతటి పెద్దపక్షి—అనఁగా, తనకడుపులో అజగరాదులను ఇముడ్చుకొఁదగినంతటిపక్షి యొక్కడనయినను ఉండుజాలునా? అ! యెట్లు సిద్ధమగునో సరిగా సమాధానము చెప్పుదురు గాక!

ఏలాపాడుడు.—అన్నా! మీరు శ్రోపదీదేవి వ్యయంపరమునాడో, సున్నునంగతి యెఱుంగనియట్టులే మాటలాడుదున్నావే! దానిమీఁదను పర్యతములు మొదలగువిధి సాపింపబడినవి గావాలి! ఒకనేర, మీ రాకళ్ళిని వినియుండని పక్షమున నే నివృథుడు చెప్పెదను. చిత్తగింపుఁడు. గ్రుపవహురంజా తనకుమరొకయగు క్రోధుని వివాహమువిషయమున “ఏపురుషుడు దేవతాధిష్ఠితమయిన మాయాధనుస్సు నెక్కవట్టి లక్ష్మ్యమును రెప్పక కొట్టఁగలుగునో, ఆతనికి నాహితు నిచ్చి వెండ్లి చేయుదును” అని చాటింపించినాడు. ఆ చాటింపు విని ధనుర్ములరు రాజు తలపతో వెచ్చినారు. గొప్పగొప్పబలవంతులని వేరుఁడైన వీరులుపైతము ధను నెక్కవట్టించాలిపోయినారు. చుదకు శిశుపాలుఁ డెక్కువట్టుటకు బయలుదేఱినాడు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుఁడు వెంటనే ఆసనుస్సుపయిని మేరుపర్వతము, గరుత్మంతుఁడు, హిలమనలములు, సర్పము, శంఖము, చక్రము, గర మొవలరు నిన్నినస్తువులు భార మెక్కువయ్యుటకై ఉంచినాడు. కాని, అంతమాత్రమున శిశుపాలుఁడు దళింపనేలేదు. అతఁడు సులభముగానే ఆసనుస్సు నెత్తి నారి రిగిలించుటకు ప్రారంభించినాడు. అది చూచి కృష్ణుఁడు, చంద్రుని, సూర్యుని, అగ్నిని, సముద్రములను, పర్వతములను, ధూమిని మఱింతబరువుకోసము దానిపై నుంచి నాడు. ఎన్నివస్తువులు జోడించినప్పటికిని శిశుపాలుఁ డెక్కువెట్టఁగలిగినాడు. ఒక్క అర్ధాంగముమాత్రమే అంతర మున్నది. ఆసమయమున కృష్ణుఁడు ధనుస్సును తనకాలితో తన్ని నాడు. అందువలన సున్నుమేరముగా శిశుపాలుఁడు క్రిందను పడిపోయినాడు. అటు

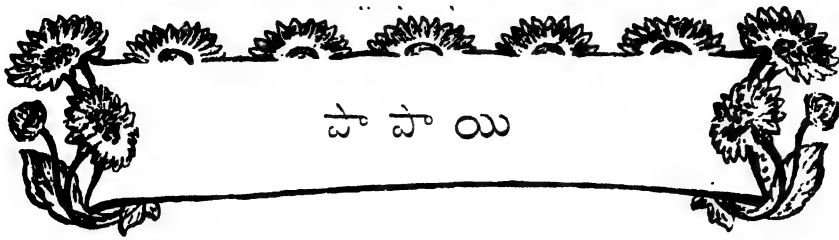

తరువాత నట్లును దానినున్ను తనచేత నందుకొన్నాడు. కాని దానిభారమును భూమి సహించలేకపోయినది. కొంచున, అట్లునుచు ధనుర్భారమును ఛేదించేతలయందుంచి దాని నెక్కిమట మగ్గువలె యిచ్చాడు. తుపాకీలకు పట్టి క్రందు మాదును ధనుస్సును దెవలఁచును లాగి పుట్టియంద్రమునకు తగులునట్లు చూపును విడిచినాడు. పంటనే పెండ్లిహోతులు పూలవల పెండ్లికొడుకు మెచ్చునో వేసినది. ఇంక నాలోచించుట. చంద్రుడు, నూర్చుడు, భూమి మొదలగు భారములు పెట్టుటకు వలయునది ధనుస్సు ఉంటు పంపించి నప్పుడు పంపి పంపించిగా లయగా మంటలులో కాని, దానికొకటలో సంపాదించి మిమికిపోవుటలో కాని, దానికొకటలో వ్రేలాడి రోమరు మీద కీర్తన బడుటలోగాని పంపించు వేముండును? ఇదిగాన, ఇట్టిదై యింకొకపట్టాంతము గానాయములోనయి తము లభించును. అదిగూడ విన్నవించి మామనస్సు నిశ్చలము చేయును. అది యెట్లుండునో వివరించు:—

రావణుడు దండెడి ధనుమండు సేనను పొంది మరొకనివ్రావించుటగా జూరాయ మనుపక్ష వానితో పోరాడి సేనను విడిపించుచు కైతముతో ఎదురుగా వచ్చినది. కొంతకాలము వానితో యుద్ధముచేసినది. తుపాకు పువకు రావణుడు లనవంద్రహాసముతో దానితెగ్గెలు నడకనైచినాడు. అంతలో అది నేలపైని పడిపోయినది. రెనకు సాయపడి వచ్చి నజటాయ మనుపక్షక రెట కించినదురవస్థ చూచి సీతాదేవి “దీపరూపకా! పక్ష రాజా! ప్రస్తుతము దురైవశమును నీతెగ్గెలు తెగి పోయినవి. కాని నేను చెప్పుచున్నాను వినుము. నాశిల వ్రాత్రుభావములన నీతెగ్గెలు పురల రాగలవు. ఎప్పుడు నీకు శ్రీరామచంద్రుని గూడల సంపర్కమును నో అప్పుడు రెప్పక నచ్చును” అని వర మిచ్చినది. తుపాకీల జరిగినదిచూచి, మఱికొన్నాళ్లకు శ్రీరామ చంద్రుని ఆజ్ఞచలన సీతాదేవిదేవిబాద తెలిసికొనుటకై తిరుగుదు తిరుగుదు పానుమంతుడు తెగ్గెలు

తగిపడియున్న జటాయుపక్షయొద్దకు చేరినాడు. ఇదేనో ఒకనొప్పుపర్యంతము అని యతఁ డాలోచించుకొన్నాడు. దినిపై నెక్కి నలుమక్కిలును మాడెద ననుచున్నాడు. గీసికొరముపై నెక్కి మాచనపక్షమున చాలమంది మురూకును వచ్చి ధనుర్భారము పట్టగోచర మున ననుకొన్నాడు. అంత షట్టాలోచించుకొని సహి పించునప్పటికి తా ననుకొన్నట్లు పర్యంతము కాదని యను, ఏనో నొప్పుపక్షి యనియును నిశ్చయించుకొన్నాడు. అంతట నేనాడు? ఎక్కి పించునప్పటి యున్నావు? అని జటాయు వడిగినాడు. నేను శ్రీరామచంద్రునిగను. సీతాదేవిదేవిబాద తెలిసికొనటకై బయలుదేరి తిరుగుచున్నాను. అని పానుమంతుడు బయలు దెచ్చినాడు. అతనిమాటలు విని జటాయువు “నాయనా! సీతాదేవిని రావణుడు లంకలోనికి తీసికొనిపోయినాడు. నీ విట్లు నిస్వార్థముగా నేయవలసినదానిని, కొండలపైని ఏల తిరిగివచ్చు? ఇంక నెప్పుడేగముగా నట్లీ సేనమాచారము శ్రీరామసీతో చప్పుము. నేను సేనను కాపాడుటకై చాలా కాల ప్రయత్నించి నాను కాని, కృత్యమునకే నేన నీ పక్షమునవలె నా ప్రయత్న మందయు పక్షము అయిపోయినా! తుపాకు పువకు రావణుడు నాతెగ్గెలు తెగిచెట్టినాడు. అంతట నే నిచ్చిల పడిపోయినాను. ఇట్టి దే ఉండిపోయినాను” అన్నాడు. ఇట్లు చెప్పినజటాయువులకు విని పానుమంతుడు “పుట్టుమాట్! నీవట్ల కయినంత సరికు రావణునితో యుద్ధము చేసతివి. నా కప్పుడు సీతాదేవిబాద చెప్పితివి. కాబట్టి నీకు పేలు పురుసుగావున మని నే నాశిరవ్రేలుచుచున్నాను.” అన్నాడు. ఇంక నేనున్నది? పానుమంతుడు షట్టాశిరవ్రేలించినదే తెడువుగా తెగిపోయినజటాయుపక్షి తెగ్గెలు మొలచినవి. అది ఆకాశమార్గమున ఎగిరి స్వర్గమునకు పోయి చేరుకొన్నది. కాబట్టి, జటాయుపక్షి కొండంతదియై యున్నప్పుడు కృత్రిమ పక్షి అంతఃపక్షిగా నుండుటలో నేమి యాశ్చర్యమున్నది? అన్నా! ఇంతలో మాస్వాంతములోని పందియము లన్నియు తీలియుండును గదా!

పా పా యి

నాళము కృష్ణారావు గారు

కా ల యి స స ము

పాస్తాపుచ్చుని నొకసారి పూజించుట
కేరియు పొది-అక్కటా! ఏమి చెప్పువ?

బూచులొ యనె గనుపట్టె పూలచెట్లు,
గాలి సోకిన గతి చల్లగాలి సోకె.

ఉబుసుపోకకు వెడలితి నొక్కనాడు
నాదుమిశ్రులతో గూడి నానవైని,
ఎయిరగాలికి నల్లాడు పవనోలె
ఉల్ల మెంతయు కంతచే నూగులాడె.

ఎట్టులెట్టులొ కాలంబు నెట్టిపుచ్చ
అనుగుమిశ్రుని గూడి నయాలో నెడల,
అనుగుమిశ్రుని నతడు మాండ్చినట్టి
ఎలుకు లన్నియు నొక్కటా! ములుకు లయ్యె.

నాటకము జూడ నే నొక్కనాటిరాత్రి
అనుగు నెచ్చెలికానితో నరిగియుంటి,
ఏమి చెప్పదు- నాతోడ నీవు లేమి
నాటకం బల్లె గనుపట్టె బూటకముగ.

అక్కటా! ఏమి చెప్పదు - నొక్కరేయి
నీవు తలుపున బాటంగ నిమర రాక
దిగ్గు రని పాన్నవైనుడి డిగ్గునుజీకి
క్రమ్మరిల్లితి కొఱవిదయ్యమ్మరీతి.

నిన్ను గన్నట్లు ముద్దడుకొన్నయట్లు,
కొరిగించినయట్టులు కలలు గాంచి
ఉలికిపాటున లేచి నే నొక్కరేయి
శశినదురవస్థ యెల్ల కైవంబె యొగును.

ఏను పురివీధి జనుచుండ, హితుం డోకండు
'కొడుకు లెందలు నీ' కని యడిగె నన్ను;
పడుగు బోలినయామాట వినినయంత
చిత్తరువురీతి నిలిచితి చేష్ట లుడిగి.

నేడు నడువీధి జనుచుండ నిన్ను బోలు
బూరిబుగ్గలబడుతుండు తొరసిల్ల,
కాంత దీట నెగాదిగ గాంచుచుంటి
నీడచే నాడు నెమ్మోము ద్రిష్టకొనియె.

బుడుతం డెవ్వఁడో చాన, నాపొంతం జనుచు
కంటం దడినెట్టితిని నీవు జ్ఞప్తి రాగ,
చుట్ట మని యెంచి వాకు నాచుట్టు జేరి
గొల్లు మని యేవ్వ, సురిగితి చెల్లెనోయి.

చుట్టములు నన్ను బిలువంగ జూడ నేగి
నేడు చూచితి నీయీడుజోడువాని
పా నొక్కని ఏమిపాడంబో కాని-
గుండె జల్లన నేలపై గూలినాడు.

అకట! నీతోనె నాయాసం లంతరించె,
వాంఛ లడుగంటె, తలఁపులు వ్యర్థ మయ్యె,
చిత్త ముడినోయె, నొల్లయ్యె జీవితంగా;
ఎట్లు గడపుదు కాలంబు నింకమీద?

కేలం జిక్కినరత్నంబు గోలుపోయి
గాజుపూసను గని తృప్తిగాంచినట్లు,
విమలగుణనిధివగు నిన్ను వీడనాడి
కడపుచుంటిని రిత్తసౌఖ్యముల దవిలి.

శత్రువులు

కొడుకు చానంగ నే మూలఁ గూలియుండ,
ఇదియె యద నని నాశత్రు లదయు లగుచు
నొక్కపెట్టునఁ జేలకేగుచున్న వారు;
తాళ నేర్చునె వారియాధ్యత్వమునకు ?

పెనుగు మొత్తఁగఁ గూలినబడుగువాని
కొఱవిచేఁ బట్టి కాల్చినకరణి నకట !
కొడుకుచావునకై నాది కుందుచున్న
నన్ను శత్రులు వెతబెట్టు చున్న వారు.

ఒక్కయెడ నాత్మజవియోగ, మొక్కచోట
భీషణం బగు శాస్త్రవదూషణంబు
తట్టుముట్టడ, రెంటిమధ్యమునఁ జిక్కి,
యుంటి నడకొత్తులో వక్కగొంటు రీతి.

ఇంతకాలమునుండి న న్నెంతో ప్రీతిఁ
నాదరించుచున్నట్టి యనుఁగునఱులె
శత్రులుగ మాఱి రిపు డేమి చిత్త మొక్కొ?
కటకటా ! ఏమి నేయుదుఁ గాలమహిమ !

నాదుపుత్రిఁడై శత్రుఁడై నన్ను పీడ,
అనుఁగుమిత్రులు శత్రువు లగుట యరుదె ?
అకట ! దైవోపహతుఁ డైనయట్టివాని
కళలజగమును బ్రతికూల మగును గాడె ?

పుత్రిఁ డైనను గానలె, మిత్రుఁ డైనఁ
గావలయు నుంట్రి మనజుని గాసివెట్ట;
అకట ! పుత్రుఁడు మిత్రులు నొకట నన్ను
వెతలుబెట్టఁగ నేరీతి వేగువాడ ?

శత్రువులు నన్నుఁ దిట్టిన నాశ్రవడక
మంచుమాటలచే బలిమాలియుంటి,
ఎంత కేడిన నించుక శాంతి గొనక
దాడినెడలుచు నున్నార వాడి సూసి.

అనునయోక్తులఁ బ్రతిపక్షజనుల వేడి
కొనుటయెల్లను బేరి జోకొట్టు టయ్యె;
వారి శాంతింపఁ జేయ నానశము గాదు,
సుప్రసన్నులఁ జేయనే ! అప్రమేయ !

తన్ను పగతురు నొంచిరి, తాను పగజు
నొందితి నటంచు కించిక్షజ్ఞుఁ డెంచుచుండు;
అరియ దేహంబునకె కాని యాత్మ కెందు
చెలిమికారంబు వైరంబు కలుగఁ బోవు.

చెవికి నింపగుఱలుకులచే హితుండు
పరుషనిష్ఠురవాక్కులూపముల వైరి
తనదుచేతల నారసి తప్పు దిద్దు;
శత్రుమిత్రవిభేదంబు ధాత్రిఁ గలదె ?

ఎక్కనక్కెపుమాటల నెత్తిపాడిచి
తాను చేసినదుష్టకృత్యములఁ జెలుపు;
శత్రుఁ డెన్నంగ శత్రువేషమున నున్న
మిత్రుడే కాని కేవలశత్రు వగునె ?

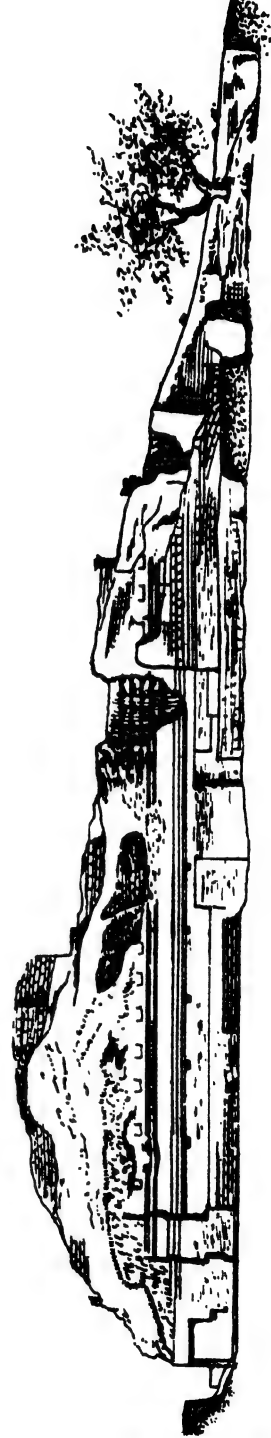
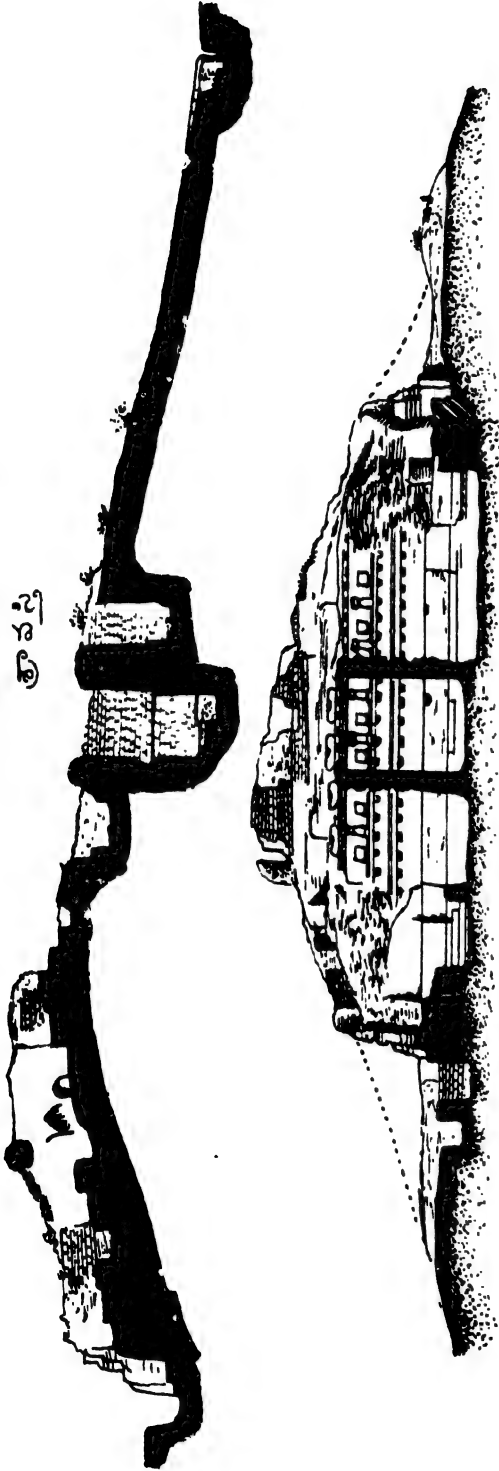
తనదుదోషంబు లారయు, తప్పులెన్ను,
పిగ్గును జాటు, పాపంబు లుగ్గడించు,
దుర్నయంబులు వెలిపుచ్చు, దోషంబు లెంచు;
శాస్త్రవునికంటె నాపుడు జగతిఁ గలదె ?

చండకరుఁ డయి తమ మెల్లఁ కెండు నొకఁడు
శీతకరుఁ డయి మనసు రంజించు నొకఁడు
శత్రుమిత్రులు భాస్కరచంద్రులట్లు
వారు పరమోపకారులు కాగె జగతి ?

మువ్వలే నాకు శత్రులు పుడమియందు
'కొడుకు లెండలు నీ' కని యడుగువాఁడు,
'పాప' యనుపేరు నే వినఁ బలుకువాఁడు,
చిన్ని పాయంపుమురిపంపుపిన్న వాఁడు.

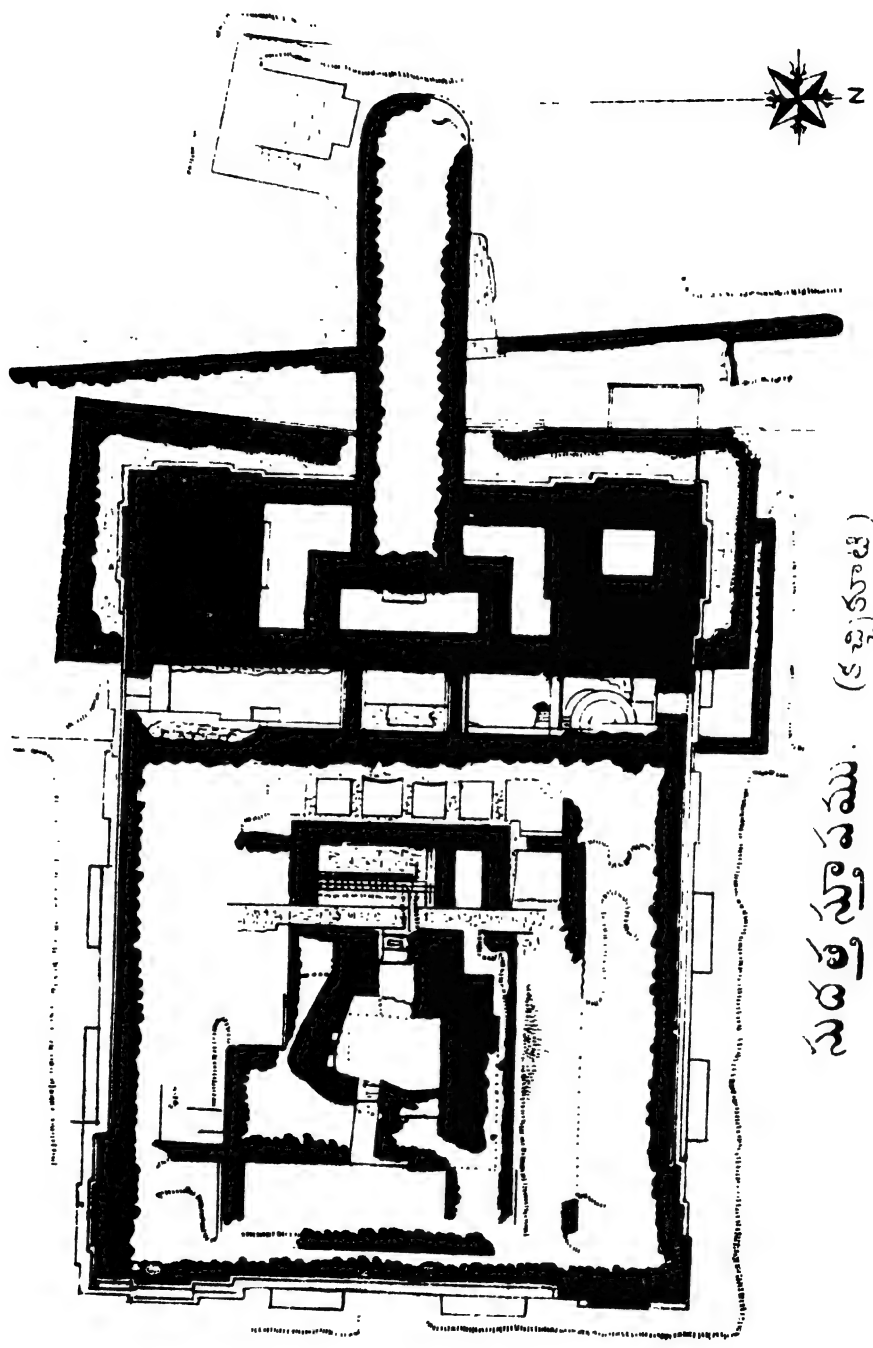
సురత్త స్తూపము

తావస్తి

(క-చ్చి కూటి ప్రస్తుత నామము)

శుదత్త స్తూపము. (కచ్చికూటి) తావస్తి

పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారు

“ పెంకన్నా!”

“ ఏమి తల్లీ? ”

“ ఏమని నెలవు? ”

“ ఇదిగో కైబారు ”

“ అది పురుషులు వని తల్లీ! ”

“ వెలమలు అడవాల్లు చేతగానివాళ్లా? ”

“ స్త్రీలు అసూర్యంపశ్యలు కాదుటమ్మా? ”

“ అంటే? ”

“ మీరు పైటికి రాసుడదు. ”

“ వస్తే? ”

“ వెలమస్త్రీ పురుషుని కంట పడ్డాక ఇక మౌనం మర్యాదయెక్కడిదమ్మా? ”

“ ఎంత పాపిష్టి బ్రతుకోయీ మాదీ? మూలమూదిగల దగ్గరనుంచి బ్రహ్మలదాకా అన్నిజాతుల స్త్రీలూ అవసరమైనప్పుడు వీధిలోకివస్తూవుంటే వారికి లేని మౌనభంగం మా కెలా వస్తుందోయీ? ”

“ మొదటినుంచీ అది మన ఆచారం కాదా అమ్మా! ”

“ సిగ్గు విషమించినప్పుడు కూడా అంతేనా? ”

“ తెగించినవాల్లాగే విషమించడం నేమిటి తల్లీ? ”

“ అదీ మూట, మరి వేము తెగించ

“ ఇదిగో కైబారు ”

కూడదూ? ”

“ రాజగుండలు తీయడానికేనా? ”

“ అవశ్యమూనూ. ”

“ అనెలాగ మాతల్లీ. ”

“ ఎందుకూ? ”

“ ఏమీ? వెలమబిడ్డను గాడుటోయీ? ”

“ ప్రభువు ఆజ్ఞ నెరవేర్చడానికి ”

“గొంతుకు విసుక్కొడానిగ్గాదూ?”

“.... ..”

“మాట్లాడ వేమోయ్యా?”

“నీమి చెప్పను తల్లీ?”

“నీమి చెబుతావో? ఎంతకర్మమోయ్యా మాకూ? శత్రువు వచ్చి గొంతుకుమీద కూచున్నప్పుడేనా—మగవాల్లికి తలదాటి వచ్చి నప్పుడేనా—”

“వెలమబిడ్డలికి తలదాటిరావడం యేమిటి తల్లీ?”

“అయితే యిప్పుడు నీరాకకలర్థం ఏమిటి?”

“అది ప్రభువు ఆజ్ఞ.”

“అదే నోయ్యా! ప్రభువు యెందు కిలా ఆజ్ఞాపించవలసివచ్చిందీ?”

“మానభంగం కాకుండా వుండడానికి”

“మానభంగమా? ఎవరికీ? వెలమస్త్రీలకే? ఎంత మోటా? బాబ్బిలి వెలమస్త్రీలకే? మేము యుద్ధంలోకి వెడితే మగవాడు యొత్తకంటే కఠినంగా మోట్లాడతాడా?”

“తర్కాని కిదా సమయం తల్లీ?”

“అది నేనడుగుతూవున్న మూట. వెలమస్త్రీలు బైటికి రాకూడ దన్నది సామాన్య ధర్మం. స్థితి విషమించినప్పుడు యెందుకు రాకూడదూ?”

“వెలమలు ఇదివరకు చేసిన యుద్ధాల్లో ఎప్పుడేనా స్త్రీలు కత్తిపట్టడం—”

“శత్రువుమాట విని పైవారు కోట విడిచి పొమ్మనడమూ— శత్రువు దుప్పియత్నాలు ఫలించడానికి సిద్ధంగా వుండడమూ—”

“ఒకదాని కొకటి యెప్పుడేనా పోలిక వుంటుందిమ్మా?”

“మరి ఆమోట యెందుకూ యింకా? అప్పటిప్పటి వెలమస్త్రీలు యుద్ధాల్లోకి యెందుకు వెళ్లేరుకాదో మన కేమి తెలుసునూ? కాకపోయినా యిప్పుడు మనకి వచ్చిన అవస్థ వంటి అవస్థలు వారికి వచ్చాయనీ, అయినా అప్పటి వెలమస్త్రీలు యుద్ధంలోకి వెళ్లిక అంతా పురాల్లో పొడుచుకు చచ్చిపోయారనీ నిదర్శనా లేవీ? అవీగాక వారు వీరమూత లైనా వీరాంగన లనిపించుకోవా లని ముచ్చట పడక పోవచ్చు. ఇప్పుడు మేము—నేనలా కాదు. నాశౌర్య మంతా గోమి కానూ? కత్తిపట్టా లని నాకు సరదా వుట్టింది. నేను వీరమూత సగుడునో కాదో తెలవడానికి నా కొడుకు పాలబుగ్గలవా డామె. నేనువీరవనిత ననిపించుకోవాలి. చిన్నతన మూలోనే ‘మల్లమ్మ విచక్షణత కల స్త్రీ’ అని పెరు పాచ్చుకున్నాను. నీ ప్రభువికి తగినస్త్రీ ననిపించుకున్నాను. మరి యింక పూసపాటి విజయరామరాజుకి కాళికాశక్తి ననిపించుకోవద్దుటోయ్యా?”

“.....”

“ఏమంటావు వెంకయ్యా? వెలమల ప్రయత్నాలు—అంటే పురుషుల శౌర్యం నిస్తేజం—”

“ఏమన్నావు తల్లీ?”

“ఉరికిపడకు. నువ్విప్పు డేమి చేయ్యడానికి వచ్చావో తెలుసుకుని మాట్లాడు. చూడూ. బాబ్బిలివెలమవీరుల శౌర్యం నిస్తేజం అయినప్పుడు—”

“విసలేను. అమ్మా! నారక్తాన్ని వేడెక్కనివ్వవద్దు.”

వేడెక్కితే విక్రమిస్తావు. స్త్రీలమీద. కదూవెంకయ్యా? నిజంగా నేను వెలమవీరుల రక్తంలో ఉష్ణగుణమే వుంటే యింకా శత్రు సలా కులుకుతూ వుంటాడా? ఏమి దుష్కలం?

కాలం దుష్ట మైపోయింది కనకనే ప్రభువు ఆజ్ఞ యిలా వుంది.”

“అలా కాదు. కాలం దుష్ట మైపోయింది కనకనే స్త్రీలుకూడా కత్తిరిస్తాలి. తెలిసిందా? శ్రీరాజు రావు రంగరావుదొరవారికి నేను ఫర్మొత్తినే. నేను వారికి సహఫర్మచారిణ్ణినిచుకోనద్దటోయ్యా?”

“కాక యిస్సే డేం లోటువచ్చింది తల్లీ?”

మల్లీ మొదలూ. ఏమి మిగిలింది నాయనా, బొబ్బిలిరాణికి మూడుపూల్లి ముండభరణం యిస్తా సన్న రాజు బ్రతికి వుండగా? బొబ్బిలిరాణి—నాకింతకంటే మానభంగం చెమిటోయ్యా?”

“.....”

మీ ప్రభు సెక్కడ?”

హజారంలో—వెలమవీరుల మధ్య—సర్వ సన్నద్ధం—అంటే అబోయిటో తేల్చివెయ్యడానికి సిద్ధంగా—”

“పోయి యీసంగతి చెప్పిరా.”

“ఆజ్ఞ లేదు తల్లీ!”

“పోనీ నేనే వెడతాను. నా కడ్డేమిటి?”

“సెక్కెమిటి తల్లీ? అయితే ముందు—ఈకైజారు పుచ్చుకుని—యిక్కడ పోశిచి—”

“అది మల్లమ్మ చేసే పని గాదు. నేను కైజారు దూయడమే వస్తే అది రాజు పేగులు బైటికి తియ్యాలి. స్వజనంమీదటోయ్యా నా ప్రతాపమూ? వెంకయ్యా! నాకింక నాదేవుని దర్శనం లేదూ!”

“ఈక్షుద్రమాసవకళేబరం విడిచిపోయిన సరవాల. అది శాశ్వతమే కాదుటమ్మా?”

“ఈకళేబరం వున్నంతసేపే యీసగా, యీకనీసే”

“వాగ్వాదు చాలించవు తల్లీ?”

“బొబ్బిల్లోని శరీరస్త్రీలు పగవల్లని తూనికరాళ్లతో చీకాకురిచివారుట. వెలమస్త్రీలు ఆమాత్రమేనా కారుటోయ్యా?”

“.....”

“ఏమంటావు?”

“ప్రభువు వార్తకోసం కనిపెట్టుకొని వుంటాడు”

“చెలికాని వెంకయ్య జనానాని సరికేశాడన్న వార్త విసడానిక్కాదూ? ఏమి కర్మం వచ్చిందోయీ మాకూ? సత్యభామ కాసె బిగించి విల్లు వంచి సరకాసురుణ్ణి గజగజలాడించింది. రాజపుతానాలో క్షత్రియస్త్రీలు ఒక్కొక్కప్పుడు కత్తిదుయ్యగా తురకనేనలు బేజారైపోయాయి. ఓరుగంటిలో రుద్రమా, పల్నాటిసీమలో నాయకురాలూ కత్తిపట్టగా పరనేనలు చెల్లాచెదరై పోయాయి మరి బొబ్బిల్లో మల్లమ్మ కైజారుదూస్తే రాజేమయి పోతాడో లోకానికి తెలవనివ్వవుటోయ్యా?”

“హాహలలో గోమి ఎంతా తల్లి?”

“సమిటి? హాహల? అది వెలమస్త్రీల తల్లి నెలిసినమాట?”

“.....”

“అయ్యో! ఈ సమయాలో మీ ఆస్నయ్య లేకపోయాడుగదా? తాత పాపారాయణ్ పూట కార్యం యిలా మించి విచ్చునా?”

“పాపయ్య కీవాన్ తెలిసిందో లేదో?”

“అవును. పాపయ్య కీవాన్ తెలిసిందో లేదో? పాపయ్య లేడు. తల్లిచివా ఎంతా? పాపాలు పలికిన మెగిళరానెడి? చెలి కాని వెంకయ్య సంగతి తెలుస్తూనే వుంది. లావు చిన్నయ్య, దామరదమ్మన్న, పంజెన బుచ్చన్న, ఇనగంటి నరసన్న, కాకర్లపూడి వేంకటరామరాజు ఏవోయీ వీరంతాను? ఏం చేస్తున్నారోమి? రాజు దుర్మరణవార్తనినా చెవిని పెయ్యగల మగవాడు బాబ్బిలికోటలో లేడుటోయీ?”

“.....”

“హుల్లూడుకు, కాకపోయినా యెమని ముట్టాడతాచా? కత్తిరూసి జనానామీదకి వచ్చావు. మంచిని పెట్టిడు ప్రభువు నీకు. నాయనా! వెలమస్త్రీలకు సగవల్లని పొడ వడానికి పేల్లకపోయినా సొంతంగా పొడుచు కోడానికేనా అవకాశం వుండనియ్యి. నూరు కుటుంబాల వెలమస్త్రీలు! మంచి సమయంలో యెంతకీ వ్యర్థం అయిపోతూవున్నదీ! ఇప్పుడు లేకపోతే జయించినా మేం బతకం. చచ్చిపోడానికేనా యుద్ధంలోకి వెళ్లనివ్వ మనవోయీ మీ ప్రభువుతోటి.”

“ప్రత్యుత్తరం యెందుకు తల్లి నీకు? అక్కడ చుగారావు మీట యెంతో యిక్కడ మల్లమ్మమీట అంతే మీకు.”

“అయితే యుద్ధంలోకి వెళదాంకదా.”

“అది రాహుల్లకి వ్యతిరేకం తల్లి!”

“సో. ఇంకెందుకూ పది పొగడ వమూ?”

“నేను రావువారి సేనకుళ్లు కాదు టమ్మో? దొరవారి ఆళ్లు అలా వుంది.”

“దొరగారి ఆళ్లు గోమిటి? ఇది దొర సానిగారి ఆళ్లు. వెళ్లి మీదొరని తీసుకురా యిలాగ.”

“వచ్చిన పని కాకుండా కల్లపడ్డానికి ఆళ్లు లేదుతల్లి!”

“అంతే? ఎంత చెప్పినా గోమి ప్రయోజనం లేదా? మనం పోయినా లోకం వుంటుంది. జెలుసునా? బాబ్బిలివెల మలు అమానుషచర్య నడిపిన విజయరాముణ్ణి పొడిచేయ్యలేకపోయా రనీ, ఆసని చెయ్యడానికి స్త్రీలు సిద్ధపడగా అడ్డువచ్చా రని— జెలుస్తోందా?”

“.....”

“వెంకయ్యో!”

“ఏమి తల్లి?”

“ఎందుకావు?”

“ఆలస్యం అవుతోంది.”

“అలా అన్నావా? అనచూ మరీ? దొరకి తగిన జెట్టివోయి నువ్వు. ఆలస్యం

అయిదికదూ? ఏమంటే నేనో చెబుతావు నానాయకమూర్తి! సూర్యచంద్రు
దొరికే సగవాణ్ణి పొడిచెయ్యవలసిన కైజర్లారా! బాబ్బిలిదుగ్గాధిదేవతా! నాధర్మ
నిని పెట్టమీదకి తిప్పుచాడా అని అడిగి చెయ్యవలసిన నిని నాబిడ్డచేత చేయించండి.
నని చెప్పేం. పట్టుమంటే గుప్పెడుదదు అంతే చాలు నాకు. అప్పుడేనా నానూతన
ప్రాణం. దానికోసం కాదునుమా యీరా పోతుంది.

దాంత సిద్ధాంతాలూ సగవాడు కాని
సూటలనడమూ మగవాడుకానిచేత
చెయ్యవలసినా బిడ్డ ముడిపోయే
దోయీ! చిత్ర నధమేలుచుమాయుత
కుంటే! ఆత్మహత్య మహాపాతకం
అన్నాడు పెద్దలు. బాబ్బిలిరాణి కనే
సంధించింది. పొడిచి పొడిచేను
కుంటే యూదులమూ, యాతహ
తహలేకపోవును. ఇప్పుడే మను
కుంటే నేనొప్పుదీ! రంగారానంతటి
వీరుడే వెళ్ళానికి యిలాంటిగతి తప్ప
చిన్నదిక నేనొప్పుదీ? బాబ్బిలికోట
మీద యిక విజయనగరం జెండా
యెగురుతుందా? బలికప్పుటే బాబ్బిలి
రాణికి భరణమేలుస్తాడు రాజు—”

“అమ్మా!

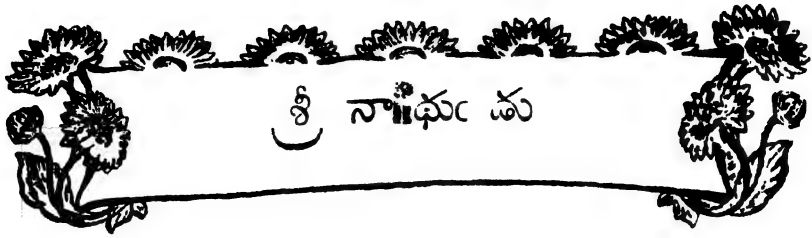
“ఏమి నాయనా? ఆలస్యం అ
యిందా? వెలమనికి శత్రుసంహారానికి
మల్లమ్మ అడ్డు వచ్చిందికదూ? ఏదీ కైజర్
రిటాకే. పదునుగావుదా? మీరతాపం
అంగ మొక్కబోయిందా?”

మొక్కయ్య! ఇంతసేపయిదీ వాగేను.
ఏంవచ్చిందీ? అయితేలేలే. సగతీరకుండా చచ్చి
పోయాటప్పడు ఇక యేది యెలా అవుతే
నేమీ? ఇదుగో నిన్ను సంపేస్తున్నాను.

“కైజరు పనుసుగానేవుంది.....శ్రీహరి!”

మొక్కయ్య! నాదేవుడికి నానమస్కా
నాలు చెప్పనోయి! ముచ్చెడ్డ చెప్పేదే
కాని చివరికి మల్లమ్మ అడ్డుని జవదాటేది
కాదని చెప్ప. కైజరు పదునుగానే వుంది.
లేకపోయినా సాహసం వుంటే తడిపాతే
చాలుతుంది యెంతకేనా. శ్రీహరి!”

(నైషధరిచన ననుసరించి)

శ్రీమాన్ కో. వేం. కృష్ణమాచార్యులయ్యవారు గారు

మామిడిసింగము త్రితలమూ యిది? యాంధ్రజనోత్కర్షముపై
నామరవైరి నెయ్య కృషియా యిది? నీకనుమ్రాలదోచి పే
రామెలిచ్చు వాణ్ణిమనాన యిదో? ముద భట్టహీనుచి
స్తామనోచి న్నానము ? నైషధకావ్యము నీవొనర్చుటలో.

ఉ. సారనచోరబంధమును సత్కవి నైషధమందు నాన శ్లో
గారమునా విశేషపదకల్పన మేటికి జేసితివు? సి
గార మొకింత పూర్వకవికావ్యమునందున లేనిచోట నీ
వా రచియించినావో? పునరాలసనమ్ముల రూపుమాపితో ?

చ. మునుఁటి నన్న పాదికవిముఖ్యులు సంస్కృతకోశజాతముం
దెను గొనరింపలేదే? భవదీయసుకావ్యమునందు బోలె నం
దునఁ గల యెల్లవాకులఁ దెనుంగొనరించిరే? నూతనంబుగాఁ
దెనుంగొనరించుకీక్రికను దెచ్చితి వీవ యటంచు నెంచెదన్.

ఉ. శ్లోకము శ్లోక మార్గముగఁ జొప్పడకుండిన నుండనీ? కథా
లోకము వృద్ధనాశములలో బడి మ్రగిసె మ్రగిసీ? ప్రధా
నాకలనీయవృత్త మొక ప్రాస్వతఁ గాంచినఁ గాంచనీ? య
థాం ద్రీకరణ మృతం చనెడరీతిని మార్చితి వీవు చాతురిన్

ఉ. ఆద్యవచోరబంధములయందు విమర్శ మొనర్చి చూచుచో
బద్యముగాక గద్య మనుబొనను గానము గాన నీకృతి
బద్యము గద్యరూపరివర్తనమందుట హృద్యరీతియే
గద్యములగు నేమిటికి గల్గునఁజేసితి? శ్లేషభాషలన్

ఉ. శ్లేషవచస్తతి నెనుంగునేయక మానితి? వాంధ్రశబ్దవి
శ్లేష మొనర్చి యేకపదలీననిజాంఘ్రిచతుష్టయాబుధా
తోపవిధాయిసూక్తులను దూర్చితి కారణమేమి వెల్పుమా
మాపములగు భుజింపు మనుమాటను సింగన విస్మరించెనే ?

శా. అంతం దెప్పితి వాద్యకోశగతపాదాసీకముం జొన్ని ర
వ్వంతే స్తేయభయంబు లోకభయ మీస్వాంతమ్మనం జేరదే ?
యాంతర్యమ్మగు భావముం దెలుపుమయ్యా ! వ్యాఖ్య కాంధ్రక్రియా
సంతానమ్మనకున్ విభేదము సతీసాదృశ్యసంభూతమే ?

చ. అమృతముఁబోలు శ్లోకముల నాపొససం బూనరించితేల ? ర
మృముల విశేషణంబులను మాయఁగఁ జేసితివేల ? పాద సం
ఘములను బూర్తిచేయు పెనుకాంక్షను నీస్వకపోలకల్పితా
ర్థముల పెంచిచితేల ? విబుధప్రకరం బిపు డిచ్చగించునే ?

ఈ. వె. శబ్ద మనుసరించి స్వాంతమ్మ సీక్కించి, రస మలంకృతులఁ గరంబుఁ జెంచి,
అనుచితమును జించి యశాచిత్త్యము గడించి, నైషధమ్ముఁ జేసినావ నీవు?

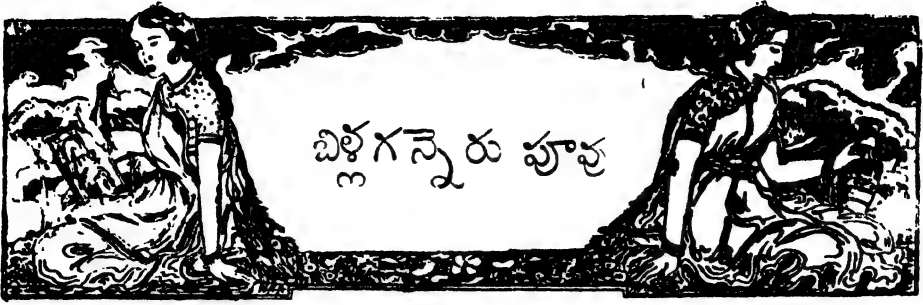
మ. 'యజమాన్య ప్రమదావికస్వరిభగవ్యస్తాశ్చైదీరీ స్మర
ధ్వజదండం' బనఁ 'విష్ఫలచ్ఛనముఁ గెల్వంగఁ దలంచెఱుమీ
రజనీశామలవస్త్ర' నానుడివినన్ రంజల్లునే హేయబు
ద్ధి జనింపందగదో? ప్రజాతతికి నెంతే నీవుయోజంపుమా ?

నీ. శృంగార మనునుడి చెవి సోకినంతనే, వ్యభిచారి కవియంచుఁ బలుకునాఁడు
స్తంభము లున్నతములన్ స్లంఘనము విన్న. బూతుకూఁత లటంచుఁ బొంకునాఁడు,
'మక్కిమక్కి' మదిసినాఁ డితండంచు, సారస్వ మెఱుంగక చాటునాఁడు,
ఆయర్థమిహుఁడ౯ బదికాదు నిజమని, చేయెత్తి పెద్దలు చెప్పనాఁడు

తే. గీ. పాదపూరణమయమంచు వదలునాఁడు, ప్రతిపదము గాఁస్తి యనునుడి ప్రబలునాఁడు
తావకీన్ శక్తిచాతురిఁ దలఁచి తలఁచి, యూత్మ సతివేలహర్షము నెందువాఁడ.

నీ. కసకాభిషేకంబుకత నిరామయమయి, యాంధ్రలోకమ్మున నలరుఁగాత !
బూతుల దదైదుబొంకు నాశము గాంచి, ప్రాచీనపాఠముల్ ప్రబలుఁగాత
ఒకనుడి దూష్య మంచకట ! బ్రబంధమ్ము నశియింప కవనిలోనాటుఁ గాత !
దోషమ్ములందైన దొఱకుగుణమ్ములఁ, దలపోసి విబుధాభి తనరుఁగాత !

తే. గీ. నైషధాంతోక్తముల లక్షణములనరసి, కృతులు గృతులనురహిఁ జెనింగింత్రుగాతి !
శాశ్వతంబుగ శ్రీనాథసత్కవీంద్రుఁ, డమరలోకానఁ గీర్తిచే నలరుఁగాత !

రాయసం వేంకటాచలపుడు గారు, యం. ఏ., యల్. టి.

సీతాకాంతుని శోకము

దుష్టతే మనసి సర్వమనవ్యమ్." మనసు విచారిములోమునిగియుండునపుడు లోకమంతయు ననివ్యాముగఁదోచును. దుఃఖమును, ఆకాలవైరాగ్యమును హృదయము నలముకొనుటచేత, మన ప్రేమకుఁ దానలమగ్నమనుజులును, మనము కొనసాగించుగల యుద్యమములును ప్రపంచమున లేనట్లు గానఁపచ్చును. ఒకఁడు? భూమియే గొడ్డునోమునటు బుండును. కన్నుల కీర్ధరీతలమున నొక పచ్చని మొక్కమైనఁ గానరాక, అంతయు దరిలేని యిసుకయెఱచివలె నుండును.

సీతాకాంత మిష్టపట్టి దుఃఖమున కగ్రమయ్యెను. కొన్ని సంవత్సరములక్రిందట నతనికి గలిగిన నష్టమపారమైనదే. అది యెంతవంతగలిగించినను, వ్యాపార సంబంధమగు నష్టమే. కావున శీఘ్రముననే యతఁడు తెప్పటిలైన. కాని దానికిని, ఇపుడాతని.కాపాదల్లిన ముక్కట్టునకును బోలికదే లేదు. చేతికెదిగిన చెట్టుత కొడుకు కూలిపోవుటకన్న దురదృష్టమిలోకమునఁ గలదా? వేటుసంతతి లేకపోవుటయు, తానును, భార్యయు సడివయస్సు దాటియుండుటయు వాని దుఃఖమును ద్విగు

లేకరించెను. అతఁ డెన్నియో మంచికార్యములు చేసియుండెను. కాని యవియేవియుఁ గుమారుని గొడమునుండి కానవచ్చెను! సీతాకాంత మిలోకమున నికర వేదవలసిన కార్యము లేవి? లోకమనకు వానికి నికర సంబంధ మేమి? "విఘ్న మనోరథుడనైన నే నేల కట్టపడివలయును? ఎవరికొఱకు? బిళ్లగములే? వినోదములు వ్యాపారములు నేల?" అని యతఁడు నైరాగ్యమూని తన యుద్యోగమును, ఇతరులతోడి సంబంధమును విడిచివైచెను. ఇపు పరినివ్యాపారమంతయు పగలెల్ల వానల పచారుచేయుటయు, రాస్త్రులు మంచము గఱచి పట్టకొని పండుకొని యుండుటయును.

మనుష్య ముఖావలోకన మే సీతాకాంత మునకు దుస్సహమగుటవలన ఎల్లపుడు వారి వీధితలుపు వేసియుండును. కుమారుని మొదటిమాసికమునాటి మధ్యాహ్నము నెఱ్ఱకోకము విచారమును నాతని మనస్సు నావహించెను. గొడ్డలితీసికొని, దొడ్డిలోనున్న చెట్లన్నియు నతఁడు గొట్టివైచెను. దీర్ఘవిచారముతో మునుఁగుపెట్టి కొని యరుఁగుమీఁద

విత్తగన్నెరు

బండుకొనియున్న జానకమ్మ భర్తచేయును లమ్మను తలపోయునపుడు, జానకమ్మయుమ్మ గనులారఁ జూచుచుండెను. మగవారికంటె లిక మధికమగుచుండును. కావున నివిధమున

‘గొడ్డ’ తీసికొని, కొడ్డిగోనమ్మ పెట్టునియు నతఁడు గొట్టికెనెను.

నాఁడువారికిఁ జెట్లయఁ దెక్కునప్రీతి. ఐనను, చేతులారఁజెంచిన తనయుఁడే నమసింపబడు, ఈపాడుచెట్లు స్త్రగుట కావనిత వనటఁజెందునా? ఇదిగాక తా నెంతటి దుఃఖమున నున్నను, ఒకకంటఁ బతిసేమ మాసాన్నిధి గనిపెట్టుచునే యుండును. తనకడుపుచిచ్చు తుదిలేనిదయ్యును, మీఁదుమిక్కిలి నడివయస్సుదాఁటిన తనభర్త కీవివత్తుగలుగుట కాయుంతియెంతయు వగచెను. ఆనలన్నియు సుతుని మీఁదఁబెట్టుకొనిన ముసలివానినంగతి యిటు

వైస నాథుని మనమునకు వ్యావర్తనము గలిగి యతఁడు దుఃఖోపశాంతి గనుచున్నాఁడని గూమె మనస్సును సమాధాన పఱచుకొనెను. స్వతఃచేదనమునెఱపి గొడ్డలి నొక మూలవైచి, సీతాకాంతము కూర్చుండి “అమ్మగారూ! ఇప్పటికైనది! చనిపోయిన తన యునికంటె సీచెట్లెక్కువా? ఇవి యెపుడు తమ్మునాటిన వానినే జ్ఞప్తిచేయుచు, మనస్సును బాధించుచుండును. మొక్కలు మొదలంటఁగోసివైచినమనమింక పుత్ర్రునిమిఁది మోహమును మునుముట్ట గోసివేయఁగలము సుమీ!”యని వెట్టినవ్వు నవ్వి యతఁడు సతి నూరడించెను.

విశ్వ గన్నెరు మొక్క

తనహృదయ సీమవలెనే పెరడంతయు నెడఁదియగుటనలన సీతాకాంతమునకు వెట్టి సంతసము గలిగెను. ప్రేమ మిత్రత్వముల క్రిప్రసంచ మనువగు ప్రదేశముగానెట్టవచ్చని యాకుగాని, ఎట్టివిపూపుగాని తలచూపుటకు తమదొడ్డి యుచిత ప్రదేశము గారాదని యతఁడు నిర్ధారణము చేసికొనెను. ఏమూలనో గడ్డిమొలక యొకటి గానవచ్చెనా యచటికిఁ బోయి దానిని బెఱికివైచినఁగాని సీతాకాంత ముమనసు కుదుటఁబడదు! ఒకనాఁ డితఁడు వాకిటఁ దిరుగుచు దూరమున నొక పచ్చని మొలకచూచి, యాగ్రహవేశ వరవశుడై, యుటిలోనికిఁజని కత్తితీసికొని, వేవేగమే యాతావునకుఁ బోయెను. దైవ వైపరీత్యమునఁ బతికిఁ గలిగినతాత్కాలికమగు సీమతి భ్రమణమున కచ్చెరువందుచు జానకమ్మ భర్త

జాడలు గనిపెట్టుచుండెను. సీతాకాంతము తనానెచ్చనిచోటి కలిగి, “భయములేక నిపు చిగిరిచుచున్నావా? ఉండు, నీ బిడ్డ నను” అని యామొక్క నేనుట్టి లోక, అని పోక పోవుటచేత కత్తితో చుట్టును ప్రవ్వసాగెను. చెట్టిదినజకే చచ్చిపోయెను, చని రాత్రి యిండుకొని చిన్నకొమ్మమొకటి మైచెను. వేల కలుటచే నిపుకొమ్మ భయముచే నణకుచున్నదాయనుట్టి పనిచేసిన నాగెను. కొమ్మనిజ చిన్నగాకులు మొగ్గును గాన నచ్చెను. ఇదచూచి సీతాకాంతమున న్నకిత చెమ్మగిల్లెను. కత్తితాడుచేదే నిలలుచుండు చిట్టి గ క్షే గుమొక్కను చూచు పుడు మృత్యు వానన్న మగుపెట్టి తన తనయుఁ జెలిని క్షిప్తకి

డిన జానకమ్మ భర్తను కేదెచ్చి చేతనున్న చనిపోని యువకమును సొమ్మసిల్లిన కత్తి ముఖమును జెట్టు మొనటగడిగి చెయిపట్టు కొని యతనిని ఎండు తీక్ష్ణముగనున్నది; లోనికి గాఢ!” అని గృహములోనికి గొనిపోయెను.

అప్పటినుండియు సీతాకాంతము మనో నిగిముస ఆకులు మొగ్గుతోఁ గూడియున్న యాచిన్న మొక్క నాట్య మాడుచుండెను. “ఈపాటి కాకొమ్మ చూకులు వాడిపోవును! మొగ్గులు మాడిపోవును” అని పాప మాపుర ముఁదారాశ్రీత్రైజ్వరిమునఁ బూనిపూని బూ నదిగెను. దేహస్వాస్థ్యము కలిగిన యొకటి రెండుదినములకొకగాఁ జాతెడు వాకిట బచా

౪౪౪

“అతనికన్నులమండి యశ్రువు బోడికలుగట్టెను”

నచ్చెను! వెంటనే కత్తినేలవైచి యొకమూల కొఱగిన యతనికిన్నులనుండి యశ్రువు లోడి కలుగట్టెను. ఇది యంతయుఁ గనిపెట్టుచుం

రుచేయుచుండెను. దూరమునఁ బచ్చంగిఁ గానబడ అదిదేమగునా యని యచటికిఁ బోయి; చూచునంతకు తానుగొన్ని దినముల క్రిందటఁ బెఱికిచేయఁబూనిన చిట్టి గన్నెరు మొలక యాతనికిఁ గానిపించెను. ఆమోక యపుడె చచ్చిపోయెనని యతఁ డెంచెను. దానివిషయమే యతఁడు మఱచిపోయెను. అదియుపుడు క్రొత్త కొమ్మలు పెట్టి పూవులు పూచుచుండుటవలన నానెకెంతో సంతోషముగలిగెను. ఆచెట్టుచుట్ట ను పాదుచేసి జానకమ్మ యనుదినము నీరుపోయుచుండుట చేత నదియు త్వరితముగ నెదిగెను. పుత్రు నిస్మృతి లోలఁగిపోవలయునని చెట్లు చెండా డిన సీతాకాంత మిపుడు పుత్రునిస్మృతికొఱకే

వానిఁబోలిన యాచిన్ని మొలకను గాపాడఁ బూనెను! ఆపూవులచెట్టుచుట్టును నేలచదును చేసి, నీరుప్రవహించుటకై యతఁడు బోదెలు

కట్టను. త్వరితకాలములోనే యీ మొక్క బాగుగఁ జెరిగి దర్శనీయ మయ్యెను.

నేకువ నిద్రచేవఁగనే సీతాకాంత మా మొక్క వృక్షకుఁ జూచి లెక్కలేని ముఱుస పూలను బెట్టి కనుల పండువుచేయు దానిని దర్శించి ముదమందు చుండును. ఆ చెట్టును దన సుతునికి మాటుగాఁ జూచుకొని, దానితో చూచున నే యతఁడు కాలము గడుపును. చీకనట్టి నూకలు త్రొవ్వనేయును. చుట్టు నుండు తాలవలలందు, మెత్తన మట్టిచేర్చును. కలకల న వృక్షటులుండు దాని పూవులను దన పుత్రుని ముదహాసములని గ్రహించును! మల యమౌసితమున కించుక చలించు దానికొమ్మ లను దన నుజేరఁబిలుచు సుతుని మృదుకరము లని తలపోయును! నేకువనె రాలు మంచుబొ దువులు, రాత్రియంతయుఁ దన వియోగము నకు నెగిచి, కొమరుఁడు రాల్చు కిన్నీరిని యంతయు భావించి కంటసరు పెట్టకొనను.

బకనాటియుదయమున సీతాకాంతము పూవుల మొక్కపై నునకుఁ జదిపొందును. చెట్టు నింక పుష్పములు వికసించియుండెను. కోమల ములగు నాయుషకుసుమము లనలోకించిన కొలఁది వానిమనసు గంభీర భావభారిత మయ్యెను. సగ లెపుడుచూచినను ఆ మొక్క క్రొత్తపూవులతోనె చెన్నొందుచుండును. పుష్పము వీక్షించినను గలకల న వృక్షటులును. దీనిభావమేమి? మల్లె మొదలుగాఁగల కుసుమ ములకుఁగల సువాసనలు దనకులేవని తల వ్రాల్చి పరిమితముగాఁ బుష్పించుటకు మూలగ నీచెట్టు లోకులుకొరని యాకొరకముల నిట్లు

కుప్పలుకుప్పలుగఁ దొడగఁతల? నోచునని యాచిన్ని మొలకనెలనఁ దాను చేర్చుకొనఁ దగుభర్తము లేదా? చెట్టనకూడ నెన్నియో మడుఁగి లదకట్టన ప్రాదూర్భవే భాసిల్లు మనుష్యజన్మమెత్తిన సీతాకాంతము, ఇహ లోకమునఁ బ్రాపించిన కష్టములకెల్ల యంతగ నెత్తనొంది, శ్రద్ధవిహీనుడై యనమయవై రాగ్య మానవలయును? దుఃఖమున కుతగఁ ద్రుగి తనకు వై నమిషిన ఇక్కల సడవిపాలైన నెన్నెలవలెఁ జేసి ఆతఁడు నియతకార్యముల చేసి విడిచిపెట్టవలయును? “లేలేమ్మో, సీతా కాంతము! ఇంక సీవీచారమును ద్యజించి కర్తవ్యమునకుఁ గడంగుము” అను సుమన స్సందేశ మాతని పినులకు విసవచ్చినటు లుండెను!

చెట్లు తన బంధుగణములోనివే యని భావించి సీతాకాంత మిపుడు తన పెరిటిలోని కను మొక్కలు నాటఁబోయెను. అచిరకాల ముననె వారిండ్లి మొక్కలతోను తీగెల తోను సొబగొందుచుండెను. నట్టిన్యసనమున నెత్తనొందు పతి కట్ట వ్యావృత్తి గలుగుటకుఁ గొంత నెడదేర్చి జానకమ్మ, తోట పనియందు దోడ్పడి వాత్సానికకపు సహధర్మచారిణి యయ్యెను. కొలఁదికాలములోనె తాముగల్పించుకొనిన యాకొన్నిపనియందు, పుత్రుని మఱ చిరిని చెప్ప వలను పడదుగాని, పుత్రశోక ముకంట మాదంతులు మఱచిపోయిరి. వారి పుడు పెరిటిలో నాటు చెట్లన్నియు దమ కొ మరుని స్మృతి కొజకు వేసినవే. ప్రియపుత్రు ని గూర్చియె వారాచెట్లకు సంరక్షణ చేయు

చుండిరి. తమ తోటకుఁ గొమరుని నామమే యొసంగిరి.

మక్క- పల్ల

ఈవ్యావృత్తినలన నాదండతులు కొంత దుఃఖోఁశాంతి గాంచియున్నను, ఇంకను వారు వీధి ముఖము చూచుటకు సాహసింపరైరి. ఇటీవల వారు పూనిన వైరాగ్యమే దీనికిఁ గారణము. మనస్సుకల్పితములగు సంకెటలు వీరులు కష్టము. ఒకనాఁడు, సీతాకాంతము వాకిలిచురుగుచు నొక కుక్క-సేదపువ్వివెను. ఆనూర్తనాదము రాత్రియంతయు ఆదండతుల నీనులకుఁ దగులుచుండి వానినిదూరం బాపెను. ఇంతవఱకుఁ దా మాకుక్కసంగతి కనిపెట్టకుండుటకు వారంత వెతఁజెందిరి. వేకువనె సీతా

“సీతాకాంతము మక్కపిల్లను.....నరికినీ..... గాయము సరిగ్గించుచుండగా...మట్టుపట్టులవారువచ్చిరి”

కాంతము వీధితలుపు తెరిచి, గాయముచే మూలుగుచున్న యొకకుక్క-పిల్లను జూచెను. గోతిలోనుండి మాకుక్క-పిల్ల నీతఁడు వెలికిరిసి బయట గడిగినైచి, గాయము సరిగ్గించుచుండగా మట్టుపట్టులవారు వచ్చిరి. రెండుదినముల క్రిందట బుడిచక్రము దానిమీదుగాఁ బోవుటచేత కుక్క-పిల్లకా లిపుడు వాచియుండెనని వారు చెప్పిరి. మనుష్యుల బాధలే లెక్కచేయని లోకులు కుక్కలబాధలు పాటించురా? కావున చేయూ రెండుదినములునుండి మాకుక్క-పిల్ల బాధలందఁ గట్ట కొనుచుండెను. సీతాకాంతమహర్షి దానిని బహుచికిత్సాశాలకుఁ గొనిపోయి, యచట దానికిఁ గట్ట కట్టించెను. ఆతఁడెట్లు వెంటనె మానోరెఱుంగని జంతువును గొనిరానిచో బాధ మితిమీఱి, చికిత్స యసాధ్యమై యది చనిపోయి యుండెడిదని పైద్యుఁడు చెప్పి, వాని భూతదయ సభిసందించెను. కొన్ని దినము లిట్లు కుక్క-నిమిత్తమై తిరుగుచు సీతాకాంతము లోకవ్యవహారములఁ బాఁగిన నారంభించెను. అంత నొకనాఁడు మధ్యాహ్నము వీధితలుపుకొద్ద శబ్దము విని తలుపుతీయగా స్వస్థపడి వచ్చిన కుక్క-పిల్ల సీతాకాంతమునకుఁ గనఁబడెను. అది తనదారిని దానుజోక, పుట్టకొనించుచు రక్షకునియడ ప్రేమ కృతజ్ఞతలు దెలుపుచు వానితో లోనికి వచ్చెను. మృత్యువునోటినుండి తప్పించుకొని సమాకుక్క-మీఁద నాగృహస్థులకుఁ బాలిపుట్టి వారు దానిని బోషింపఁదొడంగిరి. క్రమక్రమముగ వారికి శునకము మీఁదఁబ్రేమ పెరిగెను. సంసారమునందలి తగులాటము లిటుల

నానాట విజృంభించి, తమ వైరాగ్యమును బారఁ ద్రొలుచుండుట కాదంతట లాశ్చర్య

“తలుపుతీయగా... మక్కపిల్ల సీతాకాంతమునకుఁ గనఁబడెను”

పడియు, చేయున దేమియులేక, నియత కార్యముతో చేయుచుండిరి!

శాంతమ్మ

చేతులకుఁ దగినంత సనియున్నను, ఆదం పతుల మనస్సు మాత్ర మొక్కతఱి పూర్వపుదుఃఖవిషయమునకు మఱలుచుండెను. కాని వారి హృదయక్షేత్ర మిపుడు నిర్జలప్రదేశమగునాఁడారి కాక, ప్రేమనదీ జలార్ద్రమయ్యెను. ఆదయాంబువులఁ గ్రోలి జీవించున విపుడు కొన్నిచలన మెఱుంగని చెట్లను, నోరులేనిజంతువులను! మనుజుల కాదయామృత మింకను లభ్యముకాకుండెను నరుల కృపాకృతజ్ఞతలయం దాదంపతులకు నమ్మకము నడలిపోయి,

వారు తమదయకు యోగ్యులుకారని భావించిరా యనునట్లు లింకను వారి వీధి తలుపు నిరంతరము మూయఁబడియే యుండును! ఒక నాఁడెవరో వచ్చి పలుచుటచేత వారు తలుపు తీసిరి. వచ్చినవారు శాంతమ్మయు కుమారుఁడును. చిన్ననాఁడు బీదస్థితియం దుండునపుడు శాంతమ్మ కాదంపతులు మిక్కిలి సహాయము చేసిరి. వారివలననే తన విద్యాపరిపాఠ మయ్యెనని గుర్తెఱిగి తాను జేయఁగల సహాయ మొకప్పుడయమున వారికిఁ జేయుటకే, భర్తయనుమతిగైకొని ముప్పువాకాంత కొంతకాలము వీరిని గనిపెట్టుట కిచటికిఁ బిల్లవానితో వచ్చెను. సరామర్శమనుపేరుతో విదులారగింప శాంతమ్మ వచ్చియుండలేదు. వాఙ్మాత్రమునఁగాక, క్రియాపూజమునఁ దనభక్తి ప్రేమలచే నాదంపతులను బూజింపవలయుననినో మాకోమలి యిపుడు వారియిలు ప్రొక్కుకొనినచ్చెను!

వారువచ్చిన కొంతతడవునకు శాంతమ్మయు జానకమ్మయుఁ గలసి ముచ్చటలాడుచుండిరి. నాలుగైదేండ్లు నయసుగల శాంతమ్మ చిన్నికుమారుఁడు వాకిటనున్న బిల్లగన్నెరుపూవులకోసి, తిప్పటడుగులతో నడచివచ్చి, “తాతా! ఇదుగో!” నని సీతాకాంతమున కొక పూవిచ్చి, అమ్మమ్మచేత నొకటి యుంచెను. ఇది యుపేత్యమగు సంగతిగనె. కాని, మనజీవితమునందలి సరిస్థితుల సనుసరించి, స్వల్పవిషయములె ఘనమైనవిగఁ బరిణమిల్లుచుండును. దైవోపహతులగు నాదంపతుల కీబాలకుఁ డిచ్చు రెండుచిన్నపూ

వులును, ఆరివిరిసియున్న తమహృదయము వారిహృదయములందు ప్రేమాదినదగ్ధములు
లకుఁ బరిఘాటాస్త్రములు నెలయుండి బరిఘాటించుచుండెను.
మత్స్యకుఁ డనిచిన రెండుదివ్యసాధనములాయ కాలదివిఁ ములలోనే తామనుమలకు,
నునట్లు తోచెను ! పిల్లవానిని నాదికువుని ససామెలోను గిన్నెట్టుకొని మిత్రశ్వము
ముద్దుపెట్టుకొనిరి. చిరకాలశోకనిమగ్నులై వాటిలెను ! (నుభవజ్ఞుఁడగు తాతా విపుడు

“తాతా ఇదుగో”

రూద్రదత్తులు తుణకాలము తమచింతమఱచి
యెదుటనున్న బాలకుని ముద్దాడిరనిన, మాన
వహృదయము, దుఃఖాంధకారముచే నెంత రూ
వరింపబడినను, మిన్నమిన్న-మను నానంద
జ్యోతి దానియం దొకను వెలుంగుచుండు
నియే మనసు గ్రహించవలయును ! ప్రేమా
మృతమొకను, ఆహృదయములు నిగిరిపోలే
దనియే మనసు భావించవలయును. ఇట్టిసంగ
తులు పరికించి సంతసించిన శాంతమృత, తన
యువచారమువలన నికను వీరిని నేదదేర్చి,

చిన్నమనుమడు, ప్రక్క-ప్రక్క
కుండి ప్రశ్నములు వేయుచుం
డును. చిన్నచిన్న పనులందుఁ
దాతకు మనుమడు కుడిభుజ
మియ్యెను. చిన్నమనుమడి కెట్టి
కథలు చెప్పి ముట్టి వినోదములు
గల్గించి మా యచి తాతా యహ
ర్నిశ మాలోచించుచుండును.
ఇట్టి సూక్ష్మప్రేమకుఁ దాపల
మైనదిగావున నే, సీతాకాంతము
మనోగిగిన విపుడు దుఃఖమేఘ
విముక్తమై, సంతోషదీప్తుల
తోడేజరిల్లుచున్నాఁడు. బాలకుని
జూచుకొనుచున్న మానంద
మున సీతాకాంతవిపుడు తన
దుఃఖిమాను మఱచిపోయెను.

క్రమముగిన తండు సాంఘికజీవనముఁ దెలిగిపా
ల్టానుచు, కఠోర కారకార్యవిమగ్నులై యుం
డెను. విద్యార్థియందుఁ దాఁజిక్కుకొని యుండు
విపుడు తనకన్నులు విప్పి చరణములను దిన్న
నిత్రోవఁ ద్రొక్కించి, చేమూతనొసంగిన నారి
సందడిని ననకుఁ దరణి పాయముఁ జూపి వా
రని యతండు భావించును. (బాలోవివయ
ములే తనకన్నుల పొరలూడ్చుచి యతండు
చుక్కొనుచుండును. కావుననే బిల్లగన్నెరు

మొదట నానికి దూరము గలవనీయు ముగి దేశహితైకకార్యములలో నభిరుచి నయ్యెను!

ఇప్పుడు శాంతమృగే యోధుడుతులకు కమ్మగో కార్యదర్శిని ట్టణమున జరిగిడి నకల గూతునికొడుకును! ఆపొయి ప్రతాపహను న త్కార్య సమావేశములకును వారియల్ల న న జూ కమ్మ దుఃఖము నణచుకొని, క్రమ గురుడు కేంద్రస్థానము!

యమునాప్రాభవ స్మృతి

సండితి పెనుమచ్చు సత్యనారాయణరాజు గారు

అమలాత్ముండును యోధుడున బృభుజగ ద్వాప్తపారిమర్శజ్ఞుడౌ
కమలానాథుండు బాల్యచేష్ట లెచటం గావించి సానందంతై
ప్రమదానం గని తన స్థలములు జలప్రతాపితాపాళు యో
యమునా! నీవగు సైకతస్థలు లుటం చశుల్ ధరన్ రాల్చెదన్

గీ. పెరిగి పెద్దయై యేతీర సరిసరమున, నత్రుశస్త్రాదివిద్యల నభ్యసించె
నందనందను షాతీరమంది తనె, యంచు గన్ మేను బలకించు నప్పు, యమున!

గీ. భవ్యభవనీయసీమంబులతోడ, దనదుమేచాయ లెతయు మొనసి గూడ
జాములకొలంది యేనీట స్నానమాడు, బాలసృష్టిండు తజ్జలమాల నీడె.

గీ. దేవి పావనోదకములచే ననాథు, లైన పాండిపులక్రత సమానములు
శాంతి పొందినబడియెనో వంత లునుగ, నామహానది వగుదమ్మ, యమున! నీపె?

గీ. యమునా! దేవకీదేవి యశులవేది, నిశులజగదంతరవ్యాపి నీరజాక్షుఁ
డైన శ్రీకృష్ణు నుదరమ్ములోన నెమ్మి, నిడికొని యెటకుఁ గ్రుంకిడ నేగుడెంచు
నామహావిత్తాగ వగుదు నీవ.

. ఆనందాశ్రులు గన్నులన్ వెడల రోమాంచంబుతో నీశ్వర
ధ్యానానూఢి హృదంతరాళ యగుచుం దాదేవకీనేవి లో
నే నీతీరమునందు గర్భగతుడౌ నిందీవరశ్యాముకున్
నానార్థంబుల న్నెద్ది గోరునపుడైనం బుట్టనైతిన్ నన్!

సీ. ప్రాకారసంగోభి తాకాశవాహినీ, నీకాశశ్రీఘ్నజానీకములును
కాంతాజనస్సొత్తకాంతలతాక్రాంత, ప్రమదావనానూన సముదయంబు
నైజకాంతిచ్ఛటా నైగవిగ్యవిజిత, చంద్రమండలమహా సౌభములును
నరిపంఘునకంఘి నరమదరాచల, రంగద్వితతచతురంగబలము

సీ. కలిగి యొప్పురు కోటలఁ గట్టి రెచటఁ, గోర్కి వ్యయపెట్టి కోటాన కోట్లు ధనము
పాడవులు దుడకాటవి పెటలి నఱకి, యామహానరీరత్నమ నమ్మ నీపె!

* * * * *

అట్టి నీనవరూపముఁ గాల మట్టెమార్చె, నాచదల కోర్చి నీకడుఁ గలిపిపోయె
గర్జముఖిభింబ మొత్తయుఁ గమలిపోయె, రమ్యభూయగ్భూమముల్ రాలిపోయె
బన్ధనన్నిభనేత్రముల్ వాఁడిపోయె, జారుఫలస్థతిలకమ్ము జాఱిపోయె
నవశిరీషకోమలదేహ మవసి పోయె, ఏమిచిత్త్రంబూ యమునరో యెఱుంగలేము
నీదు తీరమ్మునందన నేడు చూడ, నట్టిపట్టన మొక్కటి యైన లేదు
అట్టి మావాస మొక్కటి యైన లేదు, అట్టివైభవ మిసుమంత యైన లేదు
అట్టి సత్ ప్రతాపతీమ మనలులేదు, అట్టియోధకదంబమ్ము కట్ట! లేదు
అట్టి త్రిజగదారాధ్యరాజ్యంబు లేదు, అట్టి భక్తచాతకకండ మయ్యె! లేదు

* * * * *

కర్కశాత్మకులు శురుష్కముష్కరులును, తార్థరీయులు నిఖిలజనాన్తికరులు
ఆగమధ్వంసకులగు నామొగలువారు, దోసకారులు ఘనులు పరాసువారు
పరుషకరవాలధారల నఱికినట్టి, నీదుకాయంబు గాయముల్ బాధపెట్ట
నదరుగుండె బెదరుగుండె యగుట నయ్యె, చెదరిపోయినముంగురుల్ చెదరియుండ
బెదరుచూపులు చూచుచు బెదవులెండ, స్వస్థతంజెంద లే కిటు శ్వాసములను

దల్లి! యమునరో! విడువంగఁ జెల్లు నమ్మ!!

ప్రాచీనవృత్తివిద్యావిధానము

సుల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ గారు

పూర్వము సేదములు, శాస్త్రములు మొదలగు వైదిక విద్యలన్నియు బ్రాహ్మణుల యధీనమున నుండెను. మిగిలిన విద్యలు అనగా కర్మకరము, కుమార్తెగ, కచరము, నగలు నాణెములుచేయుట, ఇండ్లు మిదెలు మేడలు కట్టుట, వంటలు చేయుట, చురువులు త్రవ్వట, దేవాలయములు గోపురములు నిర్మించుట, రథములు బండ్లు చేయుట ఈ మొదలగునవిన్నియు ద్వితీయ యధీనమున నుండెను. బ్రాహ్మణ, త్రిత్వీయ, సైన్యము ద్వజము. ద్వజముగ పరిగ్రహించుచు సైన్యమున జేరువారు పైనుడివిని యట్టి పారిశ్రామికవిద్యలకు అధికారులుగ నుండిరి.

పృథ్వివృత్తి, కలహము

ఒక్కొక్కవృత్తి న వలం బించువారు ఒక్కొక్కసంఘముగా నేర్పడిరి. ఇట్టిసంఘములకే కులములనిపేరు. ఇప్పటి కులములన్నియు వృత్తుల ననుసరించి యేర్పడినవే. ఒక్కొక్క కులమువారు ఒక్కొక్కవిద్యను కాపాడి పోషించుచువచ్చిరి. అందువలన నట్టి కులములవారు రక్షించి పోషించినగుటచేత అట్టివిద్యలకు కులవిద్యలనియు, వేటవేట వృత్తులకు సంబంధించిన వగుటచేత వృత్తి విద్యలనియుపేరు. ఈవిధమైన విద్యనే ఇప్పుడు సాంకేతికవిద్య (Technical Education) అందురు.

ఇట్టి వృత్తివిద్యను నేర్పుటకు పూర్వము మనదేశమున నిప్పటివలె కళాశాలలుకాని, విద్యాలయములుకాని ఉండెడివికావు. ఆయా కులములలో వృత్తలైన వారు- నిపు నులైన వారు తమతమ కర్మశాల (Work shop) లందే తమతమకులములలోని బాలురకు విద్యాప్రదానము గావించువారు. అందువలన నట్టి బాలురు పాండువిద్య స్వానుభవముతో కూడి ప్రాచీనమునకు ఉపయోగపడునట్టిదిగ నుండును. చాలకాలము ఇట్టివృత్తివిద్య నేర్చుకొనువిద్యార్థి వినయవిధేయతలవలనను, ఆవృత్తియందలిగ్రంథి శ్రద్ధావలనను తనయజమాని మైనగురువు యొక్క మనస్సు రంజించి ఆతనిని మెప్పించినచో ఆతనివిశేషమును, శ్రద్ధను, అసత్త్వని కనిపెట్టి ఆతడవిద్యార్థికి వృత్తిరహస్యములను, ఆవృత్తిలోని విజ్ఞానరహస్యములను ఉపదేశము చేయువాడు. అందువలన తన వృత్తియందేమాత్రమభిమానమున్నవాడైనను, ఆవిద్యను నేర్చుకొనినతనిని ఏమాత్రము దీక్షింపటినవాడైనను ఒకలు నుంచి వినయ విధేయతలతో పనిచేసి తనగురువును మెప్పించ జూచువాడు. విద్యార్థి ఏమాత్రము విద్యనేర్చుకొనినను స్వానుభవ పూర్వకముగ పడసినవిద్య యగుటచేత నాతడు తన జీవయాత్ర సుఖముగ గడుపుకొనుట కది

తోడ్పడుచుండెను. ఏయేవృత్తిలోనైనను నిపు ణులైనవారుఎచ్చటనున్ననుఅచ్చటికేగి విద్యా ధులు విద్యనేర్చుకొనుచుండువారు. తండ్రియొద్ద కొడుకువిద్యనేర్చుకొనినను, అన్నయొద్ద తమ్ము డు నేర్చుకొనినను నేర్చుకొనునంత కాలము బంధుభావముతో గాక గురుశిష్యభావ ముతోనే వారుకాము గడపువారు. అందు వలన కర్మశాలలో పనిచేసినందుకు తండ్రి కొడుకునకుగాని, అన్న తమ్మునికిగాని జీత మొ సంగువాడు; కాని శాల వీడి యింటికివచ్చినచో ఇంక వారు గురుశిష్యులు గారు—తండ్రి కొ డుకులే; అన్న తమ్ము లే. సా ధా రణ ముగ హిందువులది సమష్టికుటుంబము గనుక కర్మశాలలో తండ్రియిచ్చిన జీతమును కొడు కును, అన్నయిచ్చిన వేతనమును తమ్ముడును ఇంటికివచ్చినపిదప మరల బంధుభావమున వరు సగాతండ్రికిని, అన్నకు నిచ్చివేయువారు. ఇంటియొద్ద బంధుభావసరళి; కర్మశాలలో గురుశిష్య సంబంధము. అందువలన నీవృత్తి విద్యలన్నియు పూర్వము తండ్రినుండి కొడు కునకు, అన్ననుండి తమ్మునకు ఈవిధమున వంశపారంపర్యముగ వచ్చుచుండెడివి. ఒక్కొక్కవృత్తిలో పనిచేయు కులమువారు ఆవృ త్తినేకాని, అనగా ఆకులముయొక్క విద్యనే కాని యితరవృత్తులనుగాని, యితరకులవిద్య లనుగాని నేర్చుకొనగూడదు. తనకులవిద్య నువిడిచి ఇతరకులవిద్యను చేపట్టుట కులద్రోహ ముగ పరిగణింపబడుచు వచ్చెను. స్వధర్మమే శ్రేయోదాయకము; పరధర్మము భయావహ ము; కావుననే పరధర్మ మాచరణయోగ్యము

కాదు. ఇట్టి అభిప్రాయమును నమ్మకమును ప్రబలముగ వ్యాపించి యుండుటయే

పరివిద్య లెన్నియైనను

గలవిద్యకు సాటిరావు కుంభినిలోనకా

వలకాంత లెందఱున్నను

గలకాంతకు సాటింగు గున్వలచెన్నా !

మున్నగు సద్యములు పుట్టుటకు కారణమయ్యె ను. ఈవిధమున నాయాకులములవారుతమతమ కులముల కేర్పడిన విద్యలను ప్రాణతుల్యముగ నెంచి పోషించుచు వచ్చిరి. ఆయాకులము లకు సంబంధించిన కర్మశాలలే వృత్తివిద్యాల యములుగ నేర్పడెను. అట్టివిద్యాలయములే గొప్ప పారిశ్రామికనియములై పేరుగాంచి దేశైశ్వర్యమును పెంపొందించెను. నేటివలె భౌతికశాస్త్ర విజ్ఞానము వికసించి ఆ 'మోటు' దినములలోనే ప్రపంచ మంతటిలో పేరుపడిన వస్తుజాలమును తయారుచేసి హిం దూదేశపారిశ్రామికుడు ఖండారకులచేతగూడ సంస్తుతులను బాంది, పల్లెటూరిలోని తనచిన్న కుటీరముముందు తనవృత్తివిద్యానైపుణ్యము నకు గర్వసూచకముగ విజయస్తంభమును పాతి దానికి కీర్తితాక వ్రేలగట్టియున్నాడు.

ఎన్నెన్నివృత్తులు కలవో మన దేశమున అన్నన్ని పరిశ్రమలుకలవు. వీటిని నడపునది జీవములేని యంత్రములుగాక బుద్ధివైభవ మును, ప్రతిభాసంపదయుగల దివ్యచైతన్యం శాసంభవుడగు మానవుడగుటచేత అవి పారి శ్రామికకళలై పరిధవిల్లెను. హిందూదేశ పరి శ్రమలను గుఱించి యిచట వ్రాయుట అనవ సరము.

కులనభలు, నిధులు

స్వధర్మసంరక్షణమునకై ఈకులములకు కులనభలు, సంఘాయతులు నుండెడివి. హిందూ ధర్మశాస్త్రములు కూడ ఈకులనభలను గౌరవించి, ఆయా కులములకు సంబంధించిన వివాదములను పరిష్కరించుపద్ధతి వాటికేవలని పెట్టెను. పూర్వము ధర్మశాస్త్రకారులకు ఈవృత్తులయొక్క వెంటకారము కలదో ఈవిధమైన ధర్మశాస్త్రనిబంధనలను గాంచిన తెలియగలదు. ఈకులములవారికి నభలుమూత్రమేకాక ప్రత్యేకము నిధులుకూడ నుండెడివి. ఈనిధులు ఇప్పటి బ్యాంకులవంటివి. రాజులు మొదలగువారు ఎవరికైన ఒక్కకులమువారు లేక ఒక్కవృత్తివారు తయారుచేసిన పారిశ్రామిక సంఘము దానముచేయ దలచినను, ఆదానము ఆచంద్రార్కముగ సాగుచు, శాశ్వతముగ నుండవలెనన్నను ఎంతో కొంతమూలధనము-అనగా తాము దానము చేయదలచిన దానివిలువకు సరిపోయినవడ్డీ నొసగు మూలధనమును-ఆకులమువారినిధిలో నేయువారు. అట్లుచేసిన ఆమూలధనముమీదవచ్చువడ్డీతో నాధర్మము ఆచంద్రార్కస్థాయిగ నడచుచుండెడిది. ఈవిధమైన పద్ధతి మూలమున రెండు లాభములు కలుగుచుండెను. (౧) ధర్మము ఆచంద్రార్కస్థాయిగ సాగుట, (౨) ఆమూలధనమువలన శాశ్వతము అభివృద్ధి గాంచుట. ఈవిధమైన నిధులు, నిబంధనలు క్రీస్తుశకారంభమునకే, అనగా ఆంధ్రరాజులు పాలించునాటికే కలవు. క్రీస్తుశకారంభకాలమునాటికే

ఆయావృత్తి సంఘములు, అనగా కులములు చక్కని వికాసముకలిగి అభివృద్ధి గాంచినవి.

ఏవృత్తి కావృత్తియో చాలగౌరవప్రదమైనదిగ నెన్నబడుచుండెను. హిందూసంఘమున పూర్వ మిట్టివృత్తులవారికి గౌరవస్థానముండెను. ఈవిషయము ప్రాచీన హిందూగ్రామవ్యవస్థను పరికించినచో సువ్యక్తమగును. వ్యవసాయకపుజాతియగుటచేత హిందువులు ముఖ్యముగ నూటికి తొంబదితొమ్మిదివంతున గ్రామములలోనే నివసించువారు. హిందూసంఘ పరిపాలనమునకేమి, మఱియితర విషయములకేమి పూర్వము - పూర్వమే యననేల ఇప్పటికి-గ్రామమే ప్రాతిపదిక. హిందూదేశమునంతను కంపింపజాలు ఏవిద్యుత్సంచలనము కలిగినను అది గ్రామమునుండియే ప్రదుర్భవించు చుండెను. ఏసంస్కర్తకాని, ఏరాజకీయ తంత్రజ్ఞుడుకాని పూర్వము ప్రకృతియొక్క పాలబుగ్గలపల్లెటూరిని లాలింపగలిగినా, ఆతడు హిందూదేశమునంతను పరిపాలింపగలబలము సంపాదించినాడన్నమాటయే. పూర్వము, మనస్సు నువ్వీళ్లారజేయునట్టి హిందూసంఘమహాదుర్గమును, మహాసంస్థయు నైన గ్రామమునకులపతియైన పారిశ్రామికుడు ప్రధానస్థానమును సంపాదించెను. పారిశ్రామికుడు లేక ఏసంఘమును ఏకాలమునను అభివృద్ధి చెందలేదు.

(బ్రాహ్మణవిద్య, వృత్తివిద్య)

బ్రాహ్మణుడు తనవశమునకున్న వైదిక విజ్ఞానము ప్రజలకొనంగినను పారిశ్రామికుడు ములేనిచోనిలువనీడయుండునా? భోజనాదిము

లమర్చుకొనుటకు ఉపకరణములును సాధనములు నుండునా? పారిశ్రామిక విజ్ఞానము లేనిచో ఆధ్యాత్మికజ్ఞాన ముండియు సంఘము అభివృద్ధి నొందజాలదు. ఆధ్యాత్మికవిజ్ఞానము లేని పారిశ్రామికజ్ఞానము అపాయకరము. ఆధ్యాత్మిక, పారిశ్రామిక విజ్ఞానములు రెండింటికి దానిలో నొకటి అంతర్భాగములు. వీటిలో ఏది కొఱవడినను రెండవదానికి ప్రతిస్థితిలేదు. పారిశ్రామికవిజ్ఞానము నుండక మును, హృదయమాతృక ప్రామాణికతను స్పష్టంచుచుండ ఆధ్యాత్మికవిజ్ఞానము దానికి తేడస్సునొసగి గ్రామము పోయిచున్నది. హైందవ నాగరికతయంతయు పల్లెటూరి పారిశ్రామికమని చిన్ని కుటీరమునుండియు, నిరాడంబరజీవితము ఆధ్యాత్మిక విద్యాసంపన్నుడైన అగ్రహారికునినుండియు పెరిగి పెంపుగాంచినది. ఈ రెండువిధములైన జ్ఞానవిభాగములకుగల అన్యోన్యసంబంధమును గుర్తెరింగినది కనుకనే మన ప్రాచీనగ్రామమీరెట్టికి ప్రధానస్థానమొనరిగి సంఖ్యత సమకూర్చినది. కావుననే మన ప్రాచీన గ్రామవ్యవస్థలో వైదిక విద్యాసంపన్నుడైన బ్రాహ్మణుని కెట్టిస్థానము గలిగిందో ఆట్టిస్థానమే వృత్తి విద్యావిపూరుడైన పారిశ్రామికనికి నుండెను. ఈవిధమున ప్రాచీనగ్రామము ఈ రెండువిధములైన విజ్ఞానమును సమన్వయముచేసి నేటిపారిశ్రామికసమన్వయ, దానికి సంబంధించిన యితరములైన చిక్కులను, ఆధునికనాగరికత కన్నులు తెరపకమునుపే చక్కగ పరిష్కరించెను. పారిశ్రామికనికి గ్రామవ్యవస్థలో 'వృత్తి'రూపమున స్థానముండుటచే వృత్తివిద్య కెట్టిగౌరవ

ముండెడిదో తెలియగలదు. పూర్వము బ్రాహ్మణుడు, పారిశ్రామికుడు—ఇరువురును హిందూసంఘమునకు రెండు కండ్లవలెనుండి పరస్పరము సహానుభూతిని కలిగియుండుట నేర్చుకొని, ఆధ్యాత్మికవిద్య కథికారులై ఉన్నతాదర్శములనుజూపి మానవనియందలి ఆధ్యాత్మిక సంపదను చోపాదముచేసి యొక్కరును, ఆధిభౌతికవిద్యకు ఆచార్యులై సౌందర్యరస పరిపూర్ణములగు కళారచనలను గావించి జీవితమును సౌఖ్యానంద ప్రదముచేసి మరియొక్కరును సంఘమును నడిపించి దేశమును పరిపాలించువారు.

‘భటవృత్తి’ మాన్యములు, గ్రామవ్యవస్థ

ఈ వైకారణములమూలమున ప్రతిగ్రామమునకు కమ్మరి, కుమ్మరి, వస్త్రంగి, కంసాలి ఈమొదలగు వారికందఱికి వృత్తి లుండెడివి : అనగా వారికి మాన్యము లుండెడివి. గ్రామము ఏర్పాటగునప్పుడే ఈవృత్తు లేర్పడుచుండెడివి. ఇట్టివృత్తులవా రుండుటవలననే పూర్వము ఒక గ్రామము ఇంకొక గ్రామముమీద నాధారపడవలసిన అవసరము లేకపోయెను. గ్రామసంఘమున కాయావృత్తులవారు భటులుగ నుండి సంఘశరీరమును కాపాడువారు. కావుననే ఆయావృత్తులవారి కేర్పడిన మాన్యములకు ‘భటవృత్తి మాన్యము’ అనియు, ‘జాతికట్టు మాన్యము’ అనియు పేరు. పూర్వము గ్రామమే కాక గ్రామమునందలి దేవస్థానముకూడ ఆయావృత్తులవారికి మాన్యము లిచ్చి శౌరభింభి పోషించుచుండెడిది. దక్షిణ దేశమున నేషనల్ లేము ప్రసిద్ధి కెక్కిన దేవాలయమున ధైవను

కమ్మరి, కుమ్మరి, కాసె (తాపీపని) వాడు, వడ్డంగి, స్వర్ణకారుడు వీరల్లెరుకూడ నుండు వారు.¹ ఇట్లు మహాసంస్థయైన గ్రామమును, అందలి ఉత్పత్తిసంస్థయైన దేవస్థానమునుకూడ ఆయావృత్తులవారికి తమతమ విద్యలలో గడి తేరుటకును, చేయితిరుగుటకును ప్రాథమికాభ్యాసశాలలుగ నుండెడివి.

గ్రామవ్యవస్థ ఆయా వృత్తుల వారు వారివారి విద్యలలో నిపుణు లగుటకు ఈవిధమున అవకాశమిచ్చుచుండ గనికులు, సామంతమండలేశ్వరులు, మండలేశ్వరులు, రాజులు మొదలగువారు నూతులు త్రవ్వించియు, చెరువులుకట్టించియు, గుట్లగోపురములు నిర్మించియు ఈవిధమున పనివాండ్రకు తమ పనితనము చూపుటకు అవకాశ మిచ్చి ఆదరించువారు. పనివాడు తనపనితనమును జూపి తనకృతినీ మెప్పించినచో ఆతడు ఆవృత్తివిద్యావిశారదునకు కొంత భూమిదాన మొసంగువాడు. ఇట్లు పూర్వము పారిశ్రామికమైన విద్యావంతులకు కళాభిరుచిగలవారు భూమి మానమున నొసంగిన బహుమానదానశాసనము లనే కము కాన్పించుచున్నవి.² ఇట్లు భూరూపబహుమానముల నొసంగుటయే కాక వారిపనితనమును మెచ్చుకొని విద్యాప్రియులైన ప్రభువులు సాంఘికముగ వెనుకబడియుండువారికి కొన్ని కొన్ని స్వార్థపరమైనవిద్యలనుకూడ నొసంగి సంఘమున వారికి గౌరవాన్నతస్థానముల నొసంగి.

ముల నొసంగి, క్రమక్రమముగ సంఘమున వారిమర్యాద హెచ్చునట్లు చేయువారు. ప్రాచీనశాసనావళిని గాంచినచో మనకిట్టి శాసనములు గానబడును.³ అనగా నాయావృత్తులలో విద్యావంతులైనవారిమూలమున ఆయా కులములకు హిందూసంఘమున గౌరవము హెచ్చుచు వచ్చెను. విద్యావంతులు ఆయా కులములకు జీవగజ్జనలెనుండి దేశమును సాభాగ్యవంతులుగ దిద్దుటకై తమ మేధాశక్తిని, ప్రతిభాసంపదను వినియోగించువారు.

పంచాణంవారు, వారిపనితనము

లలితములైన పారిశ్రామికకళలను పోషించి, కాపాడి దేశమునకు సాభాగ్య సౌందర్యములను ఒనగూర్చినవారు ఈ పారిశ్రామికజాతులవారే. వీరిలో 'పంచాణం' వారు అనబడు విశ్వకర్మవంశజులు ముఖ్యులు. బ్రహ్మకుమారుడైన విశ్వకర్మకు అయిదుగురు కొడుకులుకలరు. వారైదుగురు అయిదువృత్తులకు కారకులైరి. ఆవృత్తులేవన (౧) కమ్మరిము, (౨) వడ్డము, (౩) కంచరము, (౪) శిల్పము, (౫) స్వర్ణకారకము (కుందనపుపని). ఈయైదువృత్తులవారికి విద్వాయిలనియు పేరు. శాసనములలో వీరు 'పంచాణం' వారనుపేర బరగుచున్నారు. వీరు తమపేళ్ల చివర 'ఆచారి' పదము చేర్చుకొందురు. పూర్వపు శాసనములలో వీరిపేళ్ల చివర 'ఆచారి' పదముకంటెను 'టజ్జ' పదము ఎక్కువగ గన్పట్టును. వల్లభోజ, బస్వతోజ, చేవెశాజ;

1. Ep. Coll. No 729-1910; Ep. Coll. No. 674-1920; Ep. Ind. Vol. V. P. 142; S. I. I. Vol. II. Part III. No 66; Ep. Coll. No 157-1913. Etc.

2. Ep. Coll. No 436-1920; Ep. Coll 683-1917 Etc.

3. S. I. I. iii, i, 47, 1899; Ep. Rep. 1911 p 75 Etc.

ఇట్టిపేరులు. శాసనములలో చాలవచ్చును. తామ్రశాసనములనుకూడ వీలే చెక్కువారు. కలింగ గాంగుడగు మూడవవజ్రహస్తునిచాన శాసనముల యుత్కిర్ణకులలో మహాక్షశా-
లులు మేంటోజు, నూకమోజు, వల్లెనోజు నను-
వారు కలరు.

గుంటూరు మండలములోని ఇల్పాటి తొలూకాయండలి మాచర్లగ్రామమున ఆది త్రేత్యవారాయలమునందున్న శాసనములలో కొన్ని యీవిశ్వకర్మకులజుల ప్రశస్తిని తెలుపు చున్నవి. ఆశాసనములలో 'పేరెన్నిక గన్న విశ్వకర్మవంశోద్భవులైన కొండతొచార్యులు కూడ 'చేర్కొనంబడియున్నారు. వారు శివ లింగములను మలచుటలోను, విగ్రహములను చెక్కుటలోను, చతుర్విధప్రాసాదాదులను నిర్మించుటలోను, వాస్తుశాస్త్రమునకు సంబంధించిన జ్ఞానములోను ప్రజ్ఞావంతులని సంస్తుతింపబడిరి. మరియొకశాసనము వీరిని 'దేశ క్రియా' పరిజ్ఞాతలని పొగడుచున్నది. నగర, గ్రామ, దుర్గనిర్మాణములు, జలనిర్గమనాగమ నాది నిర్మాణములు, దేవాలయ, గోపుర, తటా కాదినిర్మాణములు వీటి అన్నిటియందును వీరు ప్రవీణులై 'దేశముయొక్క కళాసంపదను తెలిపొందజేసిరి. ఎల్లోరాగుహలలోని కైలాస శౌభాదులు, మామళ్ల పురమునందలి ధర్మరాజు డులశిల్పకథాదులు, సాంచీ మున్నగు స్తూపరాజ ముల-ఇవియవియన నేల-ఇప్పటివఱకు దేశము నందు నిలిచియున్న శిల్పకళాసంపదయంతయు ఈసంచాణంవారు తమపోషణ రక్షణముల

క్రిందికివచ్చిన శిల్పకళను ఎంతభద్రముగో కాపాడి, దానిని ఎంత చక్కనిస్థితిలో వినియోగమునకు తెచ్చిరో తెల్లడించు మహా శిల్పజ్ఞ నిదర్శనములుగ నున్నవి. ఇప్పటికి నీవైనడివిన నిర్మాణములందలి శిల్పకళాకాశల మును జూచి, యానందించి తలయూపనివాడు లేడు. అట్టి ప్రాచీనార్థ సంప్రదాయములో పెరిగి కులవిద్యలలో నారితేరిన విశ్వకర్మకుల జూల యద్భుతకళాకాశలము!

శిల్పకళాగౌరవము, చారిత్రకోదాహరణములు

ఇట్టిసిద్ధహస్తులైన శిల్పచారులను విమతస్థులేకాక శత్రువులుకూడ గౌరవించి యాదరించు చుండువారు. హిందూదేశేత్యవర్యము నంహరించుటకై వెక్కుతడవలు దండయాత్రలుసలిసిన ఘజనీమహమ్మదు సుల్తాను హిందూ విగ్రహములను అసహించుకొనినను వాటిని, వాటికొఱకు ఆలయములను తయారుచేయుటలో హిందూశిల్పులుచూపిన కళావైపుణ్యమునకు ఆశ్చర్యపడువాడు. మఘరాసగరమును ముట్టడించినపిదగ, ఆనగరములోని భవనములయొక్కయు, నగరముయొక్కయు ఘనతను పొగడుచు ఘజనీనగరములోని తన ప్రతినిధికి నుత్తరమువ్రాసినట్లు మహమ్మదీయ చరిత్రకారుడైన ఫెరిష్టా తెలుపుచున్నాడు. "మహమ్మదులవారి మతమువలెనే సుస్థిరమైన నేలకొలది దివ్యభవనము లిచటకలవు. ఎన్ని యోలక్షలకొలది కొట్లకొలది దీనారములను వ్యయపఱచిన నేకాని యీనగర విస్ఫుటిమ హోన్నతస్థితికి వచ్చియుండుట యనంధవము.

అంతేకాదు; మఱల తిరిగి రెండువందల సంవత్సరములలోనైనను ఇట్టిసగరమును నిర్మించుటకుకాదు." అని సుల్తాన్ మహమ్మదుప్రాసెనట.¹ ఈసుల్తాను ఘజ్నీకి తిరిగి వెళ్లినప్పుడు ౧,300 మంది హిందువులను ఖైదీలుగ గొనిపోయెను. వీరిలో చాలమంది శిల్పులు, వృత్తివిద్యా నిపుణులు నుండియుదురనుటకు సందియములేదు. ఏలయన గాంధార దేశములో నీసుల్తాన్ మహమ్మదు రాజధానియైన ఘజ్నీలోనున్నన్ని ప్రాసాదములు, దివ్యభవనములు, జలాశయములు, కేళీగృహములు, మంటపములు- ఈ మొదలగునవి ప్రాగ్దేశసగరములలోదేనిలోను గాన రావనియు, వీటినన్నిటిని నిర్మించినవారు హైందవ శిల్పులే యనియు తెలియుచున్నది. టైమూరు క్రీస్తుశకము ౪దునాలుగవ శతాబ్దము కడపట హిందూ దేశమువైదండెత్తినచ్చి డిల్లీసగరమున లక్ష్మణకొలది జనులను దారుణవధపాలుచేసి, ఫిదా చాలమందిని ఖైదీలుగపట్టుకొనెను. వారిలో శిల్పులు మొదలగు కళాకుశలు రెండఱుండిరో లెక్కవేయించి, వారిని తనరాజధానియైన సమర్కాండునకు గొనిపోయి, వారిలో చాలగొప్పవారిని కొండటిని అచ్చట నొకమసీదు కట్టుటకు తన యాస్థానముననుంచుకొని, మిగిలిన వారినందఱిని తన క్రిందిసామంతరాజులకు, అమీరులకు నొప్పగించి, వారిపోషణభారము వారిపై మోపెను. ఈవిధమున నెన్నియుదాహరణములైన నొసంగవచ్చును. మహమ్మదీయులు హిందువులకపుడు శత్రువులయ్యు

మతవిషయకదృష్టిని పగబూని హిందూవిగ్రహములను, హిందూదేవాలయములను భగ్నముచేయుచు వచ్చినను కళాకుశులర కాశల్యమును మెచ్చకపోలేదు; మెచ్చి వారి నాదరింపకపోలేదు. ఇంతయేల, శత్రురాజులుహిందూదేశమువైదండెత్తినచ్చినపుడువారిశిల్పకళారచనలనుజూచి ముగ్ధులై అట్టి శిల్పవిద్యా వాచస్పతులను తమతమ దేశములకుగొనిపోయి గౌరవసమ్మానములొసంగి వారి శిల్పకళారచనలకు ప్రోత్సాహ మిచ్చియున్నారు. అందువలన హైందవశిల్పకళ దేశదేశములకు ప్రాకి అచ్చటచ్చటసలసలను ఏర్పాటుచేసికొనెను. తుదకు బాద్షాదుసగరమును కట్టినదికూడ హైందవ శిల్పులేయని తెలియుచున్నది.

స్వదేశప్రభువుల కళాభిమానము

శత్రురాజుల మాటయటుండ దేశీయులైన రాజాధిరాజులు కూడ కళలనాదరించి యుండిరనుటకు పెక్కునిదర్శనములు కలవు. అట్టివాకటిరెండు నుడివిన జాలును.² “అశోక వర్ధనుని కాలమున శిల్పులొక విధముగ రాజుకొలుపులోనివారుగనే పరిగణింపబడుచుండిరి. చేతులుపోగొట్టికాని, కళ్లుపోగొట్టికాని,..... వృత్తివిద్యావిశారదుని శక్తి సామర్థ్యములను కుగటుపఱచినవారికి శిక్షశిరఃఖండనమే. నౌకానిర్మాతలు, కవచ (armour) నిర్మాతలు వేతనములనుబడయురాజసేవకులుగనుండిరి. వారు రాజుకేకాని యితరులకు పనిచేయగూడదను నిర్బంధ ముండినట్లు చెప్పదురు. వక్త్రంగులు, కమ్మరులు మొదలగువారిని రాజుప్రత్యేకము

1. Ferishta, Brigg's Translation. Vol 1. p 59.

2. V. A. Smith's Early History of India, p

కనుగొనుచు తణిఖచేయుచుండువాడు." డిల్లీ ఫాదుషాయైన అక్కరుకొలుపులో పెక్కురు కళాకుళలురు, వృత్తివిద్యానిపుణులు నుండు వారనియు, వారివారి రచనలలో ఆత్మ్యత్వములైన వాటికి ప్రత్యేక బహుమానముల నొసంగి ఫాదుషా వారిని గౌరవించుచుండు వాడనియు ఆతని మంత్రియైన 'ఆబుల్ ఫాజల్' 'అయిని అక్కరీ' అనుగ్రంథమున వ్రాయుచు న్నాడు.

ఈపై నొసంగిన యుదాహరణములనుండి శీలించినచో దేశీయులైన నేమి, విదేశీయులైన నేమి ప్రభువులగువారు ఇట్టి విద్యావంతులను ఆదరించి గౌరవించి, వృత్తివిద్యలను కళలను పోషించువారనియు, షరరాజులు దేశమును జయించినప్పుడు చతురులైన శిల్పచార్యులను, శిల్పచార్య విరచితములైన కళాకావ్యరచనలను తమదేశమునకు గొనిపోయి తాము జయించిన రాజులను పరాధమిచువారనియు తెలియుచున్నది.

ఇట్లే కర్ణాటసార్యభౌముడైన కృష్ణదేవరాయలుకూడ ఉదఘగిరిదుర్గముపైకెత్తిపెళ్లి దానినిపరిపాలించుచుండిన గజపతిరాజులనుజయించి యాకోటలోనియొక దేవాలయముననున్న యత్యంత సుందరమైన బాలకృష్ణమూర్తివిగ్రహమును పెల్లగించి తనరాజధానియైన విజయనగరమునకు గొనిపోయెను.

ఉపసంహారము

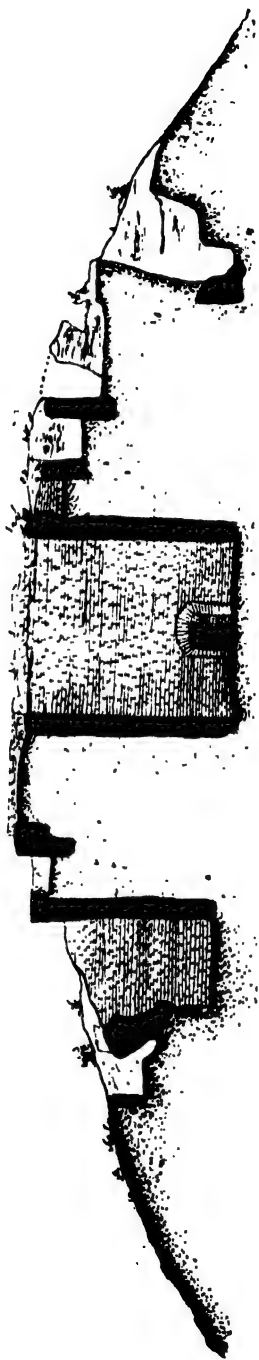
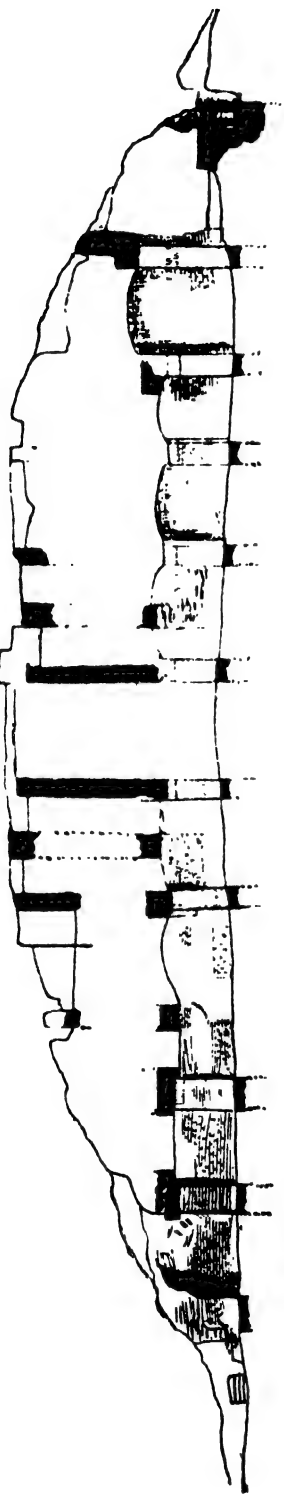
ఈపై విషయములన్నియు హైందవులైన నేమి, హైందవేతరులైన నేమి, మనపూర్వులకుగల కళాభిసరతిని సహస్రకంఠముల నుచ్చైస్వనమున నుద్ఘోషించుచున్నవి. ఆరితేరి, సిద్ధ

హస్తులైనశిల్పులు, స్థపతులు మొదలగు కళాకుళులురు దేశమునకు కీర్తితెచ్చు నలంకారములనియు, వారే దేశముయొక్క సంపదయనియు, వారులేనిదేశము అనగా లలితకళాభివృద్ధి-శిల్పకళావిజ్ఞానము-వర్ధిల్లినిదేశము దేశమేకాదనియు వారు భావించియుండిరిని పైవిషయములవలన విశదమగుచున్నది. తుదకు తంజావూరు, మధునానగరములు రాజధానులుగ పరిపాలించిన నాయకరాజులు కూడ సుప్రసిద్ధులైన శిల్పచార్యులను పోషించి, కళలను వృత్తివిద్యలను ఆదరించినటులకు వారికాలముననిర్మించబడిన గొప్పగొప్పదేవాలయాది నిర్మాణములే తార్కాణము.

ఈసంగతులన్నిటినిబట్టిచూడగా పూర్వము ప్రభువరేణ్యులు అగ్రహారముల నొసంగి బ్రాహ్మణవిద్య నెట్లాదరించిరో, బహుకళాకావ్యరచనలు చేయించి వృత్తివిద్యా విశారదులనుకూడ నశ్లేషమానముగనే బహుకరించిన స్పష్టపడగలదు. బ్రాహ్మణునిచేతిలో మతవిద్య యెట్టియాధ్యాత్మికపుటాన్నత్యమున నందెనో అట్లే పారిశ్రామికునిచేతిలో వృత్తివిద్యయు కళాభిధానమును పొంది మహోత్కృష్టదశ నందివిరాజిల్లెను. ఈరెండువిధములైనవిజ్ఞానము నెంతటి యాన్నత్యదశ నందినను దానికి గ్రామమే ప్రాథమిక క్రీడాంగము. పల్లెటూరిపారిశ్రామికుడు తనకర్మశాలలో పెరిగించిన యీ విజ్ఞాన జ్యోతి ధేశాంతరములను కూడ ప్రకాశవంతము చేసి, సాందర్యరసస్పృహి పరమావధి యయ్యెను. అట్టిది మనపూర్వుల వృత్తివిద్య, అంతటి నిరాడంబరమైనది తద్విద్యా విధానము; అంతటి ఉత్కృష్టమైనది దాని ఫలితము.

అంగుళిమరరాస్ట్రపము

క్రావ్యే

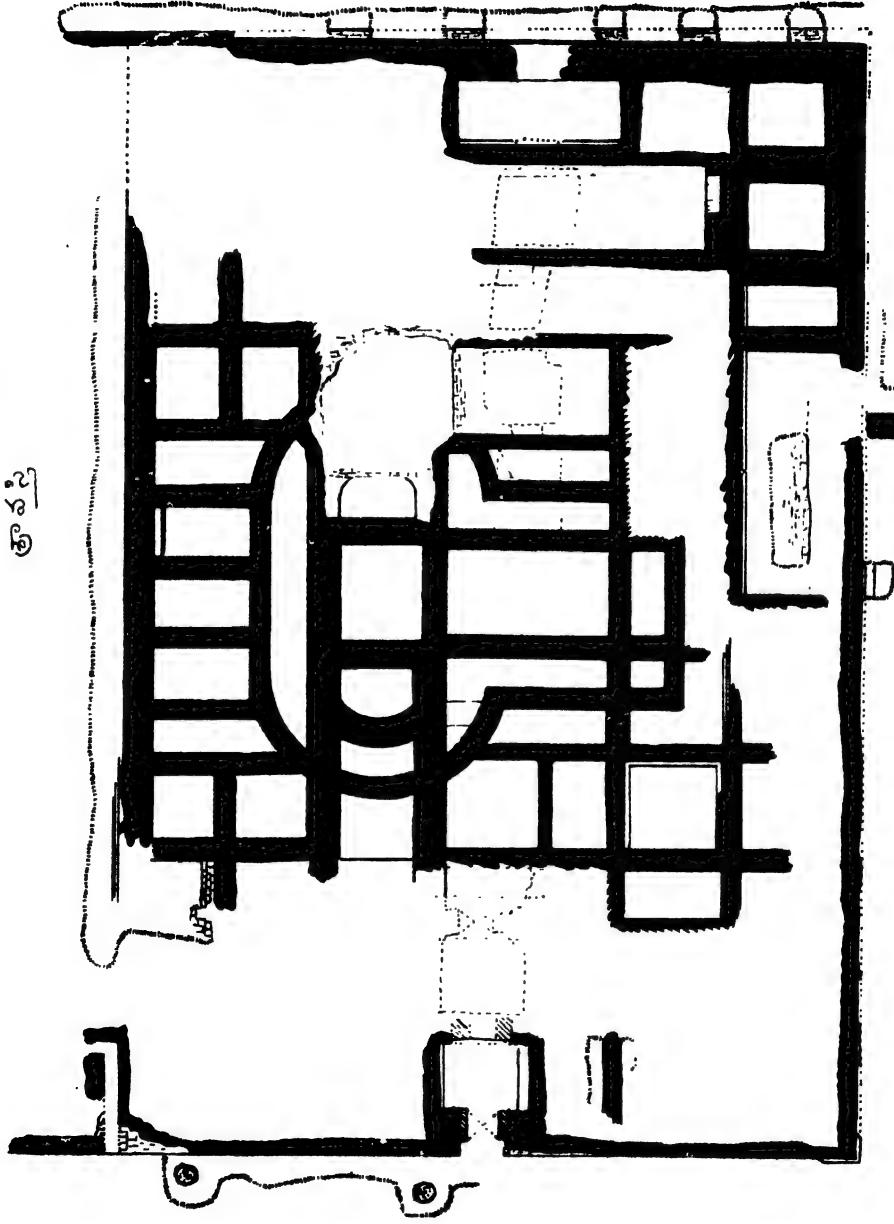

(పశ్చిమాటి ప్రస్తావనామము)

అంగుళిమాలాస్తోత్రము.

తావస్తి

(పద్మిమూటి ప్రహరణములు)

వంగోలు వెంకటరంగయ్య గారు, బి. ఏ., బి. యల్.

నెల్లూరుల్లో కానా తాలూకాకాచా గ్రామమునకు వైశ్యభాగమున బ్రాహ్మణ క్రొకమున నొక యగ్రహారము గలదు. దీనింట్లకి ముచ్చిగలుగు నుద్దేశముతో హరిహరరాయలు దీనిని కొండలు గ్రామ్యాణులకు దానము చేసినట్లు ఈ శాసనములోని యీక్రింద స్లోకములన లోయించున్నది. పరిశీలించి కాలముచే నిచ్చినట్లునటివారు చెప్పెను.

శ్లో. శాకే లక్ష్మీ సంపదస్సృజితే సతేల్లదే
సారే తిథౌ ప్రపవతే బహుశే తపస్వీ;
క్రాకుం ఫలంచిత ముపంచిత వగ్రహారం
మక్త్యై పితౄర్హి సాగో లయచగా ద్విత్వైః.

దీనిలన ఈ యగ్రహారదానము శకాబ్దములు ౧౭౭౦ కి ఫరియగు సతనావసంస్కార ఫాల్గునబహుళ ప్రమా భామనారమున జరిగినట్లును కన్పడుచున్నది. ఇది శ్రీమక్త్యైమన 1౪76 యగునట్లు లున్నది.

శాసనములోని ౩-౧౩-౧౦ స్లోకములలన హరిహరుని వంశావళి యిటు లేర్పడుచున్నది.

ఇందునంశమున యదువు గలిగెను. ఆతనిపరంపర యందు సంగమమహీపతి, ఆతనికి ముక్త్యైవతి, ముక్త్యైరాజునకు హరిహరుడు. ఈతడే యగ్రహారదా.

గ్రంథాంతరములందు సంగమనికి హరిహరుడు, ముక్త్యైరాజు, ఇత్యాదులు కలిగినట్లును, ఈ ముక్త్యైరాజునకు హరిహరుడు పుట్టినట్లును ఉన్నది. ఇందు వలన ఈశాసనవర్త రంజనహరిహరుడుగ (Han Hira II) గణింపబడవలయును.

శాసనాంతమున “శ్రీ విరూపాక్ష” యను సత్తరములు తెలుగున నున్నవి. ఈవిధమున సమాప్తి ఈ వంశ

మునకి దాన కాలములం దొకసంప్ర గాయముగ నున్నట్లును లోయించుచున్నది. ఇది శ్రీ పంపాక్షేత్రిమున కల కొన్న ప్ర విరూపాక్షేశ్వరునిపై భక్తసూచకమై యుండును.

శాసన భాగవంతయు ఆకాలపు నాగరాక్షరము లతో అయిదు రాగిరేకులపై ఇరుప్రక్కల నింకియు న్నుది. కొన్ని కొన్ని యగ్రహార స్వరూపము నిప్పటి నాగరాక్షరములతోక నుండవు. ఈ యెదు రాగిరేకులు ను పాత్రస్వరూపవిహితమున ముద్రగల రాగియుంగరమున గూర్చబడియున్నవి.

శాసనమున గొంతవరకు మాత్రమే స్లోకసంఖ్య గలదు. ఆవ్యంతములు నూటపదునొకండు స్లోకము లున్నటులు లోయించుచున్నది.

దాన మియ్యబడిన గ్రామమునకు తొలిపేరు క్రాకు అయినటులు ౨౧-వ స్లోకములోని “క్రాకుం” అను ప్రయోగములనను, ౨౧-వ స్లోకములోని “క్రాకు ర్విభాతి” యనుటలనను దేయుచున్నది. దీనికి ముక్త్యైరాయపుర మను పేరుపెట్టి దానము చేసినటులు ౨౧-వ స్లోకమున గలదు:—

యః సాక నాటివిషయే సవిధే పయోధేః

క్రాకు ర్విభాతి ఫోతో జలపంకి చూమ్యే

శ్రీముక్త్యైరాయపుర మావ్యయతో విధాయ

సద్విప్రసాదకతతిం సహ సర్వభోక్తైః.

క్రాక లేక క్రాకు యన సేమియగ్ధమో తోయ లేదు. కొండ తిప్పలోనగు ఉన్నత ప్రదేశముల క్రింది యూరికి క్రాకుఅను పేరుగలదని యొకరు చెప్పిరిగాని దీనికాధారము మృగ్యముగ నున్నది.

ఈ పేరుదనులు గ్రామనామము లేకుండు గొన్ని గలవు. ఈ బ్రాహ్మకాక సమీపమున చినక్రాంత, క్రాంతూరు, తిరువల్లూరి సమీపమున “క్రాంతవాడ” ఇత్యాదులు. బహుశః కాకినాడ “క్రాంతవాడ” యొక్క వికారమైయుండునా? బౌద్ధాసనాన్ని ధూమముచే నల్ల బడిన యిండ్ల కప్పులు కలది యగుటచే నగ్రహారమునకు “నల్లిండ్లు” అను పేరు నచ్చినట్లు శబ్దరత్నాకరమున గలదు. అగ్రహారమును “నల్లిండ్లు” అనుటకు యద్రాస్రగ్ధరి పారిసంశృతార్థభాగమున ప్రసూత్యాసమున నొక ప్రయోగము గలదు. మైంపూరి ప్రముఖులకి యొక యువాసారము శబ్దరత్నాకరమున జూపబడియున్నది. ఈ విషయమున శ్రోత్రియాగారములయందు శ్రేతాన్ని లచే క్రాంతమందు నిండ్లు గలిగియుండుటచే క్రాంత యని పేరు గలిగి యుండునా? “క్రాంత” భాతువు ననుసరించి “క్రాంతి” యేర్పడినట్లు శబ్దరత్నాకరము లులుపుచున్నది.

ఈ శాసనములో ఈ గ్రామము హద్దులచే నిర్దేశం పబడియున్నది. ఆహద్దులు యిప్పటికిని గొన్ని కలవని యచటివారు చెప్పుదురు. ఈహద్దులకు వాడుకలో నుండు కేళ్లే చెప్పబడినవి. ఇట్లు లనేక శాసనములందు గలదు. ఈ గ్రామనిర్దేశముచేయుటలో “జలదంకియామ్మే” యని యొక స్థలి నిరూపణము చేయబడియున్నది. ఆ ప్రాంతకాలమున “జలదంకి” యొక గొప్ప గ్రామముగ నుండి యందొక సాలెగాడు “సామంతుడు యుండినట్లు లున్నది. ఈ జిల్లాలోని కోవూరుతాలూకా వెలిచర్ల శాసనమునను “జలదంకిస్థలే పాంకనాండి సిమ్మి” యని యున్నది.

“ప్రాంతాః పంచ యంతా వ్షష్టి బుక్కిరాయ పురాధిపాః” యని శాసనాంతిమభాగమున నుండుటచే ఈ యగ్రహారము అరువదియైదు భాగములు జేయబడి దానమియ్యబడినట్లులు స్ఫురించుచున్నది. ప్రతిగ్రహీ తృనామములు అరువది నాలుగు గగపడుచున్నవి. ౨౯-వ శ్లోకమునను అరువదినాలుగు చెప్పబడినవి:—

“అంశాస్త్రత్రుతుష్టి” శాసనపు కడభాగమునను “భాగా బుగ్వదిసాం సార్థ త్రయోవింశతి రీతితాః “యజ్ఞాద్విదాం పునస్సార్థ పట్టింశ త్వరికీ ర్తితాః

“ద్యౌ సామనేదినో రాగౌ బ్యభాగా కేశవేశయోః “ఏవంభాగా శ్చతుష్షష్టిరే” యనియే యున్నది. ఈ అరువది యైదుభాగ మెచిరో స్పష్టపడలేదు. బహుశః గ్రామాధికారులదిగ నుండును.

ఈ శాసనముంచి విశేష మేమనగ:—బుగ్వ జాస్సామనేరులు ముగ్గురికి అంశముల నిచ్చుటయే కాక, దానము కొనిన ఒక్కొక్కరియం మొక్కొక యాధ క్యముగూడ జేప్పబడియున్నది. జేపశాస్త్రపారగులుగను క్రాంతిస్థాన నిధులుగ నుండువారుగాక ఆయుర్వేదవిదు లకును, జ్యోతిశ్యాస్త్రజ్ఞులకును కళానిధులకును ద్వితా ద్వైర రి వ్యజ్ఞులకును వారివారి యధికారములనుబట్టి దానము లివ్వబడినవి. స్థూరియను నొకరు అద్వైతద్వైత సమకమని ప్రశంసించబడియున్నారు. నాగదేవపుత్రులు రామాచార్యులవారు “ద్వైతసూ. యజుషాం గృహం.” కిరువాధ్యవంశ నాయకులలో చేరి వారుగ నుండురు. ఇంతి యుకాన “ప్రభూనానాభూషణా” స్థానకు “ధైర్య భూమి” యొక్కడు “మంబ్రవేద” యొక్కను “కపిత్వరు” డొక్కడుగూడ ఈ యంశభాగ్యులలో గలరు. ఇట్లు వేదశాస్త్ర మంత్ర తంత్ర కథా వైష్ణవ శ్యాతివ కవి త్యాభిమానముల యాగపర్యముగ జూపిన శాసనము కొరకులు గలవా యని సందియముగ నున్నది.

ఈ యన్నిటికంకెను గొప్పవి శేష మేమనగ: వేదభాష్యమును గవించి సాయజాచార్యులవారు ఈ బ్రాహ్మకాకలోని యొక అగ్రహారమున “తెలియు చున్నది.

“యోభాష్యకృ ద్దీమా వాయజాచార్య సంధనః, అసా శ్రీసాయజాచార్య భారద్వాజో యజ్ఞార్పిధిః; సదవాక్యప్రమాణానాం ప్రధానం యజుషాం పదమ్.” అని శ్రీసాయజాచార్యులవారి ప్రస్తావ విండు గలిగి యున్నది. దీనినిబట్టి సాయజామాధపుల కాలనిర్ణయము మొదలనుంశముల కారాధము గలుగవచ్చును. వీరి కాం గ్రదేశ సంబంధ మేర్పడుచున్నది.

అగర్వరాశాఖవా రాకాలమునకే లోపించిరి కావోలు! అట్లుకాకున్న ఆ కాఖవా రొక్కరైన యిందు: చేర్చొనబడియుండురు. ఆ వేదమునకును సాయనభాష్యము గలదు.

ఈ ప్రతిగ్రహీతలలో నొక్కొక్కరును తమ
 తమ యభిమానవిద్యయందు సంపూర్ణ పాండిత్యము గల
 వారగు నున్నారు. సాయనాచార్యులవారు దప్ప మిని
 నీనవారు వ్రాసిన గ్రంథము జెప్పియిన గలవారేలో
 విచారించవలసియున్నది.

దానముల గొనినవా రెవరును కర్తవ్యములను,
 ఇష్టములను శేషించియుండు అగ్రహారముల కర్తవ్య
 ముగనేయున్నారు. దానశాస్త్రములోని కర్తవ్యము
 నెవరులకు నున్నదో ఇష్టములకు నున్నది. మిగిలిన
 యిష్టములే అగ్రహారములలో విచారించవలయును.

కర్తవ్యముల విశేషముగ కన్నకర్తవ్యములగును.
 విషయసంగతిగొల్పినాఁడు మోక్షమును మరలనాలోచింప
 భీషణమును పొందెన విప్రులకు ముగ్రహము పొబడినది
 యుక్తముగనే యున్నది.

మూలశాస్త్రము నాకు లభించలేదు. దానిని
 జూపలేదు. ప్రతిబింబము నొకదాని ముగ్రహారములలో
 నొకరియొక దానిబట్టి ఈ ప్రహారము జరిపించబడు
 నున్నది. నల్లారుళ్ళలోని దానముల భేదించిన
 బట్టివర్తన వేరుగ నుండవలెగాని దీని జూపినట్లు నాకి
 గ్రంథమున లేదు. ఏకాదశియనో మూలప్రతి యెవ్వ
 రికిని జూపబడినట్లు లేదు. పుంసన విషయశాస్త్రము
 శాఖవారికి తరిత్రాంతములను దీనియందే ముందు విశేష
 మున్నట్లు తోచినవారు యత్నింపవలయును. నాకు
 లభించిన బింబమును పఠితిని. దానియందు శేష
 దోషములు మెండుగ లేవుగాని మార్పులలో న్యక్రమ
 భంధోపయోగరహిత భంగములు గొన్ని యున్నట్లు
 తోచుచున్నది. మూలశాస్త్రము లభించినంతట వీని
 నన్నిటిని పుస్తకములు జేయదగును.

వ్రాచినశాస్త్రసవనిమర్మయందు నేననుభవము గల
 వాదము గాను. ఈశాస్త్రము మహాక్షేత్రప్రార్థముని తాన
 శాస్త్రసంశోధకు లిందేమయిన విశేషముల కనుగొనుచునను
 ఉద్దేశముతో దీని ప్రకటించితిని. సాయనాచార్యుల
 చేరి రిందండుట ఆంధ్రుల కుత్సాహముతోను
 కాగలదు.

శాస్త్రము - మూలము

శ్రీమహాగణాధిపతయే నమః, శ్రీ సునందత్యై నమః
 శ్రీ. సా సాహిత్యసాహిత్యం యా సాహిత్యసాహిత్యం
 సా సాహిత్యసాహిత్యం సా సాహిత్యసాహిత్యం

మహాకాళి కృష్ణ మహాలక్ష్మి
 కాదలెనీ మన తటలలికా విభాతి |
 హాహా ద్వారాహవపుమ పరిదీప్తమానం
 నద్యాప సేవ్యం గల మహాకాళి సాహిత్యం

మ హాసాహిత్యసాహిత్యం ప్రతిబింబితా
 శ్రీ శ్రీ రుక్మావతి సమదీప్త్య గిరిప్రదానా |
 భాతీ సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం ప్రతిబింబితా సాహిత్యసాహిత్యం

లక్ష్మీ సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 భాతీ సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం

సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం

సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం

సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం

సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం

సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం
 సాహిత్యసాహిత్యం సాహిత్యసాహిత్యం

జౌర్యానలంక రిపహ పరివీక్ష్య తత్ర
 తత్ర భ్రమం శృహహ శంకియత్సతాపాః॥
 తస్య ప్రధూరితానా నృపనీతి గూర్తిః
 క్షీర్తిప్రతాపపరివూరితానానాం ॥
 సర్వోపధా న్యతిలసత్త వతిప్రసాద
 శ్రీమా ననంతకల ఆవిరభూ త్త్రిధానః॥
 యన్నీతివాసరికయాఽరిపుగా గృహీతా
 స్వాస్యంస్వాంమహీమధీనవా మభేత స్తజతి॥
 యత్సప్తసం గదహోపలకాంబిజాల
 గూర్వాంబరం నమంబి పునశ్చరంతి॥
 తస్మైక ప్రధానతిలకేఽభిలసిన్ధితంత్రే
 భారం భూయ పరినిధాయ న బుక్కభూపం॥
 అభ్యాస్య హ స్తినగరం నగరాంతరం
 వీర శ్రీ గు సూ నమస్తేనఖా న్యభుజైః॥
 వీరారిహ సారూతోఽరణీశ్వరో ధూ
 తైస్యా త్కుమానభవ తారకజిన్యహేశాత్॥
 యో దాననారిరీర రాశిత శంభవక్ర
 పాణి కృ హేంద్రభవ సాంతుశవప్రపాణిః॥
 కం సంప్రమా స్మరకలంబాధా జ్ఞేనోతి
 కం బాహువీ లయతే మమకాం సమస్తాం॥
 కం క్షీరనారిసి రారణు తే ప్రమోచం
 లక్ష్మీపతే రితి యదీయయశ స్తునంతి॥
 దావానలః కముత వా బహబానలో వా
 కల్పానూఽఽయమితి సా ర్జనభూమిపాతైః॥
 బంధూమాసమృపయైః ప్రవితర్కమాణో
 యన్మప్రతాపతనస పరితో విభాతి॥
 యస్యాసి రుగ్రవహిమా బహుశో రణేషు
 హత్యా సపత్నినికరా నగ నంబకోభూత్॥
 పాణిస్తుదైవతిరు స్సూ కామధేనుం
 జిత్యా ముసంపనరిరం నిరరా మయాసీత్॥
 యద్దానవారి పృషతా విదుషాం కరేషు
 ముక్తా ఫలంతి రగహ స్తితురంగమంతి॥
 రత్నంతి భూమి నకాంబరభూరుహంతి
 ధేన్వాదిదానమణిమందిర విభ్రమంతి॥

తం హియరామసురతామఖండ శార్య
 మాత్యోన్యనం హరిహరం భరణీశతార్హం॥
 విజ్ఞాయ బుక్కభరణీపతి రాత్మైవ
 న్వం శర్యసంబయమహీమనుషో ముష్కైశ్చత్॥
 తేన క్షీతీంద్రతిలకేన తైతాభేషే
 స్సింహాసనం జయరమాజన ప్రధానం॥
 ఆరుక్మా గోపాంబరిం ద్యుమణి ర్యధాఽసా
 భూరంజనం హరిహరో విజయంన భజే॥
 శాకేఽప్తనందనినస్సప్తణిశే నశేఽప్తే
 సారే తిథౌ ప్రసాదకే బహుశే లవనీ॥
 క్రాకుం ఫలంచిర ముచంచిర మగ్రహారం
 ముక్తైః పితుర్హ రిహగోయ మదా ద్విజైః॥
 యః హాకనాటిబిమయే సవిధే పయోధేః
 క్రాప ర్విభాతి ఫలితో జలపంక గుమ్మే॥
 శ్రీమగ్ధరాయపుర మాప్యాయతో విధాయ
 సద్యప్రసాదకాంతిం సహ సర్వభోజైః॥
 ఆ, సిమాప్రపక్ష్యస్తే గ్రాహ స్వాస్య చిరంభవాః
 హతురాయా జమ్బునాథో పుట్టి శ్శిష్టగదాన్వితః॥
 కనుమల్లకాలురప్రాచ్యానాన్న హ్యంబిష్యతిప్రపం॥
 దశ్యే వాచ్యాంబిల్యురాయ ద్విన్న దోపలంబిష్యకః॥
 నగ్నలోనవనో గట్ట ర్విల్యురాయశ్చ క్షీర్తిం
 కైముత్యాం కుమమురాలగట్ట ఫరరగో మతిః॥
 ప్రతీన్యాం విష్ణవేందవః కుంటుః కలలాహ్వాయః॥
 చీకురేలమంటశ్చ కుంటుః కర్ణాగ్రసంస్థః॥
 రిగ్గా మోదుగమట్టశ్చ వాయవ్యాం కామసాగరః॥
 కట్ట కామసముద్రస్య విస్త్రుతో రంబుసంటుః॥
 ఆరికుండం బొద్దిమట్ట రుదీన్యా మురరీపురః॥
 ఈశాన్యాం బొల్లపోతాయకుంటుర్రా క్తనసమ్మతిః॥
 గజేంద్రై రప్తభి రివ ద్రియమాంబుసంసరం॥
 సహనీమాభ రప్తభి ర్దిగ్ధ గ్రామః ప్రకాశతే॥
 అంశా స్తత్ర చతుష్టప్తి నైవాన్వ్యస్త భూభుజా
 అంశాధీశాప్రపక్ష్యస్తేభాగాగ్రాహ్యా నాన్వితం॥
 మహీజా మేరువద్ధిరో మానీ బాహ్యకసాన్వితః॥
 ఋగ్వేదీ రాయపామాత్యో భారద్వాజాన్వయాగ్ర
 వేదాంతివాక్యకృతిస్థాన పుష్పజూర్యతనాభవః॥ [జీ॥

ఋగ్వేద మాయానుధీ ర్విశ్వామిత్రస్య గోత్రజః |
ప్రశమామ్నాయపారిః ప్రశమాభరణావ్యుతః ||
భారద్వాజోదేవజార్య సుతోమాయ కోవిదః |
యశ్యాద్వికాగ్రణీ ప్రర్కవిద్యామాలమృచాంపదం ||
కాశ్యపః పెద్దిభట్టోఽసౌ చాంశిభట్టతనూభవః |
ఋగ్వేదీ తస్యధానజ్ఞో తల్లక్షువిహరధూ ||
రామచార్య సుతో రామో భరద్వాజోఽన్వయో
దయః |
ఋగ్వేదజన్యభవనం భవనం స్మార్తరసంపదాం ||
భరద్వాజ శ్శాంఘికూర్మ స్సోమమూరితరాత్మజః |
ఋగ్వేదనిధి రాత్రేయ స్సన్ధ్యరిత్రవిభూషణః ||
కేశవః కరుణాధూమిః కురవప్యయ్యనందనః |
ఆహార్యదన్వయం తజ్ఞః ఋచా మత్స్య త్రికారం ||
మాధవార్య సుత స్సోమం గౌతమ ప్రప్నగ్నూభిః |
ఋగ్వేదవేదనా మాప్యః కేశవార్యతనూభవః ||
ఆంగీరసగోస్వీతగోత్ర స్సింగయ్య కోవిదః |
ఋచాం ప్రధానపదవీ విష్ణుభట్ట స్వనందనః ||
విశ్వామిత్రః కల్లిదేవ సుధీ స్సుశ్రుతి నాం వరః |
సుధీ రధీతజేదాంత స్సన్దెహ్వార్య తనూభవః ||
శ్రీమత్సంగోరసంధూతోహోన్నవాన్యఋచాంపదం |
విష్ణుతిప్ర మామ్నయో విద్యాధరవిధాత్మజః ||
కృపానిధి శ్శంప్రమారిః కాశ్యపాన్వయసంభవః |
శింగరూర్య సుతోధీమాక్ భారద్వాజాన్వయోదభవః ||
ఋగ్వేదీ కరుణాసింధుః పోచనాశ్య మహాయశాః |
వాసిష్ఠః పిన్నయాత్యత్యజాతో జాతకృపాంతరః ||
అంతరఃసక్త నృపారీ నృపారి య్యూర్విమా స్మృచాం |
యజుర్విదా మగ్రసరః తిద్విధానవిధా మపి ||
గౌతమో ఛైరవ స్సోమం పెద్దిమూరితనూభవః |
అధీత ప్రశమామ్నయ శ్రౌతిస్మార్తకళానిధిః ||
కాండిన్య స్సింగయసుధీః ఛైరవార్యతనూభవః |
విధిజ్ఞో విద్యవానందో విశ్వామిత్రకులబద్ధవః ||
చాంశిభట్టసుతో విద్యాక్ ఋగ్వేదీఅన్నపాభిః |
ప్రధాన మృగ్విదాంసాత్రంపరం సుశ్రుతిసంహారే |
కాశ్యప శ్శింగయ శ్రీమా నృప్యవిధిల నందనః ||

విశ్వామిత్రః పవిత్రాంతఃపుత్రోఽన్నయమనీహిః |
అధార స్సంవిధానానా మృచా మన్వయకోవిదః ||
ఆత్రేయగోత్ర స్సన్తేత్త్రిపాల మృగ్వేదపారగః |
సరసింహో మహాప్రాజ్ఞో నారాయణాధాత్మజః ||
భారద్వాజాన్వయజనిః పోచనార్యతనూభవః |
ప్రశమామ్నయపదవీ శ్రీమా నప్వయకోవిదః ||
ఋగ్వేదా మగ్రణీ రగ్రగామి స్మార్తరసావిదాం |
త్రేయోనిధి దేవజార్య శ్రీమత్సో నానసార్యజః ||
యదీయమానసే సాంగ మృగ్వేదం పరిజ్యంభతే |
సపాయసం పెద్దిమూరిః కాశ్యపశ్శాంఘికూర్మధూ ||
ఏతే ప్రశ్యేకమంశేశాః అధార్థాంశాధనాయకాః |
గోపాలమూరితనయ శ్రీమా నృగ్వేద పారగః ||
మాస్థల్యగోత్రజోవిద్యాగ్రామణోఽర్థాంశకాకిపః |
ఏవం సమ్మితౌతాస్సాన్ గగ్రయోవింశతి రంశకాః ||
యో వేదభాన్యకృదీమాక్ మాయజాచార్యనందనః |
అసాశ్రీసాయజాచార్యోభారద్వాజోయజుర్విధిః ||
పదవాక్యప్రమాణానాం ప్రధానయజుమంపదాం |
ఆత్రేయమూరి మూగీంప్రమాను ర్విశ్వేశ్వరోబుధః ||
త్రికాంఘ పాచిభట్టార్య తనూజ ప్రర్కతంత్రిభూః |
కాశ్యపా యజుమం శ్రీమాక్ రామచంద్రోబుధాగ్ర |
అద్యైరద్యైరసవనం సవనం యజుమా మః | త్రణీః ||
నందిమూరిసుతో విద్యా స్మృహిః కాశికాగ్రణీః ||
యజుర్విదా మగ్రసరః శ్రౌతస్మార్తవిదామపి |
హోనః మూరిభట్టస్య సూను తల్లయకోవిదః ||
నందనో నాగదేవార్య స్వావలానందవత్సలః |
రామచార్యో భరద్వాజో ద్వైతధూ ర్యజుమం
గృహం ||
అయుర్వేదవిదాంశ్రీమాక్ యజుర్వేదవిదాగ్రణీః |
శ్రీమత్స శ్రీగిరి ర్విద్యాక్ శ్రీమల్లభుధాత్మజః ||
అధీతయజురామ్నయో బోధాయనపాతే స్సుతిః |
విద్యా స్మరపారి జ్ఞామపగ్నూన్య వితాన్వయోదభవః ||
శ్యోతిశ్శాస్త్రయజుర్వేదోయదన్వయవిభూషణం |
సవిశ్వనాథతనయో గార్గ్యో మల్లయ కోవిదః ||
అన్నయార్యసుతో విద్యా నసంత శ్శాంతిమానసః |
కళానిధి ర్యజుర్వేదీ కాశికాన్వయసంభవః ||

శాలంకాయనవంశో యో శ్రాతస్మార్తవిహారభూః |
సోయం యజుర్వి త్సూరార్థస్త్విష్ణునార్యతనూభవః॥

భారద్వాజో యజుర్వేది దైవజ్ఞశరణాభిః |

భారద్వాజో న్యయో సుధ్యుప్రధూతానారధూషు ॥

విశ్వనిసయోవిద్యాన్వలంబిషో యజుషాంపిషీం |

హోత శ్రాతసంసం స్మార్తయూర్వి రుదారధీః॥

అన్నయార్యార్థ్యోఽధితయజు ర్మృగవదీషీతః |

యజు స్సాంగం పవేదాంతం సంప్రదయన్త్రేతలసి॥

కాశ్యపాంశసా స్పృశింహార్య శ్రీకేశసరియధాప్యదః |

యత్కులంకలయం తస్యైర్వా ప్రవృత్తంప్ర యజు

న్యహం॥

కాశికోఽష్టయాభ్యంత్యాభాతోఽసోభాన్మనోహరః |

మంత్రాచార్యసేనాబాతో హోతోయజు షాం నిధి ॥

సిద్ధాస్త సహతా హోం వేదపోషణ దైవవిత్ |

యజుర్వేదవిదా మగ్నిశర శ్రీవలవిదా ము॥

శ్రీనత్సంశో సంతార్యః పెరమాపి విధాప్యజః |

కలవాణ్ కాడ్డెకాగ్రీయో అగ్ని-మూర్త్యతనూభవః॥

పోతసూరి ర్యజుర్వేద శ్రీచప్ప శ్రీవిజానధూః |

అష్ట మూర్త్యర్థకోవిద్యాన్యజు ర్వేదవిదాంసః॥

హోత్రః కామదేవార్య మూర్త్యసంప గుహోదయః |

యస్మిన్సాంగంయజు ర్మృతహోతాన్వయమంపిషే॥

పోషనార్యసతస్సోయం నిట్టశింగయకోవిదః |

ఏతే ప్రత్యేక మంశేశా అధార్గాంశాధనాయకాః॥

గుణాధానో యజుర్వేది గోవిందార్యతనూభవః |

హోతాన్వయధూః పెష్టసూరి రంశకాధపః॥

అథా విశిష్టభాగేశాం కన్యం తేయాజుషాం క్రిమాత్ |

లభయాన్యస్య తనయో శీలాశాలా యజుశ్రీయః॥

కాశికాన్వయ సంభాతః కృపావాణ్ మల్లికార్జునః |

ధూమిగ్గమంపుణ్యానాం భారద్వాజా న్యయో

ధృవః॥

కామయాగోయజుర్వేదీశాంతిమాణింగ మూర్త్యజః |

యస్మిమ్మమృశిభట్టస్యసూనోసాంగంయజుః కలాః॥

ప్రకాశంతే స్వతస్సోయనాత్రేయో యజుకోవిదః |
జ్యోతిర్విద్యానిధి జ్యోతి గంగాధరబుధాత్మజః॥

కాశ్యపాయజు రామ్నాయ నేత్రా మల్ల మ దైవవిత్ |

యవ్వంశోయజు షాంములంద్వేతాద్వేతివిదామః॥

కేదారార్యసతస్సోయం శ్రీచలో స్వపరిదుష్టః |

భగవేవానవానతో భార్గవాన్వయ సంభవః॥

శింగ మూగోయజుర్వేది విశ్వనాభ బుధాప్యజః |

సరాశరాన్వయో మూర్ధతో నేపార్యస్య సంపవః॥

అన్నయూగోధైర్యధూమి రధితయజు రాగిమః |

శాలావంత శ్యమాధారః శాలాశేషయజు శ్రీయః॥

అనోబహుర్వశ్య ధాన్ధ్యో రామసూరి రిమాభివః |

భీమాన్యరసయో ధైర్యవణి గౌతమాన్వయః॥

మంత్రవేది యజుర్వేది మాసే శ్చైరసోకోవిదః |

శ్రీసమాలంస్మార్తయూలంయజు మూలంయసన్వయః॥

సింగయోఽసో భారద్వాజో మంకటస్వయ్యసంపవః |

పెమ్మ మూర్త్యర్థజ శ్శబ్దకాస్త్రాలంకృతిహింసః॥

అష్టాయభట్టకో యజు షాం మూతి శ్రీసన్వంశేజః |

అష్టామూర్త్యర్థకోధృతి యజు ర్నాశ్రేయగోత్రజః॥

విద్యా స్మరహి శ్రీహాణ్ విజ్ఞానవిబధాగివః |

సేనా జ్యోతిర్విదాం శ్రీహాణ్ యజు షాం మల్ల

మూర్త్యజః॥

శ్రీహి సన్నయ సజ్జః శాంఖియాన్వయసంభవః |

అధితయజు రాదిర్యసూరిమామః కపీశ్వరః॥

జ్యోతికలామలగృహం శ్రీనత్సః పోషనో బుధః |

తాంత్రిక స్తాత్రికః శ్రీమాణ్ నాగదేవబుధాత్మజః॥

హోత్రో యజురాకానో బొమ్మకంద్యభల సన్దీః |

ఏతే ప్రత్యేక మంశేశా ఏతదంతాస్తు సంభ్యుతాః॥

సార్థమట్నం యుతా త్రింశ దేవం సమ్యగదీరితః |

శల్లారురాయతనయో శాలా వ్యాకృతితర్కయో॥

గౌతమ స్సానవేదాశ్లో వాసుదేవః కలానిధిః |

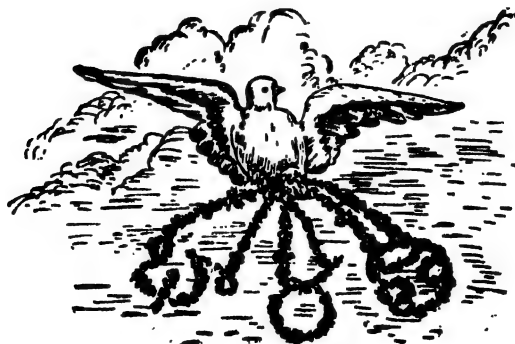
పుత్ర శ్శల్లారురాయస్య విదుయో విదుషాంవరః॥

అధితసామవేదశ్రీ విశ్మలో గౌతమాన్వయః |

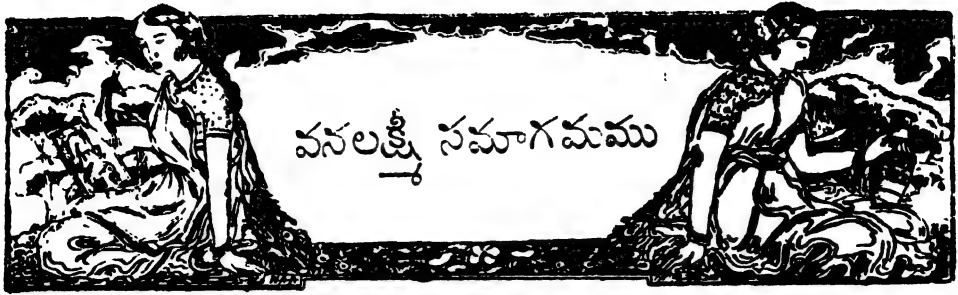
ఏతే ప్రత్యేకమంశేశా ద్వాపుత్రా సామవేదినాః॥

శ్రీపాదకమలార్ద్రాత విభాతి వివిధాపగా
యస్యాపా కేశసక్రమాక ఎతద్దామాధదైవం॥
రామేశ్వరో రాజమాలః రామచంద్రప్రతిష్ఠితః
యోసా విభాతి గౌరీశో ఏతద్దామాధదైవం॥
ఏతా ప్రత్యేకమంతేకా ద్వావుక్తా కేశవేశ్వరా
భాగా ఋగ్వేదానాం సాధ్యత్రయోవింశతి కీర్తితాః॥
యజుర్విదాం పునస్సాన్ధ మద్భింశ ర్హిక్షీర్తితాః
సోమో నామవేదికో రుక్మగో ద్వాభాగా కేశవేశయోః॥
ఏవం భాగా శ్శతష్టష్టై రేవ రుక్మగభోగినః
ప్రోక్తాః పంచయుతాష్టష్టైర్గురాయపురాధిపాః॥
సాష్టైశ్చైర్వాసాన్దష్టభాగా సానంశో దాద్యమాసశే
సర్వమాన్యం పాలినారస్యాజ్ఞోయం పరిసారం
సమంశక్యాసి నిదేష్టుం శంకతే రాజమారువ॥
సత్వే కేశవరా సర్వమందః సత్త్వమందః
విజయం కేశరా విప్రార్కరా యపురేనీశం॥
పార్శ్వే గగన్ శృభివరానివ సాభిలాష
స్వద్యాకరః కవివరానివసామబంధాక॥
శ్రీయైర్గురాయపుర మేత ద్ మాద్విజేంద్రా
నానందయత్వసుకులం సరసాభిరామం॥
సామాన్యోయం గర్భనేతు ర్మలపాణాం
కాలేకాలే పాలనీయోధవద్భిః॥
సర్వా నేతాకా భావినః పార్థివేంద్రాకా
భూయోభూయో యావలే రామచంద్రః॥
బహుభి ర్వసుధా దత్తా రాజభి సుతరాదిభిః
యస్మయస్మ యదా భూమిస్తస్య తస్య తథాసలం॥

దానపాలనయో ర్మధ్యే దానాన్ప్రయోఽనుపాలనం
దానాత్స్వర్గ మహాప్రోతి పాలనా దమ్యతంపదం॥
శక్రుణాపి కృతో గర్భ్య పాలనీయః ప్రయత్నతః
శక్రుణే హి శక్రుస్సాన్ధో గర్భ్యశ్శక్రు ర్నకస్యచిత్॥
స్వసత్రాం పరదత్రాంహా యో హరేర వసుంధరాం
పప్తిర్వర్ష సహస్రాణి విష్టయం బాయతే క్రిమిః॥
సమాప్తే తతాకానా మశ్యమేభశతేన చ
గవాం కోటిప్రదానేన భూమిమార్తా సమస్కృతిః॥
ఏకైవ భగిని లోకే సర్వేషాం భూభుజా వశిః
స భోగ్యా నచగ్రహాన్మృ విప్రపత్రా నసుంధరా॥
శ్రీమద్రామణ్యప్రధానవిభా
శ్రీపాదపద్మానా
శ్రీమద్రామణ్యపావిత్రానప
ద్విద్యానవిద్యాత్మనా॥
శ్రీమత్పంచమూర్తిణావిరచితం
సత్సోక్తి ముక్తాన్వితం
శ్రీమ చ్ఛాసనమేతదత్రైజయతా
దాచంద్రమాతారకం॥
ఏతస్మి న్నగ్రహాకే హరిహర భరణీ
పాల దానాంబురాశీ
రుత్సన్నే లతీవరమ్మే స్ఫురదురు మహిమౌ
దారసీమాభిరామే
సద్వైతేనర్మికా శేసతత్రసురాయుతే
సత్వసంసక్రితానా
మంత్రానాం నాయకాయావనిసురనికరా
యాస్తు రాశావ్రతస్తలి
శ్రీ విరూపాక్ష

గుల్లవల్లి నారాయణమూర్తి గారు

ఎన్ని భవములగల్గి వనేందీరాన
మాగమసుఖం సంతనిర్మలమధాభి
మేజనముకాదె? ఈశుష్కజీవి కద్ద!
వేకువన నిద్రమేల్కొంచి వెడలి చేసి
నాడ నొక రసాలవనసందర్శనంబు.
తొలికృశించియు, సన్నమై, మెలికలుబడి,
రానురాను విస్తరిలి, భూరమణివేయు
కీలుజడభంగి, పూర్ణవిసీలనీర
ములనొసంగుచు నాచూతఫలతరులకు,
నవ్యభావ ప్రబోధనానైపుణివి
లాసముల నొప్పు బాలతరంగమధుర
నిస్వనాలాపముల స్వాగతస్వరాళి
బాడె, సెలయేటికన్నె, ప్రాపంచికవ్య
ధాదవానలతప్త చిత్తంబునకును,
నవరసాలవల్లవ భోజనం బొనర్చి,
అభ్రచుంబిత శాఖాగ్ర మధివసించి,
ధాతృవదన విముక్త వేదములనెల్ల
మంజుల సుధారవంబున మార్చివైచి,
చిలికి, కల్పించె, పికమాని జీవితాశ;
పుల్లవికసిత కుసుమ సంపూర్ణగుచ్ఛ

తాశవృతంబులను డమతావులై
నాపయి కెవీచె యగులాభిజడంతు
లట్టు యిరుచెనల నిల్చి, అలదేమేన
చందన ద్రుమాంగన నిజసారధము,
తుమ్మపూగొమ్మ మేనపుచ్చమ్ములై
రాల్చియొనరించె పీతాంబరప్రదాన;
మంతమందారి కుసుమాంగి యాననమున
రేకొకటియుంచి కల్యాణరేఖగూర్చె;
అలుముకొనె శిరీషసుమపంకిలమునాద
ములకు లత్తుకపూతయై, మ్రొక్కివృద్ధ
నారికేళాంగనకు; శోభనప్రధాన
శయ్యకై యూడకంబముల్ సాచి పాతి,
పందిరిని వైచి, పచ్చికకరుపు సిద్ధ
పరచిన వటవృక్ష చ్ఛాయ కరుగుచుండ
దర్శనమొసంగెను రసాలతరువవోధ
మాధవీలతాంబరము రమ్యముగ దాల్చి
గంధవాహుని కొకవంక గన్నుగుట్ట
స్కంధమున ఫలగుచ్ఛకుచంబు లడర
సిగ్గుచే సగ్రశాఖాంక శిరము వంచి
ప్రమద మొనగూర్చె; నన్ని భవములకల్లు
నవయుషఃకాలశోభ బ్రాణప్రతిష్ఠ
కల్లువలక్ష్మితో సమాగమసుఖంబు

రామాయణమునందు వానరు లెవరు?

గ. రామదాసు గారు, బి. ఏ., యమ్. ఆర్. ఏ. యన్.

ఈ క్షిప్రీక్షితో నొకవ్యాసము 'భారతి' క్రోధన సంవత్సర ప్రత్యేకమునపు సంచిక పు. 105-108లో ప్రచురించబడియుండెను. రా. రా. చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు వ్రాసిన వ్యాసమునకు ఖండనగా బ్ర. కాశీ భట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు వ్రాసినది:

'శారద' 1924 సం. జూలైమాససంచిక పు. 567-573లలో 'రామాయణమునందలి వానరులు' అను క్షిప్రీక్షితో నొకవ్యాసమును ప్రచురించినారు. ఈ రెండింటియందును శ్రీ శాస్త్రిగారు ఇట్లు స్పష్టముగ వానరులవిషయమై వ్రాసినారు.

"ఇట్టివా రిప్పుడు ప్రోత్సహించుచున్న భాగ్యము గలములు కానేరరు; కాని వాలములు గలిగి హీననాగరికత గలిగియుండు నొకతెగమానవులుగా గన్పించుచున్నారు." మరియు,

"రామాయణ కాలమందలి రామసేనయగు వానరులు మానవత్వమునందు, దేహనిర్మాణమునందును, మెదడుయొక్క ప్రమాణమునందును, కొంతకొంతను కొంతఃశుత్వమును, కలవా రగుటచే వారిని హీనమానవు లంటినేకాని యపవిత్రులనుతలంపుననే నట్లనలేదని లోకము తలంచుగాక! శ్రీమద్రామాయణమునందలి వానరులు పల్లెకాపులు మున్నగువారివలె దేహాదిధర్మములచే సరత్వ

పరిపూర్ణి నుండినవారు కారనియు, స్వల్పముగ ఃశుత్వమును, సధికముగ మానవత్వమునుగల యొక మిశ్రజాతివారని లోకము గ్రహించుకొనునుగాక."

వానరులకు మెధాశక్తి అల్పమైనయెడల రామాయణమునందలి వానరుల కట్లు చెప్పలేదే! అందరికంటె పెద్దతోకగల మానవమంతునికే బుద్ధివక్కువైతే అంతఃని నెటులు చేయగలుగును? ఒక్కొక్కనయములో వీరు చెప్పనీతులు ఎంతమెధాశక్తి వీరికిగలదో యని సూచించుచున్నది. ఆలోచనలో వైతే నేమి, ధైర్యసైర్యములు వైతేనేమి, పరాక్రమమునం వైతేనేమి వీరు ఏమానవులకు తీసిపోదురు? అటువలెనే సుగ్రీవుడు, బాంబవంతుడు మొదలైనవా రంత విస్తారమెధాప్రమాణముగలవారనియే తోచుచున్నది. వానరశ్రీయైన తారి యెంతబుద్ధిశాలియో, యెంత ఆలోచన పరురాలో చూడదీ!

స్వల్పముగా ఃశుత్వము ఈ వానరులయందున్నదట. మానవులయందుమాత్రము ఃశుత్వము లేదా! "ఆహారనిద్రా భయమైఖునాది సామాన్య మేత తృశుభి ర్నరాణామ్" అని ఇవి సరులకు పశువులకు సామాన్యగుణములే కదా? ఇట్టి ఃశుత్వమే ఆ వానరులయందు

గూడ నున్నది. ఇంతకంటే వీరియందు అధిక పశుత్వ మేమున్నది? తోకలా?

ఈ వానరులకు తోక లున్నవని స్థాపించుటకు శ్రీశాస్త్రిగారికి ఆధారము ఆఫ్రికా, బెషూనాల్యాండులో దొరికిన పుత్రేయొకటి న్ని, బార్నియో అడవిలో నున్న ఒకజాతి మనుష్యులు నట! అట్టి పుత్రేలుగల మానవ జాతు తోకటి యుండియుండవచ్చును. చిన్న చిటికెన ప్రేలంత తోక గలిగిన మానవజాతువులు ఉండవచ్చును. కాని ఆయాధారముపై న రామాయణమునందు పర్ణింపబడిన వానరులకు నిజమైన వాలుము లున్నవని స్థాపించుటెట్లు? వారు మనుష్యులకును, కోతులకును మధ్యనుండి ఇష్ట డంతరించిపోయిన సృష్టియని చెప్పటెట్లు? వీటికి అసలు గ్రంథము దేమైన నాధారము లున్నవా?

వానరస్త్రీలకు తోక లేచుటవైనా వర్ణింపబడియున్నవా? యను ప్రశ్నకు ఉత్తరముగా వీరు ఉత్తరకాండలో వారి సుగ్రీవుల యత్న త్తి ఘట్టము వీరికి ప్రమాణము. ఉత్తరకాండ వాల్మీకి వ్రాసినది అవునా కాదాయని విద్వాంసులందరు సంశయించుచున్నదే. అట్టి సంశయాస్పదమైనది ప్రమాణ మెట్లగును? అదిగాక మరి యేకాంశయందైనను వానరస్త్రీలకు వాలము లున్నట్లు చెప్పబడియున్నదా? ఇంతే కాదు ఉత్తరకాండలో వ్రాసియున్న కొన్ని యంశములు శాస్త్రపరిశీలనకు తాళవనిగూడ ముందుచూపబడును.

నిజముగా లేనితోక లున్నవని సమర్థించుటకు పుత్రేలు తోకలు వెతుకుటకన్న ఈ

వానరుల భాషను, ఆచారములను వెతకి కనుగొని వాటివల్ల వీరిజాతినిపూర్వ చేసిన బాగుండును. ఈ విషయమై శ్రీశాస్త్రిగారు కొంత చర్చ చేసినారు గాని పూర్తిగా చేయలేదని నాతాత్పర్యము. భూగర్భమునుండి బైలువెడలు ఎముకలు మొదలైనవస్తువులు సృష్టిచరిత్రము నెట్లు వెల్లడిచేయునో భాషలలో పాతుడుబడిన పదములుగూడ నట్లే మానవజ్ఞానాభివృద్ధిచారిత్రమును తేటపరుచును. కాన వానరభాషాన్వేషణము ఈ జాతి మానవులవిషయమై ఉన్న సంశయమును పోగొట్టగలదు.

కాని వానరభాష ఏదో కనుగొనుట కవకాశము లేదని శ్రీశాస్త్రిగారి సమ్మతము. శ్రీ మద్రామాయణము సంస్కృతములో వ్రాయబడియున్నది. అందులోనే వానరభాష వేరేయున్నదని చెప్పియున్నది. శ్రీరామచంద్రులవారు సీతతో మొట్టమొదట మాట్లాడ నుద్యక్తులై యిట్లాలోచించును:

వాచం చోదాహరిష్యామి

మానుషీ మిహ సంస్కృతామ్,

యది వాచం ప్రదాస్యామి

ద్విజాతి రివ సంస్కృతామ్;

వానరస్య విశేషేణ

కథం స్యా దిహ భాషణమ్.

సుందర. 30, ౧2-౧౯

దీనివలన వానరభాష యొకటి వేరేయున్నదని స్పష్టమగుచున్నది. అది ఏది? దానిని యెట్లు రామాయణము నుండి తెలిసికొననగును?

గ్రంథము సంస్కృతమునం దున్నప్పటికి ప్రదేశమందున్న స్థలములు ఆ ప్రదేశ భాషానామములతోనే చెప్పబడును. ఊరు, పల్లె మొదలైన ద్రవిడపదములు సంస్కృతములో వ్రాయబడిన అలహాబాద్ శాసనమునందు మార్పుచెందకయే, కొత్తూరు, ఏరండపల్లి అను నామములందున్నవి. ఏభాషయందు మన దేశచరిత్రమును వ్రాసినను అలహాబాద్, ఆగ్రా, డిల్లీ మొదలైన నామములు మారవుగదా! అటువలెనే గంగానదీ ప్రాంతమునుండి లంకవరకునున్న ప్రదేశములో చెప్పబడిన స్థలముల యొక్కయు మనుష్యులయొక్కయు పేరులు అచ్చట నినసించియుండు కనులభాషయందే యున్నవి. వాటియర్థమును, ఉత్పత్తిని బరిశీలించినవారు ఉంటే భాషయేదో తెలును.

ప్రతివస్తువుకున్న ఉండేపేరు ఆవస్తువులో వ్యక్తమయ్యేగుణమును చెబుచున్నదే. ఇట్టివాటికే సార్థకనామములు. కావుననే ప్రతినామమునకును పూర్వ వ్యాఖ్యాతలైతేనేమి కప్పలైతేనేమి అర్థముసాధించుటకుయత్నించిరి. దశగ్రీవుడంటే పదిమొడలవాడని, త్రిశిరుడంటే మూడుతలలవాడని, శూర్పణఖయంటే చేటలవంటి గోళ్లుగలదని, సీతయంటే నాగలని మొదలైన యర్థము చెప్పిరి. ఈయద్దేశముతోనే 'వాలి' యనుపేరునకు తోకలోనుండి పుట్టినవాడని యర్థము చేసి దానిని స్థిరపరచుట కొకకథకూడ జెప్పినారు. కావున పేర్లవలన ఆపేరుగలవస్తువుకు ఆపేరువలన తెలియబడు గుణము ఆవస్తువందు బహుళముగా నుండునని మనపూర్వులు సహితము ఒప్పు

కొన్నదే. మనముగూడ అధర్మము ననుసరించియే పరిశీలన చేసిన తప్పేమున్నది? దీనిని మనస్సునం దిడుకొని రామాయణమునందు చెప్పబడిన స్థలములయొక్కయు జనులయొక్కయు నామములను బరిశీలించుము.

అన్నిటికంటెను ముందు రావణుని ముఖ్యస్థానమైన 'లంక'యొక్క నామమును పరిశీలించుము.

'లంకా'యను పదముయొక్క అర్థమును నిఘంటువులలో జూచిన 'రావణుని ముఖ్యపట్టణమ'నియే యున్నదిగాని మరి యేమియు లేదు. మనదేశమందున్న భాషలన్నిటిలోను ఇదియే యర్థము. ఒక్కశైవుగులోమాత్రము 'లంక' లంటే చుట్టు నీటిచే చుట్టబడియుండు భూప్రదేశము. ఈయర్థమెట్లువచ్చెనో ముందు విచారించుము.

రావణుని పట్టణమునకు 'లంకా' యని పేరు బెట్టుటకు కారణమేమో? ముందుచెప్పినట్లు ఈనామము ఆస్థానమునందున్న బహిరంగగుణమును తెలియజేయవలెను. అట్టిగుణము రావణునిపట్టణమున కేదయున్నది? దానిని జూచినవారు దానిని వర్ణించుచు జెప్పినమాటలను బరిశీలించిన ఆగుణము వ్యక్తమగును. రావణుని పట్టణమును జూచిన విదేశీయులు ఇద్దరు దానిని జూచినతోడనే వీరికి తట్టినగుణమేమియో చూతము.

హనుమంతుడు దానిని జూచినవారాలలో మొదటివాడు. ఆయన తిరిగినచ్చి రామునితో దానినిట్లువర్ణించెను. "శైలాగ్రే రచితా దుర్గా సా పూర్వేవపురోపమా" (యుద్ధ. 31, 31) పర్వత

శిఖరముదున్నదట ఆరాక్షసనగ్గము. అనగా
చాలా ఉన్నత ప్రదేశమునున్న రసియథము.

రెండవవాడు రాముడు. సముద్రమును
దాటిన వెంటనే రానుని పట్టణమునుజూచి
లక్ష్మణునితో నిట్లు సెలవిచ్చినాడు.

“ఆశిఖాంతే యి వాకాః

ముదితాన్.....

మన నేవ కృతాం లాకాం

న గాగ్రే విశ్వకర్మణా.”

ము. ౩౪-౧౪

అట్లు శిఖర బాగా పరిశీలించుటకు
సునేలాచలము నెక్కి యిట్లు చెప్పిరి.

“శిఖర త త్త్రికూటస్య

ప్రాశు చైకం దివిస్సృశమ్,

సమంతా త్పుష్ప సంభస్నం

మహారజతస్నిభమ్;

శతయోజన విస్తీర్ణం

విమలం చారుదర్శనమ్,

శ్లేష్ఠం శ్రీమన్మహచ్చైవ

దుష్ప్రాపం శకునైరపి;

మనసాఽపి దురారోహం

కింపునః కర్మణా జనైః,

నివిష్టా తత్ర శిఖరే

లాకా రావణపాలితా.”

ము. ౩౪-౧౫, ౨౦

త్రికూటముయొక్క శిఖరమునకు పక్షు
లుకూడ వెళ్ల లేవట. మనస్సే వెళ్ళలేదట. అలా
టిది పైకెక్కవలెనంటే ఏదైనా ఆధారము
లేనిది యెక్కలేని మనుజునిమాట చెప్పనవస

రినులేదు. అంతమొత్తున నున్న శిఖరముపైని
రానునిపట్టణమైన లాకా యున్నదట. వీరిద్ద
రకుగూడ దాని ఉన్నతస్థితియే బాగా తటిన
గుణము.

‘ఆతివేగముగా యెక్కి వెళ్లెడు’ నని
సుగ్రీవుడు రామునితో చెప్పెను.

ము. ౩౪-౨౧

ఎన్నడూ ‘లాకా’ నెరుగనివారికి చూచే
నదికి పట్టణ గుణము బోసిన త్యము.

దానిరాక్షస రావణ మును నీతడే తనస్థాన
మువిషయమై చెప్పినప్పుడు గూడ తన పట్టణము
పర్యవశిఖరముపై నున్నదనే చెప్పెను.

ము. ౩౪-౨౨

కాన ‘లాకా’ యను పదము వ్యక్తిపేరు
చుగుణము బోసిన త్యమయ్యే యుండవలెను.
ఈయర్థమున సంస్కృత భాషయందు ఈపద
మునకు వాడుక లేదు. మరి గోభాషలోనిదై
యుండునో?

పంపాతీరమునందున్న ‘శబరి’ యను ము
దుసలిదానికి రామకథలో నేమియుసందర్భము
న్నట్లు గన్పించదు. సీత పోయినదని వెదకు
చు దుఃఖించుచున్న రామునికి సీతబాడలు
చెప్పవారు ముఖ్యముగాని గురుశుశ్రూష మొ
దలైన కబురులు అంత సందర్భముగా గన్పించ
వు. అయితే వాల్మీకివంటికవి ఈవ్యక్తిని యేల
యిచ్చట జెప్పవలెను. అనగా ఈప్రాంతపుజను
లజాతిన వెల్లడి చేయునిమిత్తమే ఈమె నిచ్చట
చెప్పినట్లు గన్పించుచున్నది.

శబర భాషయందు ‘లాకా’ అంటే
‘ఎత్తు, మీద, పైన’యని అర్థము. పాడవాటి

మనుష్యుని 'లంకా మండ్ర' యందును. మిరప కాయలు పొడవుగానున్న మిరియముగాను 'లంకా మిరపి' యందును. ఎత్తైన చాపాటి కట్ట 'లంకా డాంబ్.'

'లంకా' శబ్దములో తుది సకారపొల్లు పోయిన 'లంకా'యని ఆకారాంతశబ్ద మగును. కాన నిచ్చిస్త్రీలింగ శబ్దముగా సంస్కృతమున వాడబడును. ఇది నామలింగాను శాసనము 3 న క్కావ 5 న పద్య 5 న స్లోకములో చెప్పబడినది.

“స్త్రీన్యా త్కాచి స్మృణాశ్చాచి
ర్వివత్సాచి నాచి యచి

లంకా శ్చాలికా శ్చీకా

ధాతకీ పరిచిత్తకీ.”

వివక్షకొఱకు చెప్పినప్పుడు మృణాల్యాది శబ్దములున్న అంత్యలోపము గలిగినప్పుడు కొన్ని శబ్దములు స్త్రీలింగము లగుచున్నవి. 'లంకా' అను శబ్దము వివక్షకొఱకైనదిగాదు. కాని అపవయమును బొందిన పదముగాన స్త్రీలింగమైనది. కాన ఈశబ్దమున కేదోలోపము గలిగినదని స్పష్టపడుచున్నది. ఏమిలోపించినదో వైనజూచితిమిగదా! ఇందువలన సవర నామము సంస్కృతమునందుకొంతలోపమును బొంది 'లంకా' అయినదని స్పష్టమైనది.

రాక్షసులు కొండపై నున్నయెడల సమ తలప్ర దేశమైన దండకారణ్యప్రాంత వాసులను హింసించుటెట్లు? ఆర్యులను బాధపెట్టి దాగా నుటకుగాని, ఆత్మరక్షణ చేసుకొనుటకుగాని కొండదిగువ నొకస్థానము వీధి కుండనలె. అ

ట్టిదే జనస్థానము. ఇచ్చట రావణుడు వదునా లుగువేల రాక్షసుల నుంచినట్లు చెప్పినాడు. (అర. 3౬-౫౫) వీరలను రాముడు నాశనము చేసెనని తెలిసి బలశాలురైన రాక్షసులను ఎవమండుగురిని తిరుగా సంహించినాడు. (అర. 3౪-౧౮, ౨౦) గాన జనస్థానము ఆర్యులతో దగ్గరగానుండి పోరాడుటకు రాక్షసులచే ఏర్పరుపబడిన వలన యని స్పష్టమగుచున్నది.

జనస్థానమున పదమునకు జను లుండే స్థలమని యర్థము. ఆ జను లెవరంటే రాక్షస జనులు. ఇట్లుచూచిననూ కొండపైనున్న రాక్షసులకు వలసలయిన స్థాన మని కన్పించుచున్నది.

కొండలపైనున్న వారు పల్లపుప్రాంతములకు దిగున యని చెప్పట సహజమే. విశాఖపట్టణపు ఏజన్సీప్రాంతములయందున్నవారు. విశాఖపట్టణము మొదలైన పల్లపుగ్రామాలకు వెళ్లినప్పుడు దిగువకు వెళ్లదుమని చెప్పదురు. తిరుపతికి వెళ్లవారు కొండదిగువనున్న పట్టణములో బసచేసి మతి కొండయొక్కవలెను. ఈ కొండదిగువ నున్న పట్టణముకు దిగువ తిరుపతి యని పిలుతురు. కాన లంకలోనున్న వారికిది దిగువ. 'లంకా'యను పదము వచ్చిన భాషలో 'క్షైతా' అనగా 'దిగువ' సంస్కృతములో 'జనస్థా' అని సులభముగా నగును.

ఈజనస్థానసామీప్యములోనే 'జటాయు' వనే యొకవృక్షి యుండెను. ఇతను 'పితృసఖా ౭హం' అని రామునితో జెప్పెను.

‘ఉవాచ వత్స! మాం విద్ధి.
వయస్యం పితౄ రాత్మనః.’

అర. ౧౪-౩

గాని రామునితండ్రికి తానెట్లు స్నేహితు డా యెనో ఎచ్చటనూ చెప్పబడలేదు. సీతా స్వేషణముకొట్టకై వెళ్లిన వానరులు సీతను గాన లేక సముద్రపుతీరమున గూర్చొని దుఃఖించుచుండగా, సంపాతి విని, “నాయనా! జటాయువు నశరథున కెట్లు స్నేహితుడాయెను?” అని ప్రశ్నించెను.

తస్యేవచ మమ భ్రాతృ స్సఖా నశరథః కథమ్.
అర. ౧౬-౨౪

వానరులు దానికి జబాబు చెప్పక తిరిగి అలా గుసనే చెప్పదురు.

“రామస్య తు పితౄ ర్మిత్రం
జటాయు ర్నామ గృధ్ర రాజ్.”
అర. ౧౭-౪

దశరథునికి జటాయువునకు స్నేహము జరిగినట్లెచ్చటనూ చెప్పలేదు. రామునికే ఇతను విశేష స్నేహితుడు. సీతను రావణునినుండి తప్పించుటకుతన ప్రాణమునుగూడనిచ్చివేసెను. కాన ‘పితృసఖా’ అనుదానికి ఏమిసందర్భము గానరాదు. ‘జటాయు’ అనుపదమున కిది అర్థమేమో. ?

సవరభాషలో ‘యువ’ అంటే తండ్రి; ‘జటా’ అంటే జట్టు. ‘జటాలే’ అంటే ‘జట్టుగా’ యని యర్థము. సవరభాషలో ‘ఆ’ షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయము. ఇదిచేర్చిననూ ‘యువా’ యనుపదముమారదు. కాన ‘జటా + యువా’ అనగా తండ్రిజట్టు (వాడు); ఇది ‘జటాయు’ అయినది.

ఆర్యులకు రాక్షసులకు కలహకారణమైన దండకారణ్యమువిషయమైచర్చచేతము. దండకారణ్య మనగా దండునియొక్క అరణ్యమని అర్థముదీసి దీని కీపేరు వచ్చుట కొకగాఢ ఉత్తరకాండలో జెప్పియున్నది. దండుడనే రాజుడట పూర్వ మీ ప్రదేశము. శుక్రుకూతునితడు చెరబట్టెనట. అది తెలిసి రాక్షసుగురువు దండుని శపించగా వానిరాజ్యమెల్ల జుతుజాలరహితమై భస్మమయ మైనదట.

“సప్తరాత్రేణ రాజా ౭ సౌ
సభృత్య బలవాహనః,
పాః కర్మ సమాచారో
నధం ప్రాప్స్యతి దుర్మతిః.
సర్వసత్వాని యా నీహ
జంగమ స్థావరాశిచ,
సర్వేషాం పాంసు వర్షేణ
క్షయః క్షీప్రం భవిష్యతి.
దండస్య విషయో యావత్
తావద్వ ససమాశ్రమమ్;
పాంసు భూత మివాకస్మాత్
సప్తరాత్రా ద్భవిష్యతి.
... ..

తదా ప్రభృతికాకుత్స్థ
దండకారణ్య ముచ్యతే.”

జంతువులు, స్థావరములు లేనట; భస్మమయమైనదట. శ్రీమద్రామాయణమందు అరణ్యకాండలో దండకారణ్య మెట్లు వర్ణింపబడియున్నదో పరిశీలించిచూతము. మొదట ఈయరణ్య మెచ్చటనుండి ఎంతవర కున్నదో తెలిసికొనవలెను.

అత్రిమహాముని యాశ్రమమును వదలి
కొంతదూరము వెళ్లునరికి దండకారణ్య మా
రంభమాయెను.

“ప్రవిశ్యతు మహారణ్యం
దండకారణ్య మాత్మవాః.”

అర. ౧-౧

ఇచ్చటనుండిప్రయాణము చేసిచేసి ఆశ్రమ
మునుండి యాశ్రమముకు వెళ్లి వెళ్లి తుదికు
పంచవటిలో బసచేసియుండిరి. అచ్చట నీతను
రావణుడు యెత్తుకొనిపోగా, నీతను పెదకికొ
నుచూపెళ్ల చావసిద్ధమైన జటాయువును జూ
చి అతనిని దహనము చేసి కొంతదూరము
వెళ్లునరికి దండకారణ్యము వదలి క్రౌంచార
ణ్యము ప్రవేశించినారట.

తతః పరం జనస్థానా త్రికోశం

గమ్య రాఘవౌ;

క్రౌంచారణ్యం వివిశతు

ర్గహనం తౌ మహాజనాః.”

అర. ౩-౧౫

గాన అత్రి ఆశ్రమమునకు సమీపమునుండి
జనస్థానము దాటి మూడుకోశములు దూర
మువరకూ ఈదండకారణ్యము వ్యాప్తమైనది.
ఈప్రదేశము యెన్నియోభాగములుగా ఋ
ష్యాశ్రమములనుబట్టి విభజింపబడినది. ఒక్కొక్క
భాగముయొక్క నైసర్గికరూపములను బరిశీ
లించిన మొత్తముపైన యావత్తు ప్రదేశము
యొక్క నిజస్వరూపము తేలును.

మొట్టమొదట యొక తాపసాశ్రమ
మున్నది. ఇదిట

“శరణ్యం నర్వభూతానాం
సుసమృష్టాజరం తదా,
మృగై ర్భహుభి రాకీర్ణం
ఁక్షీసంఘై స్సమాన్వృతమ్.”

అర. ౧-౩

మృగగణములు, ఁక్షీసంఘములు ఫల
పత్రమైన ప్రదేశము గాకపోతే యెట్లుండ
గలవు? దీని సతిక్రమించి వెళ్లిగా విరాధుని
కునికిపట్టెన యడవి యున్నది. ఇది.

“నానామృగ గణాకీర్ణం
శార్దూల వృక్షేవితమ్.

ఘృస్తవృక్షలతాగుల్మం
దుర్దర్శ సలిలాశయమ్.”

నిష్కూజనానాశకుని

ఝల్లి కాగణాదితమ్.”

అర. ౨-౨౩

ఈవర్ణన జూచిన వర్షాధికముగల ఉష్ణప్రదేశ
ములయందుండే కికారణ్యముగా దోచుచు
న్నది. ఇచ్చట విరాధుని చంపి శరభంగాశ్రి
మమునకు వెళ్లిరి. ఇచ్చటనుండి పెడలిపోవు
చుండెను. ఆవెళ్లుచున్న ప్రదేశములో పెక్కు
యేళ్లను దాటెనట.”

“స గత్వాదూర మధ్వానం నదీ స్తీర్త్వా
బహూదకాః.”

తరువాత ఒక పెద్దకొండ యున్నదట. దీనిని
దాటి వెళ్లిగా వివిధములగు వృక్షములు గల
అరణ్యమును ప్రవేశించిరట. ఇచ్చట సుతీర్ణా
శ్రమమున్నది. ఈప్రదేశములో అనేకులు

ఋషులున్నారట. మూలములకు ఫలములకు లోపము లేదట.

“అయమే వాక్రమో రామ

గుణవాన్త్రమ్యతా మిహ,

ఋషిసంఘానుచరిత స్సిదా

మూలఫలాన్వితః.”

అ. ౧-౧౦

గనుక రామోత్పన్నులు సీతతోగూడ నిచ్చట నే నివాసింపబడిరి. ఈమట్టపట్ట ఆచారా మములున్నవట. వాటిని చూచుటకు రామల త్పన్నులు సీతతోగూడ వెళ్లిరి. ఈప్రదేశ మెటులున్నదట:

“ఫల్లసంజకషండాని ప్రసన్నసలిలాని చ,
కారంజవవికీర్ణాని మయా రాభిహితాని చ;
సప్రాజ్యఫలమూలాని పుష్పితాని వనానిచ,
ప్రశస్త మృగయాధాని శాంతవనీగజానిచ.”

అ. ౨-౧౩, ౧౪

జలాశయములతో నిండి ఫలవంతమైన ఈప్రదేశములో పదివత్సరములు గడపెను.

“తదా సంవసత స్తస్య

ముసీనా మాశ్రమేషు నై

రిమత శ్చానుకూల్యేన

యయ స్సంవత్సరా దశ.”

అ. ౩-౧౦

తిరిగి సుతీష్ణోక్తమమునకు వచ్చిరి. ఇంతకాల మూ ఏరు తిరుగుచున్న నిర్మలోదకజలాశయ ములు నదులుసరస్సులు, కొండలపైనుండి కుప్పి గంతులు వేయుచు వచ్చుచున్న సెలయేల్లతో నిండి ఫలవంతమై వాసయోగ్యమై యుండెనట

సుతీష్ణునియొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని అగస్త్యమహర్షి దర్శనము కొరకై దక్షిణముగా వెళ్లిరి. ఈమధ్యప్రదేశ మిట్లు వర్ణింపబడినది:

“ఫలీప్రాయే ననాద్దేశే సస్పలీనః శోభితే;
బహుపుష్పలే రమ్యే నానాశకుని నాదితే;
పద్మిన్యో వివిధాస్త్రాస్త్ర సన్నసలిలా శ్శివా,
హంసకారింజవాకీర్ణాశ్చచక్రవాకోశోభితాః

అ. ౪-౧౩, ౧౪

అగస్త్యశ్రమము ‘రమణీయో వనోద్దేశో బహువాహనంవృతే’ యందున్నది. అగస్త్యుని సెలవుపడసి పంచవనానికి వెళ్లి అచ్చట పల్లె శాల గట్టుకొనినారు. ఈస్థలమునకు సమీపమున నే గోదావరి యనునది యున్నది. దీనికి సమీపములో ఖరుడు మొదలైనరాతిస్థూని నివసించి యున్నఫలము.

ఈప్రాంతమునయు దండికారిణ్యమని ఇట పరికే తెలిసికొంటిమి. ఈపైను ఉదవారిచిన వర్ణనలవల్ల ఇది పశుపక్షిమృగాదులు లేని భస్మభూయిష్ఠమైన ప్రదేశము గాదనియు జలసమృద్ధిగలిగి ఫలవంతమైన గుల్మితావృతౌదులచేతను, పశుపక్షులచేతను నిండి జనులకు వాసయోగ్యమైన దేశమనియు తెలుచున్నది. ఉత్తరకాండలోని గాథకును దీని కిని ఎంతభేదమున్నది? ఈరెండు ఒక్కవాల్మీకియే వ్రాసియున్న ఇట్టిభేద ముండునా? కాన అరణ్యకాండలోని వర్ణన వాల్మీకి వ్రాసినది.

ఉత్తర కాండలో జెప్పిన కారణము తప్పైతే ఈప్రదేశమున కీపే రెట్లు వచ్చి యుండును?

1, బంగారు పూసలు. 2, నాతి పూసలు.
(ప్రక్కనుండు సంపుటమున దారితీసె)

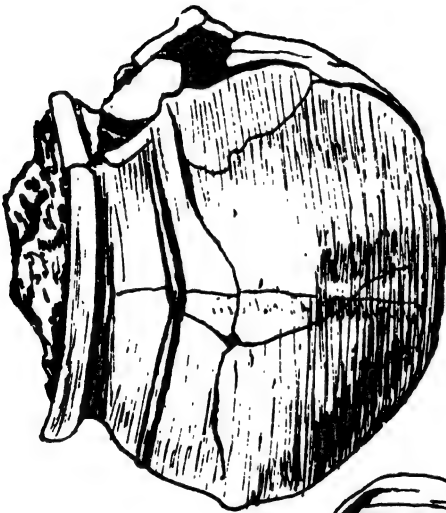
3. పేత వనమున శూక సమైపమునందు దారితీసె
శబ్దనల ప్రతుము. (వి.వి.వి.వి.వి.)

4. బంగారు పూసల బంగారు ముద్రలు కట్టినవి. పేత వనమున శూక సమైపమునందు దారితీసె

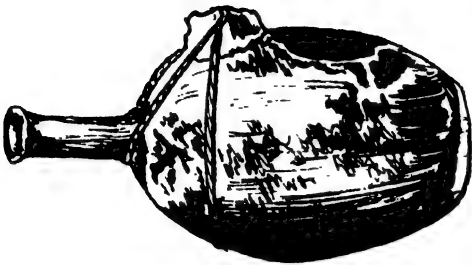

1 జేతవనములోని
యొక పత్రము పుట్టయొక్కది.

2

శాలవస్త్రీకుత్తరమున కళ్ళపూస
దొరకినది.

3. జలపాత్రము.
దొరకినది.

పైనజూపిన వర్ణనలవల్ల దండకారణ్య ప్రదేశములో జలసమృద్ధి గలిగినట్లు స్పష్టముగా నగుపించుచున్నది. కాన దీనిపేరు ఈస్వభావమును దెలుపుననై యుండవలెను.

సవరభాషలో “దా” అనగా నీరు, ‘డా’ అనిగూడ నందురు. సవరభాషా సంబంధములైన మూండా రీ మొదలైన అన్ని భాషలలోనూ నీటికి ‘డా’ అనియే అందురు. విశేషము నీరు అని చెప్పటకు దా-డా. విశేషవలచన యనిచెప్పటకు ‘వలచలాచన’ అనిచెప్పినట్లుగానే ‘దా-డా’ అగును. దీనికి పశ్చిమీభక్తి ప్రత్యయమైన ‘అ’ చేర్చిన ‘దండకా’ అగును. ఇది ‘విశేషనీయొక్క’ యని అర్థమగును. దండకా + అరణ్యము అంటే విస్తారము నీరుగలిగిన అరణ్యమని యర్థము. ఈయర్థము పై వర్ణనకు సరిపోవుచున్నది. కాన ‘దండకా’ అనేది సవరభాషనుండి ఉత్పన్నమైన పదము.

క్రొంచారణ్యము దాటి వెళ్లగా ‘కబంధుడ’ను రాక్షసుడు గనిపించెను. వీనికి సహజమైన గుణము లేమీ కనపడవు. కాని ఈ పేరు ‘బండ్’ అనుపదముతో సంబంధించినట్లు కనబడుచున్నది. తెనుగులో ‘బండ్’ అంటే పెద్దరాయి. తెలివితేలి మనుజునకు ‘బండ్’ముండాకొడు’కని అనుట వాడుకైయున్నది. సవరభాషలోగూడ ఈపదము ఉన్నట్లు ప్రస్తుతము దొరకు వాక్యపదాలు (Vocabularies) లో నగుపడకపోయినప్పటికి కొన్ని స్థలనామములలో ఈమాట కనిపించుటవల్ల సవరలుగూడ నీపదమును ఈయర్థముతో వాడినట్లు

కనిపించుచున్నది. కావున దారిలో నడ్డముగా వీడుండుటవల్లనూ, ఆశ్రోవను బోవువారికి కష్టము గలుగజేయువాడగుటవల్లనూ, తుదనుగోయి త్రవ్వి తిరుగ ద్రోయబడినవాడగుట చేతను వీనినామము ‘బండ్’ యనుదానితో సంబంధించినట్లు కనబడుచున్నది.

వీనివద్దనుండి రామలక్ష్మణులు సంపాదించునట్లు తీరమునకు వెళ్లిరి. సంపాదనస్థులలో వెన్నముద్దవంటి పక్షులున్నవని కబంధుడు చెప్పినాడు.

“ఘృతపింజోపమా స్థూలాస్తా ద్విజా భక్షయిష్యథః.”

అర. ౭౩-౧౪.

ఇవి భయము నెరుగవు గాన మనుష్యులను జూచి యెగిరిపోవట.

“నోద్విజంతే సరా స్థలైష్వావధన్యాకోవిదా శ్శుభాః.”

అర. ౧౩-౧౪.

ఇవి ఎన్నడూ కొట్టబడుట నెరుగకపోతే ‘మీరు తినెద’రని కబంధు డెట్లు చెప్పగలుగును? అచ్చటివారు వాటిని చంపి తినకపోతే వాటిని తింటారని యెట్లు చెప్పెను. కాన మనుష్యులను జూచి భయపడి యెగిరిపోలేవంటే యెగురకత్తిలేదని మృదువుగా చెప్పటయే. ఇట్టిపక్షులు మరెచ్చటనూ ఉండినట్లు చెప్పలేదు. గాన ఈసంపాదనోపరము ఈపక్షులకే యునికివట్టు. కాన ఈపక్షులనుండి ఈసరస్సుకు పేరొచ్చి యుండవలెను.

పక్షుల వర్ణమునుబట్టి చూడగా నివి బాతులవలె దోచుచున్నది. వెన్నముద్దలవలె

సూలముగా నుండి యెగురలేని పక్షులు బా
తులే. సవరభాషలో బాణుకు 'పాపా' అందురు. ఇతర మూలభాషలలో హాస
యను సంస్కృతపదమునే యవలంబించినారు.
కాని ఒక్కసవరభాషలోమూత్ర మిమాటలు
ఇంకనూ నెల్పియున్నది. ఈ 'పాపా'నే
'పంపా' అయినట్లు నోచుచున్నది. ఏమిటగా
సంస్కృతపదము 'హాస' ఈ 'పాపా' పదము.
'హాస' ఈ 'పంపా' పదమునూడీ ఉచ్ఛవించి
నది. కొన్ని భాషలలో 'హ' అనుస్వరమునకు
బదులు 'హ' వాడుట గలదు. విశాఖపట్టణపు

కొంజులోని దేవీయులు 'హాస' అనును నీరుకి
'హాస' అందును. పన్నెడములో 'హ' కుబదులు
'హ' ఉపయోగించుట అందరికీ జాలినదే.
'హా' 'పంపా', 'హాపా' అయినది. ఇది విక
ృత్యే. 'హా'కిన్న పదేసములోని పక్షులము
కు దేయ. ఈ పక్షులము బట్టి 'హా' అన్న
పక్షులనే యూహించి జన వాడుక. 'హా'కి
పలకుటకు కష్టమని 'హా' అయినది. పూ
జగా 'పాపా' లోనుండి 'హా' ఉచ్ఛవించి
పట్టు నోచుచున్నది. (పదేసము)

పండ్ల బేరము

[లో హి త శ ర్క]

వాడు కాలకించి, వారికి కనిపెట్టి, విత్తనాలు, విలువ, వినికీచూచి
వాలువీలుగలుగు, సర్వకమనిసేతు, సమ్మళాలు, సూటనమ్మకాలు.

ఉ. బోజన సేతురా ? గుచికిచ్చా చిది సీమవనండు, పాదీ

“ రాజు ” కు ట్లొప్పినేసి, మనరాస్త్రదోరో స్లోకయంటు చెచ్చి మా

మోజుగ పెంచెరాడి, సముమూలల బాసినదాడి, నేనురి

వ్యాజుగ కేట గుత్తగొని, వందలు నేలును చెచ్చి గొప్పమా

రాజులకమ్మ నాలుగువరాలు గణించి బరింతు పొట్ట, ఆ

వాజులినాశమై పలుకబారని బెట్టులు తట్టకెత్తి, నేగ

నాజుకు పేరొ పెట్టకొని నాసి రకాలను సొమ్ముచేసి, ఆ

రోజుకురోజు కామికము రోతనిపించిరి బేరగాల్లె

క్కా జమ లేదు, గొప్పయదికారులముందట, “ డచ్చికోరురీ

వాజలు, మాటలమ్ముదురు నట్టిదగా ” యనిపించి, రాళ్లతో

యేజత సయ్యకండి, సిసలే, యసలే నసలేని జాతులే.

సీ. కుల్లమాటనరాదు కొమ్మంటుమచ్చునీ, పట్టితె రసముట్టి పడుసుమండి
మూసూసి మొగమిట్ట ముడుచుతారేమండి, కడిగితె సానకంపు కానమండి
కమ్మపైకాసిరి చిలికితె పొదునీ, క్లొనముట్ట దునకుంక కనరకండి
పంపట నసిలేక పరరాజుడండి, పట్టియించితి మాకు కట్టదండి

ఆ. అది తనూరుకాని నూకుచాటుదు కొద్ది, గొప్పతెంక పుల్లు తప్పదండి
కొనిరికండి మీమికొనని తీనవార, మొహకండి, గంపయెత్తిపొండి.

సీ. సేమనెందున్ను చెమటాడిచి గోలచి, నవలైనచోటుల కువగునేని
నోజాతి కాజాతి నోరి సూటిగ నాటి, మఱచిదోకుంకగా గుఱుతు బుచి
పరిగదానినోల్ల బడకుంక కట్ట బా, పులునేని ద్వబామ్మలు తగిల్చి
చాడి సరిగమైన జాడ తోచినతొనె, నరనపుల్లగ బోటిబుటచేసి

ఆ. పెంచినోరు జాతి మంచిచెడ్డలుచెప్ప, గురుగాని నుత్తిగాల్ల కాడ
తెచ్చిమారుకరు నగినమ్ముమాకే, చెట్టుపాన, అటి పుట్టకేళా?

సీ. ఇంటాముతోటలో నిమ ముద్దనునెందు, బట్టిచేసిన సుబ్బశెట్టిగనుడు
బుగాళిని మికిని పొగిని నల్లితో, ముంచెట్లు నల్లయ్య మంచినోడె
కలక తేరుటులు కలగలెమ్మతో పుట్టు, దోచుడ చెడ్డయ్య దొడ్డనోచ
పెనరసానిపేరు పెట్టి గడిచునా, రాయుడు శానగిరానమని నె

ఆ. అయినెరుకుతెచ్చి, అసలు దరలకిచ్చి, పలుకుబడివిగన్న పాతకాపు
పిలిచియివ్వగానె పలచనై పోనాడు, మాయకాలహార మాయపజలు!

సీ. సేమంటు లనగానె మామిళ్లపిల్లి నోరించుకుండి బుట్టవిప్పసేరు .
నాటరకాలంకె నోటబెట్టరు రావు, నోరు సేమరకాల కూరుతారు
చచ్చొపుచ్చో సేమనెరుకుకె తమకచ్చుపాటుని కొంటారు కూటమోరు
సేమన్లెన్నెడు చీకుతోనుటాచి, అంతగొప్ప పుపావ్యయులోని

ఆ. దేశవాని శాన తీలంట, గొప్పంట, సేమజాతి నట్టిజీడిదంట
మీరు తెలిసినోరు, ఆరుపుల్లాయలా, శానబేరి, మీద సాగిపొండి.

(ఒక ప్రసిద్ధపురాతన వౌద్ధసంగీతమును తత్సంబంధ మగు కొన్ని కథలును)

కే. సరసింహాచార్యులు గారు

శ్రావస్తి వాగులవర్ణింపబడిన సుప్రసిద్ధనగరము లోనిది. ఇది యుద్ధకాలదేశము లో అయోధ్యానగరమునకు ఉత్తరమున సుమారు 56 మైళ్లదూరమున నున్నది. దీనికి ఉత్తరపుటెల్లమైత్రు హిందుమండిన 'రప్త' నది, శిశువాన్ధ్య నదిలైన రెండు నీనగరమునందు బ్రహ్మింపనొల్లక కాబోలు రేనమాగ్ధము ను మరింత యుద్ధరమునకు ద్రిష్టుకొని ప్రవహించుచు న్నుది. ఆకారమున శుక్లపక్షనప్రమివాటివంద్రునిబోని యీనగరమునకు, న్యాసము కొండెము లోనంపుగలిగి, 11/3 మైళ్లపొడవు, 'రప్త' నదియొక్క పూర్వవార్ధము నకు సమాంతర (Parallel) మై యొప్పునున్నది. నగరముయొక్క మిట్టకొలత సుమారు 34 మైళ్లు. నగరము యొక్క గూడరియు ప్రస్తుతియు 25 అ. మొదలు 50 అ. నగర భేదించుచుండు ఎత్తు కలదై కానపించుచున్నది. ఈశాన్యమున 'రప్త' నదియు, రక్తనభాగముల కొకయగడయు రక్షకములై యుండియుండునలెను. ఆనరయు పొడివునను సనేకన్యానములును, బురుజులును ఉండినట్లు చిన్నములు కలవు. బుద్ధునికాలమున నత్యున్నతస్థియందుండి ఆయనపాదస్థానముల పవిత్రముయిన శ్రావస్తినగరము బుద్ధునియనంతరము 11వ శతాబ్దమునాటికి మిక్కిలి క్షీణించి శిథిలమై నైకాల్యమునందు చిన్నదై యుండినందున ఉత్తరహిందూస్థానమున క్రీ. శ. 637 సం॥న యాత్రసంస్థించినాదేశయాత్రకుడగు హింజాత్సాంగ్ ఈప్రదేశమును దర్శించి అప్పుడు దీనిని నగరమని చెప్పుటకు దోచక శిథిలావస్థయందుండు 'అంతపురమని' లేక 'రాజభవన' మని వర్ణించెను.

2. శ్రావస్తి పురావస్తుశాస్త్ర శిలైన నగరము గూడి నైయున్నది. మూర్ఖవంతమున బనియించిన పరియ నరాజుల యుగ వాస్తునిపుత్రులు శ్రావస్థుడు దీనిని నిర్మించెను. వాయుపురాణమున నీనగరమును శ్రీరాముని పుత్రుడగు లవుడు పాలించెనని వేర్కొనబడియున్నందున నిది ఆయుగమునందుగూడ అయోధ్యా రాజ్యములో జేరినదై యుండెననియు నున్నది. మరల నీనగరము భారతవృత్త గంగధారమున పునర్నిర్మితమై ప్రవేశించినపుడు హహాకోసమును రాజయొక్క పుత్రుడు ప్రసేనశిత్తుని ముఖ్యపట్ట మై యుండెను. ప్రసేనశిత్తు శాస్త్రమగ మనలంబించి గాఢము కాస్తమిగుడును అచగువునై యుండెను. కాని ప్రసేనుని సుమారుడు విరూపాక్ష దేవతాడు శాస్త్రవంశ ద్వేషియై నారి రాజ్యనాశనము కావించ బద్ధులగుడై తన్మూలమున తానుగూడి నశించెను.

3. మరలకాలయపనికాభ్యంతరితమై శ్రావస్తికిని పున్నయనంతరము ఒకశతాబ్దము తిర్వితననగా బుద్ధునికి 5 శతాబ్దములుననుక విక్రమాదర్శ్య పాలితమగుచు ప్రపంచనాటకమున గనబడుచున్నది. విక్రమాదర్శ్యుడు శాస్త్రమతద్వేషి. ఇతనికాలమున శాస్త్రగ్రంథమగు విభాసశాస్త్రకర్తయగు మనోర్హితుని మతవాదమున బ్రాహ్మణులచే పరాజితుడై యాత్మహత్య కావించుకొనెను. విక్రముని యనంతరము మరల మనోర్హితుని శిష్యుడు వసుబంధునిచే బ్రాహ్మణుల లోడింపబడిరి. తదనంతరము అనగా క్రీ. శ. 275-319వరకు శ్రావస్తి మగధలోని గుప్తవంశపురాజులకు లోబడియుండెను. గుప్తుల క్షీణ

ఒకతో శ్రావస్తియు క్రీ. శ. 4000 ముదలు క్షీణదశను పొంది నారంభించెను.

4. శ్రావస్తి యందున్నప్రదేశమునకు ప్రస్తుతము సాహెత్ మాహెత్ అనిపేరు. ఇందు మాహెత్ శ్రావస్తి నగరంబగువరములోని భాగమును, సాహెత్ నగర బహిష్కృతదేశమున జేతవనమును భాగమును నైయున్నది. జేతవనమునకు రావలెనన్న శ్రావస్తియొక్క నైర్వృతి మూలమున్న ద్వారమునుండి సుమారు క్షి మైలు రావలెను నగరమున నంతటను ననేక స్తూపములును ఆలయములును, హుళములును ఉండినట్లు వాటిశిథిలభూతభాగములు కలవు. ఇందు ముఖ్యమైనవి రాజగుప్రసేనజిత్తుని భవనము, మంత్రియు, జేతవననిర్మాతయు, అనాగపిండవన సార్థక నామాంతరముగల సుదత్తుని గృహస్థూపములు, అంబరీషాల్కుల స్థూపము జేతవనము, గంభాట, కోగాంబూట, శోభనాధా(జైన) ఆలయము, ఇంకొన్ని హుళములును నైయున్నవి.

5. జేతవనము హిందూదేశమున మిగల ప్రసిద్ధిచెందిన అష్టపాదవనముల (ఆలయముల)లో నొకటియై యుండెను. దీనినినుగించి చిన్నకళ సంపత్తనిత్రణలో నీడితి వ్రాయబడియున్నది.

బుద్ధుని జీవితకాలమున శ్రావస్తికి ప్రసేనజిత్తుడు రాజైయుండెను. ఆయన పాద్మహ, మీదు బుద్ధునికాస్త్ర విక్రతుడను శిష్యుడునైయుండెను. అట్టిరాజునకు సుదత్తుడను మంత్రి యుండెను. సుదత్తుడు సహద్రౌహృద యుడు, గొప్ప దానశీలుడు. అనాగపిండవనంబు పోషకుడునై యుండినందున నితనికి అనాగపిండవనము సార్థక నామము కలదు. ఇతడుహుళ బుద్ధశిష్యుడు. శ్రావస్తియందు జేతుడను రాజొవరునికి ప్రీతిపాత్రిమగు వన మొకటియుండెను. ఆననము 1000 మారలు పొడవును అంతియ వెడల్పునుగలది. పాదుని గౌరవార్థముగా నొకగొప్పమతమును కట్టించవలయునని సంకల్పించుకొని సుదత్తుడు దాని కనువగు ప్రదేశము నరసి మరియొందునుకానక తుద కీజేతునివనమును తనకియ్యమని కోరెను. ప్రాణసహనమున వనమును ఇతరుల కిచ్చుట కిచ్చగించనివాడై దుస్సాగ్యమున మూల్యమును గోరిన

యెడల వనమును కొనునాశను వదలుకొందురను మాహచే తోటయంబుంలేటను నేలనుమూయుటకు కావలసినన్ని 'మసురణము' (బంగారునాణెము) లను మూల్యముగా కోరెను.

ఎంతగొప్పమొత్తమునైన నిచ్చుటకు సిద్ధముగా నుండిన సుదత్తుడు మూల్యమునకు వనమును ఇచ్చెదనని జేతుడుచెప్పగానే గూఢనమును తెచ్చి తోటలోనియన్ని చెట్లను పెకలించినాణెములను నేలపైపరపించెను. (మామిడి, చందనముచెట్లనుమాత్రము పెకలింపక విడిచెను.) అట్లు పరచిన నాణెములు సుదత్తు (అనాగపిండడు)ని కోశాగారము లేడింటినుండియు దీయబడి 18 కోట్ల కక్కుపెట్టెను. ఇంతలో నెనుదీయక పెల్లగింపక విడిచిన వృక్షముల ఫలమునుగూడ లెక్కను దీసికొని గూఢలయు నకు కానలసిన ధనమునుగూడ కోశాగారమునుండి దీయ నాజ్ఞాపింపగా జేతు డానందాతిథియును మేను మరచి బుద్ధునియందొక నూతనగౌరవ మంకురింప సుదత్తునితో దనకాధిన మక్తర లేదనియు తనవనమును ఉచితముగా నిచ్చెదననియు జేప్పెను. కాని మొనటచెప్పిన ప్రకారము మాట చెల్లించుకొనక జేతవన సుదత్తుడు ధనము నిచ్చి వనమును దీసికొని యందొక విహారమును మతము లను గట్టించెను. విహారమును జాట్ల గురువులకు నీవేశన ములును పుష్పఫలయుతములను వనములును కలవు. జేతవనమునుచుట్టి 18 అ. ఎత్తుగల ప్రాకారము కలదు. ఈ ప్రాకారమునకు చేరి నలుపలపూడ ననేకవిహారములు, వనములు, రెటూషములు నేర్వేరు ప్రాకారములతో గూడుకొనినవి కలవు. సుదత్తు నిర్మితమగు నీవనమునకు మరింత శోభ నిచ్చుటకు జేతుడు తనవనమును విక్రయించిన ధనమంతయు వెచ్చించి జేతవనమునకు నలు వైపులను ఏడంతస్తుల మేడలను కట్టించెను. ఈ మేడల యందన్నంటిలోను అహోరాత్రములు తెరపిలేక ధూప దీపములు శోభిల్లు దుండెడివి. జేతవనమున (అనాగపిండవనమున)కు తూర్పునను ఉత్తరమునను రెండు ద్వారములు కలవు. ఇందు తూర్పుద్వారమునకు రెండు ప్రక్కలను * 70 అ. ఎత్తుస్తంభము లుండినవి. ప్రస్తుతము వీటిపటములుమాత్రము నిలిచియున్నవి.

గలవాడై బయలుదేరెను. శాశ్వతులు తమనగరమును కపిలవస్తు బహిర్భాగమున బుద్ధదేవుని యాదరణార్థముక గొప్పభవనమును గట్టించి యుండిరి. విరూఢకుడు కపిలవస్తు నగరమును సమీపించి యాభవనమునందు తన పరివారముతో విడియగా లోకోత్కృష్టుడును బుద్ధుని కొరకు గట్టింపబడిన యాభవనమునందు హీనకులజనంబాతుడును విరూఢకుడు విడియ నర్హుండు కాడని వానిని తరిమినేరి. ఈయనమానమును సహించక మనసుననే యుంచుకొని తాను రాజ్యాధికారమును నొందగనే తన పూర్వవైమును నెరపుకొన నెంచి గొప్పనైష్యముతో కపిలవస్తుపై దండెత్తెను. అప్పుడెప్పులసాలముల యందు కృషికకృష్యములయందు తన్నెరులైయుండిన 4౪రుశాక్యవీరులు విరూఢకుని సేనల నెదిర్చి మహాపరాక్రమున జోరి వారిని బారతొలి జయజయ స్వనులతో నగరమును బ్రవేశించిరి. శాశ్వతుల సత్కాగ్రహ దీక్షకు విరుద్ధగ దురాగ్రహ దీక్షను వహించి విరూఢకుని నైష్యముల చెండాడి రని యా నలుగురు శాక్యవీరుల నశీనందించుటకు మారుగ పురమునుండి వెడలనడచిరి. ఇట్లు పురము నుండి వెడలగొట్టబడిన నలుగురు శాక్యవీరులును క్రమముగా ఉత్తరార్ధముఖులైపోయి 'బహ్యును' 'ఉద్యాన' 'హిమతల' 'శాంబి' యను 4 చేతములకు రాజులై పరిపాలించుకొనుచుండిరి.

విరూఢకుడు మరల నోకసారి కపిల వస్తుపై దండెత్తెను. ఈమారు సత్కాగ్రహ దీక్షవహించిన శాశ్వతులు ఎవరను తన్నెదుర్చుటకు రామి నిరాటంకముగ వారినందర జంపి రనజయచిహ్నముగా 500 శాక్యకన్యలను రావణుడు దేవకన్యలనువలె చెల్లబట్టి తననగరమునకు కొంటాడెను. ఈకన్యలను తనవమాహుల గమ్యుని నిర్బంధించగా మానమే ప్రాణముగా దలంప వాధీరలు విరూఢకుని యాశ్లోలంబున మొనర్చిరి.

భగ్నాశుడైన విరూఢకుడు కామాంధకారమగ్ను మానసుడై నిష్క్రూరుణుడై వారినందరఁ జంప నుత్తరువు చేసెను. అదేవిధముగ రాజసేనకులు 500 శాక్యకన్యలకును కరపాద ఖండనమొనర్చి వారినోక యగాధకూపమునందు బడ్రోసిరి. ఇచ్చటనే యొకస్తూపము వెలయుచున్నది. ఈదారుణ కృత్యము నెఱింగి బుద్ధు డాకన్యల

దర్శించి వారికి సదుపదేశము నొనర్చి దుష్టురూపము మోక్షగాములను జేసెను. తర్వాత తన దుష్కృత్యఫలముగా విరూఢకుడు సస్తరాస్త్రములను దగ్ధుడగునని యనాగతము నెఱింగించెను. అదేవిధముగ నేడవనాటికి తనసకల బంధువులతోగూడ విరూఢకుడు దగ్ధుడయ్యెను. ఈప్రదేశము విరూఢకమావచని ప్రసిద్ధికాంచి నెలయుచున్నది.

అంగుళిమాలాస్తూపము

అంగుళిమాల్యులు శ్రావస్థిలోని యొక చోర సంఘమువారు. జనలసేవించియు చంపియు వారి ధనాసహారామువల్ల జీవయాత్ర సలుపు కఠినబృదయులు. వారికి మానుషభీతయు, అంతకుముందే ద్వాభీతయులేదు. వారు చంపినమనుజుల యంగుళులను నూలగా తలలయందుపరిచి నియమాముకలవారు కాన వారికి అంగుళిమాల్యులను సాధక నామము కలదు.

ఒకసమయమున వారి నాయకుడు తన యంగుళిమాలకు వ్రేళ్లు కొన్ని కొరతవడినందున తనతల్లినిచంపి యామెవ్రేళ్లును ధరింపనంశ్చించుకొనగా బుద్ధుడిదయోటింగి యనిర్భాగ్యుని దుర్గయమునుండి మాన్పనెంచెను. బుద్ధునిచూడగనే అంగుళిమాల్యుడు వీరావేశము పెరుగబుద్ధుని చంపిన తనకు స్వర్గప్రాప్తి కలుగునని యెంచి తల్లినిచంపుట తర్వాత చామకొనవచ్చునని యొక కత్తితో బుద్ధునిపై కురికెను. ఇట్లు తనపైకి వేగముగా వచ్చుచుండిన యా కిరాతునిజూచి బుద్ధుడు మందగమనమున వాని నెదురవచ్చుచుండెను. కిరాతుడు సమీపించగనే కరుణామయుడగు బుద్ధుడు "కిరాతా నీవేల యిట్టి దారుణకృత్యములకు గడంగెదవు? నీమనసు కరుణ నెరుగదా? నీవలెనే జనులందరు దారుణకృత్యముల జేయుచున్నారా? వారికి లేనిస్వర్గము దారుణకృత్యముల జేయు నీకుమాత్రము లభించునని ఎట్లు నమ్మెదవు?" అని గంభీరముగను మృదుమధురముగను కిరాతుని మనసు కరగునట్లు పలికెను. చోరుడును తత్క్షణమే చరితమునక్కుడై తన పూర్వకృత్యముల ఓలచుకొని సిగ్గుపడి బుద్ధుని కరణుచొచ్చి తన్ను ధర్మమార్గమున ప్రవేశపెట్టునట్లుచేడుకొనెను. బుద్ధుడును వానికి సద్బోధగావించెను.

కాలక్రమమున తన భక్త్యతిశయమున గొప్పవాడై అంఠరీమాల్కుడు (వీరితెగకే అంఠరీమాల్కు నామము నిలిచినది) అర్హతాను సంఘపవనిని పొందినను.

అస్తవేత్రవనము

శేతవనమునకు వాయవ్యమున నొకయడవి కలదు. ఇందు బుద్ధుడు వ్యాసుగూమార్గ (నడమలు) మేలేందుట కలదు. ఈ ప్రదేశముననే ఋషులు తపమునరించుచుండిరి. ఈ ప్రదేశభాగమున 500 గోరులుండి చుట్టపట్ల నుండు జనుల బాధించుచుండిరి. శ్రావణరాజు ప్రసేన జితుడు వారినందరినిబట్టి వారి శేత్రముల నూడబెట్టికొని యొకవహళ్యమున విడిపించి పంపించెను. సిమ్మట నాగోరులందరు కన్నుగానక వహళ్యమునబడి తరించుచు బుద్ధునిగూర్చి పలనింపసాగిరి. బుద్ధుడపుడు శేతవనమున నుండినవాడై తన స్థానస్థితి వారి దీనస్థితి నెఱిగి యొక వందపూర్వము కీచునట్లు చేసెను. ఆ మారుతవనమున పరిసరపర్వతములనుండి యోషగులు కొన్ని గోరులశేత్రములపై బఱగా వారంపలు పునగ్లబనేత్రులై బుద్ధుని సమీపము వేసేళ్లదూరము పూజించిరి. ఈవనమునను నెత్తూరమున అస్తవేత్రవనమని పేరు గలిగెను.

గంధకూటి

శేతవనప్రాకారములోని యనేకబాదాలయములలో నిదియొకటి. దీనియందు ఒకగొప్ప సభా మంటపము కలదు. శేతవనమునందు దొరకినదని వ్రాయబడిన బుద్ధుని చందనవిగ్రహ మిగంధకూటియందే యుండినది. గంధకూటియొక్క కుడ్యములు రి అ. సందమగలవిగా నున్నందున నిదియొక గొప్పభవనముగానుండియుండవలెను. దీని కేడంతస్తు లుండినవట. అచోరాత్రములు ఈభవనమందు దీపధూపము లూర్పమండినవట. ఒక నాడు మామక మొకటి గ్రహచారవశమున నీదీపములందు వెలుగుచుండిన పత్తి నొకదాని నోటగరచుకొని గృహమున నితర భాగములయందు పరుగునప్పుడు నిష్పంటుకొని సర్వమును దగ్ధమయ్యెను. శేతవనమున కోశాంబ కూటియను మరియొక ఆలయము ముఖ్యమయినది.

మాతవృక్షము (బర్మాదేశ బుద్ధకథలలోనిది)

బుద్ధుడొకమారుతా నొకమామడిచెట్టుక్రింద తన మహిమలను చూపుటకు ఒప్పుకొనెను. ఆయనవీరోధులగు తీర్థికలనువారి సంగతివిని శ్రావణికి బహిరంతరములనుండిన మాతవృక్షములనన్నింటిని నాశనముచేయుతలంపున పాటిసన్నింటిని క్రియమునకు తీసికొనిరి. కాని నిగ్గీతదిన సమున బుద్ధుడు తన భీష్మాపాత్రమును నామకప్రకారము గానైకొని తన శిష్యబృందములతో పురద్వారమునుసమీపించి వచ్చుచుండెను. అదేదినమున రాజుయొక్క తోటమాలి గండ్లంబునువాడు తోటలో పోవుచుండగా నొకమామిడిపండ్లను తిని చూసెను. అది మామిడి పండ్లకు కాలము కానందున ఆపండ్లను రాజునకు అరుదరకానుకగా సమర్పించినరాజు సంతసించునని యెంచి తోటమాలి యాపండ్ల నైకొని నగరమునకు పోవుచుండెను. మార్గమున బుద్ధుడగు పడగా నాడు “నే నీ ఫలములను రాజున కొనగిన నాకు గొప్పబహుమానము లభింపగలదు కాని అది భవమో ధాన్యమో కాగలదు. బుద్ధుడేవుని కీఫలముల సమర్పించిన యెడల నాకిదుఃఖభాజన మగు జన్మమునుండి విముక్తికలిగి మోక్షమే లభింపగలను” అని యెంచియాపండ్లను భక్తిపూర్వకముగ బుద్ధునికి నివేదించుకొనెను. బుద్ధుని శిష్యుడగు ఆనందుడు దాని నైకొని, బుద్ధుని కాప్రదేశమున నొకచూసనము నేర్పరచి విశ్రమింపజేసి చూఫలమును తిన నొసగెను. బుద్ధు డాఫలమును భుజించి విత్తనమును మరల తోటమాలి కిచ్చి, దాని నచ్చటనే నాలుమని చెప్పెను. ఆసమయమున దేవరేలవృక్షికి వచ్చియుండి గండంబునికిమాత్రము గోచరించుచుండిరి. బుద్ధుడు తనచేతిని కడురుకొని యానీటిని మామిడిటెంకపై చల్లుమని ఆనందుని కాజ్ఞాపించెను. నీరు చల్లగానే సద్యఃఫలితముగా నొకమామిడిచెట్టు రి పెద్దకొమ్మలతోను నేలకొరిచి చిన్న చిన్న కొమ్మలతోను నగరమునకంతయు నీడ నొసరుచు 300 మూరల చుట్టుకొలతకలిగి మొలచెను. దానియందుపుష్పములును, ఫలములును సమృద్ధిగనుండెను. జాడేతరులు (ప్రక్షిప్తవాదులు), ఆచెట్టులోనిపండ్లను భుజించగనే మతిభ్రమకలిగి ఇటునటు పరుగునడవారంభించిరి. కోసలరాజు తానాచిత్రమును చూడనోచుకొన నందులకు చింతించెను. వృక్షమునకు పాపండులవల్ల

నేహనియు లేకుండునట్లు రక్షణభటు లుంపబడిరి. ఈవృత్తము శ్రావస్తపటమున జేరవలయును ఈశాన్యమున నుండు సుక్రభండారము అనునొక మందిని. ఇప్పటికిని ఇచ్చట నొకమామిడిచెట్టు కలదు.

యనునికాలమున ఆయనపాపభూతినే పనివ్రమై బాగులకు పుష్కరమియై నెలయునుండి శ్రావస్త యనునియనంకిరము 5 లేక 6 శతాబ్దములకు నాగునట్ల ద్వేషులు, అయోధ్యరాజులును పుస్తకంశ్చలకేసన్నివి,

ముల నవస్థలఁ బడి నాశమునొంద నారంభించెను. అందు వల్ల నే ఒకానొకప్పుడు సులైశ్వర్యసంపన్నమై యుండిన యానగరము 1½ మైలు పొడవై యుండియు సాహి యాన్, హిందూస్థాన్ గాత్రములనాటికి క్రమముగా క్షీణదశనొంది 200 కుటుంబములుమాత్రము కలిగియుం డినది. హిందూస్థాన్ తర్వాత మరల క్రీ. శ. 607- 648 సం. పర్యంతముండిన కనోజ్ దేశపాలకుడు హన్స చక్రనుని సుపరిపాలనక్రంత సమయము వృద్ధినిొంద నారంభించి 2 శతాబ్దములు వింధితీయం నుండెను.

నమకము

మిక్కికంటి గురునాథ కవిగారు

ఉ. నేత్రయుగంబు దేనిఁ గనఁచేచ్చినదో నశలత్వ మొందునో?
గాత్ర మొగిం బవిత్రిమము క్రాలునో యేపురి నున్ని? కట్టిను
క్షేత్రము కాశికాపురము నేరి త్రిశంకుతనూజుఘటము
జిత్రముగా గనుంగొనుచుఁ జేరితిఁ గార్తిక పూర్ణిమాతిథిఁ.

ఉ. నే నటఁజేరునంతకు జనించెనో? లేదో? విభానునింబ మా
శానిచయంబులం దలమి సాగ్ర తుమారపటానకుంతము
బూని ధరాపురంధ్ర కను పోడిమి మాంపుటఁ జూడఁ జాలఁగా
లే నయితీ, దరుల్ పృథతలేఖల నెల్లడ రాల్చుచుండెడిఁ.

ఉ. గట్టున నెవ్వరే జిదుగుఁగట్టియలన్ రగిలించి మంటకుం
జుట్టును గూరుచుండిరాకొ? చుక్కఁజెఱుగున మిణ్కుమిణ్కుమం
చెట్టులొ తాను వారిచలి నించుక వాపుచుఁ గూర్కుచుండె న
ప్పట్టున, దివ్యయుం జమరు వాసిన మల్లెడిరిత్తిఁజేడఁగఁ.

ఉ. జెల్లని చీరడాలు వలితేజున డాఁగురుమూత లాడఁగా
ఘట్టున మ్రోగుచుండ నిరుకాల్గి బెనంగొనుసొమ్ము, జాళివా
పల్లెరముం బయంటకొన వాలిచి సందిట నిల్చి యంచనా
నల్లన రేవునేరె నరయం దనభావిశుభోదయంబులన్.

వ. ఆలతాంగి యయ్యెడం గంగం గనుంగొని యుప్పొంగుచు గైమోక్షులర్పించి.

గీ ఒకపవిత్రస్థలమ్మున నుంచి పల్లెరమ్ము భద్రముగాఁగ, స్నానమ్ము నలిపి
గారిఁ బూజించుచు దాలిఁ గన్నఁ గవకు, నద్దుకొనె భక్తితో నొక ననుచునేమొ.

- చ. కలుముల నీను ముద్దయ నిగారపుటిల్లగు మేలుతామరా
కులు బెడఁగారుదొప్ప నెలకొల్పి సుమంబులఁ బూజ నల్పి, యా
పులు చవిసేతి నిల్పి, మది వొంగఁగ వత్తిని నల్పి, నెల్వుగా
మొంగఁగ జేసి జోతికిని వేయు పెఱుంగుల జోత లిచ్చుచున్.
- కం. అమ్మా! జ్యోతి! సాభా, గృమ్మిమ్మా ప్రియునిప్రేమఁ గాపాడుమ నా
కిమ్మా కడిపెడుబిడ్డల, నమ్మా! పదివేలు మ్రొక్కు లప్పననేతున్.
- కం. కరుణించు మించు, నన్నన్, మఱువ కనుచు జయరమారమణ గోవిందా
హరియందుఁ బదిముగ నా, దరి కేగి బలంబుల న్వదలె నాజ్యోతిన్.
- గీ. అతులకవితా ప్రవాహంబు నందుఁ దవిలి, నిరసుచిత్తమునైవైత్తుగఁ బరువులెత్తు
నట్లు గుండ్లా వాహంబునందు నదియు, నాగరిత భావము హరించి యరుగఁదొడఁగె.
- నీ. ఉర్రొందు తరంగల యుమ్యెలకు నల్ల, న డఁగూడు నామెడందమ్ముతోడ
శలి నీటిపుల్లులయులిపుల బెన్బుజుగిరి, తలనూఁగు నాగరితలతోడ
ఎడనెడఁ బఱుపెంచు బుడిబుడి పరకల, నాఁగు నాస్త్రయాలి యాసతోడ
నడిపాయఁ గడలేని సుడిగుడములవడిఁ, నొచ్చి కరుగు నామెచూపుతోడ
మంగఁజోయి ముడు ముడి ముంగఁజోవు, సిమసిమమిను మఱులఁ బటపటమను
కనుల నీను గ్రమ్మి కడనేరుఁ బూడివాణి, పడితి కపుడు గుండె దడదడమన.
- ఉ. ఇక్కరణ్ణ లతొంగి హృదయేక్షణ చేష్టల నాఁచికొంచు నా
చిక్కిని గొంతదూర ముఁచారిము నెసి యదేమి మాయయో?
గ్రక్కున నాటిపోయె పూడి గిన్నడదామెను జోతి కావల
నైక్కినను వింత యేమనుచు నెత్తను నిశ్చల వృష్టి జూచితిన్.
- ఉ. అక్కట! జోతిమల్లఁ గనులందలి సోయగ్ నూతె నిాతికిన్
జెక్కులు వాడె, మోముపన చెల్వతె, దీర్ఘములయ్యె నూర్పులున్,
గ్రక్కునఁ బాతె బాష్పములు గంటికి మంటికి నేకధారిగా,
ఫక్కున గుండెయుం బగిలె, వ్రాలెను నేలకుఁ దీవ పోలికన్.
- కం. తననిజేప మెదో పో, యిన యట్టులఁ దలంచుఁగాని యేకతమునఁ బో
యెనో? యించుకయుం దలఁపద, మనమున నమ్ముద్దరాలు మఱి యేమందున్.
- కం. చల్లనిగాడ్పులు వీడుట, నల్లనో? జలకణము పైనిపడుటవలసనో?
చల్లాతె జోతి యని యపు, డుల్లంబున నాకుమాత్ర మూహజనించెన్.
- వ. మఱియు భారత నారీమణుల విశ్వాసంబును సృష్టిసంబునంబడియె.
- మ. అరణే! దీపము చూపుమేరవఱ కావంతైన నైజప్రభా
స్ఫురణ బాయక యున్న నంతులకుం బూర్ణానురాగంబు లొం
డొరులం బాయక యుండునంట నత మేయోజ న్వియోగవ్యధా
భరమే కల్గడఁటంట యెంతదాకొ? విశ్వాసంబు కా తానికిన్.

వేదాంత విమర్శాభిండన నిరాసనము

యన్. కామశాస్త్రి గారు

(1) బ్రహ్మశ్రీ సునర్ల కామశాస్త్రిగారు సిద్ధాంతము

‘శంకరాదిప్రతిపాదిత భాష్యత్రయ ప్రతిపాదితార్థము కంటె వ్యాసతాత్పర్యము భిన్నముగ నుండవచ్చును’ అని వ్రాసిరి.

బ్ర-శ్రీ. వేమూరి సృసింహశాస్త్రిగారు దీనిజూచి ‘కామశాస్త్రిగారికి వ్యాసాభిప్రాయము నూతనముగ పొడగట్టినదని యోచెడిని’ అని యాక్షేపించిరి.

సమాధానము

‘వరమ ప్రమాణమగు వ్యాససూత్రములకు మూడభిప్రాయములుండవచ్చును. అవి ప్రమాణములు కావచ్చును; కాని కామశాస్త్రిగారి చతుర్థాభిప్రాయముండకూడదు; ప్రమాణమును కాకూడదు, అనెడు ఈ సృసింహశాస్త్రిగారి సంచమాభిప్రాయముమాత్ర మెట్లు ప్రమాణమగునో?

(2) ‘ఉపాస్యోపాసక భావము కుమరియి, అద్వైతులు నాస్తికసములని కామశాస్త్రిగారు వ్రాసిరి.

సృసింహశాస్త్రిగారు దీనిజూచి, ‘బ్రహ్మయైన విదేహముక్తునకు ఉపాస్యోపాసక భావము సంగీకరింపకున్నను, సాధకులకు దాని సంగీకరించుచున్న అద్వైతులు నాస్తికసములనుట కామశాస్త్రిగారికి సాహసముకాదా?’ అని పూర్వోక్తమును వ్రాసిరి.

సృసింహశాస్త్రిగారి వాక్యమును బట్టి విచారింపగా అద్వైత విదేహముక్తులు నాస్తికసములు కావచ్చునుగాని, ఉపాసకులయిన సాధకులనుగూడ నాస్తికసములలో గలుపుట కామశాస్త్రిగారి పొరపాటే.

(3) ‘అద్వైతులు ప్రచ్ఛన్నబౌద్ధ’ అని కామశాస్త్రిగారు వ్రాసినారు.

సృసింహశాస్త్రిగారు దీనిజూచి

శ్లో ‘ఐక్యశ్రుతీనాంసర్వాసామప్రామాణ్య ప్రకల్పనాత్,
బౌద్ధానాం ద్వైతీనాం ప్రవిభేదం నోలభామహే.’

అను నొక శ్లోకమును వ్రాసి ఐక్యశ్రుతులకు అప్రామాణ్యముం జెప్పట ద్వైతులే బౌద్ధసములని పూర్వోక్తము వ్రాసిరి.

సమాధానము

వారు ప్రమాణముగజూపిన యీశ్లోక మెందులోనిదో శాస్త్రిగారు తెలుపలేదు. పూర్వ మీమాంసమునందున్న

శ్రు. ‘ఆదిత్యోమూఃః’

‘యజమానః ప్రసరః’

ఇత్యా ద్యభేదశ్రుతులకు సూర్యుడే యాజమానియేరాయి, అని యర్థమును

చెప్పిన బాధించుననియే సాదృశ్యవివక్ష నంగీ కరించి, యూషము సూర్యునివంటిది, యజ మాని ప్రస్థరసమును అని యర్థమును చెప్పినారు.

అట్లనే 'తత్త్వమసి' అను శ్రుతికిగూడ కనబడుచున్న అర్థమును చెప్పినచో సంసార మహాదుఃఖసముద్రములో మునిగి తేలుచున్న జీవుడు నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావము గల సరమాత్మయేకాడు కనుకనే సాదృశ్యవివక్షచే సర్థము చెప్పవలయును అని ద్వైతము సమన్వయము చేసినారుగాని ఆశ్రుతు లప్రమాణ మనుటలేదు.

కాని (1-1-11) 'శ్రుత త్వాచ్చ' అను సూత్ర భాష్యములో 'సంసార విషయత్వేన సందివ్యమాన వాక్యగతిః స్యా లోచనయా నిర్ణేతవ్యం భవతి' అని నాయబడి యున్నది ఈవాక్యముచే బ్రహ్మద్వైతము కల్పింపబడినది. కామశాస్త్రిగారికి భాష్య వాక్యాభిప్రాయము తెలియలేదను సంశయ మును నివారణచేయుటకు, శాంకరభాష్యటీ కయగు రత్నప్రభయందు 'విద్యావిషయో జ్ఞేయం నిర్గుణత్వం సత్యం' 'అవిద్యావిషయ ఉపాస్యం సగుణత్వం కల్పితం' అనివ్రాసి యున్నది. ఇట్లు బ్రహ్మమునందు ద్వైతమును గల్పించి, 'ద్వాసుపార్శ్వా' ఇత్యాది ద్వైతశ్రుతు లలో:—వ్యావహారికః, అవిద్యా, నిర్గుణః, మిథ్యా, ఉపాధిః, సగుణముక్తిః, నిర్గుణముక్తిః, మాయా, బోపాధికః, అనిర్వచనీయః, భేదో భ్రమః' ఇత్యాదివాక్యములదూర్చి వాటి వి త్రార్థమును పాడుచేయుటయచితమో, సగుణ

నిర్గుణ శ్రుతులను బ్రహ్మమునందు సమన్వ యించుట యచితమో సృసింహశాస్త్రిగారు నిష్పక్షపాతముగ నాలోచించిన బాగు.

మరియు—“భేదవ్యసదేశాచ్చ; భేదవ్యసదే శాచ్చావ్యస; భేదశ్రుతేః; అధికంతు భేదనిర్దేశాత్; జగద్వ్యాపారవర్జం;” ఇత్యాదినూ త్రములకు పూర్వముమాసిన 'అవిద్యా' 'భేదో భ్రమః' ఇత్యాది కల్పితవాక్యములను విడిచి సృసింహ శాస్త్రిగారు మరల భాష్యమువ్రాసి బాగుగనుండును.

సృసింహశాస్త్రిగారు స్కాందపురాణాంత ర్గత సూత్రసంహితలో యజ్ఞవేదవఖండపూర్వ భాగమున 37-వ అధ్యాయములోనున్న 'అథా తస్మిన్ ప్రవక్ష్యామి ..... అద్వైతం సర్వదా సత్యం భేదాభావాత్కాశం చన' అను శ్లోకము వరకువ్రాసి, బ్రహ్మద్వైతము సత్యము, ద్వైత మసత్యము అని హంశ్లోకము లుండేకించు చున్నవని వ్రాసినారు.

సమాధానము

కామశాస్త్రిగారు జీవబ్రహ్మభేదమున్న దని వ్రాసినారు. ఇందుచే బ్రహ్మకత్వమునకు భంగమేమి?

నిత్యశుద్ధ, నిత్యబుద్ధ, నిత్యముక్త, సర్వజ్ఞ, సర్వశక్తికబ్రహ్మము, అవిద్యకు స్వాధీనమయి కర్మబంధము కించిశ్శ్చడయి సరకాదులలోబడి దుఃఖము ననుభవించుచు నున్నాడని అనినియెడల బ్రహ్మద్వైతము సిద్ధింపదా? పోతేపోనీగాని బ్రహ్మము నర కాది దుఃఖముల ననుభవించుచున్నదని యనె డువాడు లోకమునం దెవ్వడేని యుండునా?

మరియును నృసింహశాస్త్రిగారు, 'తత్త్వ మసి' అనుశ్రుత్యర్థమును ప్రతిపాదించెడు బ్రహ్మగీతలలోని 'త్వం శ్రద్ధాభో..... త్వం శ్రద్ధాభో బ్రవీతి చ' అను నె ర కు శ్లోకము లను వ్రాసి యీ శ్లోకములు జీవబ్రహ్మైక్య మును బోధింపుచున్నవి నైసి నారుగాని ఆ శ్లోకములు ప్రైతన్యధర్మపురస్కారముః జీవబ్రహ్మైక్యమును, స్వరూపముచే జీవబ్రహ్మభేదమును చెప్పి చున్నవి. నీవికే సాదృశ్యవివక్షి. యని యర్థము. కనుకనే శ్రీ శంకరులు:—

‘అంశో నానాన్యః దేశాత్’

(2-3-43)

ఇత్యాది. సూత్ర భాష్యాంతము:

‘ప్రైతన్యం చావిశిష్టం జీవేశ్వరయోః,
యథాగ్నివిస్ఫలింగయోరోష్ణం అత్తో
భేదాభేదాభ్యామంశత్వాధిగమః’

‘ప్రకాశాద్ నన్నై నంశరః’

(2-3-46)

ఈసూత్ర భాష్యాంతమున ‘ఆ విద్యా నిమిత్త జీనభానవ్య దాగేన బ్రహ్మభాన మేవ జీవస్య ప్రతిపాదయంతి వేదాంతాః, ‘తత్త్వ మసి’ ఇత్యాదయః. ఇట్లనిరి. కావున సర్వదా జీవబ్రహ్మభావ మసంగతము.

ఇందు విషయము శ్రీమహాభారత, వాసిష్ఠ, లైంగ, సూతసంహితలోనున్న శ్లోక ములు వ్యాసప్రసక్తములుగాని బృహన్నార దీయములో నున్నవి కామశాస్త్రిగారు వ్రాసిన ‘తత్త్వమస్యాది వాక్యోత్థం’ అనుశ్లోక

మును, బ్రహ్మాండ పురాణములోని ‘ప్రసిద్ధ స్థూలసూక్ష్మాది’ అను శ్లోకమును మాత్రము కావు కాబోలు?

మరియును

‘అసత్యమప్రతిష్ఠంతే జగదాహురనీశ్వరమ్
(గీ. 16-8)

‘సర్వ బ్రహ్మత్వవేత్తారో జీన బ్రహ్మత్వ వేదాః, సర్వయాతీతమాస్మార.....’
(స్కాందపురా ౧)

‘అధకంతు భేదనిశేషాత్’

(బ్ర. 2-1-22)

‘జీవేశ్వరభేదాం భ్రాంతిం కే చిదాహు ర
సంశ్చితాః.....’

(విహంగహిత)

‘చేతనస్తు ద్విధా ప్రాక్తో జీన ఆత్మేతి చ
ప్రే, జీవా బ్రహ్మైవయః ప్రాప్తాః.....’
(మన్మథుని ౧)

‘ద్వేవాన బ్రహ్మణామూపే ఆత్మాప్తై
వానాత్మాప్తై, తత్ర య ఆత్మా స నిత్యః
...అథవాయానీశః.....’

(లిలవతార బ్రాహ్మణమ్)

‘స ఆత్మా పూర్ణగుణకః

స సూక్ష్మ స్సర్వగస్సదా,

సర్వోత్తమత్వా తస్యైవ

జీవాభిన్నం తథాసురాః.

విదు ర్మత్వం తథా విద్ధి

శ్వేతకేతో! కదాచన,

కింతు బ్రహ్మస్సథ క్షర్వ

దేవదేవేశ్వరః ప్రభుః.

స్థానీ వాహ మత్యల్పశక్తిజ్ఞాన సు-దీనః
ఇత్యేవవిద్ధిసతతమతోమోక్షమవాప్స్యసి.
ఏష తత్త్వమసీత్యాదిస్త్రుతే ర్థోఽస్తి సుతతః
(బ్రహ్మసూత్రాంశమ్)

‘అస్య ఈశ స్థానోఽహం
మితిజ్ఞానం విశ్చితామ్’
(మహాభారతమోక్షసూత్రమ్)

‘జుష్టం యదాశ్చ శ్రీశ్రీమహిమే
వహిమాః చాశీ వీతకోకాః’
(చందోదయము)

‘అభేద మిశరూపాణాం
భేదం జీవేశయో రపి
యః శ్రేష్ఠ స్థిరతా బుద్ధ్యా
భక్తిమా న్నవిముచ్యతే’
(భవిష్యత్సూత్రాంశమ్)

‘ఏత మేన బ్రహ్మ త్యాచ చక్షుతే,
నహి జీవమేన బ్రహ్మత్యాచచక్షుతే (ఇంద్ర
ద్యుమ్న శాఖ)

(ఐ. ఆ. ౩-౨-౩)
ఇవి అన్నియును నృసింహశాస్త్రిగారి
మతమున వ్యాసప్రక్షములు కావు కాబోలు.

ఋతు మా ల

శ్రీమతి జూలూరి తులశమ్మ గారు

చైత్రం శుక్ల రామిని జితత్వం
నున్న వనకాంత కొకవార్ల విన్నవిన
వచ్చి కోయిల మొత్తయో మచ్చికలరి
కొలుచుదవ్వనితోడఁ గూసెను గూయటంచు
అట్లు యవ్యక్తమధురిమ నాలగించి
యెంతో రహిమించి పులకించి సంతసించి
మిత తళికొత్తి ననలెత్తి వేడ్క హత్తి
పోవ నున్నట్టిప్రాణముల్ పొందుకొనుచు
గతిని జివురుల నలనల్లఁ గండ్లుచెరిచి
ప్రాత వస్త్రులు లూడిచి నూతనంపుఁ
బట్టుపుట్టుబులనుగట్టుకగది మెఱసి
తనదుచెలులకు వేవేగ భవునిరాక
చెల్వెనోయన వనపంక్తి తేట గలిగి
చివురుచేతుల నలదూతఁ జేరఁ బిల్చు
దారి ముత్యాల కెంపుల తోరణాలు
లీల ననవాటికల సొంపు గ్రాలుచుండె
లతలఁ దరువుల నరవిరి ప్రతీతికొంత
మొగ్గదొడిగిన లీవలమొత్త మొకట
నిండఁబూచిన పందిళ్ల నెలవులాకట

పూతలో నుండి తలనూపు లేతపిండె
తార వేయెల లేమావితరువుపైఁ
నుండి చివుగుల మేయుచు నొక్కపికము
పాడఁ దొడఁగెను మిత్రమా పాటయొకటి
యెంత మృదుతరగానమో యెఱుకపడదు
యెంత చక్కనిహాయియో మెఱుకపడదు
యెంత రుచిగలవస్తునో యెఱుకపడదు
యెంతయాలింపఁ దృప్తియో మెఱుకపడదు
యెందు నేర్చెనో యప్పిక మెఱుకపడదు
యెందుఁ బుట్టెనో తన్నాద మెఱుకపడదు
శిశువులెఱుంగును దద్రుచి పశుగణమ్ము
శఘలెఱుంగును స్థిరములొమఱుగు కెఱుక
యెందుమ్రోడులు ననలెత్తి నిండఁబూచె
మలయపవనండు వీచెను మందగిని
కొదమటుమ్మెదకదుపులు కోరిపాడు
నెట్టిదొనఁగెలనైనను బానఁగు హాయి
యెట్టిమూఢులమనసైన నింపుచెందు
అట్టిసంగీతలహరిచే నవనియెల్

హర్ష పులకల నొందించె నొరపికము
 యీదినంబునఁ దాలేచి యింపుమీఱ
 పాడఁదొడఁగెను దననేర్పు ప్రచురపడఁగ
 పాటలో పాట యింకొక్కపాటగలదు
 మాటలోమాట యింకొక్కమాట గలదు
 మందపవనుండు వోరుని మాదిరిగను
 కుసుమవాసనలెల్లను గూర్చి తెచ్చి
 యిచ్చి హాయిని గలిగించు నెవరికైన
 తేటికడుపులు గుమిగూడి పాటపాడె
 మానముల మంచి దీమధుమాన మొకట
 బుతువులను హృద్యమగున దీబుతువొకండె
 లంతకంతకు ద్వీజనేన లతినియిల్ల
 మంత్రి సామంతవరులతో మాధవుండు
 విడిసె నెలమివితిన్నెల వేడ్కమీఱ
 పాటలను హాయి కోకిలపాట యొకటి
 పల్కులను హాయి చిల్కల పలుకొకండు
 నడకలను హాయి చాయంచనడక యొకడె
 తోటలన్నియు లేతలై తోచె పూచె
 తీవలన్నియుఁ గాచెను మావులన్ని
 పెండిగరిగించి పోసినవిధము తోడ
 వస్తుజాలంబు చూడఁ బ్రశస్తమగుచు
 నుండ నాచందురుం డపు డుదయ మయ్యె
 తాటియాకులపండ్ల తరుచులయ్యె
 వట్టివేళలచాపలు వలెనెయ్యె
 డలను వీవనల్ చాపలుఁగనఁగనయ్యె
 గదులు మంచాలు పరుపులు కానివయ్యె
 పండుపెన్నెలబయలులఁ బడకలయ్యె
 అగరుధూపంబు లంతట నధికమయ్యె
 చందనంబును బూవులుఁ జేకయయ్యె
 అందరకు నిట్టిరోజులే హాయియయ్యె
 పాపలెల్లను దమతల్లిదాపు కరిగి
 అన్నమిడఁగదె వెన్నెలలందు మాకు
 పెండిగిన్నెను పెరుగునఁ బండువేసి
 యనుచు వేడంగ దల్లిదా పట్టునెయ్యె

తల్లి యెఱుఁగునుప్పిల్లల తలఁపులెల్ల
 బూటపూట వసంతంబు పొడవడం
 నాటనాటను గ్రీష్మమే యలవరించె
 యిచ్చిపుచ్చుకొనుటయును వచ్చిపోవు
 టనెడి లోకోక్తి తిరమయ్యె నొర యిందు
 తానొసంగిన రసరూప ధనము మరల
 నైకొనుట కేమి కమలను గనుటకేమి
 చండతరవర్తి ప్రచుర మార్తాండమూర్తి
 తనకుగల వేయికరములఁ దరిమి సాచి
 నైకొనంబూనఁ దనసొమ్ము కరుణమాలి
 నదులు లోగుంచె నదములు నల్లవారె
 సరసులును దీర్చి కలుగూడ నన్నమయ్యె
 నోషధులు పల్కవయ్యె సంతోషముగను
 తరువులెల్లను బుణమునే మరచిపోయె
 లతలు తలవాలె కిసలయ ప్రతినంత
 భానుడును రోషవిస్ఫురద్భానుడగుచు
 మండి తనచండకిరణముల్ మహిమమొప్పు
 వేడినిట్టార్పు గాలిచే వినరి వినరి
 మున్నుతా నిడ్డ రసమెల్లఁ బుచ్చికొనియె
 ఆతఃముగాదు నిప్పదియ యనెడువారు
 అగ్నికిని గాలి తోడయ్యె ననెడువారు
 పేర్చి సుడిగాలివీచెను భీకరగతి
 వచ్చె నెద్దడి త్రాగగా వారిలేదు
 తానమాడుట కటమున్నె కానఁబడదు
 లోకమంతయువేడి నాకులతఁజెందె
 భూతములు తాపములచేతఁ బొక్కుచుండె
 కాల మొకరీతి నేరికిఁ గడువఁజోవ
 దొర మారుట నైజంబెయగునుగాన
 మెరుము లురుములు మబ్బులు మింటవెడలె
 గాలియెంతయుఁ జల్లనై క్రాలఁజొచ్చె
 బాటపాటగఁ జినుకులు పడఁగఁజొచ్చె
 అంతలోనన వడగండ్లు బంతులగఱి
 బడఁగ నచ్చెరువందుచు పడఁతులెల్ల
 నేరఁజొచ్చిరి కరకల నేమొకాని (నశేషము)

1

2

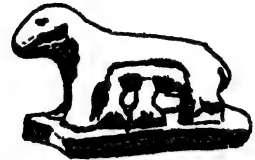
3

4

5

6

7

8

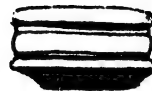
9

10

11

12

13

1. ఒక స్త్రీయొక్క తల. 2. బుద్ధుడు. 3. ఒక తల (ఒక మట్టితో జేయబడినది.) 4. తొండమును కాళ్ళను విరిగిన ఏనుగు. 5. నరాహమ. 6. ఒక కుక్క; రెండు కిల్లలు పాలు ద్రాగుచున్నది. 7. కూజా (మట్టిది). 8. మట్టి కూజా. 9. లోహముల కరగించు మట్టి దిప్ప. 10. పగిలిన గిన్నె. 11. దీపపు ప్రమిద. 12. ఒక మట్టి పాత్రము. 13. ఒక కూజా మెడ.

1. లోకనాథుడు (బుద్ధుడు)

2. త్రైలోక్యవిజయుడు

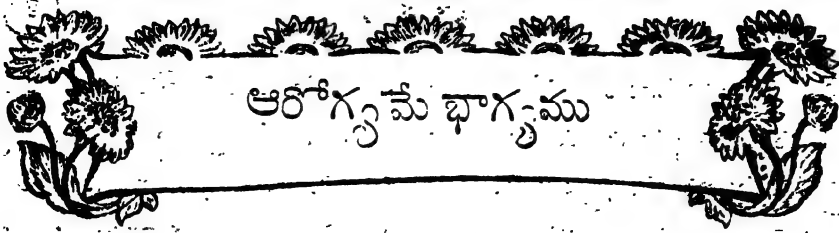

3. గణేశుడు.

ఒక స్త్రీ విగ్రహము.

1. లోకనాథుడు, శేతవనములో తూర్పున నొకమతమునందు దొరకిన శిలావిగ్రహము. రిక్తి అంగుళములై. పంచేతియందు కమలమున్నది. 2. త్రైలోక్యవిజయుడు, శాద్దులదేవతలలోనొకడు. నాలుగు ముఖములయందు ఒకటి నుకప్రకృతున్నది. కిరీటమునందు ధ్యాన బుద్ధవిగ్రహముకలదు. పైమతమునందు దొరకినది. 3. గణేశుడు. బ్రాహ్మణుల విగ్రహము. 2½-1½ అడుగులు. నాలుగు చేతులయందును మాడువిరిగిపోయినవి. నాలుగవచేతియందుండునది శేత్రము. మూలందు గంధర్వులు పుష్పమాలికలను తెచ్చియున్నారు. పైమతమునకు నాయవ్యమున నొక దేవాలయమునందు దొరకినది. 4. ఒక స్త్రీవిగ్రహము; 9 అంగుళములై. అధరణాలంకృతము పైదేవాలయమునందు దొరకినది.

ఆరోగ్యమే భాగ్యము

డాక్టరు ముత్తు గారు

ఈయనోగ్యమున సాంఘిక చారము

క్షయరోగ కారణం పరిశీలనార్థమై క్రిందటి వత్సరమునుండి నేను భారతదేశము నందు సరచారముచేయునపుడు నామనస్సు నకు నాటిన కొన్ని సంగతులను నాదేశజనుల శ్రేయోకరుడగు గుతూహలాయత్త చిహ్నింప నోట నగుదుటకు గడిగితిని. నే నేరాజకీయ వ్యావహారికసంబంధిని గాకుండుటచే, నాయుద్దేశముల నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నుడువగలను. భారతీయులందఱును వివిధాభిప్రాయయుగ, స్వరాజ్య మెన్నఁదోయొకనాఁడు తప్పకవచ్చునని యొకభావము కలిగియున్నాడు. కాని దానికైకొనుటకు సర్వసాధనములమై యుండుమా; అది రానున్నప్పుడు దాని స్వీకరింపదగుదుమా; లేకున్న దగియుండుటకుగాను ప్రయత్నము చేయుచుంటిమా; అనునీముఖ్య ప్రశ్నలు భారతదేశములోని ప్రతిసాంఘికుని యొక్కమనంబును వేధించుచున్నవి.

పరిశుభ్రమగు గృహములలోను ఆరోగ్యకరంబగు ప్రదేశములలోను నివసించుచు ననుపమానసామగ్ధ్యరోగ్య జీవనంబుల గడుపు ప్రజలచేతనే యేదేని రాజ్యరక్షణంబు కలుగ గలదనుట స్వతస్సిద్ధవశా నత్యము. ఏజాతి మైన బలమైనదేదోసామగ్ధ్యము గలదైన నాగరకత; సత్వతంత్ర్యసామ్యమృతబింధు

పులులగ్రోలుగలదనియు, దానినే, తాము, పంశ పారంపర్యముగాఁ దమసంతతి వారి కొప్పు జెప్పదురనియు విని సంతృప్తుకనైతి. ఈయార్థి కపు యొత్తడి దిన్నంబులలో, నీభయంకర పారిశ్రామికపు బోటీరోజులలో, నేరాజ్యమునం చెక్కు డారోగ్యవంతులు, నెక్కుడు సామగ్ధ్య వంతులు నగుననివాంఛ గలరో యట్టిరాజ్యమే తలయెత్తును. అట్టిరాజ్యమే తదితర దేశవ్యవహారములపై సధికారము కలిగియుండును. వేయేల అట్టిరాజ్యమే ప్రపంచ మంతటిలో నంత జయప్రదాయియై చెలంగును.

వ్యాధుల కానుకయ్యూ నేల.

ఈనాటి మనయాధిక్యతయేమి? మైసం గతులన్నియు నాలోచించిచూడ నేటిమన భారతీయుల దశయేమి? ఒకదేశాభివృద్ధికై పాటుపడు ప్రతివర్ణమువారును ప్రతిపర్యాయమును నిష్క్రమనోరథు లగుచుండిరి. కనుక మనశ్శిగితుల నాలోచించిచూతము. లోకములో, భారతదేశములోనున్న దారిద్ర్యము. అశుభ్రత, యనారోగ్యము నితర దేశములలో వేటియందైన నేటిదినమున గలవే? మహామారి, విషాచి, మహాచి తాజ్వరాదులు మన భారతదేశములో బ్రబలములు నేదేశములలోనైన బ్రబలమున్న వే? ఇవి చాలని

యట్లు వీనికిఁదోడుగా తుయరోగ మేభాగముం దుఁజూచినను ముఖ్యముగా యావనవంతు లగు స్త్రీపురుషులయందుఁ బ్రబలముఁ జెప్ప శక్యముగానిబాధను నుడువవలనుగాని నష్ట మును గలుగఁజేయుచున్నది. మనచంటిబిడ్డ లనేకులు చనిపోవుచున్నారు. ప్రపంచము లోని యేయితర దేశమందు నింత బిడ్డల నష్ట ముండుటలేదు. వేలకువేలు యువకులు, పురుషు లనక స్త్రీలనక జీవనరంగమునందుఁ జోర ననమథులై, వీతబలులై జీవితకుసుమం బునందే, తుయరోగ పీడావృతులౌటచే, వాడి, పటుత్వము తరిగి నశించుచుండిరి. యకానన దశ యందలి జను లనేకులు దేశోపకారంబునకుఁ బనికివచ్చునమయంబువ హేమంతఋతువునం దలి మలయమారుతంబుల వలన నేలకురాలు పండ్లవిధాన నీతుయరోగ బాధచే పుడమికి వ్రాలుచుండిరి. వీనియన్నిటికిని గారణంబేమై యుండును? పునాదిగట్టిలేమియని తేలకమా నదు. తల్లి నీరసపుండలి; పిల్లమాత్రము నీరస ముగానుండక గట్టిగా బలముకలిగి యెటులుం డఁగలదు? ఆ నీరసత్వం బాబిడ్డర క్తనాళంబు లలో దాని జీవితకాలమంతయు నట్లే ప్రవ హించుచుండును. ఇటీవల వైద్యశిఖామణు లనేకులు తుయరోగాగమాభివృద్ధులకు సాం ఘిక పారిశ్రామిక కార్మికపరిస్థితులు చాలఁ గారణభూతంబులని గ్రహింపగలిగిరి.

విత్తనముకన్న నది నాటఁబడునేల ముఖ్యము. భూమి మిక్కిలి సారవంతమైనచో నేక్రిమికిట కాదులవలనిభయం బనావశ్యకంబు ఈసంగతినే నే ననేకవత్సరములకుఁ బూర్వ

ము తెలియఁబరచి యుంటిని. దీనినే యిప్పు డిప్పు డనేకులువైద్యులు తప్పక గ్రహించు చుండిరి. మానవుడే తన దేహములో నస్వస్థత ప్రవేశింప నట్లు చేయువాడు. అటులు స్థాపిత మైన యస్వస్థతయే రోగంబుగా పరిణమించును. దారిద్ర్యము, నశుభ్రత నొకవంకయు, వేటొక ప్రక్క తరుగనితంపిగా బహువత్సర ములనుండి పెరుగుచున్న సాంఘికాచారం బులు నలవాటులును భారత దేశములో తుయ వ్యాధిప్రబలఁ గారణభూతములుగా నొప్పు చున్నవి. కానఁ దమబిడ్డలు దృఢకాయులై యుండునటుల ప్రతిజననీ జనకులును చూచు కొనుట వారి ముఖ్యవిధియైయున్నది. వారు తమబిడ్డలకు పితృర్జితముగా ధనమియ్యకున్న మానె; ఆరోగ్యభాగ్యమునైన నీయవలదా?

౨. పెద్దనష్టము

అతినీచము నతిస్వల్పము నగు తిండి; మురికి కాలువలచేతఁ జుట్టఁబడి పాడువీధు లలో దుర్గంధకూపముల దరినుండు జీమూత సంభూతగృహంబులు; ఈపాడు పరిస్థితులలో నారోగ్యవంతులగు స్త్రీపురుషుల యభివృద్ధి అత్యంతకష్టము. పదమూడు, పదునాల్గువ త్సరముల పిల్లతల్లుల గర్భమున జన్మించిన బాల లెట్లు ప్రపూర్ణారోగ్య యావన తేజ శ్శాలులై యుండగలరు? తల్లులే పిల్లలు. అట్టి చోనది యసంభవంబేకదా? ఈబాల్య వివా హములే, మనజాతియొక్క క్షీణదశకుఁ గారణ భూతములు. బాలికలుగానుండుకన్యకల వివా హము చేసికొనుటగాని వారికి వివాహము

చేసి సంసారభారంబు వారి భుజంబుల మోపుటగాని మానవిక దైవిక విరుద్ధముగాఁ జేయు నొక గొప్పతప్పిదము. నవనాగరక దేశమం దెచ్చటను నీదురాచారము కనఁబడదుగాని, మన దేశమందుమాత్రము బహుప్రబలముగా నున్నది. వేలకు మిక్కుటముగా బాలమాతలుబృసముచే మరణించుట గాని, జన్మించుట తడవుగాఁ గాలధర్మమొందు చిన్న శిశువులఁ గనుచుండుటగాని, తటస్థిచుచున్నదన నబ్బర పడవలసిన యవసరము లేదు. ఈపిల్లతల్లులు బలవంతులు, ఆరోగ్యవంతులునగుబిడ్డలఁగనుట కుఁగాను శక్తిబలంబులు లేకుండుటచే నతినీరసులు బలహీనులునగు బిడ్డలఁ గాంచుచుండిరి. వీరు తమకన్న బలహీనులగు బిడ్డలజన్మమునకుఁ గారణభూతు లగుచుండిరి. ఇట్లునే యొక తరమునుండి యింకొకతరము క్షీణించుచున్నది.

మనజాతియంతయు నొక పక్షియము కండ్లను విప్పి యొడలు తెలిసి ధైర్యసాహసంబులఁబూని, యా పెద్దనప్తమును దొలఁగింపఁ బూనకున్న సీలోకములోన మనపేరుండకుండునట్లు రూపుమాసి పోవలసినవచ్చుదినములు రానున్నవి. నాయనుభవమునుబట్టి చూడ

నాకు గోపాపద్ధతియు బాల్యవివాహములును తీయరోగమున కెక్కుడు కారణభూతములుగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఈతీయరోగము పురుషులలోనికన్న స్త్రీలలో మూడురెట్ల ధికనష్టమును గలుగజేయుచున్నది. ఈసాంఘిక దురాచారవిరోధమునకు శాస్త్రనిర్మాణ చట్టములపై నాధారపడుట మనవైతిక నీరస త్వంబును వెలిపుచ్చక మానదు. రాజకీయ సాహాయ్యమును గోరకయే యీచెడుగుల స్వదేశాభిమాన విశ్వాసముగల ప్రతియొక్కరును సాహసించి సవరింప సమకీర్తవలెను. ప్రతిజననియు జనకుండును తమకుమారికలకుఁ బదునెనిమిది నత్సరములలోను, కుమారుల కిరువది వత్సరములలోను వివాహములు జరుపమని వైవముముందరఁ బ్రతినసల్పి యటులునడచుకొనినఁ జాలవఱకు సవరణయగును.

వైవము, భారత దేశమున కసమానతేజస్సుగ్గిరి బహుమానముల మరియేజాతియైన గలిగియుండిన, గర్వించునట్టివాని నిచ్చియున్నాడు. కనుక మన సాంఘికాచారములచే తను స్వకపోలకల్పితములగు చెడుగులచేతను మనసంతరిని బాడుచేయుకుండు; లోకము నందలి మనహక్కులను గోల్పోకుండు.

[ఆర్. కృష్ణశాస్త్రి-అనువాదకుఁడు]

కలియుగధర్మములు

మల్లాది నూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

(ఆంధ్రభవిష్యత్వములోని కొన్ని పద్యములు)

కలియుగభార్యసంధి యిది కాపున నింతకు ధర్మకర్మముల్

దలంకయుండ నింతట నెక్కిము జాతుల నాశ్రమాలు
గలచుట, యౌవకర్మ మధికంబగు స్త్రీయు గూర్పుటన్న సీ
లుకుల విస్మయంబుల గృహ వివిధముల కవిప్రభావముల్.

క. అవి యడిగిన నాదైవప్రసాదమున విజయోగదృష్టినెరచి కలియుగం
నిన నెప్పుడు పలువిధముల, దన మేజయింపున కల్గి చక్కగని తెలిపెన్.

సీ. నలుకొప్పునులు గల రెయిక రెయిక, ఎరిమిమై నదిమి కన్పెనులగొంక
రత్నశ్రీయులు భూమి కభ్యుక్తులగుచున్నట్లు, నెక్కిభాగ్యముల ఎరుగుచుగ
రెనవిదేశముల నాశ్రయించునట్లు, కల్పవృక్షమును గడచుచుగ
రాజుగై లవసేనురాచారుల నెదరు, బ్రాహ్మణ లామునిపాదులగుదు
రఖిలవేదోక్తకర్మముల లాగెదాచు, నెల్లజాతులవారి ను నేకగ్రంథ
కారితములు కామోపాసనముల, గాత్ర శాంతిని గ్రహింపు కలియుగము.

సీ. కన్యకాచారములగుదురు ధర్మశాస్త్రములు, ధర్మపాలకులగుదురు తత్కర్మములు
విది నిషేధముల తంతయు వీటి బాచ్చి, మెల్లవానిను విహరింతు నిష్టమతివి.

క. ధనమునకు గల గలకారణ, మున కొకవీరంబు సుగుణము కల్పన సీ
చున కమ్యోజి తెలుగున న, జ్ఞునకు నొకచిన్నపనియు సాగకు కలిలో.

సీ. అన్న మమ్ముడు రూరూర నఖిలజనులు, వీధివీధి విప్రులు భేదము ను
మొకొసంగెద, రందందు గులముకుము, కాంత లమ్ముడు రంగముల్ కలియుగమున

సీ. కడటసన్నాధియు వితంతుకామినులును, పుత్రముఖపీడితానుఖిలు పొందగలరు.
పడియునాతెండు నిగివిబాకులును, కలినిగిడ్డొ తంప్రలై మెరుగగును.

క. తెలుగుకుండ్లను నున్నది, తొలుతనులొకప్పుడు తొలగిన పలువి
స్సలు కావిరంగుబట్టలు, నలకల కలివీధిలో పుగుదురు కాపుల్.

సీ. ఉచితకర్మము లెల్లరు నుజ్జగించి, ప్రహ్వవాద్యము నూతగా బడయగలరు
కులమత భ్రష్టులనియెడి కొంతమంది, పరివర్తనము మన్నన పడయగలరు.

సీ. ఏమి యేమోయి యేమోడి యేమిర! యని, యెచ్చుతగ్గుల గనిపెట్టి యెచ్చరించు
నట్టిపిలుపులు తొలుమా తగుచునుండు, దలగు నుత్తమధర్మమాధమవివర.

- చ. ఋతువులు తల్లక్రిందగును, వృష్టియుఁ జిత్రవిచిత్రఖండఃప
ద్ధతిఁ గురియంగఁజొచ్చు గడితప్పనిదూడలు దుక్కిఁ బద్ధతాఁ
గుతలము చొడువాటి జగిఁగోప్పుడుఁ గోడులు మెట్ట చేలగుఁ
హితరుచిఁ బాయు ధాన్యములు నెల్లఫలంబులు కూరగాయలుఁ.
- క. పుడమికడ నున్న మేచ్చులు, నడుభూమికి వస్తు రల్ల నడివోటి జనుల్
కడఁజొత్తు రిందు సందును, కుడియెడమలు లేక వారికోర్కులు తీర్చుఁ.
- క. కొని యమ్ముట మోసంబున, ధన మార్జించుటయు దొంగతనమును గలిమిం
గని స్తుల్లఁడుట నదరుట, యనునివి సామాన్యగుణము లగు నందఱకుఁ.
- క. చెడునడవడిఁ బూర్వార్జిత, మెడిలించి సమస్తభోగహీనుం డగుచుఁ
గడియిం నేర గుడిన, జఁమహిఁ బెట్లము ప్రోచునమయము నచ్చుఁ.
- క. విఠనాడీ సిగ్గు నీలము, లొఁపిల్లు, జపముడియె తమకుఁ దొడఁపుగఁ బడఁతుల్
చెడుతొనగూట నడుచుట, గడితము మగవారి కొఱత కలిలక్షణముల్.
- గీ. నయసుమితక నచ్చుడి వార్ధకబా, హస్తమీటిన్ కోర్కెలు వ్యసనములును,
తరుణజనము నణఁచు నంపజను నణఁచు, దన్కరాన్ని న్నృపత్ర యోత్పతభీతి.
- క. వికలాంగులగుచు నాఁకట, నకనకబడువారి యార్తనాదము వెలిగా
నొకనిముసి మూపి దట్టులె, యొక కబళము పెట్టి నిల్లు నూపదు కలిలో.
- క. ఈసును ద్రోహంబున జే, రాసయుఁ బరదూషణంబు నాత్మస్తవమున్
రోషము బ్రహ్మద్వేషము, దోసపుజేతలును జనులతోడన్ పుట్టుఁ.
- క. వడగండ్లవాన వేంస్తము, నడగాలియుఁగాలివాన వసపావకమున్
విడుగులు నుల్కాపాతముఁ, గడునడిఁ దలచూపుచుండుఁ గలియుగమందున్.
- సీ. వేదాంతవిద్యావిశేషంబు సరిసార, పోషణ సాధనంబుగ ఫలించు
ధర్మశాస్త్రపురాణదక్షత్వ మభినవా,చారముల్ సాధిం నందడించు
జదివినకోరిచెంబు సాధునమ్మటిఁ బాసి, సర్వజ్ఞభావంబు సంతరించు
కర్తార్థభావ సౌఖ్యవదూర నిస్సార, నవనవకావ్యసంతతి జనించు
నఖిలవర్ణంబులు ద్విజత్వ మభిగమింపు, సత్వవర్ణలబుత మహత్త్వ మంతరించు
దయయు సత్యంబు శౌచంబుఁ బదత్తిరించు, గణఁ దరంబాకొ కలికాలజనము నంచు.
- గీ. సమయములఁ బత్రముల హాసితకథముగను, స్వీయకోరలేఖనంబుల వేటుజేసి.
యుత్తమర్థాధమర్ణల యోగ్యవిధులఁ బాడి, తపఃపరి న్యాయవాడు లగుచు.
- క. పరలోకంబును బూర్వో, త్తరజన్మంబులును బండితమ్మయ్యలచే
నరమతఁబడు శాస్త్రంబుల, పశుమార్గం బప్రమాణపద్ధతి నరుగున్.

క. కులమత వర్జితకృత్యం, బులు చేసెడివాడు సంఘమునఁ బెద్దయగున్
కులటాపుత్రు లపాంత్రే, యులు క్రతువులు చేయఁ గడఁగుచుందురు కలిలో.

గీ. తల్లిదండ్రుల నియమించుఁ దనయుఁ డెందు, నత్తమామలఁ గోడలు నాడిపోయు
నాలు మగని మగండును నాలి మొఱఁగి, తిరుగుదురు శిష్యుఁ డెదిరించు గురువరేణ్యు.

క. ఉపకారము శూన్యంబగు, సపకారము హెచ్చు నతిథి నభ్యగతునిం
గృహఁ జూచు గృహస్థుండఁడు, జపహోమ సురార్చనాదిసత్క్రియ లణఁగున్.

క. అందఱు కవనము చెప్పుదు, రందఱు నీతులు వచింతు రందఱు పరకాం
తం దడపుదు రొరులధనం, బుదఱు చవిగొందు రందఱు అధికులు కలిలో.

క. లోకం బివ్విధి బహురో, గాకీర్ణము నిచగుణము నల్పయుష్కం
బై కాశీయసడియెడు హా, హాకారు బెసఁగఁ గలియుగాంతమునందఱ.

చ. ఎవనికి వాడె యెల్లజగ మేఁగఁ బూనిన లోభవృత్తిచే
నవనితలంబు నల్లిడల నాహవమేర్పడి కీడు మూడు భూ
ధవులు విధించున్న అమితంబగు భూము లొకింతయేని పం
డవు కఱ పెంతయుం బొడవడంచును లోకుల దాన వారిలుక్.

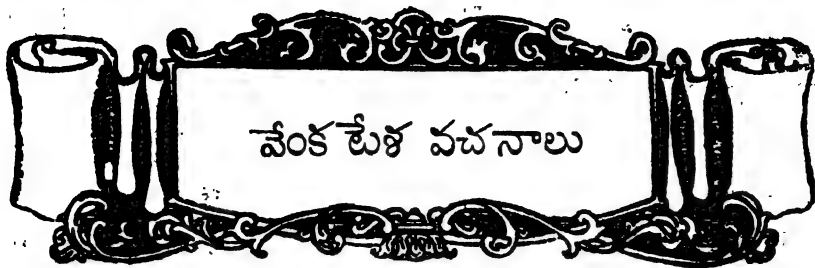
చ. దారుణమైన యాకటికిఁ దాళక యిం ద్లడఁబాసి దేశసం
చారము చేసి చేసి యొకచక్కిని గూడును గుడ్డలేక కాం
తారసముద్రతీర వసుధాధరభూములఁ జొచ్చి లోభులున్.
నారలు చీర లాకు లశనంబుగఁ బొందెల నుండు రెట్టలో.

గీ. అట్లు లోకంబు కుతకుతలాడునపుడు, పుడమి నిస్సారమై గొడ్డువోవు నపుడు
తారకంబులు తమగతుల్ తప్పనపుడు, మొదలులేకుండ ధర్మంబు పోవునపుడు.

వ. ....ప్రచ్ఛన్న వేషులై వనాంతరంబుల నందండు నివసించు మహాత్ములగు తపోధను
యనుగ్రహంబున.

చ. అమితవివర్పరంపరల నవ్విధిఁ జేడ్పడియున్న వారి కా

హిమరుచి రాజునోట వెలుఁగేది పదంపడి తోఁచినట్లుగాఁ
గ్రథముగ హిసమై కలియుగంబు తుపా మొదలూడినట్టి యా
యమినిధర్మముఁ గృతయుగాదిని గన్నులపండు నయ్యెడున్.

[సంపుటము ౨. సంచిక ౧౨ తరవాది]

వ. పీతాంబరధరా ! మీసాలోక్యంబు నాకు నీభూలోకంబుననే సిద్ధించియున్నది; మీసామీష్యంబు హృదయకమలంబున లభియించె; సారూప్యంబు మీధ్యానంబున నిలిచినది; సాయుజ్యంబు నిద్రాగమయంబునం గలదు; నీకు శరణుసాచ్చినం బావిముక్తి నేతునంటివిగావున జీవన్ముక్తి సమకూడె. నీవు నన్నెడబాయకుండుటంజేసి సదానందానుభవంబు గలిగె. నీవై భక్తి యొసంగినందువలన జన్మ శుద్ధి యయ్యె. నాలుకకు మీనామామృతంబాసంగినకతన నమృతపానంబుదొరకె. మతియు మీదాసులసంగతిని యోగము నలవడె. ఇంక నిన్నడిగెడిదేమి? నన్నిటం గృతార్థుల మైతిమి. నమోనమ శ్రీవేంకటేశ్వరా !

వ. శార్ఙ్గాయనధరా ! నిన్ను భజియించి యేమియైనను గోరి యడిగెదనంటినేని నీకంటె నుత్తమవస్తువు లెక్కడ నున్నవి? నీయందే మూర్తిత్రయంబును, ద్వాదశాదిత్యులును, నేకాదశరుద్రులును, నవబ్రహ్మలును, పంచ శరన్మరుత్తులును, వసువులును, దిక్పాలకులును, మునులును, సిద్ధగంధర్వపదంబులును, అణిమాద్యప్తైశ్వర్యంబులును, చతుర్దశభువనంబులును, కులాచలదిగ్గజమహానాగసింధుగంగా

నదీ ముఖ్యతీర్థ సకలసామ్రాజ్యంబులును నున్నవి; పరమపదం బున్నది. మీరు గలచోట నన్నియుం గలవు; మిమ్ముల నాత్మదలంచిన మాకు సకలసాఖ్యంబులుం గలవు. నమోనమ శ్రీవేంకటేశ్వరా !

వ. నీలమేఘశ్యామలా ! అణువులకు నణువవు; మహత్తులకు మహనీయుండవు; ప్రకృతి పురుషులకుం బరమాత్మవు; మూడుమూర్తులకు మూలమవు; చరాచరంబులకు సాక్షివి; ఊహించిచూచిన నొక్కండవే దేవుండవు; ఏర్పరచిచూచిన ననంతుండవు; తలచిన నభేద్యతత్వదుండవు? విచారించిన నిర్గుణుండవు; వినంగణంగిన గల్యాణగుణుండవు; కన్నులం జూచిన సాకారమవు; స్వరూపవ్యాప్తిని నిరవద్యుండవు; స్వాతంత్ర్యంబున జీవచైతన్యమవు; భక్తిపరులకుం బ్రసన్నుండవు; తుది విచారించిన జగత్కర్తవు; యిట్టి నీగురుతులెలియంగవచ్చు నయ్యా, పెక్కురూపంబులు గలవాడవు; పెక్కునామంబులు గలవాడవు; వేదవాదులకునునగోచరుండవు. నిన్నుం జేటి కొలువ నేరము, నీవే కరుణించి కావవే నమోనమ శ్రీవేంకటేశ్వరా !

కోనేటినిలయా ! విరజానదిపర్యంతంబును విడువని ప్రాకృతదేహంబులు మొలచిన జీవులు

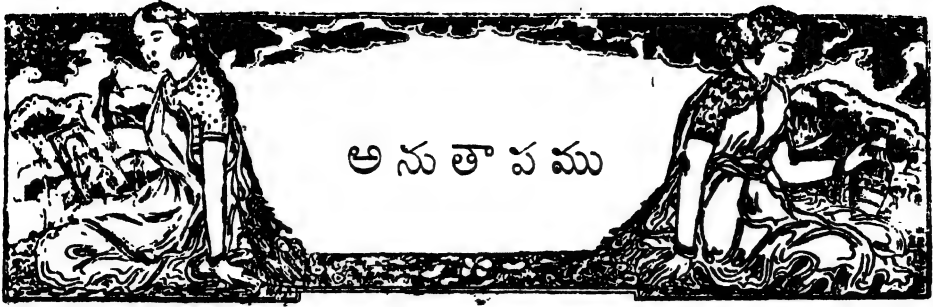
తమతమసామర్థ్యంబుల జీవన్ముక్తుల మయ్యె
దమన నెట్లువచ్చు? ఇట్టి ప్రకృతిసృజనంబున
వచ్చినయింద్రియంబు లేల జయింపనిచ్చు?
అందులకుఁ గారణంబైన ఘనస్సు నేరీతి నిర్మ
లంబగును? తన్మాత్రంబునం జేసిన కర్మంబు లేల
శాంతింబొందు? అయిన నాఁగాకేమి! ఇందు
లకు నేల భయంబునంద? అందులకుఁ గార
ణం బిన్నివిధంబులం బ్రవర్తిల్లేడు నీమాయ.
నిన్నుం గొల్చినవారికి నీమాయ నుపసంహ
రింపనేర్తువు. తాళముచే యొకవంక నుం
డగాఁ దలుపుతెలుచునట్టికథ గా నేల? ఇది
యెఱింగికదా మున్నిట్టివారలు కొందఱు మీ
దాసులయి మిమ్ముం బొగడి మీకు శరణు
సొచ్చియును మహాత్ములయిరి. ఏము నిదిమె
యుపాయంబని యెఱుంగుకొంటిమి. నమోనమ
శ్రీవేంకటేశ్వరా!

వ. అప్రమేయా! భవి నెన్ని మాయో
పాయంబులు గలిగిన మీదాస్యమునకు నీడు
రావు. నేయవచ్చుబహువిధపుణ్యంబులు; నీవు
దేవుండవని తెలియు విజ్ఞానమునకు సరిగావు.
నేరందగుయోగాభ్యాసంబులు; ఇవి నీభక్తితో
సరిగావు. ఉరడుఁగాకేమి పెద్దతనంబులు కొంద
ఱికిని; మీశరణాగత ధర్మంబుతోఁ బరుణింప
రావు. మోయుచున్నవి పెక్కుశబ్దంబులు;
మీతిరుమంత్రస్తోత్రంబువలెఫలంబు లొసంగవు
ఇదియెఱుంగుడు. ఇంక నానావిద్యలు; మీసంకి

ర్తనవిద్యంబోలవు. నిగుడెదరుముప్పదిమూఁడు
కోట్ల దేవతలు; మీవంటి బలవంతులు గారు.
మీ రిచ్చువరంబులకు హానిలేదు. మిమ్ముం
గొలిచినవారిఁ దదవులు శ్రువపట్టములు. యిది
లోకదృష్టాంతము. మీచరిత్రలు గణుతింపనల
విగావు. మరియు నితరమార్గంబులు యెడ
మావుల నీళ్ల నంటివి; మినుంగురుఁబురువుల
ప్రకాశమునంటివి; కాకిఁగడలసామ్మునంటివి;
కప్పచిప్పల వెండివంటివి. ఇట్టి శ్రమంబుర
లకమిశ్రీపాదంబు గతి యని యున్నవారలు
ధన్యులు. నమోనమ శ్రీవేంకటేశ్వరా!

వ. నారాయణా! పుట్టువులు హేయమూల
మనంగా సూరక రోయుటేకాని అవి యెవ్వరికి
నపకారంబులని తెలియంబడవు. కర్మంబు ఫలం
బులొసంగునని చేయుటకాని యవి ఘాతో
నొడంబడుటలేదు. సంసారభారంబున నూజుక
జడియుటకాని యది యెవ్వరికి నసహ్యంబుని
తోడదు. మోక్షంబు మంచిదనంగా నానడి
వెదుకుటకాని అది తొల్లి యనుభవించి చూచి
సదిగాదు. నీవు సర్వేశ్వరుండనగా విని మ్రొ
క్కుటగాని నిన్ను నింతటివాడవని తెలియ
నలవిగాదు. ఏమని విన్నవించెద? నాజ్ఞానంబు
నగా నెట్టిది? తొలిజన్మంబున నామీద మీక
టాక్షం జేపాటిపెట్టితిరో యీజన్మంబున మీ
దాసుండం గాఁగలిగె. నమోనమ శ్రీవేంక
టేశ్వరా! (సశేషము)

అనుతాపము

చిత్రలపాటి వెంకట శ్రీరాములు, బి. ఏ., యల్. టి.,

తాప మడలించుచుండు నిదానువేళ
స్నిగ్ధనిబరచుచ్చాయ తేజవాళి
పోతముల సోకునా మేను పొంగుచుండ
సూర్యోదయశలటువు నావయిం బడ
మోము పై కెత్తి కాంచితీ వేముమీద
దట్టమగు నాకుజొంపముల్ తనువు నాచ
శోణకాంతలు వెదచల్లు శుకముఖింబు.

* * * *

పరిణతసాలిభాముల జెలుకుగడం
మెసవి కేరెడి కీరంబు ససి దొలుగి
క్షుద్రపించుమందవృత్తునఁ జొక్కుచూట
కానఁగానయ్యె బాపిష్ఠి కాలమహిమ.

* * * *

అనుచు నటనుండి కడలెడునంతలోన
కంటకావృతమై కుటంగటఁ జెలంగు
బర్బరానోకహంబుపై బాలపికము [అని
కూయఁగాఁజొచ్చె నెలుఁగెత్తి 'కుహుకుహు'

* * * *

ప్రకృతి నీతిదొలుంగినఁగిదిఁ దోచె
జంగమస్థావరంబులభంగి మాతె.

* * *

ధర్మహానికి నోడక తగవుమాలి
ఆశ్రయనిక్కట్టతను నెంచ కక్కటకట
కుక్షి నింపుచునున్నారు కూళజనులు
* * * *
సకలములు మంజులవలయు
దుష్టమానవత్సవృత్తే దూరమైన
సద్ద్విజాలికి సత్పథసంచరులకు
మరణమె ఘోరగు కాదుసూ మార్గమొండు.

* * * *

జూదముల జూరు నీరాను చాతకంబు
చొటిగడ నాశ్రయించునె చావనున్న ?
కొదమసింగంబు లేనుండుమెదడులేమిఁ
బూరిఁ గటచు నె జీవంబు పోననున్న ?

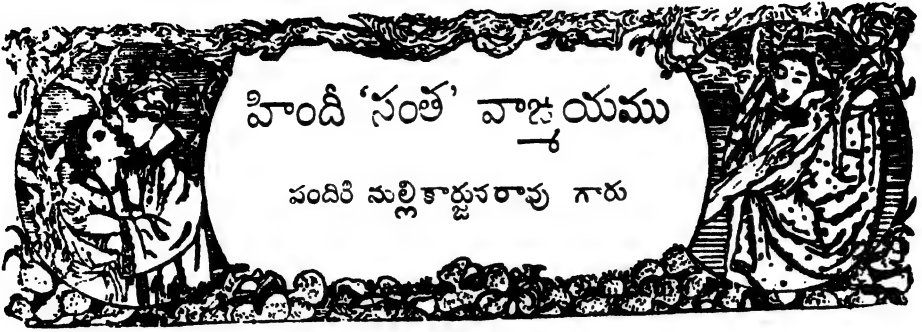
* * * *

హెచ్చుపడవుల బిరుదుల నిచ్చగించి
నీవీయదేశంబు, స్వప్రజ, స్వేచ్ఛ నాక
త్యాగశీలుడు, ధీరు, లుదారమతులు
నీతిజథమును వీడఁగా నేర్తు రెట్లు ?

* * * *

ప్రాజ్యమా స్వరాజ్యమునకై పాటుపడిన
దాసు, నిజదేశదాసు, నాత్మార్పణంబు
కొలది గ్రహియింప నల్పులు వలఁతులెట్లు ?

ప్రథమాద్యన శతాబ్దారంభమునుండి హిందీ వాఙ్మయమున మొత్తము కవిత్వమును చెప్పవచ్చును. విక్రమ శకము* 700 నుండి 1200వరకు పుష్పకవి మొదలయిన వారు జన్మించి తమ రచనలను గావించి యుండిరి. కాని, యప్పటి గ్రంథములు కాలగర్భమున లీనమైపోయియుండుటచేతను, ఆకాలము నాటిభాష ఆపభ్రంశభాషాస్వరూపమున సంపూర్ణముగ నీడక, హిందీభాష యొక ప్రత్యేక స్వరూపమును చాల్చుకొనవుటచేతను విక్రమ శకము పదిరెండవశతాబ్దాంతముననగామందు జన్మించిన 'చందబరదాయా'నే ఆదికవిగ నెంచుట సమంజసము.

'రా సా' యుగము

వి. శ. 1200 నుండి వి. శ. 1500 వఱకును 'రాసా' యుగ' మని చెప్పవచ్చును. 'రాసా' లనగా రాజపుత్రుల పంశావళులను తెలియజేయు గ్రంథములు. రాజపుత్రుల యొద్దనుండు వందిమాగధులవంటి చారణులచేతను, భాటులచేతను వ్రాయబడిన పద్యములు. ఈచారణులు, భాటులు తమరాజు లొనరించినయుద్ధములు, వారిశౌర్య ప్రతాపములు, కీర్తి మొదలగువానిని ఆనవుగను, గ్రంథ రూపముగను వర్ణించుచుండిరి. అట్టివానినే 'నేడు' రాసా' లనెదరు.

మహమ్మదీయు లాకాలమున భారతవర్షముపై దాడివడచి, హిందూ రాజ్యములను ధ్వంసము చేయుచు, తమరాజ్యములను స్థాపించుచుండిరి. కావున ఆకాల మంతయు యుద్ధములయందు గడచెను. రాజపుత్రులు తమరాజ్యములను సంరక్షించుకొనవలసిన యావశ్యకత కూడ కలిగెను. అందుచేతనే మనము 'రాసా' లయందు యుద్ధవర్ణనలు, రాజుల శౌర్యప్రతాపముల నుద్దీపింప జేయు పీఠరసవర్ణనలను చదువగలుగుదుము. సారాంశ

మేనున, ఆయుగమును మనము సంగ్రాహయుగమనికాని 'రాసా' యుగమనికాని చెప్పుట అనుచితము కానేరదు. అందు 'చందబరదాయా' కవిచే నారంభింపబడి ఆతని కొడుకగు జల్ల రాకవిచే పూర్తి గావించబడిన 'పుష్ప రాజు రాసా' జగనికకవిచే రచింపబడిన 'హ్వానిం శము' శారంగధరునిచే రచింపబడిన 'హమ్మిక్ రాసా' మునులైనవయిన 'విజయపాలరాసా' లీనలదేవరాసా' లును ముఖ్యములైనవి.

సంఘసంస్కరణము: దేశభాషావిజృంభణము

'రాసా' యుగమునకు పిమ్మట దేశము మహమ్మదీయశాసిత్యమునకు లోబడి స్వాతంత్ర్యమును గోల్పోయెను. మహమ్మదీయ సంపర్కముచే దేశము యొక్క పరిస్థితులు కొంతమేకును మార్పుచెందినవి. సంఘమునందు పక్షి వాకే కొన్నిదురాచారములు వ్యాపించినవి. జాతి భేదము సంకీర్ణమయ్యెను. అది మహమ్మదీయ సంస్కరమున మరియు దృఢముగ పాదుకొనెను. ఉచ్చనీచభాష ము పెంచబడినది. మతాధిపతులందరును సంస్కృతపండితులైయుండుటచేత మతగ్రంథము లన్నియు సంస్కృతమునందే యుండెను. జనులు మతవిషయక జ్ఞానమును పొందుటకుగాని, జటిలసమస్యలను బరిష్కరింపవలసి వచ్చినప్పుడుగాని పండితుల నాశ్రయింపవలసివచ్చుచుండెడిది. అందుచే సామాన్యజనులకు పండితుల సంస్కృత పాండిత్యము తృప్తికరముగ నుండకపోవుటయే కాక, అట్టిజ్ఞానము కులభేదముగ నందుభాటులో కూడ లేక పోయెను. కావున, వారి వాంఛలను నెరవేర్చుటకును, సంఘమునందు వ్యాపించిన దురాచారములను నిర్మూలము గావించుటకును ఒక మహాబ్రహ్మము జడగను. 'యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లాని ర్భవతి భారత, అభ్యుత్థాన

* ఈవిక్రమశక సంవత్సర సంఖ్యనుండి ౧౭౭౫ నేటికైన క్రీస్తుశక సంవత్సర మును.

మగర్భస్య తదాఽఽత్మానస్యభావ్యహా' మ్మను నూక్తి కనుగుణముగ సమస్తజాతులందును మహాపురుషు లావిర్భవించి దేశభావలో పద్యములు, గీతములు, పాటలు, పద్యములు, మొదలయినవి రచించి తద్విధమున తమభావములను సర్వలోముఖముగ వ్యాపింపజేసిరి. వారు విని ర్భూతభావములను వధురముగ గానముచేసియుండిరి. ఉపదేశములనొసంగిరి. 'దేశికవిత్'లో వాఙ్మయమునుసృష్టించిరి. అట్టిదియే నేడు హిందీభావయం దున్న శాస్త్రము నధిష్టించి 'సంతవాద్యయ' మను పేరు విరాజిల్లుచున్నది. ఈవాద్యయ ముదారభావపరిపూరితము. ఇందు సంకీర్ణత కంటితాత్రిమును తావులేదు. ఇందు దాంభికముగాని, ఆశంబరముగాని వంతులైన లేదు. భక్తి చిష్టలుచుండును. ఇవి సరళవ్యాసయు ఉచిత పనినిసూపులేసిన వ్యవస్థ చేబడునది.

సంస్కృతము సంస్కృతభాష. సామాన్య జనుల భాష హిందీ. సంస్కృతమునుచదివి, సంస్కృతములోనికి తమభావముల ననువదించగలవాడు పండితుడని యాకాలపుపండితులు తలచుచుండెడివారు. జనసామాన్యము వాడు దేశభాషలయందు కవిత్వము చేప్పుట నీచముగ నెంచుచుండిరి. అంతియకాక పూర్వాచారశృంగులబదులును, దంభాచార పరాయణులును, సుష్కతర్కప్రియులు నగు పండితోత్తము విట్టివాద్యయమునెడ తిరస్కారభావమును కలిగియుండుటయం దాశ్చర్య మినువంతయు లేదు. ఆనాటి ఇట్టి వాద్యయమును పండితులు నిరసించుచుండి రనునంగటి కబీరుయొక్క శాస్త్రాంధి పద్యములన విదిలించును.

संस्कृतहिं पंडित करै, बहुत करै अमिमान ।

भाषा जानि तरक करै, ते नर मूढ अजान ॥

संस्करित संसार में पंडित करै बखान ।

भाषा भक्ति वृद्धावली म्यारा पद निरवान ॥

(పండితులు సంస్కృతములో మాటలాడుటకు చాల గర్వపడెదరు. హిందీభాష నేర్చి దానిలోనే తర్కము కావించినవో మాధత్వము, అజ్ఞానము ననుకొందురు. పండితుడు ప్రపంచమున సంస్కృతమునే మాటలాడనిట్లు, కాని, హిందీభాషయే భక్తిని దృఢపఱచుదును అని తార్కర్యము.)

గోరఖనాథుడు

ఇట్టి 'దేశికవిత్' రచనకు మొట్టమొదట ప్రయత్నించినవాడు బాబాగోరఖనాథుడు. ఇతడుహతయోగ గ్రంథములనుచు మత్స్యేంద్రనాథు డనుపేర బరగుచున్న 'ముఖంబరనాథుని శిష్యుడు. గోరఖనాథుడు హతయోగమునందు పరిపక్వతన గాంచినవాడు. కావున, నిత డనేక చమత్కారములనుకూడచేయుచుండెడివాడు. ఇతడు శైవవతము నుద్ధరించెను. అది యిప్పుడు 'గోరఖ సం' అనునామముతో వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఇతడు సంస్కృతమున గొప్పవిద్యాంసు డయ్యు. హిందీభాషా న్యూనత లొలగించుటకై హిందీభాషలోకూడ గ్రంథ రచన చేసెను. హిందీలో గ్రంథరచన చేయబూనిన సంస్కృతపండితులలో నితడే మొదటివాడు. ఇతడు సంస్కృతమునందును హిందీలోను సుమారేబడగ్రంథములను రచించెను. ఇతనికిని, సంశయతమునకు నెట్టిద్రుత్యక్ష సంబంధమును లేకపోయినను, ఇతని రచనాప్రభావము 'సంతము'పై స్పష్టముగ కాన్పించుచున్నది.

రామానందుడు

అటుతరువాత రామానందుడు వైష్ణవమతమును వ్యాపింపజేసెను. అతడు హిందీలోకూడ పద్యములను రచించెను. అనేక హీనజాతులలోనివారిని తన శిష్యులుగ జేర్చుకొనెను. రామానందునికాలమునుండి భక్తి, సుతము చాలబాగుగ విజృంభించెను. కబీరు, మంగళజాతియందు పుట్టిన 'నీనా' అనువాడు, తన రాజ్యమును విడచి సన్న్యాసి సమును గ్రహించిన 'పిపాజీ', 'బాట్', కులములోని 'గ్రానా', మదిగజాతియం దుద్భవించిన 'రై దాసు' మొదలయినవా రంద రీతని శిష్యులే.

'సంతవాద్యయము' విశేషముగ గేయరూపమున పరిల్లినది. ఈవాద్యయమును పోషించినవారిలో చాల మంది అక్షరపరిజ్ఞానము లేనివారే. కావున ఈ వాద్యయము మొట్టమొదట పుస్తకరూపమున వ్రాయబడక, ముఖతః పాటలు, పద్యములు, గేయములు ఇత్యాది రూపముల వెలువడి ప్రజలలో వ్యాపించెను. అటుతరువాత నా రచనలన్నియు సంపుటికరము చేయబడినవి. 'షిఖుల'జేదముగ పరిగణింపబడు 'గ్రంథసాహితీ' అనునదిట్లు సంపుటికరము చేయబడినదే.

కబీరు

రామానందుని శిష్యులలో సగ్రహానమును వహించినవాడు కబీరు. ఇతడు జన్మచే హిందువైనను హిందూ మతదౌర్భాగ్యముచే బట్టలు నేయు సహజ్యుడీయనింట పెరుగనలినట్లెను. ఇతడు బ్రాహ్మణ వింతాచారము జన్మించెను. పాప హనురవృత్తచరిత్రలయిన బిందువులు తన ముద్దుబిడ్డని గారాబమున కొనిమిట్టను నోచు కొనకపోవుటచే కటికయందెనుకొని కాశీలో నొక చోట విడువలసివచ్చెను. అతడు తరువాత సహజ్యుడీయని యింట పెరిగెను. బట్టలనేత ఆచరిస్తూతియియిట్లు అని రచనలగు స్తుత్యముగ తెలియుచున్నది.

ఇతనినేరెటు సమూహం దెబ్బతీయించు గ్రంథములు కానినప్పటియును; కాని అందులో నివి కొన్ని కబీరు రచించినవి కావు. కబీరుడు సునపురాదు. అగినీమూర్తి. లన్నియు ముఖ్యము చెప్పినచో, అలాపిష్ఠుల నానినిశిష్యులు మొదలైన వారును గ్రంథరూపముననుమహిళిరి. అగినీ గ్రంథములలో 'జకో' 'అద్విగ్రంథములు' ముఖ్యములైనవి. కబీరుయొక్క గ్రంథము కొంగులలో సంతృప్తికరముగా పోయబడినవి గనుక అందు పెక్కుచూర్చులుకావిజరించును. అప్పుడెప్పుడు కబీరు చాటువులగు జెప్పినచోట నొక పుస్తకములనుమాడినగు కొన్ని విషయములు చాలమాల నితరపుస్తకములయందుగూడ కన్పట్టెను. ఇతని గ్రంథములయందన్నిటను ముగ్ధిగాత్రములు మాత్రమే గోచరమగును. కావున, సాహిత్యజనితానందమును గ్రంథాల ననుచారికిం దాశాభంగమగును.

కబీరుడు హిందువులను సహజ్యుడీయులను సమానముగ నాచరించెను. హిందువులు 'భక్తకబీరనియు, మహాజ్యుడీయులు' 'పరకబీరనియు' పిలుచుచుండెడివారట.

రామానందు డేగానపంశికుడు. ఇతడు రెరువు 'సుఫీ' (Sufi) సంప్రదాయములతో నాడ ప్రతిపాదములను జరుపుచుండెడివాడు; కావున కబీరుసమూహం సుఫీ (Sufi) సిద్ధాంతములను తెలిసికొనుట కవకాశ మేర్పడియుండెను. ఇందువలననే కబీరురచనలయందావిధాంతములకూడ కనబడును. ఇంతేకాకుండ కబీరు రచనల

యందు హిందూమత ప్రావృలము స్పష్టముగ పొడగట్టును. ఉపనిషత్తులలోని భావములకు సరిపోలుటనేక ఘట్టము లిందు కలవు. ఇతనిది సఖీసంప్రదాయమైన భక్తి. గురువునుమాడ నితడు చాల పూజ్యభావముతో జూచుచుండెను. ఈశ్వరునిగుఱూ గురువునే గౌరవముగ జూచుచుండెను. గూని రసనలయందు క్రైస్తవ, భక్తి, నీతి, అహింస మొనలగువిషయములను గురించినవి పొడ చాల కలవు. ఆచారవ్యవహారములయందు స్త్రీ మిష్టమును పూజాదంబరమును సర్వదా త్యాజ్యమని ఇతరులమృత. సర్వసమన్యాసములను బ్రహ్మను విగ్రహగూఢమున పూజించుచు ముఖ్యము లెలచెను కావుననే ఇట్లు వచించెను.

**दुनिया ऐसी बावरी, पत्थर पूजन जाय।
घर की चकिया काहे न पूजै, जिसका पीसा खाया॥**

(ప్రపంచము బట్టబడి, నీలయన రాతిని పూజ చేయును. ఇంటిలోని తిగుబొనేలపుంజోయరాదు! అది విసరినదింటిని మామ తెనుచున్నాము.)

ఇస్లాముసమయందుగూడ నానిడు దాండ్లకమును కనుగొనెను. కావున దానినిట్లు శీఘ్రముగ సేకరించెను.

**कँकर पाथर जोरिऊँ, मसजिद लई चुनाय;
ता चढ़ि मुल्ला बाँग दे, क्या बहिरा हुआ खुदाय?**

(రాళ్లు, కంకర బ్రాహ్మణిని పునీదును కట్టెదరు. ముల్లా దానివీరదాండ్లి గొంతుకవించుకొని యరచును. భగవంతునికి కెపుడు నిచ్చినదా?)

మరయుకేరెటు హ్యుపించిన అశాంతినిమీద నీవని సరమయినదిగ లెలంచెను.

**स.घो देखो जग बौराना,
साँचि कहौ तो मारन धावै मूटै जग पतियाना ।
हिन्दू कहत है राम-हमारा-मुसलमान रहमाना ।
आपसमें दोऊ लड़े मरत हैं मरम कोई नहीं जाना ।**

(మామము ప్రపంచము పిచ్చుది. నిజముచెప్పినచో కొట్ట వచ్చును. అబద్ధమును నమ్మును. రాముడు మా నాడని హిందువులు చెప్పెదరు. రహీమ్ మానాడని ముసల్మానులనెదరు. ఇద్దఱునుగూడ తమలోతాము కొట్టుకొనడరు. కాని, రహస్యము వెలుగునుగూడ కనుకొనలేదు.)

కీర్తన హిందూమతమునకుఁ బరిమల యందగు కన్నట్లు భక్తములను తొలగించి రెండుమతములను ఏకీకరణము చేయవలెనని ప్రయత్నించెను. ఇది యవలంబింపరాని శిష్యులు కీర్తనమును వ్యాపింపజేసిరి. హిందూ మతానుభవము బాధల రెంటియందును నేడు కీర్తనంబు నెఱవలసిందనినవారులగు. కాని, పీరిబో చాలమందఁ నీచ బాతులనుబడునారియందే విశేషముగ గలరు. వారిగరువులుపాడి నాబాతులగు పుట్టవారే. కీర్తన మొదలగు సంత వాఙ్మయమునందు ఎవరికినాఁకే భక్తపంథి నర్పించుకొని దానిని జనులలో ప్రచురించజేసిరి. ఒక్కొక్క పంథి వారి కొక్కొక్కవిధమైన వేషచారములు కలవు.

రైదాసు

ఇరవీయవ శతీగుకాలమునందు జన్మించినవాడే. మాదిగకులమునందు పుట్టినవాడనినాడు. ఇది ప్రత్యక్షముగాఁ జూపినాడు. 'సద్గురు, సద్గోష్ఠి, సద్బ్రహ్మణ' రైదాసు కాబోలో జన్మించెను. ఇదిపొంది రామానందని శిష్యుడే.

రైదాసునకు జ్ఞానముపల్లినరాదిగ సాధువుల యొక్కయు, సద్గురువుల యొక్కయు సేవయందు కాలముగడుపును, సంపాదించిన సముపకారము నొంది కొరకు నెచ్చించుచుండువాడు. అందువలె ఇతఁ డుచిత తంత్రానికి గిట్టదానా. అతడు చిల్లగవ్వవైసనీయకభార్య సహితముగ నీతనినింటినుండి వెడలకొట్టెను. అయినను రైదాసు ఎంతమాత్రమును భార్యమునుగోల్పక చెప్పలు కుట్టుకొనుచు, జీవమాత్రము గడపుచు రేయింబుట్లు భగవదారాధన చేయుచు సన్తోషియందు కాలము గడపుచుండెను. మరలసమునుగాని, కల్లసారాయములను గాని ఇతఁడు మట్టనైన ముట్టెననాడు కాదు.

గుజరాత్ ప్రాంతమునందుండిన మతముః ననలూరించిన ఒకతఁడు అతఁడు కొలదిగలఁడు. వారిని 'రవిదాసీయ' అందురు.

'మిగా'బాయి' కితడు గురువు. ఇతని కవిత్వమున భక్తిరసము పిప్పిలుచుండును.

हरि सा हीरा झँडि कै करै आन की आस ।
ते नर जमपुर जाहिगे सन भायै रैदास ॥
रैदास राति न सो दये दिवस न करिये स्वाद ।
अहिनिस हरिजी सुमिरिये झण्डि सकल प्रति-
वाद ॥

(హాసంతి గన్నమును విడిచి, ఇంకొక దాని కాశించునాడు యమలోకముజేరునని వైదాసునిక్కముగ నక్కాణించుచున్నాడు. రేయింబుట్లు నిద్రాహారములను విడిచి, గర్కములనుగాని, ఎల్లపుడును సారినే స్మరింపుము.)

ధర్మదాసు

ఇతడు వైశ్యకులమునందు పుట్టెను. 'బాంధవ గణనగనము'నందు పండి ప్రతిష్ఠగలిగిన వర్తకుడు. ఇతఁడుగూడ కీర్తనకు సమకాలినుడు.

ధర్మదాసు చిన్ననాటనుండియు భక్తివైరి, సాధువులను సత్గురువులను పండితులను ఎక్కువగా నాదరించుచుండెను. అనేక ప్రత్యేకములను గూడ దర్శించెను.

మధురానగరమునుండి వచ్చినపు డితఁడు కీర్తనను కలిపికొనెను. విగ్రహారాధనను, యాత్రలను, వ్రతములను మాన్పించి, కీర్తనిని 'సంతమతము'లో జేర్చుకొనెను. అహింసాత్మక ధర్మదాసు కీర్తనలన రస సంశయములను నివారించుకొనుచుండెను. కీర్తనకును ఇతనికిని జరిగిన సంభాషణ 'అమరసుఖనిధాన' నను గ్రంథమందు విస్తరముగ వర్ణింపబడెను. అందు జ్ఞానసంబంధమైన విషయాలు చాలకలవు.

కీర్తనమతములోనికి వచ్చినపిమ్మట ధర్మదాసు రసగనము నంతయు త్యజించెను. కీర్తన సమున కాలని యనంతరము ధర్మదాసే అధిపతి యయ్యెను.

దాదూదయాల్

ఇతడు వి.శ. 1601 జన్మించెను. ఇతని ఇష్ట పాసమును గడిచికొని, జాతినిధురించి కాని బాగుగ

తెలియదు. ఈతని జన్మస్థానము అహమ్మదాబా దని ఈతనిమతావలంబకులు చెప్పెదరు. ఇతడు గుజరాతీ బ్రాహ్మణుడని కొంతమందియు, మాదిగవా డని మరి కొందరును, దూడేమలవాడని యింకకొందరును జెప్పెదరు. కాని ఈవిషయము ఇదమిశ్ఠమని నిర్ణయించుట కవకాశము లేదు. సామాన్యజనులలో నీతడు దూడేమలవాడని వాడుక.

దామాదగూలుని గురువునుగూర్చిపూడ మనకు తెలియదు. కబీరనికొందరును, కబీరుకొడుకైన "కమాల్" అని కొంతమందియు చెప్పెదరు, కాని ఇతడు గురువునెడ చాల పూజ్యభావమును కలవాడని ఇతని రచనలవలన తెలియును.

ఇతడు చాల దయాద్రోహృదయుడు కావున నితనిని 'దయాళు'డని పిలుచుచుండెడివారు. దామా అందరిని 'దాదా'అనిసంబోధించుచుండుటచే నితనికి 'దామా' అను నాపము కలిగెను.

దామాదగూలుడు 'ఆమేర్', 'జయపురము' 'మార్వాడము', 'బిక్ నీరు' మొనలై ప్రదేశములయందు సంచరించి జయపురమున కిరువది క్రోసులదూరమున నుండు 'నరానా'అనుప్రదేశమందుకొంతకాల మాగిపిదప అక్కడకు మూడునాలుగుక్రోసులదూరమున నుండు 'భిరానా' కొండపగ్గరికూడ కొంతకాలముండి, తుపకచ్చుట బి. కె. 1660 లో కరీమును విడిచెను. కావుననే ఆస్థలమును చాలపవిత్రమైనదిగ నెంచి 'దామా' పంథావలంబకులుగౌరవింతురు. 'దామాపంథ' పితాధికారి 'ఆప్రదేశముననే యుండును. అక్కడ దామాదగూలుని మందిరముపూడ కలదు. ఇప్పటికిని ఆతనిపుస్తకములును బట్టలును అక్కడ ఉన్నవి. ఫాల్గుణశుద్ధ చతుర్థినుండి ద్వాదశివరకును అక్కడ గొప్పయృత్సవము జరుగెను.

'భేషధారివిరక్తు(వేషధారణవిరక్తు)'అనియు 'నాగా' అనియు చెందు తెగల సన్నాస్రుగు లీమతమునందు కలరు. 'భేషధారివిరక్తులు కామాయవస్త్రములను ధరించి' భగవత్సంకీర్తనమందు తమకాలమును గడపెదరు. 'నాగాలు' తెల్లనివస్త్రములను కట్టుకొనెదరు. వీరు సేవ్యము, వైద్యమునందుగాని సేనలో జేరిగాని రమ జీవితమును గడపెదరు. జయపురరాజ్యమిందలి 'నాగాల'సన్యము చోలెడ

ఖ్యాతిగన్నది. ఈ రెండురకములసాధువులును బ్రహ్మచర్య వ్రతము పాటించి పెండ్లి చేసికొనరు. గృహస్థుల బాలురను తమమతమునందు జేర్చికొనుచు, మతమును రక్షింపుచుండెదరు. వీరు బొట్టుపెట్టుకొనరు. కంఠమాలనుగూడ వేసికొనరు. తరుచు చేతిలో జపమాలను పట్టుకొనెదరు. తలపై టోపినిగాని, తలపాగానుగాని ధరించెదరు. వారు ఒకరినొకరు కలసికొనినపుడు 'సత్త' (సత్యం) అని పరస్పరము అభినందనములు చేసికొందురు.

ప్రపంచముం దనంతకాలమునుండియు విశ్వరూప్యమును తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. భగవానుని లీలలను పృథ్వివైచూచి ఆనందరసమును పానముచేయవలెనని దీక్షనహించు సాధకులు సరళ ప్రయత్నములచేతనే కౌతాహ్లాలు కాగలరు. కఠినమైన నియమానిష్ఠలచేత నారహస్యముగోచరింపదు. కావుననే దామాదయాళు డిట్లు వంచించెను.

ना घर तज्जा न वन गया ना कुछ किया कलेश।
दादू ज्योंही त्यों मिला सरज सुरत उपदेश ॥

(నే నింటిని వీడలేదు; అరణ్యమునకును వెళ్లేలేదు; క్లేశమునుపూడ వడియుండలేదు. సరళమగుప్రేమచేతనే నేను పృథ్విని, వాని (భగవానుని) రూపమందు జూచితిని.)

దామాదగూళుడు నిరంజనము నిరాకారమునగు పరబ్రహ్మము నుపాసించెను. ఆ పరబ్రహ్మమునే ఆతడు సమస్తమందును రమించు రాము డని ధ్యానించుచుండు.

హిందీ, పార్సీ, గుజరాతీ, మార్వాడీ, మహారాష్ట్రీయు మొదలగుననేక భాష లీతనికి వచ్చును. హిందీ గుజరాతీభాషలలోని ఇతని కవిత్యము రసపరిష్కృతమై హృదయమునకు బాగుగ హత్తుచుండును. దామాదయాళుని పాటలందు క్రేమభాషము బాగుగ పరిగ్రహింపబడును. కబీరునలె నీతడుపూడహిందూవహమృదీయభేషమునంగీ కరింపనట్లు ఇతని రచనలవలన కన్పట్టును.

ఈసంతమతమును వ్యాపింపజేసినవారిలో నామదేవు, చరణదాసు, భగదాసు మొదలైనవారినేకులు కలరు. 'సంత' వాస్తవము హిందీభాషయందొక ప్రత్యేకరూపమున వర్ణింపబడుచున్నది.

ఈవాఙ్మయమందలి భక్తివిషయకప్రభాసములు
తరువాత వచ్చినకవుల రచనలయందును గూడ జూడ
నగును. ఒకహస్తమయము ఖడ్గమును, రెండవ హస్తమందు
'కురాన్ మరీఫ్'ను ధరించి ఇస్లాము మతస్థులు హిందూ
మతము నెదుర్కొనినపుడు, దానిని చాలవరకు కాపా
డినది 'సంతవాఙ్మయమే'. ఈవాఙ్మయము హిందూ
వశాత్తుచే యొకమత్యమునకును, సమ్యక్తమనకునెక్కు
వవనిచేసి, హిందువులకును, హిందూమతమునకును ఒక
గిరించినలాభ మపారము.

గురునానకు

ఈవిక్రమైన ప్రయత్నమునకు తోడ్పడిన మహా
మహు డింకొకడు కలడు. ఆతనిపేరు గురునానకు. ఆతడు
రెండుమతములను సహస్వయముచేసి నూతన సిద్ధాంత
మలను ప్రతిపాదించి తన నూతన మతమును వ్యాపింప

జేసెను. దానినే నేడు 'ఖిల్జు'మత మందురు. ఇతడు
హిందువుల పుణ్యక్షేత్రములలోపాటు వశాత్తుచేయుట
పుణ్యక్షేత్రమును మక్కాపట్టణమును గూడ నేవించెను.
ఇతని రచనలు 'గ్రంథసాహజ్' నందు గాన నగును.
'గ్రంథసాహజ్' నందు వానకుమతమున కనుకూలముగ
అనేక 'సంతమత' ప్రవర్తకుల రచనలుగూడ నున్నవి.

సంతవాఙ్మయము చదువుటకు పృథ్వీముగను లలి
తముగను సరళముగను ఉత్తమభావపూరితముగను నుం
డును. కావుననే నేటికిని ఉత్తరహిందూదేశమునందు
పండితులును, పామరులునుగూడ సమానముగ దీని నాద
రించుచున్నారు. ఈశేయములుకానికీర్తనలుగాని ఒకటి
రెండైన నెరుంగని హిందీభాషీయు డుండ డనిన నతిశ
యోక్తి కానేరదు: ఈవాఙ్మయమందలి నూత్నులు ఇట్టి
విలి హిందీసాహిత్యమునం దంతటను ఉదాహరణరూప
మునను, లోకోత్తులుగను వ్యాపించినవి.

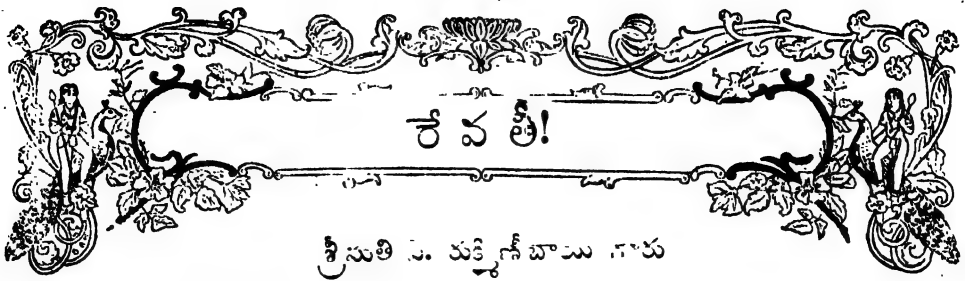

పట్టు గొమ్మ

పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్య గారు

త్రాతనిర్మాణమును స్వతింత్రముగఁ జేయు
సాలిపురుగట్లు పంచభూతాలఁజేసి
యొకటొకటిసేసి రెండేసి యొనరఁ గూర్చి
మూడిటిం జేర్చి నాల్గింటిఁ గూడఁ బెట్టి
యొడు వైకృత్యముసేసి యిట్టలులు మార్చి
పట్టి గారడివాఁ డాడుబంతులట్లు
తూల్చి యాడించి క్రిందుమీఁదుగ నొనర్చి
విధివిరామము లేకయ విసుపు లేక
అలసతయు లేక తగునాళయమ్ము లేక

కావ్యనాయికఁ జిత్రించుఁ గవియుఁబోలె
వన్నియల నెన్నియోఁ బూసి ప్రకృతిఁజేసి
చూచి యానంద మొంది లోఁజొచ్చి తిరిగి
త్రిప్పి సర్వమ్ము నంతలోఁ దృప్తి లేక
చెఱపి యన్నియు నిర్మలక్షీరజలధి
నలల మెలిలోనఁ దూగుటుయ్యాల నూఁగు
సచ్చిదానందమూర్తి యానత్వపుంజ
మమలవిజ్ఞానదీప మనంతరసము
నైన చిరునవ్వుమొలక నే నాశ్రయింతు.

సంతసించితి నీదుగుణముకు

రేవతీ ! యొక్కింతనిలుపుము
నీదుపాగసును గోరినట్టి సుసూక్ష్మ
పూరుషు డెంతయున్

నిన్ననునరించునునుండెనూ—వెను
దిరిగిచూడక పోకుమూ—ఆతనిగఱు
వంతబట్టగలే—వెదీ మదిబాధమూ—
మదితలచిచూడంగన్

కటకటా! ఏమాయె ప్రేమలు
కనులలోల కారముంచెచె
బ్రతుకుటాశల భగ్నపరచెచె
ఒక్కవరిగా రేవతీ !

దేమిటిది మతి పోయనా నీ
కేమిటికి సిగ్గు మరిఎందు కీబెదురూ
వెనుదిరిగిచూడక చెరచెరకబో
ఎక్కడే నీవు దాగుదూ—

ఆతడెరుగని చోటదీ—నీకున్యోగ
తావెదీ—దాగిపోవగ దారెదీ—తప్పి
పోవగవధమెదీ—యిట్టవడి యాతడే
కరుణ నీకున్నన్

ఆతడెంతో పొంగుచూ—పొర్లివచ్చె
అనలన్నియు లోప లణచుక నిను
పలుకరించునెవమ్ముజూపుచు
నిలిచె బాట దరిన్

కన్నెపొప్పు కన్నునైగల

దేసి నిన్నతో డపహరింప
నశముచేసుకు చిక్కబట్టప
ఒక్కరిచూడన్

తేనె చలికేమాటొందును— సుధలు
విరిసే నవ్వు బాగును— మనసునందూ
చేతులందూ— యెన్నడో నొక్కింతపల్కెనె
మనసు నొక్కింపన్

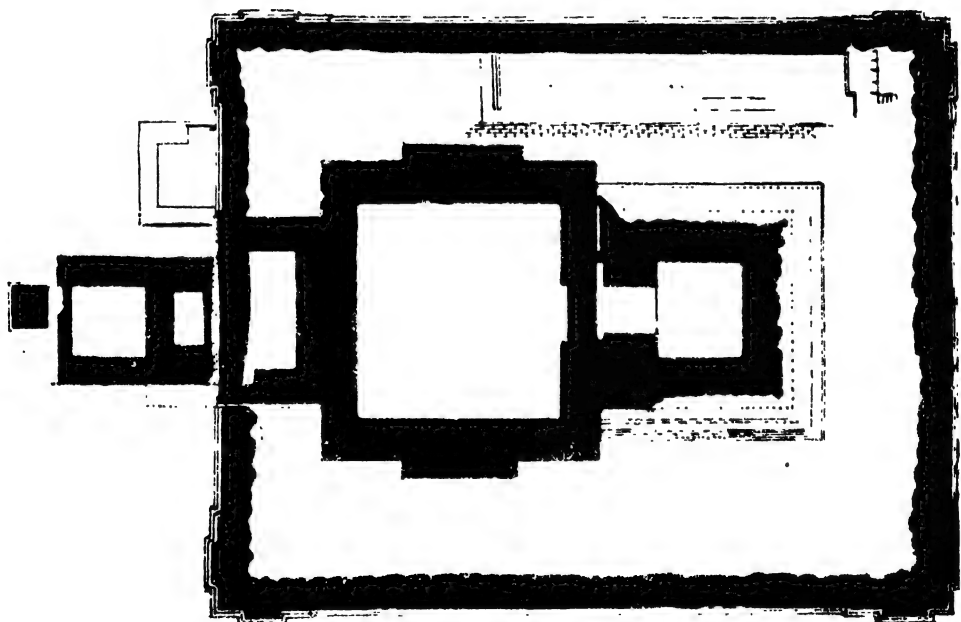
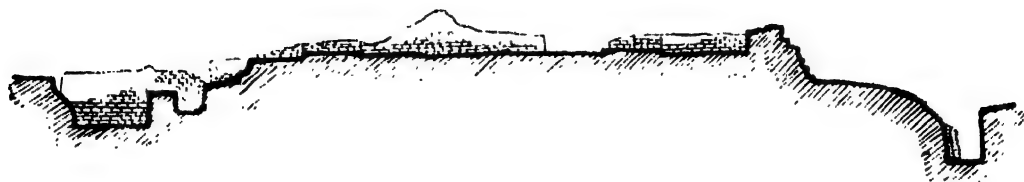
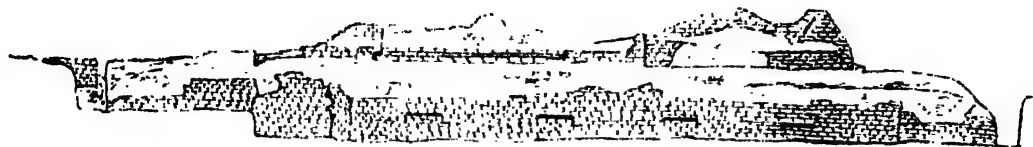
చూచు కొంఠంతాశతోనిను— ప్రియరింపగ
మారుభావము— నీదుముఖమున జూచిపమో
నిలిచిపోయెను వెనుదిరిగిచూచియె
పల్కరించపె రూపునిన్

“ప్రేమవధమును మరచి పడతీ నా
ప్రేమపటమును తూగొట్టెనె”
అనుచు కన్నుల నీరునించెడి
యాతనిగను రేవతీ !

పాపహేతువు సుమ్మిచెల్లీ !
ప్రియరింపకే పారిపోవుట
వెంచుకొన్నా చిన్ని మొగ్గను
చిదిమివేయుట రేవతీ !

సరసిజాతము శిరమువంచిన
చాడ్పున నీవు పలుకరింపక
యుంటచే నతడెంతయేనియు వీరి

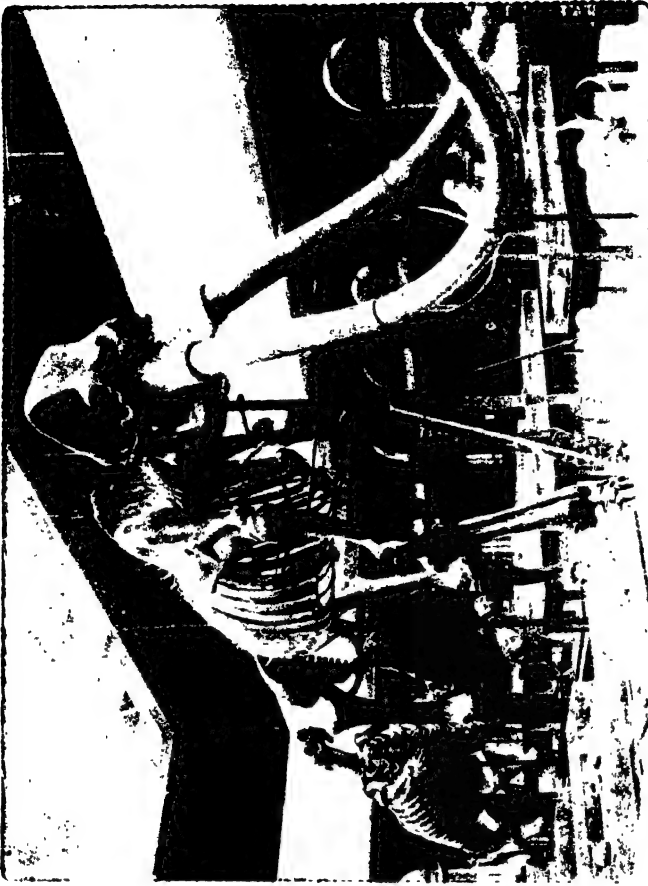
—డింబలె చూచుగా.

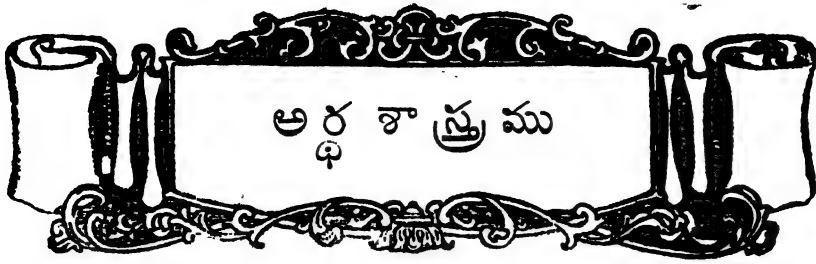
గంధకూటి.
జేతవనము.

‘చింపంజీ’ అను నొక జాతి కోటిసిల్ల. ఇది పిల్ల ‘కాంగో’ లో ఇది చిక్కినది. ఈతల యిందుమించుగా మనుష్యుని కలను బోల్చి యందు టాల్కర్లమును గొలుపుచున్నది.

‘మానులో’ అను ఒక జంతువు యొక్క శిశువు. పైచిత్రమున గనుపడుచున్న దంతములు ఉప్పునాచునై పైపీనుల కు నున్నవానికంటె చాల పెద్దవి. ‘వైటిషు కొలంబియా’ లో ‘డానను’ కు సమీపమున నున్న ‘సిల్బరు ప్రీస్’ కందు అలాస్కా జంతువులలో భూమిని ప్రవ్వగా నిది దొరికినది.

గండికోట సత్యనారాయణమూర్తి గారు, యం. ఏ.

[వెనుకటి సంచిక తరువాయి]

ఉత్పత్తి కాండము

5-వ ప్రకరణము

అర్థోత్పత్తికి ఆధారములు: ప్రకృతి

౧. ఉత్పత్తి

ఈ శాస్త్రమునందు ఉత్పత్తి అన నేవునివలె నస్తువులను సృష్టించుట కాదు. మనుజున కట్టి ప్రభావము లేదు. అర్థోత్పత్తినివయమున మనుష్యు నకు సాధ్యమైన దెద్దియన నస్తువులనుండూ వైసర్గిక కర్తవ్య నుచితరీతిని స్వాధీనపరచుకొని అందనిప్రయోజనములను వినియోగమునకు తగినట్లు జేయుటయే. వస్తువులకు స్థల రూపాదిభేదంబుల గలుగజేసి వాంఛితృప్తికి వలయు ప్రయోజనములను గలిగించుటయే ఉత్పత్తి. ముత్యములు కావలసినచో ముత్యపుచిప్పలు దొరకెడుస్థలము కనిపెట్టి వలెను; వాటిని తీసుకరాగలిగిన పనివాండుండవలెను; తదుపరి అనేక యంత్రోపకరణసాహాయ్యముచేతను మానుష ప్రయత్నముచలనను ఆముత్యపుచిప్పలపైని ఎంతయో పనిచేసినగాని ముత్యములు లభించవు. కర్రతో చేయబడు కుర్చీకావలెనన్న గట్టిమాలముల నివ్వగల చెట్టు నుకొట్టి, దూలమును రంపముతో కోసి, చిన్న చిన్న ముక్కలుగా నరికి, వాటిని కుర్చీకివలయు రూపాదిభేదములు కలుగజేసి, వాటినిన్నిటిని పనిముట్లతో సరిగా అమర్చి ఇంక ఎంతయో పనిచేసిన కుర్చీ లభించును. భూమికి వసుమతి అని నామాంతరమున్నది గాని తనం తట వలయుధాన్యదులను మన కివ్వదు. నీటిసదుపాయముగల తగిన క్షేత్ర ముండవలెను; అటాపివ పడున్నట్లు, ఎరువుచేయుట, విత్తనములజల్లుట మొలకలను తావు

మార్చుట మొదలగుపనులన్నియుకాలోచితముగనుయుక్తి యుక్తముగను న్యనసాయదారులుజరిగించినగాని ధాన్యాదులు సహజాదవు. వస్తువులకు స్థలరూపకాలభేదములం జేసియే ప్రయోజనములు కలుగుచుండును; సాధనసహాయమున అట్టి ప్రయోజనముల గలిగించుటయే ఉత్పత్తి.

2. ఉత్పత్తికి ఆధారములు:

ప్రకృతిలోనుండు వైసర్గిక వస్తుకక్షి సముదాయము, మానుషక్రమ (పురుషకారము), మూలధనము (పెట్టుబడిసామానులు) ఈ మాడున్న అర్థోత్పత్తికి ముఖ్యాధారములు. ఈమాడింటినిన్ని ఉచితరీతినినమ్మే శనము చేయు నిర్వాహకకక్షి, దేశమునేరెడివారతనము వీటినిగూడ భాగ్యోత్పాదక సాధనములుగా గ్రహింప వచ్చును. భూమి (క్షేత్రము, స్థానము), కిలోష్టాక్లి మొదలగు వైసర్గికస్వభావములు, గనులు, అడవులు, నదులు, పర్వతములు, సముద్రములు మొదలగున వన్నియును ప్రకృతిజాలములోనివే. ఎట్టి భాగ్యోత్పత్తికైన క్రమ ఆపశ్యకము; క్రమ రెండువిధములు: దేహక్రమ, మన క్రమ. అర్థభావశృంగమునకు మూలధనము ముఖ్యమగు కారణము! వినియోగ్యమగు వస్తురూపము నింకవాందని అపకృష్టపదార్థములు (బట్టలు నేయుటకు వలయుప్రత్తి, పనిముట్లను, ఇతరవస్తువులను నేయుటకు వలయు ఇనుము, రాక్షసిబొగ్గు మొదలగునవి), యంత్రములు, ఉపకరణములు, ఆయుధములు, పనిముట్లు, ధనము మొదలగు

పెట్టుబడి సామానులన్నియు మూలములలో చేరినవే; ఇవి అన్నియును సుఖదాయకంబగు ఫలములను గడించుటకే, అనగా అగ్గోర్పత్తికొరకే ప్రయోగింపబడుచున్నవి. పెట్టుబడిసామానులు మనము శ్రమవలనను ఉత్పాదములనను బాధమొందుచున్నవి. ఏకాగ్రము వైనను సుఖమగుగాను వేగముగాను చేయుటకు కొన్నియం త్రోవకరసాగనములను నేకరించుకొనుచున్నాము. ఒకడు సర్లపుళ్లలమునుండి మెరకప్రదేశమునకు నీరు పొగునటల చేయుటకు వట్టికేతులనహాయముతో ఎంపెనకు పనిచేయగలకే ఒక మట్టికుండ లేక బిందెనహాయమున కార్యము సులభమగును; ఏరము సహాయమున పని మరింతేక్రమముగ నగును; యంగ్రెసాగన ముపయోగించినచో ఒక నెలయేటిజలమునుగూడ మెరకప్రదేశము నకు సుఖమగుగాను వేగముగాను తోవవచ్చును. ఇప్పుడు సృజింపబడిన ఈ ధామిఫలసాయము పాన సానుభవించుచుటల పూర్వం శక్తిసామర్థ్యములే తగినవిగాను బడిన పెట్టుబడి సామానులు లేక మూలసమును మనభాగ్యాభివృద్ధికి సాగనముగా తేనుకొనుచున్నాము. రస్తాలు, పంటలు, ఆనకట్టలు, వాహనములు, బండ్లు, ఇనుపదారులు, కర్రసామానులు, సాగయోడలు, విద్యుచ్ఛక్తి సాధనములు మొదలగున ననేకములు ఇప్పటికొరకూరు చేయబడినవికావు; చాలకాలము క్రిందటినుండియు ఏర్పరుపబడినవి. ప్రతి పురుషాంతరమందును వీటిలో కొన్ని మారుపల నొందుచున్నవి; క్రొత్తవి తగూరుచున్నవి. శాస్త్రవిజ్ఞానము, నాగరికత వృద్ధి అయినకొలది పంచ భూతములన్నియును మూలసంపత్తిచే మనకు స్వాధీనపడి నేనకావృత్తి చేయుచున్నవి. గాలి, ఆవిరి, విద్యుచ్ఛక్తి మొదలగునవి మనకన్నియో అద్భుతకార్యములం చేయుచున్నవి. మైసూరురాజ్యములోను నీలగిరిజిల్లాలోను నిర్ధరములబలముచే విద్యుచ్ఛక్తి ఉద్భవించి పట్టణములకు దీపపువెలుతురు కలిగించుటలోను, గనులలో పని చేయుటకు వలయుకార్యములకును సహకారిగానున్నది గదా! ఇటులనే విద్యుచ్ఛక్తి ప్రభావము ప్రతి నాగరిక పుదేశమందును భాగ్యోర్పత్తి కన్నియోవిధముల ననుపాలించుచున్నది. సముద్రతరంగములును, సూర్యరశ్మియును విద్యుచ్ఛక్తివలె అగ్గోర్పత్తికి ప్రత్యేక సాధన

ములుగా నుండఁ నృధాయగుచున్నవని పలువురు శాస్త్రజ్ఞులు విచారించుచున్నారు. ఆగునిక శాస్త్రవిజ్ఞానప్రాబల్యమునుగూర్చియు, పదార్థ విజ్ఞాన రసాయన శాస్త్రములలో నిపుడు జరుగుచున్న అద్భుతపరిశోధనలగూర్చియు మా మాలోచించినచో స్పృశకాలములో అవిహావ మన భావిభాగ్యోర్పత్తికి తోడ్పడుచున్నవని నోచక మానదు. ప్రకృతి, శ్రమ, మూలసము వీటిని అగ్గోర్పత్తికొరకు వాడుగ సంయోగించెడు వ్యవహార నిర్వాహక శక్తిహావ ఒక సిగ్గుచు అగ్గసాగనము. ఇంలేకారు. దేశమందంతటలహములున్న సరదేశముల యంతఃకృతులను నివారించి ప్రజలభాగ్యవంపత్తిని కాపాడివారి హక్కులను వ్యాప్యలను నెలకొల్పి నాకాశములు, కాలునలు, ఇనుప దారులు మొదలగు సాగనముల నేర్పరిచి, హస్తాంతరమును యంగ్రెసెలనును నాణేష్యవ్యాపారాదులనును ఎప్పు యోవిధముల నుపకారములకీసే దేశము నుపరించునని ఆదేశపుకొరతనమువారి పరిపాలనక్రమమే కావున అవిహావ అగ్గోర్పత్తికి ఒక ముఖ్యమగు ఆధారముగ పరిగణించ బడుచున్నది.

3. ప్రకృతి (భూమ్యాదులు)

ప్రకృతులలో గాలినలె అసంతములు కానివి అగ్గోర్పత్తికి మిగులయున్ను. మిగతా ప్రకృతులలో ఎన్న పరినవి పంటలు పండించుటకు, పరిశ్రమల నెలకొలుపుటకు అనుగు. ములైన సాగుములు, క్షేత్రములు, గనులు, అడవులు, నదులు, కొండలు, సముద్రము మొదలగునవి. ఈ ప్రపంచమందున్న భూభాగమును హెచ్చించుటకు గాని తగ్గించుటకుగాని మనకు వలనుపడదు. ఆధామి మీదనే వ్యవసాయాది కృషులను సలుపవచ్చును. జాగ్రతగా గమనించినయెడల ఏవస్తువైనను భూమి నుండియే ఉత్పన్న మగుచున్నటుల తెలిసికొనుచున్నాము! ధాన్యాదులు భూమి నుండియే పుట్టుచున్నవిగదా! మన ముపయోగించెడు కంబళము గొర్రెవెంట్రుకలతో తగూరుచేయబడుచున్నది; గొర్రెలదేహమునుండి వెంట్రుకలు లభించుచున్నవి; ఆగొర్రెల కాహారము గడ్డి మొదలగునవి; అవి అన్నియును భూమి మీదనే పెరుగుచున్నవి. ఇదేవిధముగ మన మేనస్తువును విమర్శించి చూచినను భూమి ప్రత్యక్షమగునో పరోక్షముగనో ఉత్పత్తి

సానమని గ్రహింతుము. భూమి మన కనేకవిధముల ఉపకరించుచున్నది. భూమి విరివిగా నున్నందున నే ఉండుటకు చోటుదొరకుచున్నది. చాలచోట్ల భూమి యొక్క విస్తీర్ణతయే భౌగోళికరాము. ఇంక భూమి యొక్క స్థానమాచారత్రయ మెంతయో విశ్వర్యమునకు హేతునగుచున్నది. పట్ట, ములందుండుభూమి పల్లెటూరి భూమిఁన్న ఎంతయో ఎక్కువ విలువగలచ; పైలుస్త్రీ మనకు దగ్గరగానున్న భూమి దూరముగానున్న భూమి కన్న కొన్నిసమయములందు జాస్తీభరిత చేయుచున్నది. బహుదశిగలలోనుండు కాశీభూము ఒకవారు మాల నుండు కాశీభూముకంటె ఎక్కువగోరు. ఇందులకు కారణములు చదువునలే సులభముగా గ్రహించుకొన గలరు. భోజనపదార్థములన్నిటిని భూమియే ఉత్పత్తి స్థానము. సమస్తజీవకోటికి భూమియే ప్రాయమైన రక్షి యని చెప్పవచ్చును. గానాదులనున్న నృకలొకరుల నున్న వలయు ఆహారపదార్థములన్నియు భూమియందే నీడమై యున్నవి. అంతేకాదు. నేలొక్క కననూన, పొదరసము, అగ్రహము, బంగారము, వెండి, ఇనుము మొదలకు జాహులన్నియును గినులలో నున్నవింటును. ఇనుము నేలొక్క అన్వేషణసహజములుగా నుండుట వలననే ఇంగ్లాండు మొదలకు శిశుములు భౌగోళియము లైనవి. నేలముట్లగా మొదలగుస్థలములలో ఇనుపగినులు న్నవిగాని సమాపనముండుచున్నట్లు లేనందున అవి యింకను విశేషప్రయోజనమునకు రాలేదు. ఇనుము కరుకుటకు ఈనేలొక్క మిగుల ఉపయోగించుచుండును. లోకమునందలి ఖనిజసంపదయంతలకు హిందూదేశమే అగ్రస్థానము నహించుచున్నదని ప్రసిద్ధి. అడవులుసాడి అగ్గోత్పత్తికి మిగుల తోడ్పడి దేశమునకు సుఖదాయక ములుగా నున్నవి. దొడ్డుదేశములలో అడవులు ప్రాచీనమానముగా పరిగణింపబడవలెను. నర్మపునీరంతయునిర ర్థముగ కొండప్రక్కల ప్రవహింపకుండునటుల చేసి ఎల్లకాలములందును నదుల సేకరితిని మందముగ ప్రవ హింపునట్లు చేయుచున్నవి. అడవులందలి చెట్లక్రింద రాలు ఆకులు భూమిలోను ఊరి వంచిఎరువుగనేర్పడు చున్నది. చెట్ల ఆకులవలన నీటిఆవిరి నాలుగు ప్రక్కల వ్యాపించి గాలియొక్క వేడిమిరక్షి దేశముకాంతమొందు

మన్నది. వంటచెరుకునకును ఇండ్లకట్టుటకును నలయు కలప అడవులనుండిగదా మనకు విశేషము లభించును. అడవులు జంతునమాహాయనకు మేళకై కనవు నొసగు చున్నవి. అడవులలోనుండు వృక్షరాజీ మేఘముల నాకర్షించి వర్షము నొసరును. ఇంతేకాదు; వాణిజ్యోపయుక్తములగు వస్తువులన్నియో మనహిందు దేశపుటవపులలో దొరుకుచున్నవి. కర్బురతైలము, మైనము రబ్బరు, లక్క, జెరురు, వార్నిషులు, మంచి గంధపు, తిరువులు, కరక్కాయలు, నుగ్గిలము మొదలగునవి ఎన్నియో మన అడవులనుండియే సంపాదించుచున్నాము. పూర్వకాలమందు కామ్యుక్ దైవ్ర బండ్లకాది వనములన్నియో మనదేశమందంపించినవి పురావ్రస్థి. బుద్ధి, హీనుల ప్రభావముంచేసి ఆ అడవులన్నియు వాశనమొంది మన దేశమిప్పుడు షామదేవత పాలబడినది. ఇప్పుడు అస్సాక్, మైసూరు, తిరువాంపూరు మొదలగు కొన్ని ప్రదేశములలో మాత్రము అడవు లున్నవి. మన ఇంగ్లీషుప్రభుత్వమువారు అటవీప్రదేశముల చాళములను గుత్తెగినవారు కావున దేశదేశమున వికలిరయండు అడవులను గక్షించుటకును లేనిచోట ఉత్పత్తి చేయుటకును కృషియుల సేర్వరిచినారు. గవర్నమెంటు లెక్కల ప్రకారము 24,9000 చదరపుమైళ్ల ప్రకాల్యముగల అడవులదేశముండున్నట్లు తెలియచున్నవన్నది. 1915-1916 లో నువారు 116 లక్షల రూపాయల రాబడి అడవులనుండి సచ్చెను. కొండులుహుడే దేశమున కెంతయో ఉపకరించుచున్నవి. నీళ్లక్కడక్కడ నిలిచి చెరువులుగా సేర్పడుటకును, నదులుపుట్టుటకును, మేఘనిరోధి మొనర్చి వానలుగరికించుటకును, రాళ్లు దొరకుటకును, చల్లగా నుండుటలను దేహాగోగార్థము ఎండ్కాలమందు నివాస స్థానములుగా నుండుటకును కొండ లెంతయో అనుహించిండుచున్నవి. ఇక నదులు, నిర్జ్వరములు, సెలయేట్లుహుడే దేశమున కుపకారము చేయుచున్న సంగతి అందరకు తెలిసినదే. వాన దేశమందు భూముల సెన్నిటిలో సొర వంతముగా నుండునట్లు లానర్చినవి నదులే. నదులు ప్రజల కనుమారించునట్లు చొరతనమువారు వంతనలను, ఆనకట్టను నిర్మించి, కాలవలుత్రవ్వించి, సాగయోడలను నడిపించి ఇంక సెన్నియోవిధముల పొటుపడుచున్నారు. శాఖోపశాఖులగ భూమిలో ప్రవేశించి వంకరటాంకర్ల

గానుడు తీరములుగల సముద్రములు ఓడ ప్రయాణములకును, చేపలువట్టుటకును అనుహలములై యున్నవి. ఐహోసాగుండవందలి దేశములకు సముద్రతీరములే వాణిజ్యమున కంతయో సహాయపడుచున్నవి. మన హిందూ దేశమందు బొంబాయితప్ప మరెక్కడాను స్వభావసిద్ధముగ నౌకాశ్రయములుండుటకు పీలు గాచున్నది. చెన్నపట్టణము, కలకత్తా మొదలగు స్థలములందు నౌకాశ్రయములున్నను బొంబాయి నౌకాశ్రయమునకు సరిరావు. నౌకాశ్రయశ్రుతిలనగదా ఈకాలములో ఎటువత్తి దిని మతిపర్చునాలు జరిగి నానాదేశముల అర్థసంపత్తివహమాడుచున్నది! చేతపు శిరోష్ఠికితహాప జనులస్వభావములకు దేశమందున్న మకాబసవస్తువుమునయనుసరితహేతుగులందై ఉన్నది. ఉష్ణప్రదేశములుకొన్నిపంటలకును సమశీతోష్ణప్రదేశములు మరికొన్ని పంటలకును, ప్రత్యేకముగా అనుహాలింపియుండును. శిరోష్ఠికింజేసిగో మొల్లముమీద మన దేశీయులు విశేషముగ శ్రమపడి పనిచేయక చురుకుతక్కునాచారుగను, ఆంగ్లేయులు వారిదేశములో చా మిక్కుటముగా నున్నందున ఉత్సాహముతో ప్రయాణపడి తెలివితేటలు గలనాగుగను ఉన్నారు. ప్రకృతిజాలమను క్షీకక్రింద మనము ముచ్చటించిన విషయములన్నియును భౌగోళికమాలాధారములై యున్నవి.

౪. అధికహీన సమవృద్ధిస్థాయములు

మనము ధూమిని సాచిపీ అనేకఉపకరణముల యొక్కయు మూలగనముయొక్కయు సహాయముతో శ్రమపడి రాబడిని సాందుచున్నాము. క్రొత్తగా నాగు చేయబడిన స్థలములు అధికమగు ఫలసాయము నిచ్చును; అట్టిధూమిలో ఎరువుమొదలగువాటిని వేసి సత్తువచేసిన యెడల రెండింతలన్న ఎక్కువ ఫలసాయము వచ్చును; రెండింతలవేసిన నాలుగుంతలకన్న ఎక్కువరాబడి వచ్చును. దీనినే అధికవృద్ధిస్థాయ మనదరు. ఎట్టిసారవంతమైన ధూమి అయినను కొంతకాలమునకు సారహీనతకొందును. ధూమిలో స్వభావ సిద్ధముగనున్నట్టియు పంటలుపండించ కక్షీకలవియు అయిన సారవంతము నిచ్చు పదార్థములు కొన్ని పంటలతో అంల మొందును. అప్పుడు ఎరువు మొదలగువాటివిషయమున ఎక్కువ

పెట్టుబడిచేయగా పూర్వమువలెకాక యధాక్రమమున మాత్రము ఫలసాయము నిచ్చును. ఇందులకే సమవృద్ధి స్థాయమని పేరు మనము వినియోగించెడి శ్రమయున్న ఉపయోగించెడి మూలగనమున్న హెచ్చించినకొలది ధూమినుండి సాధారణముగ హెచ్చులాభమునే సాంప వచ్చునుగాని ఎప్పుడును ఒకేవిధముగా కర్షణకులెగిన అధికరాబడిని సాంపలేము. జాస్తీరాబడి ఒక సరిహద్దు చేరువగు మాత్రము చచ్చుచుండును; తరుపరి పెట్టుబడికి రాగల రాబడి రాదు. ఇదియే హీనవృద్ధిస్థాయము. ఈహీనముగించిన పట్టుచరములను గమనించినచో ఈ స్థాయము విశేషపడును.

శ్రమ, మూలగనము వీటిమించెపు	ధూమినుండి రాబడి	ఒక్కొక్కసా యిక రాబడి
రూ 10	50 పుట్లు	5 పుట్లు
„ 20	120 „	6 „
„ 30	210 „	7 „
„ 40	240 „	6 „
„ 50	270 „	5 „
„ 60	255 „	4 1/2 „

రూ 20 కర్షణ సేవకు రూ 1కి రాబడి హెచ్చుగానే వున్నది; తరుపరి మొల్లముమీద రాబడి జాస్తీఅనున్నను మనము కర్షణచేసెడు ప్రతిరూపాయికన్న రూ 1కిరాబడిలేదు లభించున్నది. కావున ఆధూమి మీద రూ. 50 కు మించిన పెట్టుబడి పెట్టుటన్న ఆ ప్రస్థము నింకొక ధూమినిగూర్చి కర్షణచేసిన లాభకరముగా నుండవచ్చును.

హీనవృద్ధిస్థాయము ఒక్కొక్కసాయ వృత్తి యందేకాదు గనులు, అడవులు, మత్స్యకేయములు, వీటియందును గూడ వర్తింపవలె తెలుసుకొనవలెను. గనులయొక్కలాగు హెచ్చునకొలది లోహాదులను త్రవ్వి తీయుట కష్టముగనున్నది. లోహశోధనకాస్త్రజ్ఞులను, యంత్రముల నడిపించువారిని, వందలకొలది నిపుణులగు కర్మ రులను నియమించి ఎన్నియోసాధనముల నుపయోగించి ఎంతయోద్రవ్యమును మూలగనముగా వినియోగించినగాని సురంగాంతర్యాగములలో

నుండు లోహదులు లభింపకున్నవి. ఖనిజపరిక్షణ పరిశ్రమలలోగూడ ఒక సరిహద్దుచేరినపిదప పెట్టుబడికి తగిన రాబడి ఉండదు. కొంతకాలము పరిక్షణ పరిశ్రమ జరిగినపిదప ఎంత పెట్టుబడి పెట్టినను లాభముండదు; కారణమేమన గనులలోనుండు ఖనిజసంపత్తియే అంతమొందును. చేపలవిషయమందుగూడ అట్లే. మొదట సులభముగా ఒడ్డుననే విశేషముగ లభించెడు చేపలు గానురాను సముద్రము మొదలకు జలాశయములలో ఎంతయోదూరము పడెలలోబోయి మంచిమంచి సెలలు మొదలగు సాగులను సుపయోగించినగాని దొరకవు; రానురాను పెట్టుబడిసామ్య అధిగమించును; శ్రమసాచ్యగును; గాని ఇందులకు తగిన ఫలితము వాగ్రము ఒక సరిహద్దునకు పిదప ఉండదు. అడవులవిషయములలోగూడ హీనవృద్ధి న్యాయము వర్తించుచుండును. అడవులలో సమీపస్థమున చెట్లను నరుకుట సులభముగను ఎక్కువ ఖర్చునకును కావచ్చును. అయితే సమీపముందున్న చెట్లు సరుకుబడినపిదప, ఇంకను నరుకుచున్నచెట్లు మిగిలినై రాకపోకలు కష్టతరములుగా నుండును; కష్టమునకు తగిన ఎక్కువ ఫలితము ఉండునోవచ్చును. అడవులలో వేటాడి మృగములనుబంప మాంసము గైకొనువారి విషయమునగాని కేవలము మృగ మాంసోదమునే అనే టిందు వేటకాండ్ర విషయమునగాని ఈన్యాయము వర్తించుచునేయున్నది; మొదట అడవిలో ప్రవేశించి ఆయుధప్రయోగము మొదలగు క్రియలను నిర్వర్తించిన వంటనే కొన్నిమృగము లునడవచ్చును; కష్టమునకుమించిన స్థాయి సమూహించవచ్చును. అయితే ఒకప్పుడు వేటకాడు అబద్ధప్రదేశముల లోభాగములలో ప్రవేశించి తిరిగితిరిగి వేసారినను ఒకమృగ మైన లభించక ఎన్నియోకష్టములకుపాలుకావచ్చును. ఈవిషయము మన హిందూపురాణోదాహరణములలో తరుచుగావినుచుండుము.

౧. హీనవృద్ధి న్యాయము-యంత్రకళలు

ఈహీనవృద్ధి న్యాయమువ్యవసాయాది పరిక్షణ క్రియలకే చెల్లనా? లేక, హస్తకళల విషయమందును యంత్రకళల విషయమందునుగూడ వర్తించునా అనే సమస్య విచారణీయము. ఏవృత్తికైనను ఏపరిశ్రమ

కైనను కావలసిన వైపర్యవస్తువులన్నియును భూమి నుండియే సంపాదించవలసియుండుటచేతను ఆయావస్తువులను హీనవృద్ధి న్యాయముసారముగ మితిలేని రాబడి పదార్థములుగ పరిగణించుటకు వీలులేని కారణమునను తుపకు హస్తకళలనుండియు యంత్రకళల నుండియు గ్రహింపబడు లాభముగూడ హీనవృద్ధి న్యాయమునే అనుసరించునని ఒప్పుకొనక తీరదు. హస్తకళలను యంత్రకళలను నలయు అపవ్యవహాససంయమంతయు భూమ్యాదులనుండియే గ్రహింపబడుచున్నదనుంగతి నునము వరుచుపాడదు. కేవలము వ్యవసాయాదివృత్తుల నలంబించినవారిన్న యంత్రకళలే జీవనాధారముగా నుండు కొనినవారు భాగ్యవంతులుగ నున్నారగుదా! కావున యంత్రకళలందు హీనవృద్ధి న్యాయము వర్తించనేనర్థించదని వాదించుట తప్పు. కొంచెవరకు యంత్రకళల విషయమున అధివృద్ధి న్యాయము చెల్లుననుట వాస్తవమే. అందుచలననే ఏకోపాఖండమునారు కోట్లకొలది మూలధనము షాన్వృత్తిలో నెలవుచేసి యంత్రకళలను నడిపించుచున్నారు. ఏసరిహద్దు దాటినపిదప రాబడి తగ్గుచున్నదనుచున్నా మో ఆసరిహద్దు చేరేసరికి యంత్రకళల విషయములో చాలకాలము పట్టును. కాని సర్వకాల సర్వావస్థలందును పెట్టుబడికి తగిన ఎక్కువ రాబడి యంత్ర కళలందుండునని తీర్మానించి చెప్పలేము. యంత్రోపకరణముల ఉత్క్లిష్టతలనను వ్యవహార నాయకుల బాధిమాక్తులనను యంత్రకళలలో ఆసరిహద్దు శీఘ్రకాలములో చేరకుండుయుండునట్లున్న పెట్టుబడికనుగుణమున ఎక్కువరాబడి నచ్చేట్లున్నను ప్రాప్త జెర్మనీ, ఇంగ్లాండు, జపాన్ మొదలగుదేశములందుండు పారిశ్రామిక నాయకులు విశ్వప్రయత్నములు సలిపి కృత కృత్యులై విశేషముగ భాగ్యసంపాదనము చేయుచున్నారు. యంత్రకళల విషయమునగూడ అమితమగు పెట్టుబడిచలన అమితమగురాబడి రాదు. అందుచలననే ఎంత మూలధనము వెచ్చించినను ఎన్ని మాతనవిధానముల నవలంబించినను, లోకమందుండు జనుల కందరికి నలయు బట్టలు, ఒక్క ప్రతిస్థాన్వరీమంకి తయారు చేయుటకు వీలుకాదు. యంత్రకళలందును హస్తకళలందును, అధివృద్ధి న్యాయము ననుసరించి చాలకాలమువరకు ఎక్కువ రాబడి వచ్చుచున్నట్లు మన

మొన్ని నిదర్శనములను జూపగల్గినను వాటియందు గూడ ఒక సరిహద్దు చేరినపదప హీనవృద్ధిన్యాయము వర్తించుచున్నదని వానము పరుగుపాడుదు.

౬. భూమివలన లభించుపంటలు

భూమినుండి సుసము గ్రహించు ఉనుయుక్తములైనపంట తెయ్యువి? భూమిని భౌగోళిక పీఠమునట్లు చేయుటెట్లు? హీనవృద్ధిన్యాయమునకు ప్రతిపూలముకారణము తెప్పి? ప్రజాభ్యర్థనక రెగినఆహార పదార్థాభ్యర్థనలనున్నచా? ఈసమస్యలు దేశభూభౌతిక పురోన్మది సంబంధించిన చుట్టుకలన నొప్పించుములు.

ఈప్రపంచమందుండి భూభాగములు నిజాతీయ సలవికానిపరిమితి కలనని చెప్పుటకు పిలు లేదు. వాటిలో కొన్ని భాగములే వ్యవసాయవృత్తికి ఉపకరించుచున్నవి; అందులో కొన్ని భాగములు సామంతుగను పరికొన్ని భాగములు నిసారరహితములుగను ఉన్నవి. ప్రతిభూమి మీదను అన్ని పంటలు పంపవు. ఏపంటనైనను చాల భూములమీద పండించుటకు కీలైనను భూసారము కేవలించియుండుటవలన ఒకేవిధమగు పరిమితిగలపంట ఆభూములన్నిటినుండియు లభించుచున్నది. ఇట్టి అసమస్యలు మాన హించూదేశమందుమాని ఉన్నవి. ఈదేశములో వ్యవసాయవృత్తి ఉపకరించుచున్న వాగు బడి భూములపరిమితి 2280 లక్షల ఎకరములు; ఇంకా సుబడికి రానట్టియు, సేవ్యపడుటకష్టము నున్నట్టియు భూములవి స్తీర్ణము 1650 లక్షల ఎకరములు. హిందూ దేశపు ట్టైతర దక్షిణభాగములందు సింధు, గంగ, బ్రహ్మ పుత్ర, మహానది, సంకేధార, గోదావరి, కృష్ణ, పెన్నార్లు, కావేరి, వైపు మొదలగు గొప్పనదులు శాఖాపశాఖలుగ ప్రవహించుచుండుటవలన ఆవరు లేయే ప్రదేశములనుండి పారుచున్నవో అవి బహు సార వంతముగానుండును. సింధు, గుజరాటు, రాజపుటానా, పంజాబు, సంయుక్త వరగణాలు, బంగాళము, అస్సాము, చెన్నపురి రాజధానియందలి ముగ్గుముగా గోదావరి, కృష్ణా తంబావూరుజిల్లాలు—ఈ ప్రదేశము లందుండు భూమి సదీప్రవాహములనుండ వచ్చేడు బురద కలన. సారవంతమై వ్యవసాయవృత్తి కంఠమో అనుహ రించియున్నది. వీటిలో కొన్ని భాగములందు వరిపంటఅధి

కము. సుమారు 1,90,000 చదరపుమైళ్ల వైశాల్యము గల ప్రదేశములలో మానదేశమందలిజనులకు ముఖ్య ధారమైన వరిధాన్యము పండుచున్నది. దక్కను, మధ్య సరగణాలలో చాలభాగము, హైదరాబాదు, కలైవాడు మొదలగు ప్రదేశములభూమి వరిపంటల కంతసారమైనది కాదు. కీటిభూసారము ప్రత్తికి, కోన్మలకు, గోధుమ లకు, పప్పులనుమలకు (అనుగా ఉలలు, పసులు, కందులు, పటాణిలు మొదలగునవి) రెగియున్నది. పత్తి, గోధుమలు, ప్రత్తి, సప్తసమసులు ఈపంటలలో కొంగి భాగము ఈదేశములు విదేశములకు ఎగుమతి చేయు చున్నారు; 1922న సంయుక్తములోనే మానా లగుమతి చేసిన ఈసరిమిలల 8396 లక్షల గూపాయలు. ఉప్పు ప్రదేశములందును అందులో విదేశములకు పోటీకేలలందును ప్రత్తిని తేలముకెరుగును. సుమారు 1,55,44,000 ఎకర ముల భూమిలో ఇవి మేలగుచున్నది. విదేశపుష్కటిప్ర లలో వైస్త్రవన సుపరించుచున్నది, 5,865 లక్షల గూప్యముల చలగలము అగు ప్రత్తి 1919 న సంయుక్త ములో మానదేశములకు ఎగుమతిచేసిరి. గురజేపు ఈవర పంటలలో కేర్కొనవలసిన దేశములున్నవి. మానదేశ ము (అనుగా ఉలలు, మిస్సలు, పసులములు, ఆవాలు చేరు, ఇప్పు, ము, బంగాళము, హిందూయి ట్ట్రీము; పెన్నర ఒకాన, ముగ్గునగణాలు ఈ ప్రదేశములలో బాస్తీగా పండుచున్నవి; అందులో బంగాళములో పంట ఎక్కువ. ఈపంటలో కొంగిభాగముమాని విదేశముగ్రా చేయుచున్నది. 1920లో 2627 లక్షల గూపాయల నూ నెగింజ లెగుమతి కాబడినవి. పెరటు, అలము, ఉదలగిడ్డి మిరపకాయలు, ఉల్లి మొదలగు తోటబాణిపంటలలో ముగ్గుమైనట్టియు, సంబదారలగుదాదేయుట కునయుక్త మైనట్టియు పెరటు సనదేశమందలిదెల్లది 21 లక్షల ఎకర ముల విస్తీర్ణముగల భూములలో మైరగు చున్నది; సం యుక్త రాష్ట్రములు, పంజాబు, బంగాళము, బీహారు, ఈప్రదేశములో పెరటుపంట బాస్తీ. ఎగుబాతుల పం టలలో కేర్కొనవలసినవి గోగునార, కొబ్బరినార, కిత్త నార, అనాసనాగ, అరటినార మొదలగునవి. వీటిలో ముగ్గుమగునట్టియు, మనదేశపు గుర్రుపంటగానున్నట్టియు ఇతరదేశీయు బీదేశమునుండి అవశ్యముగా దిగుమతిచేయ వలసినట్టియు పంటగోగునార; ఈపంట బంగాళమునం

ప్రశస్తముగనున్నదని విమర్శకులు నిదర్శనముల జూపుచున్నారు. ఈవ్యవసాయకృషిలో వర్తింను హీనవృద్ధి సూత్రము నక్షగించు ఉపాయములు నాలుగు కానవచ్చుచున్నవి:—(1) లాభకరములైనట్టియు ఎక్కువకాల మధికవృద్ధివ్యాయ పనుసరించునట్టియు పాస్తకళలు, యంత్రకళలు మొదలగువాటి నాశ్రయించుట. ఈప్రకరణములోకాదు; ఇంకొక సందర్భమున ఈ విషయము గూర్చి ముచ్చటించెదము. (2) ఇంకను సాగుబడికిందికి రాని భూములను సాగుబడికి దెచ్చుట లేక పాశ్చాత్యులవలె ఇతరదేశములకు వలసలుపోయి అన్నట సుగుణీక నోపాయములను గల్పించుకొనుట. ఈదేశపంచన్ని యోధుములినే నేవ్యము కాలేదు. బర్మా, ఆస్ట్రేలియా, మధ్యసరగజాలు, మ్యూజింగ్, చెన్నరాజధాని— ఈప్రదేశములలో క్రొత్తభూములను కష్టమునకున్న కర్షకులను వెనుదీయనియెడల సాగుదేయవచ్చును; లేదా పాశ్చాత్యులవలె విదేశములకు వలసపోవచ్చును. ఐరోపా ఖండమువారదేశము ఆఫ్రికా, ఆస్ట్రేలియా, న్యూగిని, అమెరికా మొదలగు ప్రదేశములకు వలస పోయి సుఖముగా జీవించుచున్నారు. కాని బలపరా క్రమశూన్యులైనట్టియు, ఒక మర్యాదచేసినట్టియుమన హించువులు ఇతరరాజ్యముల నాక్రమించి ఐరోపాదేశ ములలెభాగ్యవంతులగుటకుయత్నించుటపోషాస్పదము. కొండప్రదేశములను అడవిప్రదేశములను కష్టపడిసాగు చేసి లాభదాయకంబగు పంటలను పండించవచ్చును. (3) వ్యవసాయవిధానముల నభివృద్ధిచేయుట, జపాన్, అమెరికా మొదలగుదేశములలో భూమినిదున్నుట, విత్తనములుచల్లుట, కలుపుదీయుట, కోయుట, పంటలను మార్చుట మొదలైనపనులలో మిగుల అనుకూలించెడు నూతనవిధానములను ప్రజలవలంబించి భూభలసాయము

ధకముగజేయుచున్నారు. సునవ్యవసాయదారులు పూర్వ చారములను కట్టిపెట్టి లాభకరములగు క్రొత్తపద్ధతుల ప్రకారము వేడ, గెత్తము, బోకొమిలు, మాపర్నాస్పెట్టు మొదలగు ఎరువులను వేసినయెడల భూసారము పోత రించి భూమినుండిచచ్చెడురాబడి అతిశయించును. వ్యవ సాయవృత్తిలోహడ ఇప్పుడు పాశ్చాత్యులు యంత్ర సాగనములను ఉపయోగించుచున్నారు. తాతముత్యాలను సాంప్రదాయములను కట్టిపెట్టి నూతన మార్గములను త్రొక్కినచో వ్యవసాయముహడ లాభకరమైన వృత్తి అగును. భూమి సారవంతముగా నుండుటకు జలాధారము ముఖ్యము. పెద్దచెరువులు, నూతులు, కాలువలు త్రవ్వించినచో పంటలు పండుటకెంతయో అనుసారముగా నుండును. కాలువనీటి సౌకర్యము మన దేశములో సుమారు 48 మిలియన్ల ఎకరముల భూములకే కలదు; ఇంక సుమారు 200 మిలియన్ల ఎకరములభూముల కట్టిసౌకర్యము లేదు; కాని క్రొత్తకాలువలను త్రవ్వించి అట్టిసౌకర్యమును కలుగజేయుట కనకాశము లేక పోలేదు. పయిరులకున్న ఫలవృక్షములకున్న చెరువుగా సంభవించెడు న్యాయలను నివారించుటకు వ్యవసాయ శాస్త్రజ్ఞులచే కనిపెట్టబడిన పద్ధతులనుసరించినచో రాబడి అధికమగునటు నిస్సంశయము. నదీప్రవాహములు స్థిరమగు పంటభూములను నాడుచేయుటకు తగిన ఏర్పాట్లు జరిగించినచో ముఖ్యముగా నీదేశములో పంటలకెంతయో అనుసారముగానుండును. వివాద చేర్చినట్లు వ్యవసాయశాస్త్ర సమ్యక్తమైన మంచిచెరువును ఉపయోగించినచో ఎకరా 1కి పండెడు ధాన్యదులరాశి సృష్టి నొందుననుటకు పరిశోధనచేసిన పండితోత్తము లీదగువ పట్టిలో వివరింపబడిన సంగతులను కనిపెట్టినారు.

ధాన్యదులకేర	ఎరువు వివరము	నూటికి ఎంతబాస్తీపంట లభించును?
వరి మొదలగునవి	వేడ, గుత్తము, బోన్సీలు, పెట్టుపు పదార్థములు, కైనిట్	159,219,220,227
ప్రత్తి	సోడాసోలేటు, మాపర్నాస్పెట్టు, కైనిట్,	200,800
గోధుమలా	సురేకారపువస్త్రపులు, గెత్తము	48,90,120
ఉరలగడ్డలు	మాపర్నాస్పెట్టు, పొటాషసల్ఫేటు	140,150
బొన్నలు	ఆకులఎరువు, మాపర్నాస్పెట్టు	140,325

మాడనకాలములో వేయబడిన అంతల అక్కమే పనవరు
వులు ఏమియు వేయనియెడల ఎకరా 1కి పంట 100
మాణుగులైతే, రెండవకాలములో చెప్పబడిన ఎరువులను
కాస్త్రోక్తముగా ప్రయోగించినట్లయిన (100 + 159)
(100 + 219), (100 + 220) లేక 259, 319, 320
మాణుగుల పంటపండునని తెలుసుకొనవలెను. ఒక్కొక్క
పంట విషయముననే వేర్వేరు ఎక్కువలాభము
లుండుటకు కారణము తెక్కిన విధానములు భేదింపని
యుండుట.

(4) వ్యవసాయకళ సుధరింప మార్గముల నవలం
బించుట. అప్పలవారి పాలబడి కఠినవడ్డీలను సమర్థించి
వ్యవసాయదాగ్గు చెడిపోకుండ “సహకారపరపతి సంఘ
ములను” (కోఆపరేటివ్ క్రెడిట్ సొసైటీస్) స్థాపించినచో
సులభమైన వడ్డీలకు అప్పులు వొరకును. వీటి ప్రయమును
గూర్చి ఇంకొక సంవత్సరమున విచరించెదము. జర్మనీదేశ
ములో ఇట్టిసంఘములు వ్యవసాయమునకేకాక ఇతర పరి
శ్రమలకుమాడ సహాయపడుచున్నవి. మనదేశములోమాడ

ఇట్టిసంఘములు కొన్నింటివు; ఇంకా అట్టివి అధికముగా
వలెనని విమర్శకుల అభిప్రాయము. నూతనవిధానము
లను వ్యవసాయ కాస్త్రోక్తముగ గరపు పాతకాలలు ఈదేశ
శకుం దధికముగనున్న వ్యవసాయకళ నృప్తినిొందదని
పలువురి అభిప్రాయము. కోయంబత్తురు పూనామొద
లగు స్థలములలో అట్టి కళాశాల లున్నవిగాని ఈదేశవం
దలికాపులకు వేలను దున్ని జీవించెడువారికి అవి అనుమా
లింపియుండులేదని కొందరి అభిప్రాయము. గ్రామపాత
కాలలోను ఉన్న తెలివ్వుగరపు కాశేజీలలోను వ్యవసాయ
ముమాడ పశుసేవాశాస్త్రముగ ఏర్పడినచో కొంతవరకు
లాభముగా నుండును. ఈశకవిషయమున క్రొత్తక్రొత్త
విధానములను దొరతనమువారే అధికప్రయత్నమున నెలపు
చేసి అలంబించి ప్రజలకు మార్గప్రసన్నులైనచో వ్యవ
సాయవిషయమున క్రొత్తసంస్కారములుకలుగుననియు,
ఇప్పుడు సర్కారువా నీవిషయమందు చేయుచున్న పరి
శ్రమ ఇంక సధి ముగావలెననియును చాలమంది ప్రజ
లభిప్రాయ పడుచున్నట్లు కానవచ్చుచున్నది.

ప్రణయ సౌధము

మామునూరు నాగభూషణరావు గారు

లలితసంతోషమలయానిలంబు లేని
ప్రణయకారాగృహంబులో పట్టవడితి
కాంత నీకంటిరెప్ప లొక్కింత విచ్చి
ప్రేమగంధవాహము నన్ను బీల్చినిచ్చి
నీవిత్రనామంబు ధ్యానింపనిమ్ము.

* * * *

అమలజలమాధురీశూన్యమగు భవద్వి
యోగపుటెడారుల తపించుచున్నవాడ,
అతివ నీదుకటాక్షవీక్షామృతముల
రాలుచిమ్ముల నను తప్పద్రావనిచ్చి
నీవిత్రనామంబు ధ్యానింపనిమ్ము.

* * * *

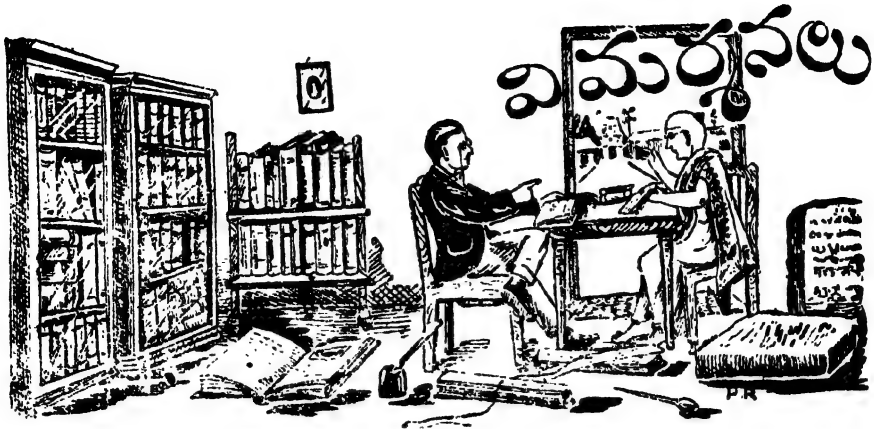
చిరవియోగాబ్ధి ముగ్ధుచు దరికి జేర
లేక వెత జెందు నామనోనాక నేడు
కాంత నీచిరునగపు చుక్కాని జేసి
చారుతరప్రేమతీరంబు జేరనిచ్చి
నీవిత్రనామంబు ధ్యానింపనిమ్ము.

* * * *

ఈపు నను గావ వత్తువో రావో కాని
నేను నీప్రేమసాధనోపాసనవిధ
భూతలము గాచియుంటి నోపాలతి నీదు
సరసవీక్షాప్రసాదభిక్షం బాసంగి
నీవిత్రనామంబు ధ్యానింపనిమ్ము.

* * * *

ప్రథమ ప్రకాశము

ప్రకాశము: ప్రథమము. ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము.

ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము.

ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము.

ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము.

ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము.

ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము.

ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము.

ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము.

ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము. ప్రకాశము.

తప్పులు కుప్పలుగఁ బనికిమాలిన కాగితములపైఁ ముద్రితమై జడువరులకుఁజేకాకును గల్గింపఁనుండున యీ రామదాసుచరిత్రము నిట్లు సర్వాంగ సుందరముగ సిద్ధముచేయించియుద్రించి యాంధ్రలోకమున కర్పించిన శ్రీ వేంకటేశ్వరకంపెనివా రభినందనాస్థులు.

* * *

చెన్నపట్టణములో

గ్రంథకర్తః శ్రీయుత.వేంకూరి శ్రీనివాసరావుగారు,
బి.ఏ., బి. యల్.

అచ్చుముగ్గుటలు గూర్చు నున్నది. డిసెంబరు ౨౭౦ పుటలుగల యీనవలవలదు. ౧-౪-౦ మాత్రమే.

ఇటీవల నెన్నియో నవల లాంఛివాఙ్మయ ప్రపంచమున సృష్టింపఁబడుచున్నవి. వానిలో ననేకము లస్వభావ పరివర్తనములు. ఈనవల యట్టిదికాదు. స్వతంత్రముగఁ గల్పింపఁబడినది. కథానాయకుఁడు మోక్షుని సంస్థాన నివాసుఁడగు సోమేశ్వరుఁడు, అతడు బాల్యము నుండి జరిగిన తనవినిత్రతీవితమును ముప్పది ప్రవరముల జెప్పినాడు. ఇదియొక్రొత్త తీ గనవచ్చును.

కథారేఖలు: సోమేశ్వరుఁడు రాజమహేంద్రవరము కళాశాలలో వేదాంతశాస్త్రమున పి.ఏ. పాఠ్యసయి, సంస్థానమునను, చెంతనున్న తక్షశిల యందును ఉద్యోగమునకుఁ బ్రయత్నించి విఫలమనోరథుఁడయ్యెను. తక్షశిలకుఁ బోయినపు డవల మిత్రుఁడగు విశ్వసుందరుని చెల్లెలు శశిరేఖజూచెను. ఆమె లేద్రా యమున నున్న సుందరి; విలంతువు; నననాగరకుగాలు. అమె చెన్నపురియందుఁ గళాశాలలో నున్న తొంగ విద్యాభ్యాసము గావింపఁబోయెను. ఆమెయందమును గాంచి సోమసుందరము ముఠఁదై, యుద్యోగవిషయమునే కాక తల్లిదండ్రులను, ప్రయత్నించి, ప్రపంచమును మఱచి యూరుఁ జేరెను. అరసి మనస్సుమాత్రము శశిరేఖతో జెన్నపురిఁజేరెను. పిదపనతఁడు శరీరమునుగూడఁ జెన్నపురిం జేర్చుట కత్తులెత్తెను. ఇతర శాస్త్రములను జెన్నపురికి జల్లి చదివిన గాని తన కుద్యోగము దొరక"దని యతఁడు. తండ్రికి నప్పజెప్పి వెంటనే బయలుదేరి చెన్నపురిఁజేరెను. తిరువల్లిక్కిణి నల్లతెలివీధిలో బసచేసెను. శశిరేఖప్రవేశించిన కళాశాలలోనే. సోమేశ్వరుఁడును,

బ్రవేశించెను. అది మొదలు నవకాశములను గల్గించు కొని యామెతోఁ బరిచయము గలుగునట్లు పలుతొలఁగులఁ బ్రయత్నించెను. తుద కామె తన్నుఁ బ్రేమించు నట్లు చేసికొనెను. వారిగుఱు నొండొరులఁజెండ్లాడఁదలంచిరి. వీరి యిక్కడి సంగతు లుభయల తబిదండ్రులకుఁ జెప్పెను. పగవ సాధ్యము, నమాయకురాలునగు సోమేశ్వరుని భార్యప్రియంచద దీనముగ నీలిషయమును గూర్చి యుత్తరమునవ్రాసి చివఁకునోరుఁ యును భర్తకు జల్పించెను. ఈయుత్తరము సోమేశ్వరుని మనమున సంక్షోభ పూర్వకమున కొప్పకూర్చుచు గల్గించెను. ఆహా! పతిప్రసాదెట్టి మహిమగలవారలు! వారి కసాగ్యమేది గలదు! వెంటనే లనకడ కేటించిన శశిరేఖ కాయుత్తరమును జూచెను. ఆయుత ఆశ్చర్యమకల్పియై "సోమేశ్వరా! మీకు వివాహమయ్యెనా" అను. సాపము ఆయుతయింపఁబడు వారి వివాహమింకఁబడియేరలఁచుచుండెను. అందు లెన్నుచుండించు తెలుఁగడు కాన నీయువంకముచే నామెకుఁ దలచై బిడుగపడినట్లు యొనెను. ఆమె మనోస్ఫుర్తియ ను మాతెను. లెన్ను గాఢముగఁ ప్రేమించి, అట్లే లన ప్రేమను గాంక్షించి సుశిలదై, పశేనల్లియై వెలఁచుచు సంతపము సంతసమును గూర్చు నిలకాలెను వీరి, పరకాలెను గోరెడు సవివేక చర్తకుఁ డెట్టిసాసృత్యములైననఁ జేయ నిందుకయు శంకింపఁడన్న నిం నవస్థనూడ నెనుదీయునా?

ఈ యిరువురు నిట్లు లెమింపినవలను పరైజేరి లెమి పూర్వభావములను వీక్షింపఁగలదు నేకోదగులవలె నొండొరులఁ ప్రేమించుచుండిరి. సోమసుందరునకుఁ ప్రయంచద ప్రయించువయై ముదమునుగూర్చుచు వారెనిని సుఖమయ కీచునిఁజేసెను.

ఈగ్రం. మన శ్రీనివాసరావుగారు సమచిరీతిని బాత్రప్రవాసము గావించిరి. ఇంప శశిరేఖ సోమేశ్వరుల సారస్వత నర్సలు, శ్రీ పునర్వివాహోది సాంఘిక నర్సలు, సంభాషణములు, ఉత్తర ప్రశ్నోత్తరములు, మొదలయినవి వీరి నననాగరకతకు, సంభాషణకాళి లామకు నుచ్చృష్ట నిధర్మన-ములు. గ్రంథసామమును సార్థక ముఁ జేయుట కై యిందు జెన్న

పురిలో నున్న తకళాశాలాంధ్రవిద్యార్థుల జీవితము చక్కగాఁ జిత్రింపఁబడినది. మఱియు, కాఫీహోటలులు, హోటలులు, బీదిషికారులు, సినీమాలు మొదలగు పెక్కువిషయములనుగూర్చిజమత్కారముగఁ జిత్రింపఁబడినది. స్వామభవములేనివారల కీవిధముగఁజిత్రింపఁ శక్యము గావనిన సత్యదూరముగాదు. శ్రీరావుగారు చెన్నపట్టణమున నున్నత కళాశాలలయందు విద్యాభ్యాసము గావించెడు సవనాగరకయువకుల వింతవింతపోకడలను

దెలుపుటకై దీనిని రచించినట్లు చూపట్టుచున్నది. వారి యుద్దేశ్య మట్టిదే యగునేని దాని నిందు సముచితముగ నిర్వహించి రసఁదగును. అంతయేకాక దీనివలనఁ గొంత సాంఘికాభివృద్ధియూ గలుగవచ్చును. మొదటినుండి తుదివఱకుఁ గథ సాందీకగాఁ గూర్పఁబడినది. శైలియు సరళముగనున్నది. ఇతరోపయోగములతోపాటు వినోదముగ నునునుపుచ్చుకొనుటకై ఆంధ్రుల కీగ్రంథపఠనముపకరింపఁగలదు.

దైం దా పా ట

పెద్దరాజు లక్ష్మీనతి గారు

పల్లవి

ఎగురుచుండె జండా - నిగ నిగలు జగతి నుడా

అనుపల్లవి

భారతీయ నవభావభంజన, భాసీలుచున్న మనోరథంబుపై — నెగురు.

౧. అచ్చపుచీకటు లంతరింపగా, హెచ్చిన వైరములెల్ల ద్రెళ్లిగా
పచ్చని యెర్రని కాంతులతోడ, వియచ్చరభమున నాట్యము నేయుచు — ఎగురు.

౨. జనని దాస్యముచు దలగుతలంపున, ననిమిషనాథుని యమృతపుభాంజము
గొనిరా నరిగెడు వైనతేయుతో, యననాకసమున రెవరెవలాడుచు — ఎగురు.

౩. పుట్టితి గాంధిమహాత్ముహృదయమున, కట్టితి తురకల హిందువులను, చే
నట్టితిరాటము ధర్మచక్రమని, మిట్టివడుచు మిరుమిట్లు గొలుపుచును — ఎగురు.

౪. హైందవ క్రీస్తుమహమ్మదీయజన, బృందంబులు దనక్రింద మహాత్మా
గాంధీకి జేయను సంరావము విన్నందజేయు కోలాహలంబుతో — ఎగురు.

౫. నాగపురములో తనుగట్టిన నవ,నాగరికుల కట్లల్ల ద్రెంచుకొని
సాగరములపై నగములపై నూ, రేగుచు ధర్మోజయయని చాటుచు — ఎగురు.

౬. మాటవలదు పోరాటమువల దా, రాటమువల దీరాటముచేతనె
మేటిజయము నెకొనెదనునేనని, చాటుచు తనకటు ఛాటిమూపుచును — ఎగురు.

౭. తెల్లజాతులను నల్లజాతులను, ఎల్లజాతులను నేకమునెయ్యచు
ముల్లోకంబుల నొకచోజేరిచి, చల్లనిరాజ్యము స్థాపించెదనని — ఎగురు.

సా ధి ప్రాయ వి శే ష ము లు

ప్రచంద వ్యవహారము లధ్యాన్నముగ నున్నవి. మాటలయందు శాంతి, చేతలయందు కలహము ప్రపంచస్థితిగను బరిణమించుచున్నది. బాల్కవినుగారి ధర్మోపదేశములు, ౧౮ ఆప్తిను ఛేదబల్లనుగారి స్వస్తివాచకములు మంచిమాటలుగ నున్నవి. మాటల కనురూపమైన కార్యము కొంచెమైనను కార్యములందు గనుపడదు. లొకర్ని యొకబడికను సఫలము చేయుటకైనను ప్రబలరాజ్యములు పూనుకొనకున్నవి. అగ్గసైన్యములు కొలోనుప్రాంతమును విసర్జించినవి. ప్రాన్తునుబట్టిసజర్మను బ్రహ్మరాక్షసి భయము మాత్రము విడువలేదు. జర్మనుబాధనమున కేర్పడిన నిర్బంధములను శిథిలము చేయుటకు ప్రాన్తు అంగీకరించుటలేదు. జర్మను ప్రభుత్వము నానారాజ్యసమితియందు చేర్చుకొనుటకు విన్నపమును కేసినది. జర్మనుదేశము నానారాజ్యసమితియందుజేరుట ప్రాన్తునకు సంతాపకరముగ నున్నది. జర్మను లఘోగతి పాలెనను ప్రాన్తునకు మనశ్శాంతి గలుగలేదు. ద్వీపపూరితమైన చిత్తమునకు శాంతిగలుగుట యసంభవము. ప్రాన్తును విజయోన్మాద మూవహించినది. జర్మనును పీల్చి పిప్పిచేయుటకు ప్రాన్తు నిశ్చయించినది. జర్మనురాజ్యము నన్నివైపులను పాశబంధములచే బంధించినది. జర్మను దేశమధ్యముననుహ్నిదయ క్రిక మైదుర్భరమైనదుఃఖవేదనను గలుగజేయు

చున్నది. జర్మను దేశాక్రమణముచేసిన సరదేశ సైన్యములు ధర్మరాశనమును తేయుచున్నవి. జర్మనులమానాభిమానములు మంటగలిసినవి. జర్మనులు క్రోధావేశకరాయణలైనను నిస్సహాయులై రాజితజాతుల కలంఠునీయామగుదుఃఖవేదననుభవించుచున్నారు. జర్మనులు స్వయం కృతాః రాధమునకు తగినఫలము సనుభవించుచున్నవిధముననుప్రాన్తును, కాలాంశరమునను స్వయంకృతాః రాధమున కనురూపమైన ఫలము సనుభవించుట సహజము. బలాంధకారము విరోధమును పాడుచేయగలవిధమును ప్రాన్తు ఉదంతము విశదము చేయుచున్నది.

ఆల్ఫ్రెసులోదేనులు గలుగజేసిన సంగ్రామ దావానలమునకు నూరురెట్లు సంగ్రామదావా నలమును వర్తమాన విరిగితులు నిద్రము చేయుచున్నవి. ప్రాన్తుదేశ మపారమైన సైన్యమును గూర్చి యున్మాదప్రస్థానమునకు బూనినది. సిరియా మొరాకొ ప్రస్థానము లింకను సాగుచున్నవి. మంత్రాంగములు, రహస్యలోచనలు, గూఢవ్యవహారములు, యథాక్రమము నడచుచున్నవి. సంగ్రామబీజములకు సంగ్రామ ఫలముసహజముగను గలుగ నున్నది. షరాసు లదురాగ్రహము, జర్మనుల దురహంకారము, మహాప్రళయరూపమును బాల్చుటకు నిమిత్తకారణము లేమూలను నేనేళను బట్టి నను పుట్టువచ్చును. పూర్వమువలెనే వైరబీజములు రాజ్యముల నడుమను పేరుగుచున్నవి.

యమ్యాయమేనియూలు, తుక్కిగ్రీసులు, సర్వియా బల్గేరియాలు, జాగోస్లావియా పోలాండులు, ప్రాన్సు ఇంగ్లాండులు, తుర్కిశరిష్యాలు, గ్రేటు బ్రిటను, ప్రాన్సు మొదలుగు రాజ్యములకు నడుమనువైరబీజములువర్ధిలుచున్నవి. ఇటలీమహా సామ్రాజ్యప్రస్థానమున కుపక్రమించినది. ముస్లిమానిగారు విజాస్వాతంత్ర్యమును పొంది ఘోషించుచు చివరకు రాజ్యమును జేయుచున్నది. స్వాతంత్ర్యరావంశస్థులమును తనెడి జాతులను ఛిక్కరించుచున్నది. జర్మనులకు ఇటలీ దేశములకు వాక్కులహములు పెరుగుచున్నవి. గ్రేటు బ్రిటను సామ్రాజ్యప్రస్థానము నఖింశముగను జేయుచున్నది. ఇండియా, ఈజిప్టు, ఇరాకు, అలాగే మొదలుగు ప్రాంతములను సామ్రాజ్య పరిభ్రమాన మశాంతిని పెంపొందించుచున్నది.

అమెరికా ఆఫ్రికా రాజ్యములను శ్వేత జాతులకు ను శ్వేతేతరజాతులకును వైరము ప్రబలుచున్నది. శ్వేతజాతుల దురహంకారము శ్వేతజాతులందును శ్వేతేతర జాతులందును ప్రబలద్వేషమును ప్రజ్వరిల్లజేయుచున్నది. విప్లవమహాశయవి ధర్మ సూత్రములు, వగైరె సంఘినియమములు, నానారాజ్య సమితి నిర్ణయములు సామ్రాజ్య భిమానమున కెరగరాట్టకొనిపోయి ధర్మాభిమాన మంతర్ధాన మగుచున్నది. ఈ మహా విలయాపస్థయందు యమ్యాయ దుద్భవించిన సాంఘికవిప్లవము జర్మన్యదేశమునకును చీనా మొదలుగు దేశములకును వ్యాపించు నపుడు ప్రేక్షకమునకు సంప్రద్యముగానున్న మహా

పద్రవము దురవగాహము. భారత దేశస్థితి స్థిరపరిస్థితి కనుహముగను దుర్భరముగను నున్నది. నిరంకుశత్వము వ్యయభారము నిస్సహాయత్వము విభేదములు సర్వసంహారమును జేయుచున్నవి. మతము, ధనము, బలము, ధర్మము, సాహిత్యము పైతన్యము శిథిలము లగుచున్నవి. సర్వాస్పృశమైన రావలంబనస్థితి యందు కర్తవ్యము దురవగాహముగనున్నది.

* * * *

భారత ప్రభుత్వ విధానము

భారత ప్రభుత్వవిధానమునందు సంస్కరణము గలుగకపోయినను ప్రభుత్వహృదయము నెదైనను మాన్యు గలుగలేదు. శ్రీ రీడింగు ప్రభు సామ్రాజ్యశాసనసభాసభ్యులకు జెప్పిన గుణసాతమున రాజ్యసభాసభ్యులకును జెప్పి నిరంకుశాహంకారమును సువ్యక్తముచేసెను. రాజ్యసభాసభ్యుల తోడ్పాటున కభిసందించుచు క్రొత్త సభాసభ్యులకు ప్రభుత్వా రాధనధర్మము నుపదేశించి నిరంకుశలక్ష్యమును విశదముచేసెను. ఇట్లు కీ యుపదేశ విధాన మనవసరమని రీడింగు ప్రభువునకు తెలిసి యున్నను పునరుక్తిదోష మీనందర్భమునందు ప్రభుత్వమునకు లాభదాయకముగాని నష్టదాయకము గాదుగదా? ఇష్టసభయం దెందరో మహానుభావులు గవర్నరుజనరలుయొక్క యాజ్ఞను శిరసావహించుటకు సిద్ధముగ నుండురుగదా? ఆజ్ఞాశుకుం మహానుభావుల కీ యధికారోపదేశములే వేదశాక్యములు. రాజప్రతినిధి యుపదేశవాక్యములకు ధలల నూగించుచు తోకల నాడించడివారలకు ప్రభుత్వ

సత్కారము సిద్ధముగదా? సామాన్యదృష్టిని ఉద్యోగములును, బిరుదములును, పదవులును నాకర్జించిన విధమునను నిష్కామమైన దేశభక్తి యాకర్జించజాలదు. నిష్కామమైన దేశభక్తి గాంధీమహాత్మునినంటి మహాత్ములకు సాధ్యము. సేవాశయము త్యాగమునగుటవలె లాభమునందు సాధ్యముగాదు. ప్రజలు ప్రతి నిధులు త్యాగపీఠము బూనినగాని దేశవిమోచనమునకు సాధనము గనుపడదు.

దేశభక్తిపరాయణులు వాచాలుకర్మములు శిష్టసభయందు ప్రభుభక్తిపరాయణులగునపుడు శిష్టసభాప్రభావము స్వీకృతమగుచున్నది. శిష్టసభయందు స్వరాజ్యవాదులవాదము లరణ్యరోదనములుగ నున్నవి. రాయలుకమిషను నిరూపకము విషయమై సేత్నాగారిత్వైషణ్యదురుత్తము శిష్టసభాప్రభావమును విశదము చేయుచున్నది. రాయలు కమిషనువలనను దేశమునకు ప్రయోజనము గలుగదని తెలిసి యున్నది. సామ్రాజ్య శాసనసభ రాజ్యాంగసంస్కరణములను విమర్శించుటకు రాండుటేనిలు సమావేశ మవసరమని నిర్ణయించినది. శిష్టసభ రాయలు కమిషనుతో సంత్పత్తిని బొందగోరినది. సర్వమూడిమనుగారి ప్రసంగము ప్రభుత్వ హృదయమును విశదముచేసినది. దేశహితపరాయణులు పాదాక్రాంతులై సంపూర్ణసహకారమును బ్రకటింపనంతవరకును బ్రభుత్వ హృదయము మారుట కవకాశములు లేవని మూడిమనుగారు విస్వప్రము చేసిరి.

కాన్పూరుకాంగ్రెసు తీర్మానము నిస్సారమైనను ప్రభుత్వాధికారమునకు సాకుగ నేర్పడినది. అసహాయోద్యమమును కాంగ్రెసునంతట పండినది. కాంగ్రెసునంతటను సభ్యులకు శాసనసభాప్రవేశమునంగీకరించినది. స్వరాజ్యపతీప్రతినిధులు సంగమమునందు సభ్యత్వమునంగీకరించి సచివ్యముచున్నారు. సామ్రాజ్య శాసనసభ ప్రభుత్వాభిప్రాయముల కనుకూలముగనుబ్రవర్తించుచున్నది. అన్యాయమైనన్యాయమును తిరిస్కారశాసనము నొనరించినది. అమరనాథపత్తుగాని బెంగాలు నిర్బంధ శాసనములను సమీక్షించుటకు సేనా ప్రతిపాదన మూడిపోయినది. ప్రభుత్వము కోరినముత్తములు చాలవలె కలిగిరింప బడినవి. శాసనసభ నిరాకరించిన ముత్తములను రాజప్రతినిధి పునఃపర్యవేక్షణ చేసెను. ప్రభుత్వ వ్యవహారములు సభ్యుల పోష్యులతోను తోడ్పాటు లేకను యధాప్రకారముగను సాగుచున్నవి. ఇంకను సేవకు పాదాక్రాంతులు గావలయునో తెలియకున్నది. కాన్పూరు కాంగ్రెసు తీర్మానమునందుగల "అసహాయోద్యమసంస్థానము" ను కాంగ్రెసురంగమునుండి తొలగించినగాని ప్రభుత్వమునకు బెంగ తీరదు. స్వరాజ్యసంపాదనమునకు శాసనతిరిస్కారము శరణ్యమని కాంగ్రెసునందన్ని పక్షములవారును నంగీకరించుచున్నారు. శాసనోల్లంఘనసిద్ధాంతమును సయితముపసంహృతము గానంతవరకును భారతీయులయల రాధమును ప్రభుత్వము మన్నింప జాలదు. ఈ యుద్దేశమును సఫలముచేయుటకు సమయోచిత్ర సహకారపతీము స్వరాజ్యపతీమునుండి బయలు దేరి

నది. లిబరలు జప్తినుఁజేయుట సమయోచిత సహకారమును చేసి యనుభవించినభాగ్యము తెలిసియున్నది. ఇట్టిభాగ్యమేముందును సహకారమునకు గలుగిగలదు. ముఁత్రొందపులు గొప్పయువ్వోగములు భిరుదములుభించినను నిరంకుశప్రభుత్వము మాత్రము నిర్విఘ్నము గినుసాగిగలవిధమును సామ్రాజ్యశాసనసభల వ్యవహారములు లేరిగి విశేషముచేసెవి.

రైల్వేవ్యయములను స్వరాజ్యసమము నిరాకరించినపుడు సర్ థార్లెసుథర్నిను చేసిన హెచ్చరికమే ప్రభుత్వవిధానమునకంతయును నన్వయించుచున్నది. శాసనసభ నిరాకరించిన విషయముల నన్నిటిని సమర్థించుటకు ప్రభుత్వమున కధికారముగలదని ఇన్నినుగారు ఒదరించిరి. ఆబెదరింపులు రంగాచార్యులు తిన స్వామయ్యగార్ల హృదయమునుకరగింజాలకపోయినను అన్నాగారు ప్రతిఘటించి వారి యాత్మగౌరవమును విశేషముచేసిరి. సభ్యులు ప్రతిఘటించినను రాజ్యాంగరథము నిరభ్యంతరముగను నడుచుచున్నది. ప్రభుత్వవిధానమును నియమించుటకు సామ్రాజ్య శాసనసభకును రాష్ట్రీయ శాసనసభలకును శక్తిలేదని తెలిసియును నాయకులు మామూలుమార్గము ననె నడుచుచున్నారు. దేశావృతమాండ్యమును శాసనసభావ్యవహారములు విశేషము చేయుచున్నవి. బడ్జెటు ప్రవేశానంతరము స్వరాజ్య పక్షసభ్యులు శాసనసభను విడిచిపోయినను రాజ్యాంగ రథము నడుచుట కభ్యంతరములు గలుగజాలవు.

ఈనెల ఆరవతేదిని డిల్లీ నగరము నందు గూడనున్న అఖిలభారత జాతీయోపసంఘము కాంగ్రెసు రాజ్యాంగ ప్రస్థానమును నిర్ణయించునున్నది. ఈ సమావేశము కాన్పూరు కాంగ్రెసు తీర్మానమును పునఃప్రతిపాదనమును చేయగొను. ఆ ప్రతిపాదనమునందును క్రొత్తమేర్యాటులు చేయుట కవకాశములు గినుపడవు. సామ్రాజ్య శాసనసభాసభ్యులు వారి స్థలములనువిడచి ఎన్నిక సంరంభము నారంభించుట సహజము. ఎన్నికలఫల మెటులున్నను స్వరాజ్యసందర్శనము మాత్రము స్వోన్నతసందర్శనముగ నుండగలదు.

* * * *

నౌకాదళ సిద్ధాంతము

రాజ్యసభయందు రీడింగుప్రభువు ప్రకటించిన వరములందు భారతనౌకాదళ నిర్మాణము సంప్రమమును గలుగజేసినది. ప్రపంచ రాజ్యములందు నామయావములులేని భరతవర్షమునకు నౌకాదళధ్వనిమాశాంకురములను గలుగజేయుట సహజము. సత్త్వము లేనిబీజములకురించుట యసంభవము. సైనికదళమునందు ప్రతిపత్తిలేని భారతీయులకు నౌకాదళమునందు ప్రతిపత్తి గలుగుట యసంభవము. నౌకానిర్మాణశ్రయములులేని దేశమునందు నౌకాదళనిర్మాణ మసంభవము. యుద్ధసాధనమును నియమించుటకు యత్నములు జరుగుచున్న సమయమునందు బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులు సంగ్రామసాధనములను విస్తరింపజేయుటకు బూనుకొనుట యసంగతముగ నుండగలదు. సింగపూరు నౌకాశ్రయనిర్మా

గము, భారతనాటకనిర్మాణము, బ్రిటిషు సంగ్రహతంత్ర ఫలముగ నుండగలదు. ఆకాశయానములనిర్మాణాంతరము యుద్ధనాకల ప్రయోజనము తగినది. భారత ప్రభుత్వము నాకాదళమునకుబడులు వాయుదళనిర్మాణమునకు బూనుకొట్టయెనను కొంత ప్రయోజనకరము. ప్రయోజనము లేనివనులనుపక్రమించుటయును ప్రయోజనముగలవనులనుపంపించుటయునుభారత ప్రభుత్వమునకుపరిపాటిగనున్నది. సైన్యవ్యయభారముక్రిందను క్రుంగుచున్న దేశముమీదను నాకాదళవ్యయభారమునుసయితము మోపుట శాంతికిని సాఖ్యమునకును సాధనముగాదు. భారతీయుల పారతంత్ర్యము దారిద్ర్యము నాకాదళనిర్మాణమును నిరర్థకము చేయుచున్నవి.

* * * *

ఆంధ్రకవి

సామ్రాజ్యశాసనసభయందును నితరశాసనసభలయందును నాదాయవ్యయములయంచనాలను ఆర్థికమంత్రులు వ్యక్తము చేసిరి. ఆర్థికవ్యవస్థలందు గణనీయమైన విషయముగనుపడదు. పన్నులను హెచ్చించుటకుగాని తగ్గించుటకుగాని కొత్త ఏర్పాటులులేవు. మాలు సుంకమును తీసివేయుట గణనీయాంశము. చిరకాలమునుండియును దూదిపరిశ్రమకు ప్రతిబంధకముగనున్న సుంకమును తీసివేయుటవలనను దూదియంత్రములకు కొంత ప్రయోజనము గలుగగలదు. సైన్యవ్యయమునందుఞాపిన తగ్గుదల యతిస్వల్పము. సైన్యవ్యయము 50 కోట్లకు నియమించవలయునని

నిర్ణయమైనను వ్యయముతగ్గుటలేదు. దేశాదాయమునందు సగముభాగము సైన్యభోషణమునకు వినియోగపడుచున్నపుడు దేశక్షేమముదుస్తరము. రాగలసంవత్సరముందు 55 కోట్లు సైన్యవ్యయము గతసంవత్సరము కంటెను రాగలసంవత్సరమునందు 50 లక్షల ఖరీదముగా నున్నది. గతసంవత్సరమునందు రైలుశాఖవలనను ప్రభుత్వాదాయమువృద్ధిని బొందినది. రైలు శాఖయందు నూతనకార్యములకు వ్యయమధికముగను జేయబడుచున్నది. రైలుసామానులకధికముగ వ్యయముచేయుటవలన సామ్మి బ్రిటిషుద్వీషములకు జేరగలదు. గతసంవత్సరమునందంచనాకంటెను 1, 06, 00, 000 నిలువపర్చినది. రాగలసంవత్సరమునందాదాయము రూ. 188,43,00,000లు, వ్యయము రూ. 180,38,00,000లు నిలువ రూ. 8,05,00,000లు. గారడీవాని హస్తలాభమువలెను బ్లాకటుగా రార్థికపత్రమును జూరగలిగిరి. రాగలసంవత్సరము మూడుకోట్లు నిలువ యేర్పడునపుడు దానిని సద్వినియోగము చేయుటయవసరము. చెన్నరాష్ట్రపుకప్పమును పూర్తిగను దీసివేసినగాని రాష్ట్రమునకు విమోచనసాధనములేదు. రాజ్యాంగసంస్కరణములకును ఆర్థికసమస్యలకును సంబంధమును గల్పించజనదని బ్లాకటుగారు కోరుట విచిత్రము. భారతీయులు కోరునది నిర్ణయాధికారముగాని లెక్కలుగాదు. సామ్మినిలువయున్నను నిర్ణయాధికారము నిరంకుశప్రభుత్వమునందు న్నంతవరకును దేశక్షేమమునకు సాధనముగనుపడదు.

చెన్నరాష్ట్రదాయ వ్యయములును
దేశావృత్తమైన దుర్దేశము విశేషముచేయుచు
న్నవి. గతసంవత్సరదాయము రూ. 16,41
96,000, వ్యయము రూ. 16,35,77,000 లు.
గతసంవత్సరపునిలువ 61,91,000. రాగలసం
వత్సరమునం దాదాయమురూ.16,34,20,000
వ్యయము 17,10,66,000, లోటు 76,46,000.
రాగల సంవత్సరమునందు కొత్తఁ నుండు
వ్యయము రూ. 62,50,000లు. ఇందువిద్యాభి
వృద్ధికి రూ. 15,59,000 వినియోగపడెను.
గతసంవత్సరమునందు నరికఁబడిన రా
బడితగ్గినది. పాఠశాల ఆదాయము 5,11,000లు
పెరిగినది. జూనియరులకుదత్తదేశమునందు
ద్రవ్యము వ్యయపడుచున్నటులు సత్తరప్రాంత
ములకు వ్యయపడుటలేదు. మొయునుగా
రాజకీసిత్తి చక్కగలేదని యంగీకరించిరి. చెన్న
రాష్ట్రము సామ్రాజ్యప్రభుత్వమునకు సమర్థి
పఱచిన కష్టము తగ్గనంతదరకును నాజ్ఞికవిష
యములందు చెన్నరాష్ట్రమునకు మూతసా
ధనము గనుపడదు. పరావలంబనము గలుగ
జేయుచున్న యనర్థపరంపరలను సామ్రాజ్య
ప్రభుత్వాజ్ఞికీసిత్తియును రాష్ట్రప్రభుత్వము
యాజ్ఞికీసిత్తియును విశేషము చేయుచున్నవి.
నిరంకుశప్రభుత్వము ప్రాతఃపథ్యమునే యవలం
బించునని యధికారుల ప్రసంగములు విశేష
ముచేసినవి. బల్లెటనుంతయును నిరాకరించి

స్థానములను ఖాళీచేయుటకు స్వరాజ్యశ్రీము సొకల్పించినది. స్వరాజ్యశ్రీము సహాయములేక యిదిసాధ్యముగాదు. స్వరాజ్యశ్రీము స్థానములను వెంటనే ఖాళీచేయుటవలనను ఎన్ని కలయందు కొంతలాభము స్వరాజ్యశ్రీము నకుగలిగినను రాజ్యాంగరంగమునంధభేదము విశేషము గలుగజూచును. హిందూమహమ్మదీయవిభేదములు, బ్రహ్మణ్యకమ్మకాపు, వెలిమ కులభేదములు, స్థానిక ప్రయోజనములు, రాజకీయశ్రీభేదములు రాజ్యాంగరంగమును బీభత్సముచేయుచున్నవి. ప్రజలు స్వేచ్ఛకు లాభమును స్వేచ్ఛకు లాభమును సరిత్యకుంచి దేశప్రయోజనములు నారాధించుటకు గానిమహాత్ముని నిర్మాణవిధానము సాధనముగాని శాసనసభలు సాధనభూమిములు గాజూపు. శాసనసభలు యనుభవము సమ్మోహమును పోగొట్టినగాని నాయకులు శ్రీస్వేచ్ఛ మారజూచును. స్వరాజ్యశ్రీమునకు శాసనసభలయనుభవము గలుగుటకుగాను ప్రజలు రాగలయెన్నికలయందు స్వరాజ్యశ్రీభ్యధ్యుకు సమ్మతుల నిచ్చికాంగ్రెసు ప్రతిభను గాపాడుటకు బాటుపడుటగర్హము. దేశము సొదగొట్టితియందున్న సమయమునందు ప్రజలు కాంగ్రెసుప్రతిభను గాపాడుటకు మోహచ్చక్తిని వినియోగించెదరని సమ్మతము.

ప్రకటన

ఆంధ్రపత్రిక - భారతి

నిజాంరాష్ట్రమునందలి ఆంధ్రజిల్లాలలో నుండువారికి వీ. పీ. లు పంపుట సాము వసూలుచేయుట మొదలగు సౌకర్యములు లేనందున దక్షిణహైదరాబాదు, 566 రెసిడెన్సీబజారులోనుండు నామపల్లి గౌరీ శంకరవర్మ అండ్ కో., ఆంధ్ర బుక్ డిపోవారిని మా ఏజంట్లుగా నేర్పరచినాము. ఆంగ్రేజిపాఠ్యసౌకర్యములు లేనివారు మా ఏజంట్లకు వ్రాసి పత్రికలు వగైరాలు తెప్పించుకొనవచ్చును.

చందాలవివరము

ఆంగ్లదివసత్రిక	సంవత్సరచందా	(ఉస్మానియా)	28-0-0	కల్దారు	24-0-0
,,	ఆరుమాసములకు	,,	14-4-0	,,	12-0-0
,,	మూడుమాసములకు	,,	7-7-0	,,	6-4-0
,,	మాసమునకు	,,	2-9-0	,,	2-2-0
ఆంధ్రవారపత్రిక	సంవత్సరచందా	ఉస్మానియా	4-12-0	,,	4-0-0
సంవత్సరాది సంచికలు	} క్రొత్తవి	,,	1-4-0	,,	1-0-0
చందాదార్లకు		,,	,,	,,	,,
చందాదార్లుకానివారికి	,,	,,	2-6-0	,,	2-0-0

భారతి (సచిత్రమాసపత్రిక)

రంగుల చిత్రపటములు, విద్వాంసులచే వ్రాయబడిన గద్య, పద్య, చారిత్రిక, పరిశోధక, గాన, చిత్రకళ, మొదలగు వ్యాసములు కథలు కలిగి అతిసుందరమై ప్రకటింపబడుచున్నది.

సంవత్సరచందా	ఉస్మానియా	7-2-0	కల్దారు	6-0-0
ఆర్ధసంవత్సరచందా	,,	3-9-0	,,	3-0-0
విడిపత్రిక	,,	0-12-0	,,	0-10-0

వీ. పీ. చార్జిలు వగైరాలు ప్రత్యేకము. (నిజాంరాష్ట్రప్రతినిధి)

నామపల్లి గౌరీశంకరవర్మ అండ్ కో.,

566, రెసిడెన్సీబజారు, హైదరాబాదు, డక్కా.

ఖు రా ను ష రీ ఫ్

గ్రంథకర్త: చిలుకూరి నారాయణరావు, యమ్. ఏ. యల్. టి.

ఇది మహమ్మదీయ మతగ్రంథము. హైందవమతమునకును మహమ్మదీయమతమునకును ముఖ్యవిషయములలో తారతమ్యములు లేవని యీ గ్రంథమునలన తెలిసికొనవచ్చును. ప్రకృత పరిస్థితులలో దీనిని అందఱును చదువుట యుక్తము. 800 పుటలు కలది నల రూ. 3-0-0. చక్కని బైండు 4-0-0.

ప్రాచీన హైందవ ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వము

గ్రంథకర్త: దేశభట్ల లక్ష్మీనరసింహము, యమ్. ఏ. యల్. టి.

గ్రంథకర్త అనేకగ్రంథములను పరిశోధించి వేదయుగమునుండి 10 వ శతాబ్దమువరకును ప్రజలు రాజ్యవిషయముం దంతవరకు పాల్గొనియుండిరి తెలిపియున్నారు. నల రూ. 0-12-0.

రెండు గ్రంథములును విద్యార్థులకును పుస్తకభాండాగారములకును సరసమైన ధరలకు యివ్వబడును.

Apply to:— {

or
or

వ్ర సంచమతి గ్రంథమాలా కార్యస్థానము
C. S. JAYA RAO, Innespet, Rajahmundry.
PINAKINI PRESS. Anantapur.

చక్కని నాటకములు

మం దా ర మాల

నీతిబోధకమైన నాటకము. “విప్రసంభల్లాక భక్షణం” అను శ్లోకమును నాటకీయత ముగ వ్రాయబడినది. నల 0-0-0-0

అ ను రూ ప

వేశ్యను సమ్మి పత్రికత యగు భార్యను నడలగొట్టి కష్టములబడిన నాటకము. నల 0-0-0-0

పాండవకాల నిర్ణయము

విమర్శనగ్రంథము 0-0-0-0

పుష్పబాణ విలాసము-ఆంధ్రపద్య తాత్పర్య సహితము 0-0-0-0

మానేజరు :—

శ్రీ వైఖానస,

మాదరపాకంపాస్టు, ఈగానారిపాశము, చెంగల్పట్టణం.

యూక్ లిప్ స్ట్ర ఆయిల్

స్వచ్ఛమైన నీలగిరితైలము

ఇన్ ఫ్లయంజా, ప్లేగు, కలరా, వీటికి పరమావధము

వైద్యమునందు ప్రసిద్ధిచెందిన ఒక వైద్యునివల్ల చెప్పబడిన ఈతైలము వాంతిభేది, ప్లేగువ్యాధి, లేలు మొదలైన విషజంతువుల కాటకములు, కత్తి మొదలైనవాటి గాయములు, నరములమరుగు, నిప్పు మొదలైనవాటివల్ల కలిగిడు అనేకవిధములైన ప్రాణములు, ఇంఫ్లయంజా, నులేరియా, అనేకవిషజ్వరములు, దగ్గు, ఉబ్బసము, వాయువువల్ల కలిగిడిపోయెడు, నొప్పులు, పలునొప్పి, తలనొప్పి, ఒంటితలనొప్పి, కండ్లమంట, శీతభేది, ఉష్ణభేది మొదలైన వాటికి అనుభవసిద్ధావధము. 1 బౌ. బుడ్డి 1.5 రు. 0-4-0
వి. పి. చార్జి రు. 0-4-0 1 బౌ. బుడ్డి 12.5 రు. 2-8-0
వి. పి. చార్జి రు. 0-12-0 1 బౌ. బుడ్డుగ్రోసు 1.5 రు. 28-0-0

టి. సి. నాగలింగప్ప అండు కంపెని,

2/4, శింగర్లపాటి, పాస్టుబాక్సు నం. 516, పి.టి. మద్రాసు

మతగ్రంథములు

తైత్తిరీయస్తోత్రబ్రాహ్మణ

నిత్యకర్తాష్టకము.

విద్యారణ్యభాష్యము ననుసరించి
చివ్రాయబడిన ఆంధ్రటీకా
తాత్పర్యములు, ధ్యానశ్లోకా
నుసారం రంగులతో వ్రాయ
బడిన గాయత్రిపటమున్నూ
గలదు.

దీనియందు స్నాన, సంధ్యావందన, జప,
హోమ, బ్రహ్మయజ్ఞ, దేవతార్చన,
వైశ్వదేవ, అతిథిపూజలు, ౮ స్తుతీ వీనికి
సంబంధించిన భస్మధారణ, వస్త్రధారణ,
సూర్యోష్ఠానాది రం విషయములున్నూ
గలవు.

సాదాబైండు ౨-౮-౦ కలికోబైండు 3-౦-౦

త్రికాల సంధ్యావందనము

డిగ్లా డిగ్లా ౦-౬-౦ డజను ౪-౦-౦

మానేజరు:—

స్వధర్మప్రకాశిని,

కోటపాకు, మదరాసు.

ది తిరుప్పురు కంబోడియా కాటన్ ప్లాంటింగు
అండు ఖద్దరు మాన్యుఫ్యాక్చరింగుకంపెనీ.
లిమిటెడ్.

ఆఫీసు:—కోయంబత్తూరు—(దక్షిణయిండియా)

అనుమతి బొంబేన మూలధనము రూ 3,50,000

చెల్లింపబడిన మూలధనము రూ 1,55,550

కార్యనిర్వాహక సంఘమునందు గొప్పవారును,
మంచి పలుకుబడిగలవారును గలరు. మొదటి సంవత్సరము
నకు 100 కి 25 చొప్పున లాభముండునని అంచడవేయ
బడినది. మావద్ద అసలుఖద్దరు వస్త్రములు అమితముగా
నిల్వలో యున్నవి. ప్రతిపట్టామునందును ధారాళమైన
కమీషను లేక జీతముపైన పనిజేయుటకు ఏజంట్లు కావ
లెను. ధారావతు రూ 250 చెల్లించిన చాలును. ఈ దిగువ
విలాసమునకు వ్రాయుడు. తెలివిలాసము:—“ఖద్దర్”

The Hony Secretary
Tiruppur Combodia Cotton Planting Khaddar
Manufacturing, Co. Ltd.,
Coimbatore S India.

ఒకటిమాత్రం! ఒకగంటకే గుణము!!

ఆయుర్వేదశాస్త్ర, అష్టావధాని,
కందుకూరి వేంకటసుబ్బరావు,

యం. డి. యె. గారి

శామాన్యతము.

ఈ యాచగము శుక్రధాతు బలమునకే నిర్మింప
బడినది. రాత్రిపూట నొకమాత్రదీసికొనిన ఎంత బల
హీనమైన శుక్లమైనను వెంటనే సంసారసుఖము నీయ
గలదు. 5 దినములు పుచ్చుకొనిన మూత్రములో గతి
గాని మూత్రమునకు ముందు వెనుకలగాని నిద్రలోగోని
పోయెడి శుక్లవస్త్రము దృఢముగా నివారణ యగును.
మధ్య వపుంపకులు, నరముల బలము తగ్గినవారు ఈ
మాత్రలచే పైకి పూతగా గూడ నుపయోగించిన
మిక్కిలి క్షేమంతులు కాగలరు. అనేకులకు వాడి
దృష్టాంతముచూచిన యాచగము, మియు తరములు
రహస్యముగానుంపబడును. 20 మాత్రలసీసా రు2-0-0.
అమృతాశ్రమము, నెం. 2, ఏలూరు, కృష్ణాజిల్లా.

పుచ్చలడోలిక —

బోధల కేలిక —

పున్నె పుడూలిక —

పురాణ గ్రంథమాలిక, పితాపురము

ఇహపరసాధకంబు లగు పురాణములు మొదలగునవి ఆంధ్ర వచనశైలిని డిమ్మిసైజున 250 పుటలకు మించని సంపుటములుగ రెండునెలల కొకటివంతున సంపుటము 1-కి పోస్టేజి మేమే భరించి చందాదారులకు 1-0-0 కు మూత్రమే పంపుచుందుము. ప్రవేశరుసుము రు 0-4-0 లు. సంవత్సరానికి శివపురాణము మూడవ సంపుటము తప్పక వెలువడును.

కోరిన చందాదారులకు వెనుకటి 1, 2 సంపుటములు గూడఁ బంపుదుము.

చందాదారులు గానివారికి ఇంవలి ప్రతిసంపుటమును పోస్టేజికాక రు. 1-8-0 లు.

పురాణగ్రంథమాలిక }
పితాపురము }

నడకుదుటి వీరరాజుపంతులు
సంపాదకుఁడు.

తెనుగు తెలిసినవారు మిక్కిలి సులభముగా ఆంగ్లభాష నేర్చుకొనవచ్చును

ఇది 10,000 ప్రజలచే చదువబడి సుప్రసిద్ధి చెందినది

ఆంగ్లదొరసాని పటముగల మాత్ర ర్థకగతును గమనించిహాచి పుస్తకమును కొనుడు.

ఈ పుస్తకమునందు మేము తెలిపినప్రకారము లేనిచో వైకము వాపసీయబడును.

ఆంగ్ల ఆశాన్ లేక ఆంగ్లబోధిని

60 దినములలోగా ఎవరైనను ఆంగ్లభాష నేర్చుకొనవచ్చును

ఆంగ్లభాషను మాట్లాడుటకును, చదువుటకును, వ్రాయుటకును బాగుగా నేర్చును.

600 పుటలుగల పెద్దగ్రంథము ధర కాపి 1-కి రు. 2-0-0. తపాలబుద్ధి రు. 0-8-0.

టి.రాజగోపాలు మొదలియారు, 302, టంకశాలపీఠి, మద్రాసు.

1-కి 0-6-0.

తామరతైలము

12- 3-8-0.

రాజా రాణి గుర్తుగల తామరతైలము, తామర, తీట, గజ్జికి మంచిమందు

పూతినాశకములగు చాల మంచిమందుతో తయారుచేయబడి ప్రఖ్యాతి గాంచి నది. అనేకయేండ్లనుండియున్న తామర నాలుగైదుసార్లు రాచినతోడనే పోయిన దని వేలమంది వ్రాసియున్నారు. దీనిరాచిన మంటయండదు. చర్మము నలుపెక్కదు.

అమృతాంజనముపిబో బొంబయి, లేక మద గాఢ.

గలుగజేయుట దేశదురదృష్టము. లోకమాన్యడు యథోచిత సహాయవాది యనియును, సహాయవాది యనియును, అసహాయవాది యనియును భేదాభిప్రాయములు వారి శిష్యుల హృదయములందు బయలుపడలి యంతఃకలహములకు గారణంబులైనవి. చింతామణి, కేలూరు, ముంజి, జయకరుగారు లోకమార్గమును జూపుచున్నారు. అభయంకరు, కరండికరుగారులు వేరొక మార్గమును బోధించుచున్నారు. మరికొందరు మూడవమార్గము నవలంబించుచున్నారు. కర్మయోగాచార్యుడైన లోకమాన్యుని కీవాద ప్రతివాదములు పరమవిషాదమును గలిగించియుండును. బహునాయకమైన దేశమునందు కార్యాచరణసంకుచితమైనను సిద్ధాంతముల కంతములేదు. నాయకుల సిద్ధాంతరాధాంతములు ప్రజాహృదయమునందు గలుగజేయుచున్న మహా సంఘోభము కర్మయోగాచార్యుడైన లోకమాన్యునకు మహాసంతాపమును గలుగజేసియుండెడిదని లోకమాన్యుని సాంవత్సరికారాధకులు సంస్మరించుట ధర్మము. కర్మయోగ పరమైన గీతాభాష్యమునందు లోకమాన్యుడు ధర్మానుష్ఠానసాధనములనువిశదముచేసెను. ఆధర్మరహస్యమునే యవసానకాలమునందు లోకమాన్య బాలగంగాధరతిలకు వారి శిష్యప్రశిష్యులకును భారతీయులకును లోకమునకును బ్రకటించి పరమపదమునుబొందెను. ధర్మముచేడి యధర్మము ప్రబలునపుడు ధర్మసంస్థాపనమునకు పరమేశ్వరు డవతరించుచుండును.

ధర్మానుష్ఠానము:

విజయుడు భారత రణరంగమునందు యుద్ధపరాజ్యులుడై యుక్త్రువిసర్జనము చేసినపుడు శ్రీకృష్ణపరమాత్మ సాధునకు కర్మయోగరహస్యమును బోధించి యర్జునుని యుద్ధాభిముఖుని జేసినవిధమునను వైరాగ్యోపహతులై నిర్దేవత్వమును బూనిన భారతీయులకు లోకమాన్యుడు కర్మయోగప్రాశస్త్యమును బోధించి వారిని స్వరాజ్యాభిముఖులను జేసినవిధమును లోకమాన్యుని జీవిత మనంతముఖములను బోధించుచున్నది. లోకమాన్యుని వలెను ధర్మారాధనమును త్రికరణ శుద్ధిగను జేయుటవలననే వారియారాధనము సార్థకము గాగలదు. భారతీయులకు వర్తమానకాలమునందు పరాధీనతను తొలగించి స్వరాజ్యమును స్థాపించుట పరమధర్మమని యన్ని పక్షములవారునుసంగీకరించుచున్నారు. స్వరాజ్యసాధనములందు భేదాభిప్రాయములు బయలుపేరుచున్నవి. స్వరాజ్యానుభవము వ్యక్తులకునుజాతులకునుస్వగర్భము. పరరాజ్యానుభవము వ్యక్తులకును, జాతులకును, పరమధర్మము. లోకమాన్యుడు స్వరాజ్యము భారతీయుల జన్మహక్కుని నిర్భయముగ దిగంతములందు చాటి స్వధర్మ నిర్వహణమును జేసి చరితార్థుడయ్యెను. పరధర్మారాధనము వలనను గలిగెడి ప్రయోజనములను తిలకు మహాశయుడు నిరసించి స్వధర్మానుష్ఠానవిధానమును భారతీయులకు వ్యక్తము చేయగలిగెను. భయావహమైన పరధర్మారాధనమును జేయుటకంటెను స్వధర్మానుష్ఠానమునందు

మరణము శ్రేయస్కరమని శ్రీకృష్ణుడు చేసిన ధర్మనిర్ణయమును లోకమాన్యు డారాధించి ధర్మానుష్ఠానవిధానమును లోకమునకు వ్యక్తముచేసెను. “స్వధర్మే నిధనంశ్రేయః పరధర్మో భయావహః” యను గీత పదేశము స్వరాజ్యసంరంభమునందు భారతీయులకు స్వధర్మానుష్ఠాన విధానమును విశదముచేయుచున్నది.

అనంతవిభూతులతోనిండియున్నమాతృదేశ సందర్శనము మహానుభావులకు సాధ్యముగాని సామాన్యులకు సాధ్యముగాదు. వందేమాతరం కీర్తనను బుకించంపుడు రచింపగలడుగాని సామాన్యులు రచింపజాలరు. ముప్పది మూడుకోట్ల ప్రజలను బ్రహ్మజ్ఞాన సంపన్నత్వమును సహజ సంపదలను జూచుటకు దివ్యదృష్టి గావలసియున్నది. ఆ దివ్యదృష్టి గలుగుట కనన్యమైన భక్తియే సాధనమని లోకమాన్యుని జీవితము విశదముచేయుచున్నది.

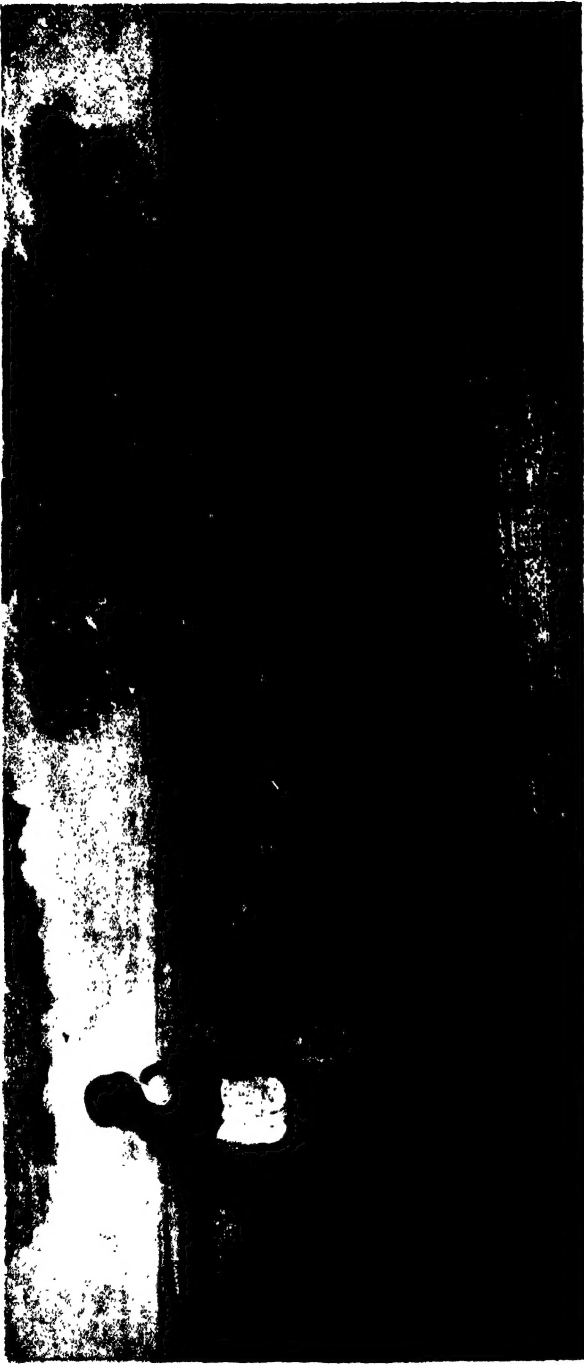
శ్లో. భక్త్యా త్వసన్యయాశక్యః అహ మేనం విభోఽర్హుః!
జ్ఞాతం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేశ్యం చ పరం తప!

స్వరాజ్యమును తెలిసికొనుటకును, గనుగొనుటకును అనుభవించుటకును అనన్యమైన స్వధర్మానుష్ఠాన మవసరమని తిలకు మహానుభావుని జీవితము విశదముచేయుచున్నది. కాని నర్వత్ర స్వధర్మానుష్ఠానమునకు బడులు పరధర్మానుష్ఠానము ప్రత్యక్ష మగుచున్నది. విద్యాలయములు, న్యాయస్థానములు, పదవులు, బిరుదములు, ఉద్యోగములు, జీవిత విధానము పరధర్మారాధనమునకు సాధనములుగ

నున్నవి. పరధర్మారాధనము నందు గల వ్యామోహమే హిందూమహమ్మదీయ విభేదములకు ములకు బ్రహ్మణబ్రాహ్మణేతర విభేదములకు మితవాద స్వతంత్రవాద విభేదములకు గారణంబులుగ నున్నవి.

భేదములకుమూలము స్వప్రయోజనముగాని అనన్యమైనధర్మారాధనముగాదు. లోకమాన్యునివంటి దేశభక్తులకు భారత జాతీయ బృందావనమునందు భేదావరణములు దుర్లభము. స్వప్రయోజనపరాయణులకు భేదావరణములు గనుపించుట సహజము. పరధర్మప్రతిష్ఠాకు లిట్టిభేదములను చిరస్థాయి చేయగోరుటయును రాజ్యసీత్యమై యున్నది. రీడింగు బర్క్-నుపొందుప్రభువులు కోరెడి సహకారము పరధర్మారాధనమునకు వినియోగపడునటులు స్వధర్మారాధనమునకు వినియోగపడజాలదు. బర్క్-నుపొందుప్రభు వనవరతము పరధర్మారాధనమును బ్రీటీషుసామ్రాజ్యప్రయోజనములకు బోధించుచున్నాడు. బర్క్-నుపొందుప్రభువుకోరెడి పరధర్మానుష్ఠానము స్వరాజ్య సంపాదనమునకు ప్రతిబంధకముగ నుండగలవిధమును శాసనసభా వ్యవహారములు విశదముచేసినవి. శాసనసభాప్రవేశముతోనే పరధర్మారాధన మారంభమై ఆరాధన మవిచ్ఛిన్నముగను సాగుచుండును. అధికారపువలయందు జిక్కుకొనిన దేశమునకు మోక్షమార్గము దుర్లభముగ నుండును. ఆంగ్ల పరిపాలకుల తీరుగను ప్రభుత్వము తెలిసియున్నది. ఉద్యోగముల వ్యామోహముతో పరధర్మములను బుచ్చించుచు దేశమును నుభముగను

భాగ్య అక్షయ సర్వ శ్రవణము
సంపుట ౧
పేజీ ౧౦౦

